Aleksander Lipp_Suurupi aare

TALLINN „EESTI RAAMAT" 1988

L63
VI—VIII

Illustreerinud Erik Vaher Kirjanduslikult töödelnud Katrin Väli

КПАЛ СУУРУПИ. На эстонском языке. Худож-
Keskmisele ja vanemale koolieale. Александер Ли п П.КЛАДС.У„. Kunill,me imetaja
Tallinn, Laki 26.

L63   L"sPu'urAu'pi aare. - Tln, Eesti Raamat, 1988. - 240 lk: iil.

4803010200—019 TL_|,|_21_86 L 901|15)—88

Esimene osa. AARDE SAAMISLUGU

1. „SKOL" ja selle kapten

Neeva-äärses väikeses sadamakõrtsis „Kollane Ankur" olid laua ääres istet võtnud viis purjelaeva meremeest. Kuna sellistes pisikestes meremeeste trahterites terves maailmas polnud seltskondlik etikett nõutav, istuti peakatetes, vihmakuue hõlmad lahti ning süüd-vester kukla taga seljale ripnemas. Raha poolest näisid mehed olevat jõukad, seda kinnitas tühjaks joodud pudelite hulk laua all. Kuid tuju paistis neil alla nulli olevat. Ja seda üsnagi põhjendatult: juba peaaegu kaks kuud, kui saabusid, aga äraseilamise võimalust polnud üldsegi näha.

Nõutu oli ka purjeka kapten Sven Pedersen, Vormsilt pärit mees, kes oli oma kahemastisega randunud peaaegu igas Balti merd ümbritsevas sadamas, kaasa arvatud ka Botnia ning Soome laht, ja edukalt üle saanud kõikidest takistustest, mida sõjaaegne mere- ja sada-makord talle ette veeretanud.

Pedersen oli 1917. aasta augusti keskel Stockholmis viibides enda arvates tulusa tehingu sõlminud: laadung — sada viiskümmend kasti mingit rauakaupa — tuli septembri alguseks Petrogradi toimetada. Tasu kuus tuhat rubla kullas. Saanud avansina sellest poole (teise poole pidi kapten saama pärast laadungi kohaletoimetamist), tehti laeval otsad lahti, ja nagu alati, oli meestel ka nüüd õnne. Sombuse ilma tõttu ei kohanud nad merel ühtegi Saksa ega Vene patrull-laeva ning Suursaarelt pealetulnud lootsi abil jõudsid õnnelikult sihtkohta. Siin neid juba oodati ning laev toimetati vaiksemasse sada-masoppi. Pedersen sai lubatud tasu ja pärast üpriski pealiskaudseid tolliformaalsusi oli laev mõne tunni möödudes lossitud. Lossimise käigus libises üks kast trümmi tagasi ja purunes. Nüüd tõusid Pedersenil, kes tööd jälgis, kõik ihukarvad, juustest rääkimata, suisa püsti — purunenud kastist pudenesid välja mitte masinaosad, nagu talle Stockholmis oli kinnitatud, vaid parabellumid.

„Taevas tule appi!" haaras Pedersen endal kätega peast. „Kui see avalikuks tuleb!"

Ehkki ta lastist kiiresti vabanes, jäi hirm nagu raske veskikivi hinge koormama — olgu revolvrite saajaks kes tahes, kuid tema oli nende siiatoojaks. Selle fakti eest ei põgene isegi põrgusse.

Kohe samal päeval üritas Pedersen saada lahkumisluba. Ta kuulati küll ära, kuid kinnitati, et sadamavõimudel pole õigust laeva mineeritud merele lubada.
„Kuid siia ma ju tulin," õigustas oma nõudmist Pedersen. „Minu laeva süvisega on võimalik isegi kõige tihedamas miinisupis liikuda."
„Teil oli lihtsalt õnne, kapten," vastati lakooniliselt.
Ei aidanud pistised (need võeti küll vastu) ega protestid.
Damned! Nagu vares pigitünnis! Ei upu, aga välja ka ei pääse. On sadam, on sadamavalitsus — ja pole ka. Need bürokraatide lõustad sadamavalitsuses, olgu nad neetud! Pressivad ainult raha välja, kuid ärasõiduluba siiski pole.
Pedersen pöördus Rootsi konsuli poole. See kehitas vaid õlgu: sõjaaeg, ning pealegi on terve see lugu üsna segane. Kuigi laeva paberid olid ettevaatuse mõttes vormistatud neutraalses riigis — kodusadamana pandi kirja Stockholm — ja laevanime „Skol" all, oli Pedersen ise ja kõik meeskonna liikmed Venemaa alamad. Päris õigusega luba taotlema hakata oli ka riskantne. Tuli ikka arvestada, kus riigis sa oled ja kellega sul tegemist.
Siia, neetud Venemaale, meelitas Pederseni kuld. Aga mis sellest kasu, kui siit minema ei saa! Kuld kulub ja laev pehkib. Kõigele lisaks veel kaotatud aeg, mida oleks võinud hoopis teisiti kasutada kui siin, jõude istudes. Ka meeskonna toitlustamine läks järjest keerukamaks ja kallimaks. Leiva ja liha eest tuli maksta hingehinda, ning oli hea, kui neid üldse saigi. Kalaga sama lugu. Ja midagi magusat teevee juurde — ära mitte otsigi. Kauaks needki paar puuda kuivatatud voblakala ja mõni kott kartuleid, mille eest tuli spekulandile loovutada viis viierublast kulda, kuuele mehele vastu löövad. Hea veel, et kivisöest kambüüsi jaoks ja meeskonnaruumide kütmiseks puudust polnud: seda sai pudeli viina eest igalt puksiirlaeva kaptenilt.
Niisugustest süngetest mõtetest oli haaratud „Skoli" kapten ka nüüd, kõrtsiruumis istudes ja kuivatatud voblakala napsile pealevõtmiseks puhastades, kui keegi võrdlemisi viletsas riietuses mees sinna sisse astus.
6

2. KAPTEN BENHAUSEN

Admiraliteedi mineerimisosakonna ülem, esimese järgu kapten Heinrich von Benhausen soris närviliselt oma töölaua sahtlites. Lauale oli laotatud terve kuhi mitmesuguseid skeeme ning kaarte, mis aga jälle uuesti läbi sorteeriti ning vähetähtsad tähtsamatest eraldati. Selja taga asuvast tohutute mõõtmetega tulekindlast kapist, mille uks oli ristseliti laiali, said laual asuvad tähtsamad dokumendid veelgi lisa. Nende asemele toppis Benhausen tähtsusetumad kappi, ja kui sorteerimine oli lõpule viidud, lukustas seifi ning pistis võtme tasku. Laual olevad dokumendid aga peitis mahukasse portfelli.
Saanud toimetustega valmis, helistas ta adjutandi enda juurde.
Adjutant ilmus ning jäi keset ruumi valveseisangusse.
„Leitnant Tauber," tõusis kapten laua tagant püsti.
„Kuulan teid, härra esimese järgu kapten."
„Leitnant Tauber," rõhutas Benhausen, „te kindlasti mäletate meie kõnelust paar nädalat tagasi?"
„Evakueerimise asjus, härra esimese järgu kapten?"
„Jah, seda võib ka nii nimetada. Ega te oma otsusest ole loobunud?"
Küsitletav vaikis viivu ja ütles: „Ei, härra esimese järgu kapten."
Nüüd astus Benhausen mõned sammud mööda ruumi, ning jõudes Tauberi kohale, lausus:
„Võtke istet, leitnant." Ta viipas nahkpolstriga tugitooli poole.
„Tänan," vastas Tauber, keda ettepanek lausa hämmastas. Benhausen polnud endast alama aukraadiga ohvitserile kunagi istet pakkunud^ Isegi temale mitte, ehkki ta oli juba kaks aastat kapteni isiklik adjutant.

„Istuge, istuge, ning jätke eelarvamused, millest faktiliselt õieti midagi pole säilinud," juhtis ülemus leitnandi käsivarrest kinni hoides tugitooli.

„Nii et olete valmis riskeerima?" küsis ta siis.

„Olen poissmees. Kaotada pole mul midagi."

„Seda ma arvasin. Ja nüüd konkreetsemalt. Olukord Petrogradis muutub üha pinevamaks, bolševikud järjest aktiivsemaks."

Nende sõnadega peatus kapten Tauberi ees. Ta nägu oli tõmbunud vihasesse grimassi, nagu see juhtus tihti, kui mõni alluv polnud

7

tema meele järgi talitanud, ning rusikasse tõmbunud käed värisesid märgatavalt.

Tüüpiline balti parun, neljakümnendates eluaastates, keskmist kasvu... Heinrich von Benhausen ei valinud vahendeid, et end alluvate seas maksma panna. Eriti alamväelased kartsid teda nagu tuld, sest kapteni rusikas oli nobe vastu vahtimist virutama.

Väheke rahunenud, jätkas Benhausen:

„Võib-olla ei möödu nädalatki, kui Vene ohvitseri elu, ja pidage silmas, Tauber, ka teie elu, pole enam krossigi väärt."

Tauber kuulas ülemust tähelepanelikult, ja kui see oli lõpetanud, küsis:

„On teil mingi kindel variant, härra esimese järgu kapten?" „On," tasandas Benhausen häält, „merd mööda RevelisseV „Merd mööda?" tõstis Tauber oma kulmud kõrgemale. „Mõne sõjalaevaga?"

„Ärge olge naiivne, leitnant. Sõjalaev oleks enesetapmine. Kuid mul on teine võimalus — laev küll, ent mitte sõjalaev." „Huvitav!"

„Tulge lähemale, Tauber," läks Benhausen seinal asuva sadama-kaardi juurde. „Siin, vaadake, üsna muuli sopis asub kahemastiline abimootoriga purjekas, millel ma juba hulk aega silma peal hoian. Esialgu igaks juhuks, ja nagu näete, ma ei eksinud. Sadamavalitsusega on mul kokkulepe, et seda laeva mingil juhul merele ei lasta. Laev tuli siia Ajutise Valitsuse korraldusel relvalaadungiga, millest ka kapten on vastu oma tahtmist teadlik. Seesama laev ongi mulle nii-öelda trumpässaks."

„Purjekaga mineeritud merele? See oleks ju veel hullem kui enesetapp, härra esimese järgu kapten," imestas Tauber.

„Selle paadi mõnejalane süvis ei takista liikumist isegi miiniväljade kohal. Aga milleks miiniväljad, kui on olemas faarvaater, mille mineerimisskeem on minu portfellis," sõnas Benhausen ning muigas rahulolevalt.

Tauberile oli paugupealt kõik selge.

„Muide, leitnant Tauber, teil isiklikult ei tulegi sellest mereretkest osa võtta."

„Kuidas? Kellel siis?"

* Tallinna saksakeelne nimi Reval oli ametlikult kasutusel 1880-ndate aastateni, Saksa okupatsiooni ajal 1918 ja Saksa fašistliku okupatsiooni ajal 1941—1944. Vastav venekeelne nimekuju Ревель oli Tallinna ametlik nimi 1880-ndatest aastatest kuni aastani 1917.

8

„Minul ja mõnel reisija!."

Tauberi nägu selgines. Niisuguses üsnagi riskantses ettevõtmises, nagu seda üritas Benhausen, polnud tal tõesti tahtmist kaasa teha. Muutus leitnandi naol ei jäänud kaptenile märkamatuks.

„Ja nüüd kuulake mind tähelepanelikult," läks Benhausen oma töölaua taha. „Teil, leitnant, tuleb kohe, meie kõneluse lõppedes, minna kaubasadamasse ja üles leida mootorpurjeka „Skol" kipper. Kui teda laevas pole, leiate ta kindlasti mõnest sadamakõrtsist. Selgitage, et tal on võimalus siit pääseda, ent ainult siis, kui võtab pardale mõned reisijad ja nende pagasi. Kuid teadku, et reisijad lahkuvad Petrogradist salaja. Kui laeval pole küllaldaselt mootorikütust, saab ta selle sama päeva õhtul. Kütuse toob kohale puksiir, mis viib ka laeva sadamast välja. Kõiges on juba kokkulepe olemas, selle täitmist

kontrollib üks Admiraliteedi ohvitser, muidugi inkognito. On vist ülearune meenutada, et ka teie missioon tuleb täita ohvitserimundrita."

Et anda alluvale aega kuuldu läbiseedimiseks, avas Benhausen iaualaeka ning hakkas selles tuhnima.

„Nagu ma teist aru saada võisin, härra esimese järgu kapten, on minu roll siis üsna lihtne," arvas Tauber minutilise vaheaja järel.

Seda oli Benhausen oodanud. Tähendab, ükskõikse näoilme taga, millega leitnant kuulas, peitus ka midagi muud.

„Teie roll siis just algab, kui olete minu korralduse purjelaeva suhtes täitnud."

„See kõik oli ainult sissejuhatuseks," mõtles Tauber endamisi. Nüüd hakkas teda juba tõesti huvitama, mis edasi tuleb.

„Aga oletame, et purjeka kapten keeldub?"

„Ka see variant on ette nähtud. Teil tarvitseb lausuda ainult mõni sõna revolvritest ja ta sulab üles nagu küünlavaha."

Imestunult vaatas Tauber ülemusele otsa.

„Nimelt seda liiki relvadega saabuski „Skol" Petrogradi. Kui sellest teada saadakse, kaptenil pead ei silitata. Tema keeldumise puhul aga garanteerin, et saadakse teada."

„Nii et, härra esimese järgu kapten, vajaduse korral ka šantaaž?"

„Oo, püha lihtsameelsus!" hüüdis Benhausen. „Otstarve pühendab abinõu ja teist teed siit väljapääsemiseks ma ei näe."

Ta astus raudkapi juurde ning otsis välja merekaardi segmendi.

„Ja nüüd kuulake mind tähelepanelikult, leitnant Tauber."

„Kuulan teid," muutus Tauber valvsaks.

9

„Kui olete siin minu ülesande täitnud, tuleb teil kohe Revelisse siirduda. See peab toimuma kõige hiljem homme lõuna paiku. Ehkki reisirongide graafik on segamini löödud, leidub teil kindlasti mingi võimalus kas või veduritendril sõita. Täna on 16. oktoober, Revelis peate olema hiljemalt 19. oktoobri õhtuks. Mida varem aga sinna jõuate, seda parem. Õnneks töötab veel telegraaf ning kõnetraadi-side. Kohale jõudnud, võtke kohe telefonikõne, vaadake, sellel numbril, ning saatke igaks juhuks ka telegramm sellel aadressil." Benhausen võttis taskust paberilehe ning ulatas Tauberile. „Kas suudate meelde jätta?"

„Olge mureta, härra esimese järgu kapten," andis Tauber sedeli

Benhausenile tagasi.

„Pärast Revelisse jõudmist," jätkas kapten, „tuleb teil viivitamatult sõita Suurupi ülemise tuletorni piirkonda. „Vaadake, siia!" Benhausen näitas leitnandile merekaardi lõiku. „Rannast umbes paarisaja sülla kaugusel, tuletornist vasakul, leiate metsatukast üksiku elumaja, kus peremees teid ootab. Tuleb ainult öelda parool: ..Tervitusi Petrogradist!" Ja kui olete saanud vastuse: ..Tublisid meremehi tervitan alati heameelega", oletegi õige mehega koos."

Benhausen tõusis püsti ning tegi kabinetis mõned edasi-tagasi sammud, nagu järele mõeldes, kas võib siiski oma alluvale kõike usaldada.

Leitnant Gustav Tauber oli teda adjutandina kaks aastat truualamlikult teeninud. Kuid kes ta siiski on? Talupoeg, ja ei midagi rohkemat! Ohvitserimundris talupoeg.

Benhausenil oli õnnestunud oma mõisavalitseja Johannes Tauberi poeg Gustav gardemariinide kooli sokutada, mille noormees 1912. aastal edukalt mineerimisala ohvitserina lõpetas. Teenides väiksemal miinilaeval, tuli ta ülesannetega hästi toime ning pälvis ettevõtlikkuse, taiplikkuse ning tagasihoidlikkusega mereväe ringkondades isegi teatava tähelepanu. Kuid soetas endale pahatihti ka vastaseid ja vihamehi.

Kord juhtus, et üks madrus tegi laevatekki pestes täiesti kogemata poolpurjus vanemohvitseri märjaks. Too oli ise süüdi, sest oli ilmunud äkki veejoa ette. Esimeses vihahoos, asja lähemalt selgitamata, tagus raskete rusikatega ohvitser madruse näo nii segi,

et õnnetu tuli ekipaaži hospidalisse saata, kus tal osa esihambaid kõrvaldati, kulmu pealt rebenenud nahk oma kohale tagasi õmmeldi

10

ning lõualuu endisesse asendisse sikutati. Võib-olla oleks vahejuhtum sinnapaika jäänud, kui vanemohvitser poleks kõigele lisaks veel laeva komandörile raporti esitanud, kus nõudis madruse kohtu alla andmist — ..ohvitseri au tegudega rüvetamise eest".

Kuid nüüd astus mitšman Tauber, kes oli toimunut juhuslikult otsast lõpuni pealt näinud, otsustavalt vahele. Madrus pääses küll kohtuta, aga Tauberil tuli laevast lahkuda. Mis seal ikka, oli ohvitseride enamiku arvamus. Alamat sorti „muulane", mida sa niisuqu-sest ikka tahad.

Nii lõppes Tauberi tegevmeremehekarjäär laevastikus. Mõnda teise laeva teda ei suunatudki, vaid viidi üle Admiraliteedi joones-tussaali mingile ebamäärasele ametikohale, kus tõusuredeli alumisest pulgast ülespoole jõuda osutus peaaegu et võimatuks.

Ja siit avastaski Tauberi taas Benhausen, kes juhatas juba Admiraliteedi mineerimisosakonda.

..Lihtsalt solvav ja ühtlasi üllatav, et andekat miiniohvitseri hoitakse mingisuguste kriipsutõmbajate seltskonnas," märkis Benhausen oma ettekandes ülemusele, kui palus Tauberit endale adjutandiks.

Olles kindel oma mõisavalitseja poja tänulikkuses, kes ainult tema eestkostel oli saanud mereväeohvitseriks ja pääsenud nüüd ühtlasi häbistavast olukorrast, millesse oli sattunud pärast intsidenti miinilaeval, lootis Benhausen saada endale tõesti kuuleka alluva, kes vähemagi kriitikata karvapealt täidab kõik tema korraldused.

„Nii et selge, leitnant?" küsis kapten uuesti laua taga istet võttes.

..Selge, härra esimese järgu kapten. Kuid lubage küsida, kust kõik need üksikasjad?"

..Mäletate meie kõnelust põgenemise kohta kaks nädalat tagasi?" küsis Benhausen.

..Mäletan hästi," vastas Tauber.

..Samal päeval saatsin oma teenri Revelisse. Juhuslikult on Jakobil seal lähistel sugulasi, üks neist on Suurupi tuletorni ligiduses elunev Jaan Juurik. Toosama, kellega teil tuleb kohtuda. Hea tasu eest on see mees nõus teid ning sellega ühtlasi mindki abistama," selgitas Benhausen,

„Aga kuidas?"

„Seda kuulete kohe," tõusis kapten uuesti laua tagant püsti ning astus tugitoolis istuva Tauberi poole, hoides käes kaardilõiku.

11

Tauberile tundus, et täna närveerib ülemus rohkem kui kunagi varem.

„Vaadake," vedas Benhausen sõrmega kaardil ümber tuletorni sõõri, „tolles sektoris on meri miinivaba — selleks et Suurupi tuletorni ning Nargeni* vaheline faarvaater puhas hoida. Sakslased seda muidugi ei tea, ja kui teavadki, pole ka midagi kohutavat — Reveli reidile nad ei tule. Ja nüüd kuulake edasi."

Benhausen tegi pausi, nagu mõtleks järele, kuidas leitnandile ülesanne konkreetselt ja ühtaegu lühidalt edasi anda.

„Juuriku abiga tuleb teil leida rannas puu, mille latv oleks merelt hästi näha. Sinna paigutate valgusallika — niisuguse arvestusega, et see paistaks merele ainult teatavas sektoris. Noh, ütleme, kümne-kraadilises, sest liiga kitsast viirgu on raske leida, ja tingimata nii, et valgus ainult merelt nähtav oleks. Laeva saabumisel sektorisse annan ise valgussignaale — kaks pikka ja kaks lühikest — iga viieteistkümne sekundi järel. Selleks tuleb teil oma valgusallikas mõneks sekundiks pimendada. Nii teeme mitu korda. Suurupi tuletorni alla loodan jõuda hiljemalt kahekümne neljanda oktoobri keskööl. Tulemärk aga pange igaks juhuks kohale juba kahekümne teise oktoobri õhtuks ning pidage seda tegevuses kuni kahekümne viiendani. Meri on sügisene ning ilm võib takistada valguse märkamist, kuid selleta ma ei riskeeri randuda." „Kuid rannavalve?"

„Pole seal enam mingit valvet," lõi Benhausen käega. „On veel kohal mõned alamväelased ja selle piirkonna ülem, keegi staabi-kapten Jegorov või Jermolajev, kes teeb pudeli viina eest kõik, mis talt nõutakse. Korteris on see Jermolajev või Jegorov Juuriku juures," rääkis Benhausen õhinal, tundes isegi uhkust oma informeerituse üle.

„Aga lubage siiski küsida, härra esimese järgu kapten. Kui teie teener juba kord seal oli, kõike tähele pani, oma sugulastega kokkuleppele jõudis, milleks te siis veel mind sinna saadate?"

„Jakob on ustav inimene, aga mereasjandusest ja signalisatsioonist ei tea tuhkagi. Operatsioon, mille olen kavandanud, peab olema sajaprotsendiliselt garanteeritud."

„Saan aru," nõustus Tauber.

„Ja nüüd kulud, mis teil võivad tekkida teel Revelisse ja seal viibides. Nende katteks, leitnant, saate kaasa tuhat kerenkades, tuhat

* Naissaar.

tsaarirahas ja kakssada rubla kullas." Nende sõnadega astus Benhausen laua juurde, tõmbas selle kõrvalsahtli lahti, võttis pataka paberraha, avas siis raudkapi ning tõi sealt kümme kümne- ja kakskümmend viierublalist kuldraha nähtavale ja ulatas koos paberraha-dega Tauberile.

„Kulutate selle oma äranägemisel, aruannet esitamata. Operatsiooni kordaminekul, ja selles ma ei kahtlegi, saate oma teenete eest kaks tuhat viissada rubla kullas. Arvan, et see peaks teid rahuldama. Ja nüüd, leitnant Tauber, asuge ülesande täitmisele. Petro-gradis te minuga enam ei kohtu," lõpetas Benhausen instrueerimise.

Tauber tõusis püsti.

„Nii et — Jumal kaasa, leitnant..." ulatas Benhausen Tauberile käe, mida too ei julgenud kohe vastu võtta — oli see ju kahe aasta jooksul esimene kord, kus ülemus talle hüvastijätuks kätt andis, „...ning kohtumiseni Revelis."

3. ETTEPANEK

Nagu Benhausen oligi arvanud, leidis Tauber „Skoli" kipperi sadamakõrtsist. Sisenedes märkas ta kohe ühe laua ümber istuvaid mehi, kes rääkisid omavahel eesti keelt. Teiste laudade ääres istet võtnud sadamatöölised kritiseerisid riigis valitsevat olukorda üsnagi mahlakate väljendustega vene keeles.

Aeglaselt astus Tauber eesti keelt rääkivate meremeeste laua juurde, silmitses neid viivu ja küsis:

„Kes teist siin „Skoli" kapten on?"

Imestades tõstsid mehed silmad uustulnuka poole. Pärast nende siiajõudmist ning laadungi üleandmist polnud ükski hing „Skoli" meeskonnaliikmete, kaasa arvatud kapteni vastu huvi tundnud.

„Ja mis siis?" tõusis Pedersen püsti.

„Teie olete kapten?" silmitses Tauber riietuse poolest teistest mitte millegagi erinevat meest.

„Kui olengi, mis siis sellest?" ühmas Pedersen tigedalt.

„Kui olete kapten, siis on mul teiega väike jutuajamine. Tulge!" viipas Tauber peaga ukse poole. „Kuhu?"

„Välja. Minu jutuajamine on konfidentsiaalne."

Mis tähendab „konfidentsiaalne", sellest ei saanud Pedersen muidugi aru, kuid kobis siiski laua tagant välja ning järgnes kutsujale.

„Mida see eesti keelt rääkiv hulgus õieti tahab? Kas mõni lõks...? Või need igavesti neetud revolvrid?" tuhises Pederseni viinauimas peas.

Väljunud ruumist, võttis võõras Pedersenil käsivarrest ning juhtis ta mõnekümne sammu kaugusel olevasse võlvialusesse.

„Kas teie, kapten, tahate Petrogradist niipea kui võimalik lahkuda?" alustas mees ilma igasuguse sissejuhatuseta. „Üt!eme, mõne päeva pärast? On teie laev mereleminekuks klaar?"

Niisugust küsimust Pedersen ei oodanud. Kõike muud, aga mitte seda. Juhmilt vaatas ta küsijale otsa.

„Nalja teed või?"
„Naljast olen ma kaugel, kapten. Küsin veel kord: kas tahate mõne päeva pärast Petrogradist lahkuda?" kordas Tauber.
„Midamoodi? Jalgsi? Maad kaudu? Või kuidas?" ägenes Pedersen.
„Mitte maad kaudu, vaid koos oma laeva ja meeskonnaga," tõusis ka Tauberi hääletoon kõrgemaks.
Pederseni ajusoppides hakkas midagi koitma. Siit minema? Muidugi läheks ta siit kas või kus kurat, kui see võimalik oleks. Ja mitte mõne päeva pärast, vaid kohe, aegaviitmatult.
„Nii et laev on teil minekuks klaar?"
„Klaar? Sa küsid veel. Muidugi klaar," toibus Pedersen vähehaaval.
Kuid samas hakkas tal hulguse suhtes, nagu ta tülitajat endamisi nimetas, kahtlusi tekkima.
„Oota," tõstis Pedersen käe. „Ma ei teagi, kes sa sihuke oled. Kes mina olen, seda tead sina ja tean ka mina, kuid kes sina oled? Laeva ei klaari mereleminekuks mitte mõni sadamavurle, vaid selleks oh olemas sadamavõimud. Kuid nende neetud kaldarottidega olen sõdinud juba kaks kuud, ja ikka tagajärjeta. Ja nüüd äkki tuleb sinusugune, jumal teab kust pärit, ja muudkui, et kas vana Pedersen oma „Skoliga" on mereleminekuks klaar..."

„Mitte nii ägedasti, kapten, kuulake..." katsus Tauber Pederseni rahustada.
„Aga kuidas siis? Tahad, ma annan sulle paki „Dobbelmani"? Ehk jätad siis mind oma jamaga rahule?"
Pedersen oleks oma lubadusega kindlasti vahele jäänud, kui Tauber oleks nõustunud — „Dobbelmani" polnud kipril juba ammu ja piibugi, mida ta täitis ehtsa vene mahorkaga, oli ta unustanud kõrtsi lauale.
„Tänan, tubakast ma veel puudust ei tunne. Kuid räägin tõsiselt: teil on võimalus siit mõne päeva pärast lahkuda. Mis puutub sada-mavõimudesse, siis varsti „Skoli" mereleminekuks sealtpoolt takistusi ei tehta, tingimusel, kui kuulate mind ära ja nõustute sellega."
„Lase siis tulla. Ega ma vist sust muidu lahti saa," toetas Pedersen end seljaga vastu müüri.
Lühidalt selgitas Tauber „Skoli" kaptenile Benhausenilt saadud korraldust. Ja mida kaugemale jõudis, seda enam hakkas Pedersenil viinauim peast lahkuma. Ning kuuldes, et „hulgus" on ka revolvrite afääriga kursis, kadus see hoopis.
„Nii et asjaga on ikka tõsi taga?" kogeles Pedersen alistunult, sest nüüd polnud tal enam valikut. Ta oli nagu urgu aetud metsloom. Ainuke tee vabadusse oli meri. Ja seda tuli kasutada kas või elu hinnaga. „Nii et ikka tõsi taga, härra...?"
„Pole tähtis, kes ma olen, kapten. Peamine, et saite minust aru."
„Sain, härra... Nojah, ükskõik. Aga kes viib laeva faarvaatrile?" küsis ta juba toibunult.
„Saate mereväe lootsi. See juhib teid kuni Suurupini," kinnitas Tauber. „Sealt aga võite minna, kuhu soovite."
Lootsi all mõtles Tauber Benhausenit.
„Kuhu mind siit välja klaaritakse?" küsis Pedersen.
„Teid vormistatakse Stockholmi kui neutraalse riigi pealinna. Saate sadamavalitsusest mereväe esindaja korralduse ja Rootsi konsulilt ka viisa," selgitas Tauber.
„Veel üks küsimus. Laevas pole tilkagi kütust. Kuid ainult purjedega..."
„On mõeldud ka sellele. Puksiir, mis teid sadamast välja viib, toob kaks vaati mootorikütust ja paar puuda õli," tõotas Tauber.
„Arvan, et sellest piisab."
„Täielikult. Ja olge kindel, et Pedersen oma sõnu ei söö."
Tauber muigas irooniliselt.

„Ning kõigele lisaks, kapten, on siin teile väike avanss," pistis Tauber Pedersenile kolm poognat kerenkasid pihku.

Kui Pedersen kõrtsiruumi tagasi jõudis, olid laevameeste näod nagu üks suur ühine küsimärk tema poole pööratud. Sõnagi lausumata astus „Skoli" kapten leti taga istuva kõrtsmiku juurde.
„On sul veel midagi joodavat?" küsis ta sellelt.
„Midagi ikka nagu peaks leiduma," ei rutanud kõrtsimees vastusega.
„Ma mõtlen midagi paremat kui see rebasesabavärvi lake," nõudis Pedersen.
„Kas see siis enam kõrist alla ei lähe?" tegi peremees suured silmad. „Ja mis härrad nüüd siis joovad?"
Pedersen kummardus kõrtsimehe näole ligemale ning ütles sosinal: „Anna kolm pudelit konjakit."
Kõrtsmiku pea nõksatas väheke tahapoole, nagu oleks ta nähtamatu löögi saanud, ning äsja pungi aetud silmad tõmbusid kitsasteks piludeks.
„Konjakit, ütled sa. Ma olen selle lõhnagi ära unustanud, ja nüüd äkki konjakit! „Martelli" muidugi, või kõlbab mõni vene sort?" ironiseeris kõrtsmik.
„Ma pole ässitaja, Ivanovitš. Ja veel vähem nuhk või äraandja. Seda sa tead väga hästi. Minul on täna põhjust seda juua."
„Ahaa! Nojaa! Kui on põhjus, siis muidugi," sügas kõrtsmik oma pulstunud habet. „Aga kust seda võtta?"
„Ära viida aega, Ivanovitš, mul on seda täna vaja," käis Pedersen peale.
Kõheldes silus kõrtsmik särgi peale tõmmatud vesti, võttis siis taskust üle kõhu ulatuva keti küljes rippuva peopesasuuruse kella ning silmitses seda vähe aega.
„Mnjah," venitas ta siis kavalalt silma pilgutades. „Sinu kui vana kunde jaoks ehk leidubki midagi. Kuid selleks kulub veidi aega. Aga kas sul nii palju raha on?"
„Ega see siis laeva ega mõisat maksa?"
„Muidugi. Kuid tasuda võid koguni kolmes rahas — kümnene kuld, kolm katenkat või kuussada rubla kerenkades," luges kõrtsmik parema käega vasaku käe kolm sõrme pihku.
„Kuhu sa oma südametunnistuse oled matnud, Ivanovitš? See on ju terve varandus, ja ainult kolme pudeli eest," kortsutas Pedersen kulme.
17
„Südametunnistus, kapten, on praegusel ajal moest läinud luksus. Kunagi jah, aga nüüd hoopis kasutu rämps," filosofeeris peremees. „Kaup on seda väärt. Aga kui tuled homme või ülehomme, küsin kaks korda nii palju."
„Kurat sinuga, Ivanovitš. Too lagedale," nõustus Pedersen.
„Näita enne ühte neist kolmest, millega maksta tahad," nõudis nüüd peremees.
Pedersen õngitses põuetaskust poognad neljakümnerublaste kerenkadega välja.
„Tunni aja pärast saad kätte," lubas nüüd Ivanovitš.
„Mis see maakler sust tahtis, kapten?" kõlas küsimus, kui Pedersen oli laua juurde istet võtnud.
„Laevas räägin. Nüüd ütlen ainult niipalju, et need kolm pudelit, mis ma praegu tellisin, jäävad meil siin, neetud Petrogradis, viimasteks."
Ealeski poleks Pedersen või mõni meeskonnaliikmetest võinud arvata, et see joomaaeg jääb neil nende maises elus üldse viimaseks.

4. ETTEVALMISTUSED

Kui Tauber kabinetist väljus, vajus Benhausen samasse tugitooli, kus äsja oli istunud leitnant. Ta tundis end väsinuna. Süüdanud lõhnava havanna sigari, otsustas ta veidi puhata. Selleks, et plaanitsetud üritus, millele oli juba käik antud, õnnelikult lõpeks, seisis ees veel palju askeldusi. Ja siin ei tohtinud möödalaskmist olla. Ning peamine — kõik tuli õigel ajal korraldada.

Heinrich von Benhausen oli energiline, teguvõimas isiksus. Aadliseisuse eeliseid, mis Tsaari-Venemaal valitsesid, kasutas parun oskuslikult ning sihikindlalt enda huvides, laskmata mööda ainustki juhust ja võimalust oma isiku esiletõstmiseks. Ametiseisundi tõttu oh tal võimalus suhelda kõrgemate ning jõukamate ringkondadega. Soliidse välimusega, neljakümnendates eluaastates poissmehena oli

18

parun teretulnud külaline igas paremas majas, eriti aga seal, kus oli välja pakkuda abiellumiseast väljajõudnud vallaline neitsi või lese-põlve pidav naine.

Praktilise meremehena ei löönud Benhausen läbi. Aga Admirali-teeti määratult hakkas ta teenistusredelil kiiresti tõusma. 1915. aasta algul usaldati talle m i neer im isosa konna ülema ametikoht ning anti esimese järgu mereväekapteni auaste. Ja kui poleks tsaari kukutatud, oleks parun kandnud juba kontradmirali õlakuid. Ametikoht ametikohaks, kuid admiralimunder avanuks talle tee veelgi kõrgemale. Kuid Benhausen ei kaotanud lootust; kaua säärane segane olukord püsida ei või ja peatselt jääb terve mõistus, arvas parun, siiski peale.

Aga juba oktoobri algul mõistis ta, et olukord hakkab kujunema Ajutisele Valitsusele ebasoodsaks. Purelemine Riigiduumas ja veel enam selle kuluaarides ning kõrgemas seltskonnas meenutas valmi luigest, haugist ja vähist. Polnud kooskõla, polnud ühist tegevussuunda, kusjuures Ajutine Valitsus polnud enam suuteline rööbastest väljakippuvat rongi peatama.

„Oleks ju lihtne kõik siiapaika jätta ja kaduda," arutas Benhausen. „Aga mis edasi?"

Benhausenile kuuluv keskmise suurusega mõis Eestimaal oli küll veel alles, aga see ei tähendanud, et üldine hullustus ka sinna pole teed leidnud...

Kus on paik, mis temataolise, peaaegu tühjade taskutega ohvitseri avasüli vastu võtaks? Kus on koht, kus temasugune varanduseta mees saaks harjunud eluviisi jätkata?

Niisugused mõtted mõlkusid paruni peas. Vastust aga polnud kusagilt võtta ega loota.

Benhausen toimis ettenägelikult — ta otsustas hankida varanduse, mida tal endal polnud. Kas või tagasihoidliku, kuid küllaldase, et kusagil läänes või isegi Ameerika Ühendriikides end seisusekohaselt vee peal hoida — kuni segase olukorra likvideerimiseni Venemaal. Või siis sisse elada paigas, kuhu tal õnnestub peatuma jääda. Ja seda oli võimalik teha naiivsete arvel, kes oleksid Benhausenit tingimusteta usaldanud.

Paruni tutvuskonnas oli inimesi, kes taipasid, et Venemaa pind võib nendegi jalgade all õige pea tuliseks muutuda. Seda tuli ära kasutada. Benhausen valis nende seast kõige jõukamad, ning mõnele õnnestus tal selgitada põgenemise paratamatut vajadust, andes

19

seejuures mõista, et temal kui kõrgel ametikohal teenival mereväelasel on võimalus selline aktsioon vähimagi riisikota läbi viia. Benhauseni ettepanek leidis vastukaja.

Ja nüüd siis oli asi niikaugel, et nõupidamine pidi toimuma järgmisel päeval, s. o. 17. oktoobri õhtul, mil kõik põgeneda soovijad asja lähemaks kaalumiseks kogunevad Benhauseni suvilasse Petrogradi äärelinnas.

5. ARUPIDAMINE

Nad tulid umbes veerandtunniste vaheaegade järel, need lihtsalt riietatud külalised, end uudishimulike pilkude eest hoolikalt varjates. Suvila ühes toas oli serveeritud laud, et tarviduse korral nõupidamisele perekondliku õhtu ilmet anda.

Esimesena saabus endine tsaarivalitsuse finantstegelane, viiekümnendates eluaastates Sergei Petrovitš Anonin. Ajutise Valitsuse ajal oli ta ühe tähtsama lüli — pankade tegevuse koordineerimise osakonna — ülem, kelle käsutuses olid kõik riigi finantstegevust juhtivad hoovad. Anoninil olid ka mitmete, nii sõdivate kui ka neutraalsete riikide finantsringkondadega tihedad sidemed, mida ta oli osanud enda huvides edukalt ära

kasutada: mitmes välisriigis olid tal pangakontod enam kui poole miljoni Inglise naela väärtuses. Samuti oli tal mahukas kollektsioon mitmesuguseid vääriskive ning kolmsada tuhat rubla kuldmüntides. Ainukeseks mureks jäi Anoni-nile varanduse päästmise küsimus.

Et Ajutise Valitsuse ..hiilgus" kippus vägisi kattuma ähvardavate pilvedega ning loojub vist õige pea, seda tundis Anonin sama hästi kui Benhausen. Ja ohutuna tunduv põgenemisvõimalus, mille Benhausen talle soovitas, oli vist ainuke õige tee Petrogradist minema pääseda.

Teine külaline oli suurtööstur Vjatšeslav Jegorovitš Tuturin, „raudne" Tuturin, nagu teda äriringkondades nimetati. Omataoliste hulgas teda ei sallitud, kuid imetleti... ja kardeti.

20

„Keda Tuturin tahab hävitada, sellest jääb järele ainult tolm või märg plekk."

„Kes on jäänud Tuturinile pinnuks silma, seda ootab palgi saatus .— ta kas satub sae alla, kus ta tükeldatakse, või kirve alla, ja siis lendavad laastud."

Umbes säärased ütlused iseloomustasid suurtööstur Tuturinit.

„Kellel on raha, sellel on võim. Ja kellel on võim, sellel on kõik," oli Tuturini enda arvamine. „Kes seda kasutada ei oska, süüdistagu iseennast."

Tööliste ning väiksemakaliibriliste ametnike seas oli suurtööstur pälvinud vereimeja hüüdnime. Tema ettevõtetes valitses suisa orja-töö, tasu aga oli minimaalne.

Sõja puhkedes kuulutati Tuturini tehased sõjaliselt tähtsateks objektideks, kust töölisi peremehe nõusolekuta sõjaväkke ei mobiliseeritud. Ja see andis töösturile kõvad trumbid kätte: vähemagi rahulolematuse korral võis peremees töölise pikema jututa rindele saata.

Veebruarirevolutsioon tõi tööinimestele küll mõningaid kergendusi, kuid Tuturini tehastes jäi kõik endiseks.

Juba mõnda aega elas Tuturin pooleldi põranda all, julgemata end avalikult näidata. Ta sai teada, et oli moodustatud salajane revolutsioonikomitee, kes tema peale jahti peab, ning töösturi elu poleks vaskkrossigi väärt, kui ta töölistele pihku satuks.

Nüüd aga haistis ta, et tulemas on midagi niisugust, mis pühib talle veel ainsana tunduva pidepunkti oma teelt. Tuli kiiresti midagi ette võtta. Kuna teda jälitati, polnud maad mööda põgenemiseks kuigi soodsaid võimalusi. Kuid pääsema pidi. Redutamine võis mõne aja kesta veel ka ükskõik missuguse režiimi ajal — kuid kauaks sedagi? Kunagi saadakse ikkagi jälile. Ja kui õnnestukski põgeneda mõnda Venemaa sisekubermangu, siis juba tühjade kätega. Aga välismaiste sidemete abil ning varandusega, mida ta oli oma seifides säilitada osanud, saaks võõrsil elu enam-vähem elamisväärseks korraldada. Tuturin oli alles keskealine, pool elu veel ees. Nii et Benhauseni ettepanek oli talle vastuvõetav.

Kolmas, Benhauseni arvates suhteliselt „vaesem" külaline oli mitme mõisa omanik ja endine Riigiduuma saadik Anatoli Ivano-vitš Serebrjannikov.

Kuna mõlemad varemsaabunud olid nii omavahel kui ka Benhauseniga

21

tuttavad, jäi tutvustamistseremoonia ära. Kuid krahvi ilmudes, kes Anoninit ega Tuturinit ei tundnud, tuli seda teha.

„Nii et saage tuttavaks, härrased," lausus Benhausen muiates. „Nii ühised huvid kui ka kannatused tingivad üksteisemõistmist."

Krahv kui põline aadlik võttis tutvustamise märgatava näokrimp-sutusega vastu.

Serebrjannikovi kohta andmeid kogunud Benhausenile oli teada, muidugi üsna umbkaudselt, et tolle varanduslik seisukord oli rahuldav. Peaaegu võlgadeta mõisad, mis tolle aja kohta haruldane nähtus, majad Petrogradis ning mitmed ärilised suhted lasid oleta-da, et krahvil võis olla mõningal määral ka väärisesemeid ning kulda. Kinnisvaral oli Benhauseni silmis ju hetkel sama väärtus nagu näiteks Kuul — kätte ei saa, kaasa võtta ka mitte. Benhauseni arvestuste kohaselt võis selle vanamoelise põskhabemega, ligi kuue-kümneaastase mõisniku väärtus olla mitte üle saja tuhande rubla kullas.

Suvila, kus nõupidamine aset leidis, kuulus Benhausenile, ja perenaisena tegutses seal baltisaksa päritolu lesk krahvinna Eugenie Balatina.

Eugenie kadunud abikaasa, krahv Juri Jegorovitš Balatin, oli varaka mehena olnud pealinna kõrgemas seltskonnas tuntud isiksus. Balatin tegutses ka äri alal ning oli armee varustusvalitsuses omaini-mene. Ja siis äkki 1915. aasta lõpul paljastati ta kui riigi äraandja. Krahvi ootas häbistav kohtuprotsess, mis ähvardas surmanuhtluse või paremal juhul eluaegse sunnitööga. Et sellest pääseda, lõpetas Balatin oma elu revolvrikuuliga.

Kui Juri Balatin poleks endale ise lõppu teinud, võinuks asi hargneda kõige suurejoonelisemaks afääriks, kuhu olnuks segatud mõnedki kõrgema seltskonna väljapaistvad tegelased, kes olid kindlas usus, et krahv tegeleb riigikaitse huvides, hankinud armeele tarvisminevat varustust. Tegelikult aga aitasid nad tahtmatult koguda Balatinile tarvilikku informatsiooni.

Esialgsed uurimised, milles osalesid ka liitlaste Suurbritannia ja Prantsusmaa vastuluureorganid Rootsis, tuvastasid, et pärast kindral Brussilovi edu Ida-Preisimaal 1914. aasta sügisel hakkasid Berliin ja Wien sondeerima agentuuri avamise võimalust Tsaari-Venemaa pealinnas. Neil õnnestus saavutada kontakt hasartmänge harrastava Juri Balatiniga. Õige pea oli värbajail andmeid ka krahvi

22

ehtimishimulise naise kohta ning samuti oli neil teada Balatini kiindumus oma naisesse.

Jõukus ning aadliseisus avasid Balatinile uksed kõrgemasse seltskonda ning andsid võtme ka kõrgemate sõjaväelastega suhtlemiseks. Siit edasi tuli diplomaadivõimetega krahvil astuda kõigest väike samm, et olla informeeritud vägede paigutusest ning uute väeosade formeerimisest ühel või teisel rindelõigul.

Kui kindral Brussilovi võit hakkas kaotuseks kujunema, siirdus Balatin Rootsi läbirääkimistele, et hankida sealt terast Venemaa sõjatööstuse tarbeks. Stockholmis viibides sai ta kutse külastada Saksa saatkonda. Seal võeti krahv vastu omainimesena. Ja et sakslastel polnud teadmata Balatini noore naise ehtimishimu, anti talle juba saadud informatsiooni eest kaasa kaelaehe koos diadeemiga, mis saadiku ütlemise kohaselt maksis kolmsada viiskümmend tuhat Inglise naela. Edaspidiste teenete eest pidi Balatinile Šveitsis avatama eriline konto.

Seega õnnestus vaenlastel värvata Juri Balatin oma pearesidendiks Tsaari-Venemaal. Ja tõele au andes täitis krahv oma kohustusi hästi: Saksa armee idarindel erilisi kaotusi ei kandnud ning edasiliikumine Venemaa territooriumil aina intensiivistus.

Balatini afäär summutati kõrgema seltskonna mõjukate esindajate energilisel algatusel. Varandusest aga jäid järele — kas õigete või siis võltsitud võlakohustuste katteks — ainult riismed. Päästa õnnestus ainult üsna suur väärisesemete kogus, mille krahvinna oli saanud kümne abieluaasta jooksul. Normaalsetes tingimustes oleks sellest piisanud tagasihoidlikuks elamiseks kuni elu lõpuni.

Pärast viimase külalise saabumist palus Balatina kõiki tagasihoidlikult kaetud laua ääres istet võtta. Laual ilutsesid ainult paar pudelit Smirnovi vodkat, võileivad balõkiga, must ja punane kalamari ning lihtsad saialõigud. Teenijat polnud ning samovari lubas perenaine siis lauale tuua, kui ametlik jutuajamine härraste vahel on lõpule jõudnud.

Viisakusest pererahva vastu võtsid külalised mõned pitsid ning jutt käis asjadest, mis polnud üldsegi mitte seotud põhiteemaga — põgenemisega. Benhausen aga ei rutanud oma plaane avama.

„Las saavad aru, et täna on jäme ots minu peos," mõtles kapten.

Kuid polnud ka otstarbekas köit pingule tõmmata. Märgates teiste üha pingelisemaks muutuvat kärsitust, alustas ta:

„Käesolev kohtumine, härrased, pole juhuslik, vaid tingitud meie

23

kõigi soovist lahkuda Piiterist, niipea kui selleks avaneb võimalus. Ja lahkuda mitte Venemaa mõnda sisekubermangu, vaid lähemale tsiviliseeritud maailmale." Siinjuures vaatas ta külalistele küsivalt otsa. Nood noogutasid pead.

„See võimalus, härrased, on nüüd olemas." Ja siis tutvustas Ben-hausen koosolijatele lühidalt oma plaani, kinnitades, et see on antud juhtumil ainuõige ja kõige ohutum.

„Põgeneda mõnel teisel teel tähendab minna tühjade kätega. Aga mere kaudu on võimalus üht-teist kaasa võtta, mida saab mahutada kohvritesse. Maad mööda minnes langeb see võimalus ära. Ei saa ka kahe silma vahele jätta, et mõni etapp tuleb läbida jalgsi või paremal juhul juhusliku kuudiga. Ning et röövleid kohata on küllaltki tõenäoline ja seetõttu üsna ebamugav perspektiiv."

Benhausen peatus, jälgides kuulajate näoilmet ning reageeringut kuuldule. Tuturin jõi pitsi viina ja klaasi lauale tagasi asetades noogutas peaga. Ta tõusis laua tagant püsti, astus akna juurde, nagu sooviks veenduda, et selle taga pole kedagi, ja lausus:

„Meri on ju mineeritud, parun. Ma ei kujuta ette, kuidas saab mineeritud merel sõita!"

..Loomulikult, Vjatšeslav Jegorovitš, meri on tõesti mineeritud," vastas Benhausen naeratades. „Kuid mineerimisskeem on minu taskus. Võin iga sõjalaeva miiniväljadest läbi juhtida, rääkimata mõne-jalalise süvisega mootorpurjekast."

Serebrjannikov, kes oli jäänud näiliselt rahulikuks, nagu nõustudes Benhauseni argumentidega, tahtis siiski teada:

„Aga kui kohtame merel Saksa valvelaeva või mõnd muud sõjalaeva, mis siis? See võib meid pikema jututa kõige täiega põhja lasta."

„Teie, armas krahv, pole nähtavasti meresõja tavadega tuttav. Enne kui mootorpurjekat, mis liigub merel neutraalse riigi lipu kaitse all, põhja lasta, otsitakse ta läbi ning kuulatakse kapten ja meeskond üle. „Skol" on neutraalse riigi laev, ja kui sealt ei leita midagi kahtlast, mis kahjustaks Saksamaa sõjalist julgeolekut, lastakse ta vabaks. Antud juhul on mul Rootsi konsulilt vastav tõend olemas," selgitas Benhausen.

„Aga meil, reisijail?" küsis Tuturin.

„Olete Revelisse jõudmiseni Rootsi alamad, kes olude sunnil lahkuvad Venemaalt."

„Huvitav ja isegi romantiline meremereis," muheles Anonin ja süütas

sigari. „Kuid kuidas tegutsetakse siis, kui meid peab kinni mõni Ajutise Valitsuse valvelaev?"

..õnneks, Sergei Petrovitš, pole mereväeteenistuses veel tsaariaegseid seadusi ja eeskirju muudetud ning meie sõjalaevadele on maksvad Admiraliteedi ettekirjutused. Antud juhtumi kohta on mul ka need olemas," lausus Benhausen, viidates käega kuuetasku poole.

„Aga miks mitte sõita otse mõnda Rootsi sadamasse, näiteks Stockholmi?" tahtis nüüd Tuturin teada.

Seda küsimust näis Benhausen nagu ootavat.

..Mõtlesin ka sellele variandile," vastas ta kohe, „kuid sellest tuli loobuda: Rootsi ranna mineerimise kohta pole mul mingeid andmeid, kuid Soome laht ning Reveli ümbrus on seevastu nagu peo peal."

Sellele vastu ei vaieldud.

Arutades merereisi häid ja halbu külgi ning võimalikke tagajärgi, suutis Benhausen kerge vaevaga kõik kahtlused kummutada ja tõestada, et tema poolt esitatud põgenemiskava on ainuõige. Reisi võimalikku ohtlikkust leevendas ka asjaolu, et parun ise koos krahvinna Balatinaga selle kaasa teeb.

Algul Benhauseni kavasse küllaltki skeptiliselt suhtunud külalised hakkasid vähehaaval üles sulama. Ja kui ühel „smirnovil" oli põhi püsti aetud, tundus, et üldjoontes on kokkulepe saavutatud ning võib alata üksikasjadega. Kuid Benhausen viivitas. Järgides seltskondlikke viisakusreegleid, püüdes mitte olla pealetükkiv, sest see võiks kahtlust äratada, ootas ta kõneluse algatust teistelt.

Serebrjannikov, olles mõtisklusse süvenenud, vaikis. Tuturinit aga näis rahuldavat fakt, et ta siit, temale küllaltki kuumaks köetud Petrogradist. õnnelikult minema saab.

..Arvan, parun, et pole üleliigne teada," lausus Anonin aeglaselt ja sigari otsast tuhka toosi raputades, „kui palju perekonnaliikmeid saab kaasa võtta? Ja pagasit?"

Seesama küsimus oli vist ka teiste keeltel kipitanud ja nüüd pöörasid kõik küsivad pilgud Benhauseni poole.

..Purjeka kapteniga, Sergei Petrovitš, on kokku lepitud, et kaasa võib tulla kuni kaksteist inimest. Kontrollisin isiklikult reisijate mahu-tamisvõimalusi, ja tõepoolest — täpselt nii palju leidub ruumi kapteni kajutis ning meeskonnaruumis. Kuid pean teid, härrased, hoiata-da, et reisimugavused laeval on minimaalsed. Aga ma loodan, et

25

see leiab teie poolt heatahtlikku suhtumist ja arusaamist: sõit Petrogradist Revelisse kestab ainult kakskümmend neli tundi või veidi enam, olenedes ilmast. See polegi nii väga pikk aeg," lohutas Benhausen koosviibijaid.

..Mugavused on tühine asi," arvas Anonin. ..Peaasi, et sõit kulgeks ohutult. Kaasa kavatsen võtta tütre ja väimehe, õnneks on veel mõlemad Petrogradis."

„Teie käsutuses," vastas parun pead noogutades, „oleks üksteistkümmend kohta. Üks on mõeldud krahvinna Balatinale. Mind ärge arvestage — ohutuse mõttes juhin mootorpurjekat ise ning ei lahku enne Revelit komandosillalt."

„Kuid mind, parun, huvitab üks küllaltki delikaatne küsimus," võttis Serebrjannikov sõna. „Ja nimelt see: mis ajendab teid mulle ja teistele sünviibijatele osutama säärast — ma ütleksin, et peaaegu hindamatut — teenet?"

Jahmunult vaatasid Anonin ja Tuturin Serebrjannikovi poole.

Benhausen ootas ükskõik millist, mitte aga sellist küsimust, kuid ta ei kaotanud pead.

„Mnjah", katsus ta vastamiseks mõtteid koguda. „See küsimus on avameelne, asjakohane ja ka õige. Usaldate ju oma julgeoleku täielikult minu kätesse ja ma olen kohustatud tagama, et te ei pettu. Vastan teile siiralt, krahv: ligimesearmastus pole antud juhul õige väljendus. Kui oleksin toiminud ainult sellest õilsast tundest lähtudes, pidanuks ma vähemalt poole Petrogradi paremast seltskonnast kaasa võtma. Kuid see on võimatu, õigem oleks ajendit nimetada tänutundeks ning sügavaks lugupidamiseks kõigi siinviibijate vastu," lausus parun üksisilmi Serebrjannikovile otsa vaadates.

„Kas see vana labidas tõesti midagi aimab?" sähvatas äkki Benhausenil läbi pea, kuid ta jätkas kohe:

„Loomulikult on põgenemine seotud kuludega, kuid minu arvates pole need ületamatud."

Külalised kikitasid kõrvu, sest arvatavasti tuli neil veel üpriski ebameeldivaid asju kuulata.

Et paruni lugupidamine ja austus nende vastu olid ülespuhutud sõnakõlksud, selles ei kahelnud keegi. Säärast riski ei võeta ette niisama, ei truu sõpruse ega ilusate silmade ja sõnade eest. Seda teadis igaüks enda käest.

..Mootorpurjeka kapten nõuab reisi eest viis tuhat kuldrubla, minu abiline, kes juhatab laeva Suurupi piirkonnas signaaltulede

26

abil randa, väärib niisama suurt summat ning minule on tarvis mitmesuguste kulude tasumiseks — väga kulukaks lähevad näiteks sada-mavalitsus, puksiirlaev, vaba läbipääsu muretsemine Kroonlinna reidilt avamerele, ka Rootsi konsulaat — ja muudeks väiksemateks väljamaksmisteks... kuus tuhat rubla kullas."

Taas tekkis vaikus. Nähtavasti arvutas iga külaline oma võimalusi.

Nii et raha! Ja puhtas kullas!

Muidugi ei saanud keegi nõuda, et Benhausen võiks reisi õnnestumise korral ainult tänusõnadega leppida. Seda poleks ükski siinviibijaist ka ise teinud.

Armastusväärsus, vastastikused komplimendid, mitte millekski kohustavad lubadused, üksteisele osutatud pisiteened, mis peale telefonikõne või lõunakutse ei maksnud peaaegu midagi sellele, kelle võimuses oli teenet osutada. Valitud visiidid, kaardimängu-õhtud, seltskondlikud vastuvõtud, kus käidi ennast näitamas ja teisi vaatamas, ning kõik muu säärane teenis kõrgemas seltskonnas ainult üht eesmärki — edasitrügimist. Ja kõigile, kes tahtsid kõrgemale ronida, tuli mõnikord oma olemuselt peaaegu absurdsetele, kuid

karjääriks tähtsatele ning olulistele, juba sajandite jooksul väljakujunenud traditsioonidele alluda.

Kui aga küsimuse alla tuli kasutoov tehing, kus oli võimalus teiste arvel hankida endale eeliseid ning — peaasi — raha, muutus lugu hoopis vähem armastusväärseks. Siis lasti käiku kõikvõimalikud kulissidetagused võtted, et igati kahjustada rivaali või partneri prestiiži, tõrvata teda teiste silmis ning võita oma isikule poolehoidu. See nõudis osavust, laveerimisoskust, „viisakat" häbematust, ja kõigele lisaks tuli olla hea psühholoog.

Benhauseni külalisi, samuti nagu teda ennastki, tuli vaieldamatult lugeda võrdvõimelisteks partneriteks, kes tundsid kõrgema seltskonna traditsioone.

Koosviibijaile oli aga selge, et paruni abil on esile kerkinud peaaegu ainus võimalus Petrogradist terve nahaga, ja mis peamine, talletatud ning sõja- ja revolutsioonikeerises omandatud varandusega veel viimasel tunnil minema pääseda. Sellest tuli kinni haarata, kuid mitte kuumalt alla kugistada. Tuli nii kaua kui võimalik tasu suuruse üle vaielda. Ja seda ei saa Benhausen pidada endale solvavaks. Pealegi tundsid kõik, et summa oli tugevasti üle soolatud.

Esimesena võttis sõna suurtööstur Tuturin ja ütles:

„See on suur raha, parun."

„Nõustun teiega, Vjatšeslav Jegorovitš, et see tõesti on küllaltki suur. Kuid mitte ületamatu... Ja teiseks: põgenemine on võimatu, kui pole laeva, millega seda teha, kui pole inimest, kes eluga riskeerides laeva valgustatud märkide abil randa suunab, kui poleks mind, kes mootorpurjekat miiniväljade vahel juhib," tõi Benhausen oma argumendid lagedale.

Taas iühiajaline vaikus.

„Ütleme, et pole ületamatu. See teeks iga siinviibija kohta veidi üle viie tuhande kuldrubla. Aga kust seda nii lühikese ajaga võtta?" tõi Anonin oma arvamuse esile.

„...ja pealegi kullas," lisas Tuturin.

„Ainult kullas, härrased," rõhutas Benhausen. „Ajutise Valitsuse rahatähed ei maksa raja taga midagi. Samuti on väärtuse kaotanud tsaarivalitsuse paberraha, sellel pole enam mingisugust tagatist. Seda teab Sergei Petrovitš, kellel on välismaaga finantssidemed, paremini kui mina."

„Mnjah," maigutas finantstegelane Anonin suud. „Siin, parun, on teil kahjuks õigus: Venemaa paberrahaga pole välismaal tõesti enam midagi peale hakata."

„Sel juhul, härrased," segas suurtööstur vahele, „on minul ettepanek — härra parun mainis äsja, et laevas on ruumi kaheteist kümnele reisijale. Kui jagada kuusteist tuhat kaheteistkümnele, polekski summa ühe isiku kohta kuigi suur. Ja ma arvan, et selle saab ka ettenähtud ajaks kokku."

Nüüd elavnesid ka teised — võti rahaprobleemi lahendamiseks näis olevat leitud.

„No on need haid aga raha küljes kinni nagu liimipaberile vaba tahtlikult istunud kärbsed," muigas Benhausen endamisi. „Ettepanek oleks vastuvõetav," ütles ta siis, „kuid tingimusel, et härrased valivad oma kaasreisijad ise ning saavad neilt raha. Minul isikliku!* pole raha kokkukorjamiseks enam aega. Raha, vähemalt kuus tuhat, oleks mul tungivalt tarvis 20. oktoobriks. Pean lõpetama hädavajalikud formaalsused, mis on seotud küllaltki suurte kulutustega ning mille mittetäitmine võib nurja ajada kogu ürituse."

„Millal on täpne väljasõidupäev ja -aeg?" küsis Serebrjannikov

„23. oktoober kell seitse hommikul," vastas Benhausen kõhklematult ning jätkas:

„Sündmuste kulg, härrased, areneb juba üllatava kiirusega. Admiraliteet asub häireseisukorras. Enamik kõrgemaid mereväelasi

on lahkunud ning järelejäänud ohvitsere on haaranud skeptiline, ma ütleksin isegi kuritahtlik ükskõiksus Venemaa saatuse vastu. Paljudel pole õiget ettekujutust, mida tähendab uus ülestõus, kui võimule tuleksid bolševikud. Mõned loodavad veel Kerenski

lubatud abiväele, mis puhastaks Petrogradi Ajutisele Valitsusele vaenulikest elementidest. See aga pole enam võimalik. Petrogradis viibivad väeosad on enamjaolt bolševistlike agitaatorite poolt Ajutise Valitsuse vastu üles kihutatud. Ja pole sugugi kindel, kas abiväed on ikka veel Kerenskile lojaalsed ega ühine esimesel võimalusel Petrogradi mässulistega. Samuti oleks naiivne arvata, et punaste agendid ka väljaspool Petrogradi olevate väeosade seas kihutustööd ei tee."

„Nii et teie arvates, parun, on olukord lootusetu?" küsis Tuturin.

„Jah," vastas Benhausen, „ja siit ka järeldus: ärasõidupäev, 23. oktoober, on väljakujunenud olukorras kõige äärmisem tärmin.ja seda tuleb kasutada, kaotamata ainsatki tundi, päevast rääkimata."

„Aga sellist rahasummat nii lühikese ajaga kokku saada oleks tõesti kunst," kehitas Serebrjannikov õlgu. „Täna on 17. oktoober, see tähendab, et aega on jäänud ainult mõned päevad."

Benhausen jäi mõttesse.

Võib-olla soolab ta supi oma nõudmistega üle? Nõutud tasu, eriti kullas, kokkukraapimine nii lühikese ajavahemikuga võib nendelegi, pururikastele üle jõu käia. Ja ta otsustas taktikat muuta.

„Olen teiega, härrased, nõus, et tervet summat paari päeva jooksul oleks raske kokku saada. Mul on ettepanek: kuus tuhat saan 20. oktoobril ning ülejäänu osa kohta saaksin teilt võlakohustused, ütleme, kas või vekslid," lausus parun.

Ta teadis, et võidab niiviisi rahajõmmide usalduse. Ja ta ei eksinud.

Arvatavasti oli võlakohustuste väärtusetus raja taga teada ka teistele, ning kuuldes sellist ettepanekut, nõustuti kõhklematult. Koos-viibijate meeleolu tõusis märgatavalt.

Mõni aasta tagasi leseks jäänud finantstegelane Sergei Anonin arutas mõttes Benhauseni ettepanekut ning leidis, et kaks tuhat rubla hangib väimehest lurjus, ühe Petrogradi suurema panga direktor, kas või maa alt välja. Anonin tundis isegi teatavat rahuldust, et saab väimeest, kes talle palju ebameeldivusi oli põhjustanud, väheke pügada. Kui väimeespoeg bolševikele pihku satuks, pead tal juba ei silitataks. See oleks talle paraski. Kuid tütrest oleks kahju. Ning peamine: välismaa pankades olevad väimehe kontod olid

direktorihärra enda, aga mitte Anonini tütre nimel. Võlakohustus aga, mille tema, Anonin, Benhausenile annab, noh, eks seda aruta tulevik.

Suurtööstur Vjatšeslav Tuturin aga mõtles nii: kaasa võtab ta perekonnaliikmetest ainult naise. Kaks sõja ajal ohvitseriks küpsetatud poega pidasid endi pühaks kohuseks jääda Venemaale, kus nende teeneid ligineva ohu lämmatamiseks tarvis läheb.

„Sina, taat, mine ja korralda ka meie jaoks võõrsil midagi elamisväärset, kui seda peaks vaja minema," rääkisid nad, kui kuulsid isa põgenemiskavatsustest. „Kuid loodame, et tuled õige pea Venemaale tagasi, ja siis võtame sind siin orkestrimürina saatel vastu."

Tuturin ei hakanud vaidlema: kes siis veel peaks Venemaal korra majja lööma kui mitte nendetaolised noored mehed. Kui aga tulekski kauemaks ajaks võõrsile jääda, pole ka midagi kohutavat — varandust jätkuks. Ja veel kaks reisijat, kes oleksid päevapealt võimelised tuhat rubla kullas pihu peale laduma, kui ainult Petrogradist ohutult pääseksid, ka neid leidub. Aga võlakohustuse võib härra parun välismaal WC-sse kaasa võtta!

Krahv Anatoli Serebrjannikoviga tuleb kaasa endine baleriin, kes hakkab emalikult hoolitsema tema, kõrgesse ikka jõudnud aadliku eest. Kui aga leidub mõni, kes oleks nõus tarvilise osamaksu tasuma, poleks krahvil selle vastu midagi. Kui ei leidu — tühi temaga: kaks tuhat pole viis tuhat ja selle võib ta kas või homme hommikul Benhausenile üle anda. Mis puutub võlakohustustesse, siis tuleb aina imestada paruni naiivsust. Kas ta tõesti arvab, et Anonini ja Tu-turini taolised tegelased siit pääsedes teda veel tundagi tahavad? Isegi Balatin (olgu Jumal ta hingele armuline!), see vägagi nupukas äritegelane, võeti nii sisse, et pidi endale otsa peale tegema. Lese aga koorisid need äriosanikest tõprad silma pilgutamata suisa paljaks.

Ehkki Serebrjannikov polnud otseselt seotud Balatini tehingutega, oli ta salaja, usaldusmeeste kaudu, olnud nii mõnegi operatsiooni kaasosanikuks. Ja jumal tänatud, et salaja. Avalik äri polnuks tõelisele aadlikule kohane. Ning mine tea, mis võinuks ka siis juhtuda, kui Balatini afäär poleks õigel ajal summutatud.

Jah, ohkas Serebrjannikov, elu on juba niisugune ning tema pole siin võimeline midagi muutma. Ja kui olekski, siis milleks?

Antud juhul on tähtis, et Benhausen, ise aadlik, omasuguse siit

30

minema aitab. Ülejäänu jaoks peab tal endal pea õlgade vahel olema.

Rahulolematust tekitas ainult asjaolu, et Benhausen tegi põgenemisplaani nii hilja teatavaks.

„Meresõja taktika, härrased, nõuab lahinguülesande igakülgset ning head ettevalmistamist. Et oleks alustatud õigel momendil, mitte aga üks sekund varem või hiljem, ning et atakk kujuneks vaenlasete üllatuseks. Ainult siis võib ülesande täitmine lõppeda edukalt. Seesama taktika on maksev ka antud juhtumil. Mõni aeg tagasi oli olu-, kord Petrogradis veel talutav, võis isegi loota pööret paremuse poole, kuid, kordan... nüüd enam mitte. On ainult päevade küsimus — ning kõik lendab uperkuuti. Kui tahame, et üritus õnnestuks, peab meie nõupidamine jääma salajaseks," võttis Benhausen ametliku ma tooni. „Et ärasõit peab toimuma planeeritud ajal ja mitte üks päev varem ega hiljem, selle tingivad mõjuvad põhjused: luba sadamavalitsusest, puksiir, mis mootorpurjeka sadamast välja viib, Kroonlinn, kust takistusteta mööda pääseme, ja veel mõned väiksemad detailid."

Niisugustele argumentidele polnud külalistel midagi vastu panna. Lepiti kokku, et kahekümne esimese oktoobri päeval toimetavad nad oma pagasi siiasamasse Benhauseni suvilasse, mis asub kõrvalises kohas ning ei ärata erilist tähelepanu. Kahekümne teise õhtuks — hiljemalt kella kümneks — kogunevad ka reisijad ise siia, kust siis järgmise päeva hommikul mereväeekipaaži veoautol sadamasse sõidetakse.

„Laeva juures peame olema mitte hiljem kui pool seitse, vahetult enne laeva väljumist. Kõigile mõistetaval põhjusel oleks rei-sijail soovitatav riietuda võrdlemisi lihtsalt, kuid soojalt. Tingimusteta peavad olema välistatud igasugused võimalikud komplikatsioonid. Seepärast tungiv palve: mitte mingisuguseid väärtasju enda juures hoida ega neid ka kanda. Kohvrite eest, mis võimalikul läbiotsimisel autost leitakse, saan vastutada veel mina kui mereväeohvitser, kuid taskute juurde, härrased, minu võimupiirid ei ulatu. Ja niisugusel korral võib üritus kõigile, kaasa arvatud ka minule, 'õppeda katastroofiliselt."

Külalised noogutasid nõusolevalt peaga.

„Ja nüüd rahaline külg," lausus Benhausen. „Kahekümnendal °ktoobril olen veel viimast päeva Admiraliteedis, ja nagu äsja mai-n|sin, oleks tarvis, et saaksin kuus tuhat rubla mitte hiljem kui kella

31

kolmeks peale lõunat. Kes toob, pole oluline. Võlakohustused aga, olenevalt olukorrast, vormistame sellal, kui härrased on siia kogunenud, või siis laevas."

Ka sellega oldi nõus.

„Eugenie, kallis," pöördus parun nüüd krahvinna poole, „ehk kostitaksite meid klaasikese teega."

Samovar toodi lauale, ja kui teisel „smirnovil" oli põhi püsti aetud, lahkusid külalised väheste vaheaegadega üksteise järel suvilast.

6. SUURUPISSE

Juba järgmisel päeval pärast ülesande ja raha saamist lahkus Tauber Petrogradist. Jamburgini õnnestus tal sõita kuuevagunilise kaubarongiga, mis pidi siis sealt Petrogradi tagasi pöörduma.

Jamburgi jaamas seisid kõrvuti kaks sõjaväeešeloni, oodates edasipääsu Petrogradi poole. Parajasti jagati sõduritele platvormvagu-nil asuvast väliköögist lõunasööki. Saanud oma portsjoni kätte, hakkasid sõdurid sööma.

Jälle pole tükikestki liha," lausus saapasäärest tõmmatud puulusikaga katelokis ringi sorinud sõdur, „ja juba neljas päev."

„Ära irise, Sidor," luristas teine sõdur oma kateloki sisu üle ääre suhu, „pääseme Piiterisse, sööd end lihast kas või lõhki."

„lga päevaga aina lahjemaks," konstateeris üks sõdur, kui oli samuti katelokis inventuuri teinud, „ja oleksid kapsadki värsked."

„Taevast sulle, Jegorõtš, pea meeles, midagi katelokki ei kuku. Jõuame Piiterisse, ole lahke, saad kõik, mis sulle ette nähtud — värskeid kapsaid ja liha kõrini, ning kui ruumi üle jääb, võid selle saiaga täita."

Selliste repliikide saatel, mida Tauber toiduplatvormist möödudes kuulis, sõid sõdurid oma kesist toidunormi.

„Võitlusvaimu näikse veel olevat," mõtles Tauber, „aga kui nad Petrogradi jõuavad ja sealse tegelikkusega kokku puutuvad, mis siis?"

32

Tauberil tuli jaamahoonesse pääsemiseks mõlema rongi alt läbi ronida. Saanud ühe alt läbi ning hakates pugema ka teise alla, rabati tal äkki õlast kinni ja tõmmati pikali.

„Mida sina, tsivilistinäru, siin sõjaväeešelonide vahel tõlgendad?" kuuldus vihane küsimus. „Kas jälle mõni punaste agitaator?"

Kinnipidajaks osutus veltveebliõlakuid kandev sorgusvurruline sassis habemega sõjaväelane. Sündmuskohaie ruttasid veel kaks sõdurit.

„Alles kaks tundi tagasi saatsime teise ilma ühe juudi logardi, kes katsus siin punast propagandat hakata tegema. Kas tahad järele minna või kuidas?" praalis veltveebel täiest kõrist, nagu kuulutades ülemusele oma valvsust.

Tauber ajas end püsti. Selle kisakõriga tuleb otsustavalt tegutseda, sest siin nähtavasti eeluurimist ega kohut pole.

„Sina, veltveebel, ära laiuta lõugu," tõstis ka Tauber häält, „kui tegemist on ohvitseriga! Kes andis sinusugusele tõprale õiguse mulle käsi külge panna? Ja mis on mul tegemist sinu teise ilma saadetud juudiga? Otsekohe juhata mind ešeloni ülema juurde või muidu tõmmatakse sul nahk üle kõrvade! Mõistad!"

Tsivilisti enesekindlus pani veltveebli kõhklema, kuid ta ei tahtnud siiski oma positsioone nii kergesti loovutada.

„Kust mina võin teada," lausus ta juba vaiksemalt, „kes sa oled? Iga koerapoeg võib end ohvitseriks nimetada. Sihukesi küll nähtud!"

Tauber nägi, et tegemist on sõjaväelasega, kes distsipliini mõistet polnud veel minetanud. Saades sellest julgust, käratas ta:

„Ma kordan sulle, veltveebel, juhata mind ešeloni ülema juurde! Kes ma olen, selgub seal."

„No kurat sinuga," sõnas veltveebel ning ütles sõdurite poole Pöördudes: ..Konvoeerige see tsivilist staabikapteni juurde."

Staabivagunis esitas leitnant isikuttõendava dokumendi ning siis leiti kohe ühine keel. Kuna ligematel tundidel Narva suunduvat rongi polnud oodata ning vahemaa Jamburgi ja Narva vahel oli suhteliselt tühine, hankis ešeloni ülem kohalikult teemeistrilt dresiini ja andis selle ajajaiks kaasa neli relvastatud sõdurit.

Narvas, kuhu Tauber hilisel pealelõunal jõudis, tal lihtsalt vedas: S|m ootas Pihkvast saabunud reisirong väljasõitu Tallinnasse.

33

Vagunisse pääseda aga oli võimatu. Paljud sõitjad olid kohad sisse võtnud vagunikatusel, seisid käepidemetest kinni hoides treppidel ning isegi vagunite vahelistel puhvritel. Paar jaamavahet trepii sõitnud, õnnestus Tauberil end lahkuvate reisijate asemele tamburisse

suruda. Tapal, rongide hargnemisjaamas, muutus edasi-sõit lahedamaks ning leitnant sai vagunisse istekoha.

Tallinna saabus rong pärast lühemaid ning pikemaid peatusi vahejaamades kahksateistkümnenda oktoobri varahommikul. Et Tauberil linnas tuttavaid polnud, otsustas ta hommikuni aja mööda saata Balti jaamas. Vaevalt oli ta saanud vabal pinginurgal koha sisse võtta ning tukkuma jääda, kui ta äratati — dokumentide kontroll.

Tauber mõistis, et siin võivad ohvitseripaberid eraisiku taskus kaasa tuua pikalevenivaid sekeldusi ning ta laskis käiku kolm kümnerublalist kulda. Alampraporštšikust patrulliülem pistis need rahuloleva näoga taskusse.

Jaama sidekontorist Petrogradiga telefoniühendust saada ei õnnestunud — kõik liinid olla mereväe kasutada.

Edasi sai Tauber alles hommikul kell üheksa Balti jaamast Paldiski suunas väljuva rongiga. Ta sõitis Nõmmele — ehk õnnestub sealt mööda kindluseraudteed salamahti sihile pääseda. Tundmata Nõmmet ning oskamata liikuda hajalifnajade vahel vaevaliselt nähtavatel jalgteedel, mis ühendasid peajaama väiksema peatus-paigaga, õnnestus tal eraldi metsatukka peitunud harujaamake leida alles mitmekordse küsitluse järel...

Suurupis oli majaperemees õnneks ise kodus ning pärast tervitusi Petrogradist" avati maja uks ja „tublisid meremehi tervitan alati heameelega"-saatel juhatati Tauber sisse.

Maja, ehkki luitunud välimusega, näis olevat üsna ruumikas — all- ning ärklikorrusel kokku vähemalt viis tuba.

Lõunalauas, kus peremees istus ainult Tauberiga kahekesi, alustas leitnant ettevaatlikult oma juttu. Juurik vabandas, et praegu pole pikemaks kõneluseks aega — ta peab otsekohe Nõmmele sõitma. Detailne arutamine jäeti õhtuks.

Tauber jäi peremehe sooviga nõusse. Reisiväsimus andis tunda, mõni tund puhkust kulus endalegi marjaks ära.

„Üks palve, härra Juurik: kui jõuate Nõmmeie, saatke palun see telegramm ära," ulatas Tauber peremehele paberilehe ja nelja-kümnerublase kerenka.

34

„Tühiasi," pistis Juurik sedeli tasku.

õhtusöögist aga võttis osa ka joodud viinast üsna lärmakas sõjaväelane, staabikapteni aukraadis rannakaitse ülem.

„Vist toosama Jermolajev või Jegorov," meenus Tauberile.

Tutvustamisel, kus Juurik esitles Tauberit kui oma mõnepäevasel puhkusel viibivat raudteelasest sugulast, tuli välja, et tegemist 0n Jermakoviga.

Alles pärast õhtusööki, kui staabikapten oli ärklituppa läinud, saadi hakata eelseisvat tegevuskava arutama.

„Aga kas teie, Juurik, ei karda, et staabikapten võiks kogu ürituse nurja ajada?" küsis Tauber, kui oli peremeest oma plaaniga üksikasjaliselt tutvustanud.

„See siga," lõi Juurik käega, „pole mingisuguseks takistuseks. Kui tarvis — ja kui leidub raha —, hoian ta kas või kuu aega säärases seisus, nagu teda äsja nägite. Ma imestan, et teda pole juba ammu siit minema aetud. Tervelt kolmveerand rannavalve meestest on kõigi nelja tuule poole jalga lasknud. Ülejäänud, nagu olen märganud, ei näita oma nägu juba hulgal ajal ei rannas ega kaugemalgi. Selle bande tegelikuks ülemaks on praegu keegi lipnik või leitnant, kes alles hiljuti siia ilmus. Kuid mis oskab see üheksateistkümne- või kahekümneaastane poisinolk nende tol-vanitega peale hakata? Ja nii tulebki välja, et rand on igasuguse valveta. Kui sakslane tahaks maale tulla, siis just siin oleks tal praegu õige koht."

„Egas ta mujalgi parem ole," ühmas Tauber ja küsis: „Kus staabikapteni tentsik elab?"

„Tal polegi tentsikut," vastas peremees. „Ja kes tal tahabki tentsikuks olla? Peale järjekordset kolkidasaamist on need kas välja vahetatud või ise jalga lasknud. Viimase kuu jooksul pole siin enam kedagi näha olnud."

Et edaspidisele tegevusele toekamat alust sobitada, tõmbas Tauber taskust pataka rahatähti ning luges Juuriku ette lauale kolmsada rubla — poole kerenkades ning teise poole tsaari-nnades.

„See oleks jooksvateks kuludeks," sõnas Tauber, kui teine oli raha üle lugenud. „Viissada rubla saate siis, kui kõik ettevalmistused laeva vastuvõtuks on lõpetatud, ning veel viissada, kui reisijad on toimetatud siia teie korterisse, kuhu nad mõneks päevaks on sunnitud jääma."

35

„Nii et klapib?" küsis Tauber Juuriku särama löönud nägu vaadeldes.

„Ja kuidas veel," muheles peremees raha tasku peites. „Aga üks väikene palve veel: võib-olla saab ülejäänud raha tsaari-rublades? Meil, teate, seda Kerenski raha eriti ei pooldata, kuid tsaariraha on suure au sees."

„Olge rahulik," nõustus Tauber, „see pole probleem."

„Meil, härra Tauber, on kombeks taolistel puhkudel kõike seda ka niisutada," sõnas peremees ning pani pöidla kõrisõlme juurde „Mis teie arvate?"

„On sul midagi kodus?" läks Tauber üle intiimsemale kõnepruugile.

„Leidub. Tuleb ju seda lakardit," viipas Juurik peaga lae poole, „vahetevahel varustada."

Nüüd sai Tauberile selgeks, miks Juurik sellist lärmakat ohvitser oma majas üürilisena peab.

Järgmisel hommikul valis Tauber metsatukas pika kuuse, mis oi merele hästi näha. Sinna meisterdas Juurik maskeeritud lava kuhu võis paigutada valgusallika ja ka ise istet võtta, õhtuk: sai valmis plekklaega kast tulemärgi jaoks. Kasti tagaküljele paigu tas Tauber reflektoriks peretütrelt saadud peeglitükid.

Aga kust võtta küllaldaselt tugevat valgustit? Elektrijuhtmeid e saanud kuuse otsa vedada lihtsalt sel põhjusel, et elekter ise puudus. Ja ükskõik kui võimsast suurest petrooleumilambist olek; ikkagi vähe.

„Kas niisugune, noh, sukaga gaasilamp kõlbaks?" küsis Juurik „On sul olemas?"

„Minul ei ole, kuid vürtspoodnikul ripub niisugune lamp pime dal ajal terve õhtu laes. Kui kõlbab, võin selle saada," lubas Juurik

„Kõlbaks väga hästi," vastas Tauber õhinal. „Aga mis sa kostad kui vürtspoodnik hakkab huvi tundma, milleks sulle lampi tarvi läheb? Arvesta, et asi on salajane ning sissekukkumise korra tehakse meid kõiki ühes vürtspoodnikuga peajagu lühemaks, hirmutas ta peremeest.

„See jätke minu hooleks, härra Tauber. Vürtspoodnik pol< punane, aga siitpoolt pole sissekukkumist karta," kinnitas Juuri! veendunult.

Meremehena Tauber teadis, et topelt ei kärise, ning järgmise päeval sai Juurik ülesande tellida plekksepalt kümne valguspunktiga

36

karbiidilamp. Selle võrdlemisi lihtsa konstruktsiooniga lambi küllaldane valgus oleks nähtav vähemalt kuue meremiili kaugusele.

Kast ja lamp toimetati kahekümne teise oktoobri õhtul pärast videviku saabumist Juuriku hobusega kohale (hobune koos vankriga pidi jääma Tauberi käsutusse kuni laeva saabumiseni). Et rannavalve poolt midagi erilist karta pole, selles veendus Tauber juba esi-mesel päeval, kui käis metsatukas parajat puud otsimas, sest mõned ilmselt rannakaitseüksusesse kuuluvad sõjaväelased, keda ta kohtas, ei teinud temast ega Juurikust väljagi.

Kella kümneks õhtul oli signalisatsioonikompleks kohale paigutatud ning Tauber süütas gaasilambi. Juurik jäi valvesse kuuse alla, hobuse juurde.

7. MITŠMAN BURTSEGO

„Saatke mitšman Burtsego minu juurde," ütles Benhausen telefonitorru ja pani selle siis hargile.

Mitšman ilmus täpselt kahe minuti pärast.

Kuulanud ära raporti ohvitseri saabumise kohta, lausus Ben-hausen:

„Istuge, mitšman." Ning viipas peaga sama tugitooli poole, kus kolm päeva tagasi oli istunud leitnant Tauber.

„Noh, mitšman, laduge ette, vabas vormis, kuid lühidalt ja konkreetselt," sõnas kapten, kui mitšman oli istet võtnud.

„Harra esimese järgu kapten, mulle usaldatud ülesanne on täidetud. Kõik klapib. Teie arvestused pidasid paika. Puksiiri kipper on viiekümne kuldraha eest nõus mootorpurjeka Kroonlinnast mööda viima, kuid tingimusel, et Kroonlinna kahurite suud vaikivad. Need aga vaikivad, sest purjeka möödumisel valvab selle järele leitnant Vojevodin, teile tuntud ohvitser, kes sai minu käest kakssada kuldrubla ning saab teist sama palju, kui purjekas on avamerel ning puksiir silmapiirilt Petrogradi poole kadunud. Teised sa-

37

mal ajal või hiljem kahurite iaskepiirkonda ilmuvad laevad ja paadid peetakse aga kinni," kandis mitšman ette.

„Kas kohtusite leitnant Vojevodiniga isiklikult?"

„lsiklikult. Vojevodin on sel ööl Kroonlinna reidi kontrollivate kahurite valvemeeskonna ülem," kinnitas Burtsego. „Ja samal ööl olen Vojevodinile seltsiks ka mina."

„Väga hea ettenägelikkus, mitšman," ütles Benhausen.

„Tänan, härra esimese järgu kapten," kviteeris Burtsego Ben-hauseni kiitust.

„Kas „Skoli" kapteniga kohtusite?"

„Kohtusin. Kuid leitnant Tauber jättis kaptenile täpse lahkumis-aja ütlemata. Ent nad on valmis kas või iga minut välja sõitma. Teatasin kaptenile teie poolt määratud väljumise kuupäeva ning kellaaja, millega ta otsekohe nõustus."

„Aga väljumisluba sadamast?" pööras Benhausen pilgu mitšmani poole.

Mitšman võttis taskust ümbriku ning ulatas kaptenile.

Silmitsedes tähelepanelikult ümbrikust võetud dokumente, leidis Benhausen, et kõik peaks olema korras: tolliameti akt laeva ülevaatuse kohta, sadamavõimude akt laeva merekõlblikkuse kohta ning väljumisluba olid vastavalt eeskirjadele vormistatud kaks päeva ette.

„Ja mis see maksis?"

„Mitte eriti palju — kakskümmend kümnerublalist," vastas Burtsego teenistusvalmilt.
„Kuid kütus?"

„Kütuse ja õli sai „Skol" kätte juba eile õhtul."

„Tänan teid, mitšman," tõusis Benhausen laua tagant, astus noore ohvitseri ette ning pani käe sõbralikult õlale. „Teie, Burtsego, arvate, et mina, Admiraliteedi vanemohvitser, põgenen. Ei, mitšman, see oleks vale arvamine ning seda võite kinnitada kõigile, kes samuti mõtlevad. Nagu te ise näete, on õige pea meie õnnetu Venemaa heaoluks siin olles võimatu midagi positiivset korda saata."

„Olen kindel, et ohvitserkond Venemaad hätta ei jäta," sõnas Burtsego, „ükskõik kus ta ka tegutseks!"

„Uskuge, mitšman, et nüüdne, ajutine taganemine kujuneb õige pea võiduks. Võiduks, mis toob Venemaale uue korra ja enneolematu õitsengu. Mina siirdun Revelisse, et organiseerida seal

38

enamlastevastast võitlust, nagu seda on alustanud paljud ohvitserid paljudes kohtades."

„Paari ligema päeva jooksul, härra kapten, sõidan ka mina Odessasse, kus elavad minu vanemad. Isa on seal esimese gildi kaupmees. Ja võin öelda, et Musta mere laevastikus on teoksil liikumine bolševike ning igasuguste muude riigivaenlaste vastu, millest soovin ka ise kõigest südamest osa võtta," sõnas noor ohvitser uhkustundega.

„Teie, mitšman, olete pärit Väike-Venemaalt. Jah, ega Ukrainagi ole punastest pisikutest nakatamata. Töö tuleb teil tõsine," kiitis Benhausen mitšmani ettevõtmise heaks.
Midagi juurde lisamata, pöördus kapten oma laua juurde tagasi. Taibates, et vastuvõtt on lõppenud, kargas Burtsego püsti.
„Lubate lahkuda, härra esimese järgu kapten?" küsis ta valveseisangut võttes.
„Jah, mitšman, luban. Kuid arvestage, et teiesuguste aktiivsusest oleneb nüüd palju, ka Ukraina saatus." Nende sõnadega surus Benhausen sõbralikult noore ohvitseri kätt. „Ja Jumal kaasa!"
Kui Burtsego oli lahkunud, silmitses Benhausen veel kord ennist Tallinnast saadud telegrammi, muigas rahulolevalt, rebis selle siis tükkideks ja viskas paberikorvi.

18. RÖÖVIMINE

Benhausan jõudis oma suvilasse kahekümne teisel oktoobril kell kaks pärast lõunat. Admiraliteedis ta sel päeval ei olnud, vaid oli teinud käigu kaubasadamasse.
„Skoli" kapten sai veel kord lootsilt, kellena Benhausen end tutvustas, kinnituse, et laeva väljumiseks enam mingeid takistusi pole ning õhtul kell kümme võib otsad lahti teha.
eil1,Jumal tänatud," ohkas Pedersen kergendatult.
Ka selles osas oli siis kõik korras — nii Pedersenil kui ka Benhausenil.
Kui Benhausen koju jõudis, küsis ta kohe Balatinalt: „Oled sa reisivalmis, Eugenie?"
39
„Selleks on ju veel aega, Heinrich, küllap jõuan."
„Arvesta, et laev lahkub täna õhtul kell kümme. Auto, millega sadamasse sõidame, tuleb meile järele kell seitse. Nii et aeg on piiratud."
„Aga..."
„Ei mingit „aga", kallis. Asjaolud on kujunenud säärasteks, et laev kas lahkub täna või mitte kunagi. Midagi erilist sa ei pruugi kaasa võtta, ainult kõige hädavajalikuni, mis mahub ühte kohvrisse," lausus Benhausen ning küsis siis väikese pausi järel: „Väärisesemed on sul kaasas?"
„Nagu sa käskisid, Heinrich, tõin need juba mõni päev tagasi siia. Kuid mis siis lahti on?" imestas krahvinna.
„See oleks pikem jutt," põikas parun vastusest kõrvale. „Kuid kohvritega, kuidas nendega on?"
„Kolmteist, Heinrich. Aga see pole hea arv," vastas Balatina.
„Eelarvamus, kallis," muigas kapten, „mis mind põrmugi ei sega."
„Ikkagi, Heinrich..."
„Ah, jäta! Kuhu sa kohvrid panid?"
„Pimetuppa, nagu sa käskisid."
„Väga hea. Vähem võimalusi segamiseks," kiitis Benhausen ning läks tähendatud ruumi.
Lülitanud sisse valguse, tõmbas parun taskust mahuka võtmekimbu, võttis pealmise kohvri ning hakkas võtmeid proovima.
„Aga Heinrich! Mis sa nüüd teed?" küsis pimekambrisse parunile järgnenud krahvinna ehmunult.
„Seda, kallis Eugenie, mida sa praegu veel ei mõista, kuid millest hakkad õige pea aru saama. Kas sa tõesti arvasid, et ma nende lurjustega niisama tühja rääkisin? Praegu on küsimus: kas nemad mind, see tähendab meid, või meie neid? Ja nagu näed, saingi niikaugele, et meie neid."
„Aga mis sa nüüd teha kavatsed?" nõudis Eugenie ärevalt.
„Täpselt seda, mida nendetaolised sinuga omal ajal tegid, ja kui saaksid, teeksid ka minuga," selgitas parun.

Üks lukk klõpsatas lahti. Teise luku avamiseks kulus ainult mõni sekund. Kaane üles tõstnud, hakkas parun kohvri sisu ettevaatlikult põrandale laduma. Seal leidsid koha mõned kallihinnalised riidetükid, mitu paari brokaatkingi ja veel mõned naiste garderoobi kuuluvad esemed. Siis tuli nähtavale karp, harilik papist karp, milles paistsid olevat valgesse paberisse mähitud ümmargused

40

pulgad. Ent avades veeresid põrandale kümnerublased kuldrahad. Benhausen arvas, et karp kaalub vähemalt pool puuda. Edasi võttis ta kohvrist umbes kolmenaelase siidkotikese, mille kroogitud suust särasid vastu mitmevärvilised kivikesed. Koti sisu ettevaatlikult välja puistates veeres põrandale lihvitud ja lihvimata teemante, rubiine, safiire, smaragde ning teisi mitmes suuruses vääriskive.

Imestusest pärani silmadega põlvitas krahvinna kohvri juurde, käega säravates kivides sorides oli nagu laps, kes, saanud ihaldatud kingituse, unustab kõik muu enda ümber.

Silmitsedes vääriskive ning krahvinna hasarti, muigas Benhausen rahuldatult: see noos juba tasub end! Kohvri ülejäänud sisu Ben-hausenit ei huvitanud, ettevaatlikult tõstis ta peale kulla ja vääriskivide kõik esemed sinna tagasi. Kuna puudusid tundemärgid kohvri omaniku kohta, jäigi see kindlaks tegemata.

Kolmest järgmisest kohvrist ei leidnud Benhausen midagi peale riidehilpude ja muu tühja-tähja. Viiendast, mis algul end kuidagi avada ei tahtnud lasta, tõstis Benhausen välja kolm tuhat rubla kullas ning musta, keeruliste kuldornamentidega kaunistatud mahuka karbi, millel puudus lukuauk. Kuidas parun ka ei katsunud, karpi avada ta ei saanud.

„Luba, Heinrich," võttis krahvinna karbi, „võib-olla mina oskan."

Karpi mitmest küljest silmitsenud, tegi krahvinna selle mõne sekundi pärast nõrga klõpsatusega lahti.

„Minul endal on umbes samasugune," andis ta karbi Benhauseni-le tagasi. „Selle salalukk andis järele juba esimesel pööramisel."

Avanenud karbi sisu lõi tummaks isegi Benhauseni. See oli nagu miniatuurne aaretekirst.

Seda kõike nähes krahvinna isegi võpatas, ja haaranud karbi enda kätte, puistas osa esemeid põrandale. Mitmesuguses suuruses kallihinnalised sõrmused, vääriskividega kaunistatud filigraansed rinnanõeiad ja käevõrud, massiivsed briljantidega kaunistatud slaa-vipärased kuldristid, peakaunistised, pärlitest kaelakeed ja muud väärtuslikud ehted, millele oli raske nimetustki leida, särasid põrandalt vastu.

„Vaat see on alles aare!" ei saanud krahvinna vaimustust tagasi hoida. „Ja kõik ühe inimese valduses!"

„Küllap on veelgi," vastas Benhausen ja hakkas palavikuliselt kohvri põhjas sorima. Seal aga ei leidunud enam midagi väärtuslikku, vähemalt niisugust, millele võinuks antud olukorras tähelepanu osutada.

41

„Huvitav, kelle kohver see on?" uudishimutses krahvinna. Ligemal uurimisel selgus, et Anonini oma. „Ei tea, kui suures väärtuses neid siin peaks olema?" „Pole oluline. Peamine, et nad ehtsad oleksid," sõnas parun ja lukustas kohvri. Aga karbi kui n.-ö. üleliigse pani kõrvale. Kaks järgmist kohvrit olid „tühjad".

Seejärel leiti kaks tuhat rubla kullas ja kohvri põhjast veel patakas paberraha. Kokku oli pakitud suurema väärtusega kupüürides Inglise naelu, sajadollarilisi, Rootsi, Norra ja Taani kroone ning vähemal hulgal Šveitsi ja Prantsuse franke.

..Välismaa valuuta. Pole paha," konstateeris Benhausen. ..Võtab vähe ruumi."

Kohvri omanikuks osutus Anonini väimees.

Ülejäänute kallale asudes kuulsid pimekambris viibijad ägedat uksekella helinat.

..Kurat," pomises parun. „Mine, Eugenie, vaata kes seal on. Kui küsitakse mind, ütle, et pole kodus."

Juurde toodi kaks kohvrit — Serebrjannikovi omad.

Need avanud, leidis Benhausen mõlematest kuldrublasid ning vähemal määral ehteid. Üht riidesse pakitud pikergust — samuti salalukuga — karpi avades karjatas krahvinna:

„Taevane Jumal! Need on ju samad asjad, mis pidin saama oma mehelt meie kümneaastase abielujuubeli puhul!" õhinal võttis ta karbist kaelaehte, ja nagu kartes seda uuesti kaotada, kinnitas kuklataguse lukuga kaela.

„On sul nüüd selge, kallis, mis sorti meestega meil tegemist on?" vaatas parun krahvinnale otsa.

Jättes Benhauseni märkuse tähele panemata, ruttas Eugenie peegli ette.

Hinnaliste kivikeste silmapaistev sära tegi ta peaaegu hingetuks. Vähimagi liigutuse puhul helkis neist üksteisega harmoneeri-vat kiirgust. Kui naine seisis otse peegli ees, särasid kivide tahud ühtemoodi, pööras aga end vasakule või paremale, oli nende kiirgus hoopis teistsugune, igatahes hämmastavalt ilus. Lihtsalt muinasjutuline.

„Ja see aare taheti minult varastada, õieti röövida," mõtles krahvinna kibedustundega.

Keed peegli ees veel mõne minuti imetlenud, võttis ta selle kaelast ja pani karpi tagasi.

„Meeldis?" naeratas Benhausen ning pani karbi põrandale teiste väärisesemete ja kulla hulka.
„Kuid siiski, Heinrich, ausalt öelda, see kõik," viitas krahvinna kogunenud varanduse poole, „pole meie oma, on võõras."
„Kas ka see, mis sul äsja rinnas oli?" küsis parun irooniliselt.
Eugenie vaikis. Ta huuled tuksatasid ja äkki veeresid krahvinna põskedelt alla suured pisarad.
„Mis sinuga juhtus, kallis?" tegi Benhausen kohkunud näo, märganud teise pisaraid.
„Ma ei mõista isegi, Heinrich. Südames on suur kurbus, nagu mõne paratamatuse eelaimus, ja ühtlasi ka ütlemata hea tunne... Anatoli Ivanovitš oli meie hea ja igati abivalmis tuttav, külastas mehe eluajal meid tihti ning lohutas mind pärast mehe surma vist rohkem kui ükski teine. Ja nüüd kee, kuidas võis see sattuda Anatoli Ivanovitši kätte? Et see kee minu mehel olemas oli, sellest võis krahv olla ka teadlik, sest mulle meenub, et ta naljatas kunagi, kui mu mees veel elas, et varsti kannan krooni, mis väärib isegi mõnda Hohenzollerni printsessi. Ma ei osanud tema naljale erilist tähelepanu pöörata, sest olin ehet, kui ta seda ütles, juba näinud. Kuid niisugust väärtust ei osanud ma sellele anda. Arvasin, isegi olin kindel, et see on väga osav imitatsioon — nii palju ehtsaid kive ühte ehtesse vist küll ei panda?" rääkis krahvinna. „Kuid karp on küll sama."
„See sinu lahke ja abivalmis Serebrjannikov paistab nende kolme seast olevat kõige suurem suli, olgugi et teiste kaliiber pole ka väike. Sa peaksid rõõmustama, et saatus andis sulle tagasi osagi varandusest, millest igasugused lurjused, kaasa arvatud ka Serebrjannikov, lahke naeratus huultel, su lagedaks tegi. Et dia-deem ja kaelakee on ehtsad, selles ma ei kahtle. Ja see aare kindlustab meile mõlemale muretu elu päris pikaks ajaks."
„Tõesti, Heinrich, ma ei oska enam midagi arvata," ohkas Eugenie, „ei head ega halba."
„Polegi midagi arvata, fakt on sul silme ees," muigas Benhausen.
Kui võõrad sumadanid olid korralikult suletud, tõi Benhausen oma neli uut kohvrit ning mahutas nendesse oma ja krahvinna riiete vahele põrandal olnud kulla ja kalliskivid. Kuldrublasid kogunes aga üle kahekümne tuhande.
Enda jaoks oli Benhausen valmis pannud paraadmundri koos sinna juurde kuuluvate „regaalidega". Kaasa tuli võtta ka erariideid.
44
Lisaks kõigele pistis ta portfelli nuppude ja lülititega me-tallkastikese ja karbi, milles oli viis ümmargust käsigranaati.
Kui kohvrid olid pakitud ning muud ettevalmistused lõpetatud, näitas kell kuuendat õhtutundi.
„Kallis Eugenie, on sul midagi joodavat?" küsis parun, kui oli väsinult tugitoolis istet võtnud.
„Kaks täit ning üks poolik pudel Smirnovi vodkat ja kaks pudelit konjakit on veel järel," vastas krahvinna teenistusvalmid ning ruttas kööki.
„Täis pudelid võtame kaasa," lausus Benhausen, kui kiiruga valmistatud õhtuoode oli otsas. „Paki sisse!"
Kellaosutid olid vahepeal nihkunud seitsme ligi ja veoauto võis iga hetk kohal olla. Benhausen lasi teenril pagasi esikusse viia ning kutsus ta siis kabinetti.
Parun võttis kirjutuslaua laekast ümbriku.
„Homme õhtul, Jakob, kogunevad siia mõned külalised. Kui nad kohal on, viid selle kirja lähimasse tööliskomitee valveposti. See asub Malaja Dubinka ja Karskaja ristumiskohal nurgapealses rohelises majas, — tead vist küll, pagariäri kõrval?"
„Tean küll, parunihärra," noogutas teener oma teadmisele peaga kaasa.
„Ja veel üks asi. Kui külalistel tekib minu kohta küsimusi, siis ütle, et lahkusin kodunt eile õhtul, see tähendab täna, ja pole veel tagasi tulnud. On selge?"
„Selge."

„Autost, millega varsti ära sõidan, ära lausu sõnagi."
Nõusoleku märgiks tegi Jakob kerge kummarduse.
„Ja nüüd ,.siis see... Kuni minu tgasitulekuni jätan sinu siia peremeheks. Kui ma aga mingil põhjusel tulla ei saa, lasen sinu kui truu teenri toimetada Revelisse. Ja seal, minu juures, sa hätta ei jää."
Taolise ettepaneku kohta polnud Jakobil midagi öelda.
..Ja siin," tõmbas Benhausen taskust paki kerenkasid, „ on veidi raha jooksvateks kuludeks, mida nõuab maja korrashoidmine. Kui ellest puudu jääb, luban müüa mõned esemed korteri sisustust. Ka riidekapist leiad midagi sobivat realiseerimiseks. On sul, Jakob, nüüd kõik selge?"
..Miks ta selge pole, parunihärra. Kõik on selge. Härra võib
45
minu peale kindlasti lootma jääda," tegi Jakob nüüd üsna sügavj kummarduse.
Kellaosutid hakkasid juba üle seitsme kippuma, kuid oodatud au. tot polnud kusagil.
Kümme minutit kaheksal — sama lugu.
„Kas tõesti peaks nii hoolikalt ettevalmistatud üritus veel viima, sel, Petrogradist lahkumise hetkel nurjuma?" lausus Benhausen enda-misi murelikult ning astus akna juurde.
Mitte vähem, võib-olla isegi rohkem närveeris Balatina. Oli ta ju end jäägitult usaldanud paruni meelevalda ning selle ebaõnn oleks kujunenud ka tema ebaõnneks.
„Aga mis siis, kui autot ei tulegi?" küsis krahvinna.
„Siis sõidame sadamasse kahe voorimehega. Riskantsem küll, kuid paratamatu. Teist teed ei ole," vastas Benhausen sõrmedega närviliselt aknalaual klõbistades.
Kakskümmend minutit seitse läbi, kuid autot ei olnud.
Benhausen, kes oli kõik ühele kaardile pannud, sattus raevu,
Lahkudes akna juurest, riivas ta üht tooli. Mürast häirituna tõstis ta ümberkukkunud tooli jalgupidi üles ning virutas siis täiest jõust vastu põrandat.
Eugenie võpatas, kuid istmest olid järele jäänud ainult pilpad Nii marulisena ei osanud ta oma kauaaegset armukest ettegi kujutada.
Ja siis äkki, mõni minut enne poolt kaheksat, kuuldus väljast autopasuna tuututamist.
„Viimaks ometi, kurat teda võtaks!" elavnes Benhausen. „Nüüd Eugenie, riietu kähku! — Kas nüüd on kell seitse?" küsis ta autojuhilt vihaselt. Sohver oli oma istmelt alla roninud.
..Kontrolliti, teie kõrgeausus. Kaks korda kontrolliti."
„Kustkaudu sa sõitsid, et kontrolliti?" nõudis Benhausen.
„Põrutasin otse läbi Nevski, teie kõrgeausus."
„Tolvan, igavene tolvan," sülitas parun. „Sind oleks võidud sealt üldsegi mitte läbi lasta." Ning lisas siis juba leebemalt „Kas sa tead, kuhu sul sõita tuleb?"
„Ei või teada, teie kõrgeausus. Ei öeldud, öeldi ainult, et tuleb sõita teie kõrgeaususe korraldusse."
„Noh, hea küll," oli Benhausen juba maha rahunenud. „K£>! sa kaubasadamasse teed tead?"
„Tean, teie kõrgeausus."
Autojuht teadis ka sadamakaid, kus asus „Skol".
46
„Kaua sul sinnasõiduks aega läheb? Ma mõtlen, mitte läbi kesklinna, vaid ringiga."
Juht mõtles veidi ning vastas:
„Poolteist tundi, teie kõrgeausus. Võib-olla viis minutit rohkem või vähem."
„Hüva. Ja nüüd vii need kohvrid autosse ning kata hoolikalt presendiga."
Jakobile, kes pererahvast saatma oli tulnud, ulatas Benhausen hüvastijätuks käe, sõnades:
„Nii et Jakob... Toimi täpselt nii, nagu äsja rääkisime." ..Parunihärra olgu mureta," kinnitas teener.

9. PÕGENEMINE

Täiskummratastega veoauto, mille kiirus ei ületanud kolmekümmend versta tunnis, logistas end kella üheksaks „Skoli" juurde. Siin võttis Jootsmani" vastu Pedersen ise. „Kuid reisijad?" imestas ta.

„Ainult üks, minu abikaasa. Teised ei tulnud," ütles parun ning käskis autojuhil kohvrid laeva toimetada.

„Kuidas on lood puksiiriga?" pöördus Benhausen uuesti Peder-seni poole.

„Sõitis siit läbi mõni tund tagasi ja lubas hiljemalt kella kümneks kohal oi la, "M teatas Pedersen.

Krahvinna koos kohvritega paigutas Pedersen oma kajutisse, sest vaevalt kaptenil endal leidub reisi kestel aega seda kasutada. 1 Igaks juhuks jättis Benhausen kuni laeva väljumiseni auto koos juhiga ..Skoli" lähedusse.

Nagu lubatud, kuuldus viisteist minutit enne kümmet laeva Poordi tagant hüüe: „„Skol", ahoi!"

„Ahoi!" vastas vahimadrus.

„Kutsuge kapten!" kostis puksiirilt.

Pedersen ilmus ja nüüd selgus, et vedurlaeva juht tahtis kaardil täpsustada kohta, kus ta mootorpurjeka slepist vabastaks.

47

„Kokkuleppe järgi pidite laeva hoopis kaugemale pukseerima," näitas Benhausen kaardile märgitud punkti. „Vaat selle kohani."

„Mitte üks kaabeltau kaugemale kui siia, lootsman," pani vedurlaeva juht pliiatsiga punkti, mis asus kokkulepitud punktist terve miili võrra kaldale lähemal. „Ma riskeerin niigi üsna kõvasti," põhjendas ta.

„No kurat sinuga," tuli Benhausenil olukorraga leppida. „Kui nii, siis nii. Aga olgu see siis juba täpne koht."

..Garanteerin," vastas puksiiri juht ning lahkus laevalt.

„Huvitav teada, millega ja mida see tüüp garanteerib?" ei saanud Benhausen oma pahameelt varjata.

Kuid üks oli selge: Kroonlinna reidilt avamerele pääseda oli sootuks keerulisem.

Mõni minut enne kümmet, kui kinnitusotsad olid laeva tõmmatud, nõksatas „Skol" ja hakkas siis kuulekalt vedurlaevale järgnema.

„Täpsemalt minu kiiluvees hoida!" kõlas puksiirilt korraldus,

..Kiiluvees hoida!" kordas Pedersen käsklust ja asus ise ..Skoli" pakile, kuhu paistis vedurlaeva ahtrist ainult laevalt nähtav latern, et tarviduse korral roolimehe tegevust korrigeerida.

Aeglaselt rühkis vedurlaev pimedas Neeva suudme poole. Ilm, mille üle sadamas ega linnas polnud eriti midagi kurta, osutus jõesuudmes ja merel häguseks. Pederseni arvates ei ületanud nähtavus paari miili.

„Ärge muretsege, kapten. Udu või mitte, niikuinii puudub orienteerumisvõimalus majakate abil," rahustas Benhausen Pederseni.

Kroonlinna reidile jõuti peale keskööd. Veel kümme minutit, ja siis toppas vedurlaev masina ning laeva ja puksiiri vaheline vaier lõdvenes.

„„Skol", ahoi!" kõlas vedurlaevalt, „koristage slepptou."

„Aru saadud," vastas Pedersen, kes oli vööris jälgimas, et laev täpselt puksiiri kiilvees püsiks.

Puksiir tegi täispöörde ning hoidis end laevast ohutusse kaugusesse. Vedurlaevalt kostis:

„Head reisi „Skol"!"

Ning vastust ootamata kadus puksiir kuuldekaugusest. Kohe asus Benhausen kaardi juurde ning koos Pederseniga määrati kurss Soome lahe miinivabasse sõiduvette.

Käivitati mootor, laev hakkas liikuma. Laeva pidevaks tunnikiiruseks saadi logides viis miili.

Tundus, nagu oleks udu veidi tihenenud, sest Kroonlinna pro-žektorite kiired, mis vahetevahel reidilt üle libisesid, ei jõudnudki läbi murda, vaid hajusid udumassi.

„Esimene etapp on õnnelikult seljataga," muheles Benhausen, kui laeva kiirusele purjede abil paar sõlme juurde saadi.

öö möödus vahejuhtumiteta. Laev püsis hästi kursil, ja et Soome lahe merehoovused pole nimetamisväärsed, oli Benhausen kindel, et „Skol" liigub miinivabal faarvaatril.

Hommikul, kui valgenema hakkas, selgus, et nähtavus oli mõnevõrra paranenud ning võis ulatuda kuni nelja meremiilini. Seda põhjustas tuul, mis oli ennast kagust kirdesse üle kantinud.

Arvestuste kohaselt pidi „Skol" asuma Suursaare traaversis. „Kui me sellest pesast," viipas Benhausen käega saare poole, „viperusteta mööda saame, on ka teine etapp õnnelikult seljataga." Pedersen noogutas nõus olles.

Ja siis märkas pakil vahti pidav madrus äkki tüürpoordis mootorpaat). Binokliga lähenevat alust jälgides nägi Benhausen ära, et see on mereväe relvastatud valvepaat. mille meeskonda kuulusid kuus liiget. Mootorpaat lähenes jõudsasti ja põgenemine selle eest oli lootusetu — paadi kiirus ületas vähemalt kolm korda laeva kiiruse.

..Damned," urises Pedersen endale habemesse, „mida see meist tahab?"

Benhausenit häiris tõik, et paadi ahtris puudus lipp. Tuli võtta tarvitusele ettevaatusabinõud. Kähku läks ta kapteni kajutisse ning pistis taskusse Petrogradist igaks juhuks kaasa võetud viis ümmargust käsigranaati. Pedersenil aga käskis end laevalael mitte näidata — paadiga õiendab tema ise asjad klaariks.

Laeva kuuldekaugusesse lähenenud paadist kõlas läbi ruupori käsklus: seisma jääda!

..Milleks?" karjus Benhausen, samuti ruuporit suu juures hoides.

..Peatage laev, kurat võtaks," hüüti paadist vihaselt, „või avame tule!"

..Kui „Skol" oli seisma jäänud, peatus ka valvepaat. ..Mis laev see on? Kust tulete? Kuhu kurssi peate?" nõudis noor, paguniteta mereväeohvitserisinelit kandev mees.

49

„Näete ise, et ahtris on Rootsi lipp. Tuleme Petrogradist. Sihtsadamaks Stockholm," vastas Benhausen rahulikult.

„Võtke teatavaks, et teil tuleb kurss Hoglandile[1] võtta," öeldi valvepaadist.

..Milleks siis?" ei saanud Benhausen nüüd enam rahulikuks jääda. «Kontrollida võite ka siin."

„On tehtud korraldus kõik Soome lahel asuvad alused kontrollimiseks Hoglandile toimetada. Ja nüüd laske nöörredel alla, saadan laevale priisimeeskonna," käsutas paadijuht.

„Kas te meid jälitasite?"

„Ei, sattusime teie peale juhuslikult," vastati paadist. „Kui kaugel Hogland siit asub?" tahtis Benhausen teada. „Seitse meremiili NNO," oli vastus, millele järgnes küsimus: „Kui suur on laeva kiirus?"

„Viis sõlme," ütles Benhausen.

„Siis jõuate poolteise tunni pärast kohale," öeldi paadist. „Seda, sa kollanokk, juba ei näe," sisistas Benhausen läbi hammaste.

Valvepaat tegi tiiru ümber laeva ning manööverdas siis ettevaatlikult nöörredeli alla. Paadist visati laevale otsad, mille madrused reelingu külge sidusid. Kohe ronisid laevale kaks vintpüssidega relvastatud mereväelast. Üks läks laeva ninasse, teine aga meeskonnaruumi.

Sel ajal kui mereväelased laevale tulid ja oma kohad sisse võtsid, hindas Benhausen olukorda: valvepaat oli tihedalt laeva külje all kinni, seega oli tegevusvõimetu paadi ninas

---

1Suursaar.

* Suur- ja Väike-Tütarsaar.

asuv kuulipilduja, mille taga istusid kaks meest. Äärmisel juhui saaks kuulipildujaga läbi tikkida ainult laeva kere pealpool veeliini. Teisi relvi polnud kuulipildurite juures näha.

„Situatsioon on soodne," otsustas Benhausen.

Esimene käsigranaat lendas paadi vööris olevate kuulipildurite vahele, ja enne kui need sellele reageerida jõudsid, tappis või vigastas mehed ning viis kuulipilduja rivist välja. Plahvatus vööris pani komandöri jahmatama — niisuguseks vastuhakuks polnud ta ette valmistatud. Hetk hiljem viskas Benhausen granaadi valve-paadi ahtrisse, kus seisis komandör.

Paadi ahtrisse visatud granaat tappis komandöri, kes kukkus selili

50

ahtritekile, ning plahvatuse hetkel mootoriruumist väljuva motoristi, kes langes kummuli ruumi uksele.

Nähes, et paadist enam ohtu pole, jooksis Benhausen laeva vööris oleva mereväelase poole. Too, kuuldes granaadiplahvatusi tardus esimesel hetkel paigale, kuid toibudes haaras püssi järele. Aga jõudmata püssi laskevalmis seada, tabasid Benhauseni püstolist tulistatud kaks lasku teda rinda. Käsi üle pea lüües taganes mereväelane reelingu äärde ning langes koos püssiga merre.

Siseruumis viibinud priisimeeskonna liige katsus väljuda, kuid takerdus püssiga madala uksepiida taha. Kaks lasku selga tegid ka tema võitlusvõimetuks ja mees kukkus meeskonnaruumi ukseesisele.

Nüüd jooksis Benhausen tagasi reelingu äärde, kus asus valvepost. Oma suureks meelehärmiks nägi ta, et granaat oli küll vigastanud paadi tagapoolset osa, kuid jätnud puutumata põhja. Järgmised kaks granaati tegid oma töö ning veidi aja pärast hakkas paadi ahter täituma veega, vajus järjest sügavamale.

„Raiuge kinnitusotsad läbi!" karjus Benhausen madrustele.

Kui see oli tehtud, hakkas paat, ahter ees, sügavikku sukelduma, viies kaasa neli surnukeha.

„Skoli" meeskond ei jõudnud esimesest jahmatusest õieti toibu-dagi, kui oli seatud asja ette, mida kuidagi enam heaks teha ei saanud. Ühte aga tundis iga meeskonnaliige: kui „Skol" nüüd tabatakse, pole neil kui mitmekordse mõrtsukatöö kaasosalistel mingit armu loota.

Masendatult jälgis meeskond paadi vee alla kadumist. Ainult veepinnale kerkivad õhumullid tähistasid lühikest aega kohta, kus alles äsja oli seisnud valvepaat.

„Bandiit," ütles keegi poolsosinal.

„Hullem veel," kinnitas teine.

Ja võib-olla oleks Benhausenilegi ots peale tehtud, kui meeskond teadnuks midagi kaasatoodud kohvrite sisust. Nüüd aga tuli leppida ja ka sellega arvestada, et ainult loots oskab laeva miinide vahelt ohutult läbi juhtida.

Kui meeskonnaruumi ees lamanud mereväelase laip oli merre visatud, andis Benhausen käsu „Skoli" mootor käivitada ja sellele forsseeritud võimsus anda: igaks juhuks pidi laev sündmuskohalt võimalikult kiiresti kaduma, sest merel võis veel mõni valvepaat ringi hulkuda.

51

Benhausen läks kapteni kajutisse Balatina juurde ja leidis naise peaaegu šokiseisundis olevana. Krahvinna oli koi nurka kägardunud ning end täielikult teki sisse mässinud. Kuuldus hüsteerilisi nuukseid. Alles paar pitsi konjakit toibutasid naise normaalsesse seisundisse tagasi.

Mõne sõnaga selgitas Benhausen toimunut ega andnud sellele erilist tähendust.

„Meie tuleviku heaolu nimel, Eugenie, oli see hädavajalik. Ja ole kindel: kõik lõpeb hästi."

Pikapeale krahvinna rahunes.

Kasutades ära valvepaadi komandörilt saadud andmeid laeva asukohast, tegi Benhausen edaspidises kursis väikese paranduse. Purjede abil liikus „Skol" kiirusega ligi seitse sõlme.

Mornilt, sõnagi lausumata kõndis Pedersen laevalael, põigates vahetevahel meeskonnaruumi.

„Miks nii morn, kapten?" küsis Benhausen Pedersenilt, kui see viimased logiandmed tõi. „Olge mureta, kapten. Meid ei kuulnud keegi: käsigranaadi lõhkemist on võimatu kuulda seitsme meremiili kaugusele ja pealegi uduse ilmaga. Ja näete," osutas ta kaardile tõmmatud kursijoonele, „õhtuks oleme Tütersi2 traaversis. Kui udu püsib, ei leia meid päeva jooksul keegi üles. Homme õhtul aga oleme juba Kokskäri** tuletorni piirkonnas."

Uduvine kord tihenes, kord hõrenes, varjas maa piirjooned ning horisondi. See halvendas küll nähtavust ning orienteerumist maamärkide abil, ent oli kindlaks tagatiseks, et „Skoli" pole kerge leida.

Tütarsaartest möödumiseni ega ka pärast seda ei tülitanud neid keegi. Udusompus meri varjas „Skoli" loodusliku eesriidega.

„Mis te arvate, lootsman, kas see, mis toimus valvepaadiga, oli hädavajalik?" küsis Pedersen, kui nad koos laevale uue, põhjapoolsema kursi määrasid.

Benhausen ei vastanud, vaid silmitses ainiti kaptenit.

„Kuidas te ise arvate," esitas Benhausen siis vastuküsimuse, „kui mind ja teid kogu meeskonnaga oleks juba täna seina äärde seatud? Teile vist ei jäänud märkamata punane lipp valvepaadi ahtris ja selle komandöri paguniteta ohvitserisinel. Siit

52

järeldus — Hogland on juba punaste võimuses. Saate aru — punaste madruste võimuses! See aga tähendab täielikku anarhiat."

„Kuid siiski, härra," — lihtsaks lootsiks „Skoli" kapten Benhau-senit juhtunu järel enam ei pidanud, kuid ettevaatuse mõttes jättis selle enda teada — „mida arvab sellest kõigest meeskond? Kas siin ei või tekkida minule, laeva kaptenile suuri ebameeldivusi? Lihtsa-meelne oleks loota, et keegi meeskonnast, kas või kelkimise mõttes, valvepaadi meeskonna tapmist välja ei lobise," muretses Pedersen.

„Siin, kapten, oli ainult kaks võimalust — kas nemad meid või meie neid! Ja selle peate meeskonnale selgeks tegema," lõpetas Benhausen arutlemise.

Ainsatki laeva ega paati kohtamata jõudis „Skol" järgmisel päeval enne pimeduse saabumist tuletorni nähtavuskaugusesse. Taevas seisis küll veel lauspilves, kuid loodesse pöördunud tuul oli udu niivõrd hajutanud, et võimaldas tuletorni ning Prangli rannajoone abil laeva asukoha täpselt kindlaks määrata. Mineerimis-skeemi järgi oli faarvaater Balti mere suudmesse pääsemiseks Keri saarest alates siksakiline, siin tuli loovida kolmnurgas Keri tuletorn—Porkkala—Naissaare põhjatipp ja muuta neli korda kurssi. Kuna tuul polnud soodne nii mitmeks kursimuutmiseks, rehviti purjed ning laev liikus ainult mootori abil. „Skoli" liikumiskiirus vähenes neljale meremiilile tunnis.

Kui laev jõudis Naissaare ja Porkkala vahele, näitas pilvede vahelt end tähistaevas. Tänu laotusse kerkinud poolkuule muutus nähtavus küll paremaks, kuid Naissaare tumedad piirjooned hakkasid ähmaselt paistma alles siis, kui laev oli jõudnud saare lõunatipu kohale. Nüüd jäi veel viimane kursimuutus, et Suurupi lähistele jõuda. Mineerimiskaardi andmetel oli Suurupi piirkonnas meri miinivaba ja miski ei takistanud „Skoli" lähenemist rannajoonele. Kuid Benhausen otsustas liikuda rannajoonega paralleelselt vähemalt kahe miili kaugusel kaldast, nõnda et selles võrdlemisi kitsas sektoris oleks signaali kergem märgata. Ja kui rannajoon hakkas häguselt kätte paistma, katsus ta binokliga avastada valguskiirt.

Laev polnud veel jõudnud Suurupi tuletorniga kohakutigi, kui binokli läätsedesse jõudis maalt küllaltki hele valgusjuga. Kohe Slgnaliseeris Benhausen taskulambiga leppemärgi — kaks pikka ja kaks lühikest— ning valguskiir kadus; ilmus taas umbes kümne sekundi möödudes, kadus seejärel uuesti, et siis jälle ilmuda.

„Tauber! Jumal olgu tänatud," ümises Benhausen rahulolevalt.

53

2Keri saar.

Pedersen leidis kohe Benhauseni poolt kätte näidatud valgus signaalid ning laev võttis kursi rannajoone suunas. Binoklit silmade ees hoides korrigeeris kipper aeg-ajalt laeva kurssi ja poole tunni möödudes oli „Skol" üsna ranna lähedal. Kui meri madaldus kahe meetrini, lasti ankur sisse.

Nüüd, kus siht oli saavutatud, tõusis ka Pederseni meeleolu, õige pea saab ta sest mõrtsukast lahti. Kahju ainult, et ei taibanud reisi eest tasu nõuda — peale selle, mida see kehkenpüks Pet rogradis kerenkates talle andis ja mis kõrtsmik peaaegu kõik endale sai. Kuid olgul Peamine, et laev sai päästetud, ja kui sellele otsad mõnes Rootsi sadamas on maale antud, siis kurat temaga, selle neetud „lootsiga".

*

Kahekümne neljanda oktoobri õhtul, mõni tund enne keskööd, nägi Tauber, kes valgustite juures valvas, merel signaale, mis ühtisid kokkulepituga.

„Laev," elavnes Tauber. Kohe kattis ta valgusti kümneks sekundiks kinni ning avas selle samas uuesti. Tegi nii mitu korda. Nüüd jättis ta valgusti pimendamise, oodates laevalt korraldust selle väljalülitamiseks. Käsk saabus umbes pool tundi pärast esimest signaali. Kähku laskus Tauber puu otsast alla ning tõttas koos Juuriku ja hoburakendiga randa.

*

Pärast ankru merre heitmist lasti vette neljaaeruline paat, kuhu asusid sõudjatena kaks „Skoli" meeskonnaliiget. Balatina ja kohvrite paigutamist paati korraldas Pedersen isiklikult.

Enne laevast lahkumist astus Benhausen kapteni kajutisse, kust äsja oli väljunud Balatina, ja tõi oma mahukast kandekotist nähtavale mitme nupu ja lülitiga raske metallkarbi. Püsinud selle kallal natuke aega, asetas ta karbi Pederseni riietekappi ning kattis kinni kapi põhjas leiduvate esemetega.

„Pole midagi parata, kipper, oled näinud liiga palju, ja sellest aitab, et laeva ahter koos sinuga tükkideks lendaks."

Nende mõtetega väljus Benhausen ruumist ning võttis paadis Balatina kõrval koha sisse.

54

Kahesajameetrine vahemaa laevast rannani ületati kiiresti ning peale reisijate ja pagasi maale toimetamist pöördus paat laeva juurde tagasi.

Kähku paigutati laevast toodud kohvrid ning asjad hobuveokile, kus jätkus ruumi ka reisist vintsutatud Balatinale.

„Kuid reisijad, härra esimese järgu kapten?" imestas Tauber.

„Ei julgenud riskeerida," ühmas Benhausen vastuseks.

Tauber, kes kartis, et alailma poolpurjus staabikapten saab külaliste saabumise puhul mõne ebameeldivusega hakkama, rahunes, kui sai perenaiselt teada, et Jermakovi polegi kodus.

„Surnuks end joonud!" arvas Juurik.

Staabikapten oli lahkunud eile hommikul ja polnud veel tagasi tulnud. See andis saabujaile võimaluse end vabamalt tunda. Kui rannavalve piirkonnaülem ka järgmisel päeval end ei näidanud, võis tõesti oletada, et temaga on midagi juhtunud.

„Jõi end surnuks, mis muud," kordas Juurik oma arvamist.

„Või löödi soldatite poolt maha," poetas peretütar sekka.

„Jeesu arm," ehmatas perenaine, „kuidas te küll võite elusa inimese kohta nõnda arvata."

10. „REISIJAD"

„Skol" ristles kusagil Soome lahe keskosas, kui põgenikud hakkasid Petrogradis Benhauseni elamusse kogunema. Kahe voorimehega saabus finantstegelane Sergei Petrovitš Anonin ühes naise, tütre ning väimehega. Kümme minutit hiljem jõudis kohale suurtööstur Vjatšeslav Jegorovitš Tuturin ja koos temaga üks vanem abielupaar, kes oli järginud töösturi keelitusi, et kasutada ainukest soodsat võimalust Venemaalt lahkumiseks.

Abielupaarile läks Tuturini soovitatud võimalus maksma kaks tuhat kuldrubla, just niipalju, kui oleks pidanud suurtööstur enda ja oma naise eest ise maksma.

Suurt pahameelt tekitas pagejates asjaolu, et Benhausen polnud

55

neid isiklikult vastu võtmas, vaid oli selle jätnud teener Jakobi hooleks.

„lkkagi tühine tüüp see Benhausen — võrreldes meiega," pahandas Anonin, „ja nüüd julgeb endast ei tea mida arvata!"

Oleks siis vastas kas või krahvinna Balatina, keda paremas seltskonnas paruni laulatamata naiseks peeti, kuid ka teda polnud. Lihtsalt arusaamatu! Teenrilt saadi teada, et härra parun oli lahkunud kodunt eile õhtul ja polnud enam tagasi tulnud. Krahvinnat oli Jakob viimati näinud eile pärastlõunal.

„Võib-olla..." kõhkles Tuturin oma mõtet avaldamast. See viis mõned põgenikud ärevusse.

„Ah arvate, et kukkus sisse? No seda ma ei usu. Benhauseni-tao-list meest nii kergelt ei püüa," rahustas teisi Anonin, „vara on paanikasse sattuda."

„Mis paanikasse nüüd..." urises Anonini väimees pahaselt, „aga meid oleks ta pidanud siiski, kas või kindlustunde mõttes isiklikult vastu võtma."

Viimasena, nagu alla kriipsutades oma aadellikku päritolu, saabus krahv Anatoli Ivanovitš Serebrjannikov ligi neljakümneaastase moest läinud baleriiniga.

Saalis, kuhu teener tulnukad juhatas, valisid nood eraldi istekohad. Kuna igal siinviibijal oli omadegi mõtetega küllalt tegemist (ei lahkuta ju Venemaalt iga päev), jäi üldine keskustelu õige pea soiku. Räägiti ainult poolihääli või vaikiti.

Pisut ärevust ja üsna palju pahameelt tekitas peremehe puudumine. Benhausen polnud isegi selle eest hoolitsenud, et põgenike viimased tunnid Petrogradis poleks nii troostitud ja igavad.

Lepiti kokku, et antakse teenrile raha, võib-olla oskab ta midagi suupoolist muretseda. Teenrit aga ei leitud kusagilt. Nii jäi seegi asi ära. Jätkus tüütu ootamine.

Mornilt, üksteisega peaaegu sõnagi vahetamata uudishimutseti naabreid, kellega koos tuli asuda ohtlikule reisile. Kakskümmend neli tundi pole küll pikk aeg, aga kui kõikvõimalike mugavustega harjunud inimeste silme ette kerkisid väikese purjelaeva räpasus ja sellega kaasnevad ebameeldivused, võis see juba praegu iiveldama ajada.

Üksteist vargsi silmanurgast jälgides katsuti kas või umbkaudselt määrata naabri nii-öelda rahalist väärtust.

„Huvitav, mida see aadlikust näljarott välismaal peale hakkab,

56

kui sinna tuleb jääda pikemaks ajaks?" mõnules suurtööstur Tuturin, kitsasteks piludeks tõmbunud laugude vahelt Serebrjannikovi silmitsedes. „Moisaid ja maju ta ju kaasa võtta ei saa. Ja täitsa arusaamatu, milleks ta seda vana krõnksu kaasa veab? Ja Anonin? Selle finantstegelase suurejoonelisi eluviise tean hästi — prassib end varsti vaeseks."

Anonini mõtted Serebrjannikovist käisid umbes sama rada, kuid sinna lisandus veel:

Ja see Tuturinist ihnuskoi ning kehkenpüks, mida mõtleb see välismaal peale hakata? Vabrikuid ta portfelli ei pista ja paberrahal, mida tal võib-olla leidubki, pole seal mingit väärtust. Pangakontot, niipalju kui mina tean, tal aga pole. Ning see elatanud abielupaar" — neid inimesi Anonin ei tundnud — „pealtnäha ka paremasse seltskonda kuuluvad... Oskas aga see ihnuskoi kaasa meelitada, ilmselt selleks, et nende turjal edasi ratsutada."

Serebrjannikov, kes oli oma kaaslasega koha leidnud saali teises nurgas, ei hakanud end sääraste mõtetega vaevama. Mis oli temal tegemist nende, alamat sorti tõusikutega! Tulgu toime, kuidas tahavad, krahvi see ei huvitanud. Aga parunilt nõuab ta endale ja oma kaaslasele parima koha laevas.

Kui kell, mis iga täis- ning pooltunni tagant endast märku andis, oli põmmutanud kaksteist lööki, hakkasid kokkutulnud kärsitumaks muutuma.

„Kurat seda teab," ei suutnud Anonini väimees, neljakümnendates eluaastates keskmist kasvu energiliste liigutustega mees, end enam vaos hoida. „Mis sellest jamast üldse tuleb

arvata? Mulle, härrased, tundub, et siin on midagi viltu! Kas kukkus see teie Benhausen sisse ja siis on meil sama oodata, või on ta lurjus, kes veab meid kõiki ninapidi. Minu ettepanek, härrased, on siit, kuni pole veel hilja, otsekohe jalga lasta."

„Nüüd, öösel, ja kohvritega? Kas sa mõtled, mida räägid, Gennadi Antonovitš?" vaidles Anonin vastu. „Meid võidakse esimesel teeristil paljaks teha. Ja kust võtta praegusel tunnil voori-mehi?"

Anonini ja tema väimehe arvamused ei läinud peaaegu kunagi kokku. Kui Anonin midagi heaks kiitis, siis leidis väimees alati Põhj usi selle mahategemiseks. Ja vastupidi, kui väimehel mõlkus mõttes midagi, mis võiks huvitada ka äiapapat, polnud see jälle omakorda nõus.

..Kui parun kukkuski sisse, siis vaevalt pakub talle huvi ka meid

57

kaasa tõmmata," arvas Serebrjannikov, „ning südaöösel siit lahkuda oleks minu arvates riskantne. Tuleb oodata."

Võib-olla oleksid mõned Gennadi Antonovitši ettepanekut ka realiseerima hakanud ja katsunud voorimehi saada, kuid Benhauseni teener jäi endiselt kadunuks.

Igaks juhuks kontrolliti veel kord kohvrite kohalolekut ning igaüks tõi omad käeulatusse.

Ja jälle tõmbusid põgenikud oma mõtetesse ning saabus pinev, närvesööv ootuse vaikus.

*

Kui viimane saabunu, Serebrjannikov, oma kaaslasega kohale jõudis, ruttas Jakob Benhauseni juhatatud komiteesse. Kirja valvekorras olevale nahkjopes mehele edasi andnud, jäi ta ootavalt seisma.

Mees luges kirja läbi ja küsis:

„Kas sa tead, mis siia on kirjutatud?"

„Ei tea," vastas teener.

„Ja miks sind siia saadeti, ka ei tea?"

„Ei "

„Väga hea. Ma teen kohe korralduse. Istu sinna," osutas meer, seinaäärsele pingile.

Veerand tunni pärast sisenesid ruumi kaks vintpüssidega sõdurit

„Seesama," noogutas nahkjopes mees Jakobi poole.

„Nii et, sõber, ära pane pahaks, ma olen sunnitud sind siin kinni pidama, kuni kontrollitakse kirja sisu õigsust," ütles jopekandja Jakobile.

Vaevalt oli seinakella kolme löögi kaja ruumis vaibunud, kui väljast kuuldus veoauto mürinat. Maja ees mürin katkes.

„Jumal tänatud," ohkas Anonin kergendatult, „jõudis kohale Põgenikud elavnesid: ometi lõpp närvesööval ootamisel. Kuna aeg sadamasse jõudmiseks kippus kasinaks jääma, hakkasid nad kiiresti riietuma. Ja nüüd võis näha üsnagi kentsakat pilti: pruugitud soni ja keskelt rihmaga kokkutõmmatud kulunud sametkraega palitut kandvat suurtöösturit võis pidada vanakraamikaupmeheks turult. Anonini ja selle tütre ning väimehe riietus andis neile „täis

58

proletaarlase" väljanägemise: Anonini pea jaoks paar numbrit suurem nokkmüts oli vajunud omaniku kõrvadele, mis mütsi raskusest ettepoole kooldusid. Poolpalitu ja üsnagi rohmakad jalanõud jätsid mulje, et seal seisab üks Petrogradi paljudest kojameestest. Kirjut pearätikut ning talje kohalt kokkukroogitud palitut kandev Anonini tütar sarnanes suuresti tänavanurgal kaupleva sihvkaeidega. Tärniga mütsiga ning tinanööpidega kitsavõitu palitus väimeest võis pidada väiksemapalgaliseks ametnikuks mõnest kroo-nuasutusest. Serebrjannikov oli endale selga tõmmanud allapoole põlvi ulatuva lambanahkse kasuka ja pähe pannud allalastavate klappidega kõrvikmütsi — nii olid talvel harilikult riietatud mitmesugused mõisa ametimehed. Tuturiniga kaasas olev abielupaar ning Serebrjannikovi kaaslane olid riides lihtsalt ja mitte eriti silmapaistvalt.

„Nagu alamrahva maskeraad," muigas Anonini väimees. „Kahju, et pole fotograafi."
Oodatud Benhausenit polnud aga kusagil. Seevastu hakkas maja välisukselt kostma tugevaid lööke, nagu oleks rusikatele ka saapaninad abiks võetud.
Erksaks muutunud ja peatsest ärasõidust elevil põgenikud vaatasid arusaamatuses ning kohkumusega üksteisele otsa.
„Miš see siis olgu," ei saanud Tuturin oma ärevust varjata.
„Nii et ikkagi kinni nabitud," sähvas Serebrjannikovil läbi pea, „ja sellel lurjusel oli veel julgust teisigi oma räpasesse afääri kaasa tõmmata."
Põgenikes segadust ja hirmu tekitav prõmmimine ukse taga jätkus. Kuuldus hüüdeid:
„Avage kohe! Oleme tööliskomiteest. Ärge katsugegi põgeneda! Maja on ümber piiratud."
Seda, mis*nüüd juhtus, on raske kirjeldada.
..Kohvrid," oigas Anonin ja kahmas esimese ettejuhtuva sülle.
„Vabandust, Sergei Petrovitš, see on minu oma," tõmbas Tuturin Anonini sülest sumadani ning upitas selle nurgas asuva kellakasti Peale. Kitsal lael aga ei tahtnud kohver lapiti püsida ja kukkus Põrandale, lõhkudes ühtlasi ka kapiukse klaasi. Ainult siis, kui koh-Ver oli asetatud otsapidi, jäi see sinna pidama.
„Lubage, lubage, aga kus siis minu omad on?" jäi Anonin juhmilt keset ruumi seisma. Siis aga märkas omasid, rapsas ühe sülle ning sellele peidupaika otsides põrkas kokku väimehega, kes oma kahe
59
kohvriga pimetuppa tahtis pääseda. Kokkupõrke tagajärel kukkus finantstegelane küljega põrandani ulatuva seinapeegli vastu. Peegel oli tugevasti seina küljes kinni ning jäi imekombel terveks, kuid Anonin ise sai süles olevalt kohvrilt tugeva hoobi vastu rinde ning jäi põrandale peaaegu oimetuna lamama.
Vahepeal jõudis väimees oma kohvrid pimetoas asuva riietekapi peale visata.
Serebrjannikovil oli tükk tegemist, et oma kandamiga paruni magamistuppa pääseda, nagu ta kaaslane oli soovinud. Baleriini abiga läks tal siiski korda õigel ajal kohvrid voodi alla lükata.
Tuturiniga kaasas olev abielupaar ei kaotanud enesevalitsust, vaid kohe, kui välisukse pihta hakkasid hoobid tulema, viisid nad oma kaks kohvrit koridori, mille ukse taga sisselaskmist nõutigi, lootes, et nii võivad need üldises segaduses tähelepandamatuks jääda,
Oli kulunud ainult mõned minutid, kuid ukse taga kõmisevad löögid nõudsid üha tungivamalt avamist.
„Kui kohe ei avata, lööme ukse eest ära!" kärkis vihane hääl väljast.
Kuna põgenikel oli pandud kõik ühele kaardile, tõusis paanika haripunkti. Kiruti ja neeti Benhausenit, kes neid sellele libedale avantüürile oli meelitanud, ja kui kapten ise käepärast oleks olnud, oleks vist pea kaotanud põgenike poolt isegi läbi pekstud. Kuid momendil olid nad nagu puuri pistetud metsloomad, keda elus-tulega ähvardatakse ning kes ei tea, milleni see lõpuks välja viib.
Ukse taga aga tehti ettevalmistusi selle mahalöömiseks.
„Oleks mõistlikum, kui ise avame," kähises kukkumisest enamvähem toibunud Anonin. „Niikuinii teist pääsu pole."
„Seda võite rääkida teie, Sergei Petrovitš. Minu olukord aga or hoopis hullem. Kui need kaltsakad mu siit leiavad..." ei lõpetanud suurtööstur, kes võib-olla oleks oma kohvrite sisust mõndagi ohverdanud, kui ta aga praegu saaks mujal olla.
„Siis peitke end ära!" lausus keegi.
Tuturin jooksis paruni magamistoa poole.
„Mitte sinna," astus Serebrjannikov suurtöösturile ukse juurde ette, „seal on minu kohvrid."
„Kuradile teie kohvrid! Ja kasige ukse eest!" hüüdis Tuturin.
Vähese rüselemise järel, milles Serebrjannikov aastatelt noore male ning hirmust poolhullunud mehele alla jäi, vallutas Tuturin

60

ukseava vabaks, tormas ruumi ja — ühtegi teist sobivamat peidikut leidmata — hakkas voodi alla pugema. Kuna aga seal asusid Serebr-jannikovi kohvrid ees, nihutas ta need välja ning ronis ise asemele, kohvreid nagu kaitseks enda ette asetades.

Kui mitu kirvepäraga löödud hoopi ähvardasid välisukse pilbasteks purustada, läks Anonini väimees teiste protestist hoolimata ning avas ukse. Kohe tormasid kolm relvastatud meest rüsinal koridori ning sealt elutuppa, arvates eest leidvat hästiriietatud kõrgkihi esindajaid. Nende hämmastuseks olid ruumis kõige tavalisemad töölisklassi kuuluvad inimesed.

Maskeraad aga paljastati kohe — Anonini tütre soengu tõttu. Säärast soengut ei saanud ükski töölisnaine endale lubada ning Anonini väimehe lakksäärikud ei andnud ka proletaarlase mõõtu välja. Kui Serebrjannikovi kasukahõlmad lahti tehti, oli selle all ülikond, mis võis maksta lihttöölise poole aasta palga.

„Olete kõik vahistatud," lausus nahkjopes mees revolvrit kabuuri pannes. „Ja nüüd, härrased, olge nii head ning seiske sinna," näitas ta saali kellapoolsesse nurka.

„Kas see on kõik?" küsiti, kui põgenikud olid kuulekalt end seina äärde seadnud. „Kas teid rohkem pole?"

„Ei-ei... ei ole," ühmas Serebrjannikov.

„Kuidas ei ole," kähises Anonin, kes tütre abiga oli teiste juurde komberdanud, ..vaadake sinna tuppa!" Ja ta viipas magamistoa ukse poole.

Serebrjannikov, kes oli lootnud, et paruni magamistuba jääb läbiotsijatel märkamata ja seega tema kohvridki avastamata, tormas vihaselt Anonini poole.

„Siga!" karjatas ta, ja nagu oma sõna kinnitades äigas finants-tegelasele täie kämblaga vastu nägu.

Säärane teguviis pani Anonini tütre algul jahmatama, kuid kogunud end vähe, tormas ta Serebrjannikovi kallale. Ja vaevalt et selle silmnägu oleks küünejälgedeta jäänud, kui poleks vahele astunud Serebrjannikovi kaaslane, baleriin, kes kallaletungija juuksed oma pihkudesse haaras.

„Härrased, härrased," ei saanud Tuturini kaaskondlased oma hämmeldust varjata, „see on ju barbaarne!"

Kakluses kasutati üldiselt samu võtteid nagu naistevahelisel arveteõiendamisel terves maailmas, s. o. juuste kiskumine, silmnäo kriimustamine, teineteisele näkku sülitamine, riiete rebimine ja muu

62

sellesarnane. Heitluse lõpetas nahkjopis mees, kes naised suure tegemise järel lahutas ja teineteisest kaugemale paigutas.

õige pea oli ka Tuturin koos Serebrjannikovi kohvritega teiste hulgas.

Läbiotsimine tõi lagedale kõigi põgenike asjad, liiatigi kui nad nüüd juba üksteise võidu kaaslaste peiduurkad otsijaile kätte juhatasid. Märkamatuks ei jäänud ka sumadanid koridoris. Ühesõnaga — korterist korjati ära kõik kohvrid, isegi need, mis kuulusid Jakobile.

Komitees, kuhu vahistatud koos oma varandusega lahtisel veoautol sõidutati, ei leitud läbiotsijate imestuseks kohvritest ega ka inimeste endi juurest midagi niisugust, mis annaks põhjust neid kinni pidada. Kui vahialustele järgmise päeva lõuna paiku teatati, et nad on vabad ja võivad oma kohvritega iga ilmakaare poole laiali minna, sest nende juurest midagi kahtlast ei leitud, oli põgeneda tahtnute kord üllatuda ning peaaegu paanikasse sattuda.

„Kuidas siis nii, et..." tahtis Anonin protesteerida, aga väimees segas kohe vahele.

„Aga mis siis, kui olekski leitud midagi väärtuslikku?" küsis ta.

„Noh, tribunal ja kõik muu, mis sinna juurde kuulub..."

Ka Jakob kui mingi arusaamatu intriigi ohver lasti vabaks.

Benhauseni arvestus pidas ka siin paika: põgenikud pidid tulema järeldusele, et nad tehti paljaks nimelt tööliskomitees. Põhjalikum juurdlus aga oleks võinud neile kurvalt lõppeda.

11. SUURUPIS

Jaan Juuriku elamu, mida Jakob oli Benhausenile soovitanud, asus metsa ja võsastikuga piiratud paigas ning oli põgenikele heaks kohaks, kus sai tähelepanu äratamata end mõni aeg varjata. Seda enam, et maja asus rannikukaitsetsooni ääremail, kus linlased end harva näitasid.

Lepiti kokku, et Benhausen koos Balatinaga saabki seal ajutise elamise. Peremehe tütar, umbes kahekümne viie aastane küllaltki nagus naine, kelle mees oli sõjas kadunuks jäänud, loovutas neile

63

oma kaks väikest tuba. Samuti võttis peretütar teenijakohustused enda peale.

Benhausenile kui heale inimestetundjale paistis Juuriku abivalmidus kohe silma — kui mängus oli raha. Too Juurik on pealtnäha üsna arukas mees, tema teeneid võiks, kui selleks tekib vajadus, ka tulevikus kasutada, mõtles kapten.

Pärast kerget einet läks Balatina oma tuppa, kuna kapten ja leitnant istusid peaaegu varavalgeni, pühitsedes konjakiga merereisi õnnelikku lõppemist, ning arutasid edaspidist tegevuskava. Tuli arvestada ka seda, et kui leitnandil oli Admiraliteedi suunamiskiri Tallinnas asuva laevastiku staapi, siis Benhausenil polnud esitada ainsatki dokumenti, mis tema siinolekut õigustaks. Tahes-tahtmata tuli tal esialgu tagaplaanile jääda.

Pärast viis Juurik Tauberi oma hobusega jaama, kust leitnant Tallinna sõitis, et end kohalikus mereväestaabis arvele võtta. Noor mitšman, kes ainukese ohvitserina staabis viibis, silmitses suunamis-kirja ja soovitas seda mitte teha.

„Väga ebasobival ajal saadeti teid siia, härra leitnant. Laevastikus hakkab midagi keerdu vedama, laevadesse on jäänud ainult üksikud ohvitserid. Võib oletada üsna hirmsaid sündmusi, ning juba ligemal ajal. End siin arvele võttes olete varsti sihikul. Minu arvates tuleks sellest hoiduda," selgitas mitšman.

„Mida teie, mitšman, soovitate?"

„Vormiriietus seljast, härra leitnant, ja ühineda „Püha Venemaa päästmise" liikumisega. See rühm on juba loomisel, ja mida enam ohvitsere sellest osa võtab, seda parem. Ja teil kui Revelis tundmatul avaneks soodus võimalus konspiratiivsest tegevusest osa võtta."

Saanud mitšmanilt olukorra kohta laevadel ning staabis täpsemad andmed, Tauber lahkus.

26. oktoobri õhtul, juba videvikus, tuli Tauber Benhauseni juurde ebameeldiva uudisega: Kerenski koos Ajutise Valitsusega on kukutatud ning Petrogradis tulnud võimule bolševikud eesotsas kellegi Leniniga.

See uudis, mida oli küll karta, pani Benhauseni siiski jahmatama.

„Seda oli arwaia, et see viilakäpp Kerenski Vene impeeriumi lagunemisele viib," ühmas ta. „Ja küllap võtavad punased ka siin võimu enda kätte."

„Võib oletada küll, härra esimese järgu kapten, kui neid selles ei takistata. Aga Revelis pole ainustki ohvitserimundris sõjaväelast

64

näha ning paljud mereväeohvitserid on madruste komiteede poolt isegi vahi alla võetud. Linnas toimuvad tsivilistidest alamrahva miitingud, millest võtavad osa madrused ja soldatid. Ühesõnaga — kaos," informeeris Tauber ülemust olukorrast linnas.

Benhausen kuulas Tauberit tähelepanelikult ning vaikis siis hulga aega. Kõigepealt tekkis tal mõte, kuidas leida väljapääs kõigest sellest virvarrist, mis hakkab siin õige pea toimuma. Tema siinolek kauaks saladuseks ei jää. Ja kui ta tabatakse? Mereväe ringkondades tunti teda hästi. Samuti oli teada tema omaaegne käitumine miini-laeva komandörina. On tõenäoline, et ka mõned mereväeohvitserid revolutsiooni poolele üle lähevad, ja see muudab olukorra veelgi keerukamaks. Näiteks seesama Tauber, päritolult talupoeg — kes sunnib teda ohvitserkonna poole hoiduma? Ja kui... siis oleks tema, Benhausen, tangide vahel. Hävitada see potentsiaalne vaenlane? Aga kuidas? Petrogradis olnuks see lihtsamast lihtsam

— palgalisi kõrilõikajaid leidus seal küllaldaselt. Kuid siin, kus ta tundis paar päeva ainult Jaan Juurikut, ja sedagi üpris pealiskaudselt...

„Loomulikult, sündmuste arengut ja kaose edasist levimist pole võimelised takistama mõnikümmend, mõnisada või mõni tuhat inimest. Siin peab olema tugev, ülevenemaaline organisatsioon, kes midagi positiivset võiks korda saata," lausus Benhausen painavatest mõtetest viimaks vabanedes.

Nüüd tutvustas Tauber kaptenile mitšmanilt kuuldut.

„Seda parem, et siingi ei magata. Olen isiklikult sellega solidaarne ning arvan, et teiegi, leitnant, kõrvale ei põika," sai Benhausen nagu uut indu juurde.

„Mõistagi," noogutas Tauber peaga.

„Ja nagu mind Petrogradis informeeriti, ei jää passiivseks Musta mere laevastiku ohvitserid ega ka Kaug-lda ning Arhangelsk. Arvata võib, et ka maavägi pealtvaataja osaga ei lepi. Ning kui asjasse tõsiselt, patriootlikult suhtutakse, on reaalne võimalus, et Vene impeerium, seega ka vene rahvas päästetakse esilekerkinud Punasest miraažist õige pea. On tarvis ainult kindlat kätt. Pole ju võimalik, et meie ohvitserkonna paremik laseks kõik isevoolu minna. Ka Revelis leidub..."

Samal hetkel avanes uks ja tuppa ilmus Juuriku tütar, et teada saada härraste õhtusi soove.

Vihaselt vaatas Benhausen tulijat ja käratas: „Keelan teil tulevikus koputamata meie eluruumidesse tulla, saite aru?"

65

„Sain küll. Miks ma ei saanud. Arvasin, et sakstest pole kedagi siin ja siis pole koputamisest midagi kasu," õigustas ennast teenija.

„Ükskõik, kuid koputamata võõrastesse ruumidesse ei tohi siseneda," ütles Benhausen juba leebemalt — polnud mõistlik praegu peretütrega vastuollu minna.

„Ja ma tahtsin veel ütelda, et staabikapten leiti mõni tund tagasi rannakivide vahelt surnuna."

„Rannakivide vahelt...!" tõmbus Benhauseni nägu tõsiseks.

Jah. Vist juba paar päeva vees olnud," lisas teenija juurde.

„Vaat see on alles sürpriis," lausus Benhausen mõtlikult. „Kas teie isa ka teab sellest?"

„lsa seda rääkiski."

„On teie isa praegu kodus?"

„On küll."

„Saatke ta kümne minuti pärast minu juurde!" käskis Benhausen. „Kas mõistate, Tauber, mille järele see lõhnab? Võidakse alustada juurdlust, ja see maja on sündmuskoha läheduses ning ei saa kahe silma vahele jääda," muretses parun. „Pealegi oli ta siin korteris."

„Eraisikutega vaevalt tegelema hakatakse, härra esimese järgu kapten," arvas Tauber.

„Eraisikutega võib-olla küll mitte, kuid mina ega teie pole eraisikud. Praeguste tavade järgi oleme peaaegu et lindpriid. Sattuda pihku mässajatele, kes vaevalt oskavad musta valgest eraldada, oleks meil äärmiselt ohtlik. Arvan, et peame mõneks ajaks silmapiirilt kaduma. Kas või nii kauakski, kui staabikapteni asi vaibub. Ja jätke, Tauber, see ..esimese järgu kapten", kutsuge mind ainult kapteniks või siis ees- ja isanime järgi. Ning veel — kas teil on mingi võimalus mind mõneks ajaks kuhugi nii-öelda põranda alla panna?"

Tauberi arvates see võimalus leidus — küllaltki soliidse ja üksinda elava riigiametniku Denkteoni mitmetoaline korter Niguliste tänavas oleks parunile mõnepäevaseks redutamiseks üsna kohane.

Robert Denkteon oli Tauberi isa ammuaegne tuttav ning teataval määral olnud ka Benhauseni isa soosik, kellele vanaparun oli omal ajal osutanud ametiredelil tõusmiseks tõhusat abi. Kohe pärast Benhauseni saabumist Tallinna oli Tauber vanahärrat külastanud. Mõtete vahetamisel Venemaa poliitilisest olukorrast selgus, et härra Denkteon on tuline Veebruarirevolutsiooni pooldaja, kes ei soovi mingeid teisi põrutavaid muutusi. Ja sellele rajaski Tauber oma lootuse: Denkteonil poleks vist midagi selle vastu, et enda soosija poega mõni päev oma juures külalisena näha.

„Kas saaksite mind juba täna sinna juhatada?" küsis Benhausen, lootussäde silmades. „Saan, härra kapten!" Koputati uksele.

Kui Juurik oli laua juures istet võtnud, küsis Benhausen: „Kas vastab tõele, et staabikapten Jermakov leiti merest surnult?" „On küll tõsi. Ma ise aitasin ta sealt välja tuua," lausus Juurik. „Ja mis teie sellest arvate?"

„Ah, tühja! Mis seal arvaia. Soldatid ise tegid Jermakovile lõpu peale. Niisugust siga, nagu staabikapten soldatite vastu oli, annab, otsida. Siin oli ta korteris vastu minu tahtmist ja mul on üsna hea meel, et tast lahti sain. Ainult sellest on tuline kahju, et ta võlgnes mulle kolmsada rubla ja nüüd muidugi tuleb sellest suu puhtaks pühkida," oli Juurik masendatud.

„Kui hakatakse juurdlema Jermakovi surma põhjust, mis teie, Juurik, arvate — kas võidakse ka teid ja teie perekonnaliikmeid selles asjas tülitada?" tahtis Benhausen teada.

„Tühja kah! Mis minul sellega pistmist?" lõi peremees käega. Kuid vaikinud vüvu:„Aga mine sa tea? Olin laiba leidmise juures ja mõned rannavalvurid tunnevad mind hästi. Pealegi oii Jermakov minu juures korteris. Ja küllap see välja nuhitakse." Juurik hakkas ärevaks muutuma. „Mine tea, hakkavad isegi läbi otsima. Ja võõrad, sissemeldimata inimesed majas. Sõja ajal selle eest pead ei silitata."

„Selle üle, Juurik, tahtsingi teiega nõu pidada," ütles Benhausen. „Mina lahkun siit mõneks päevaks, kuni staabikapteni asi ühele poole viiakse, kuid minu abikaasa jääb siia. Tarviduse korral esitlege teda kui külla tulnud sugulast või head tuttavat. Kui kõik hästi lõpeb, tasun teile Jermakovi võla. Olete nõus?"

„Oo, see oleks teie poolt suur heategu vaesele inimesele," noogutas Juurik nõusolekuks peaga.

Jaan Juurikul, ehkki ta katsus seda kõigiti maha vaikida, olid rannakaitse ülemaga olnud pikemat aega üsnagi tihedad ärisidemed, Jermakovil oli võimalus üht-teist kroonu varadest, nagu tsementi, naelu, klaasi, värvi, tõrvapappi, petrooleumi, mis elanikkonna seas olid muutunud üpris defitsiitseteks, enda huvides realiseerida. Mida endal polnud anda, selle muretses ta Tallinnast kroonuladudest, kus leidus küllaldaselt temaga ühist joont pidavaid ohvitsere ning ametnikke. Kaup toimetati Juuriku juurde, kust see suurte vahekasu-dega edasi müüdi. Peamiseks vahetalitajaks klientide ja Juuriku vahel oli Nõmmel vürtspoodi pidav Artur Seljamaa. Seljamaa

varustas ka Juurikut kauba vastu vahetatud puskariga, mille peale härrad ohvitserid ja kroonuametnikud väga maiad olid.

Tegelikult võlgnes Juurik ise staabikaptenile kenakese summa, mitte vastupidi. Ja praegugi oli tal kuuri all vaat petrooleumi, kuus kasti raudnaelu ja neli rulli tõrvapappi, mis kõik kandsid kroonu märke ja ootasid äraviimist.

„Kui teil, härrased, midagi selle vastu pole, lähen nüüd ära," kibeles Juurik. „On üks asi, mis ei salli edasilükkamist."

„Mine," nõustus Benhausen. „Aga tunni aja pärast viid meid härra leitnandiga jaama. Mõne päeva pärast tuleb härra Tauber tagasi, siis peaks juba selge olema, kuidas Jermakovi looga on."

„Ootan. Suure igatsusega ootan," ütles Juurik ja lubas tunni aja pärast sõiduks valmis olla.

Poole tunni pärast oli kompromiteeriv kaup kuurist metsas ja kaetud mulla, sambla ning puuokstega. Nüüd võis tulla kes tahes: tema, Juuriku südametunnistus oli puhas!

Selgitanud Balatinale lühidalt olukorda ning jätnud naisele peotäie kerenkasid ja mõned kuldmündid, lahkusid kapten ja leitnant, et õigeks ajaks jaama jõuda.

Rong väljus imekombel ettenähtud ajal ning mehed võtsid istet küünaldest ja petrooleumilaternatest vaevalt valgustatud kolmanda klassi vagunis — pooltühjas, mahorkast ja „tattninade" suitsust vinetavas. Esimese ja teise klassi vaguneid sel raudteel ei kasutatud.

Kui rong oli paigalt nihkunud ja vagunirataste müra hakkas kõne kuuldavust summutama, lausus Benhausen:
„Kõigepealt, leitnant, tuleks klaarida meie rahaline vahekord. Teie taiplike teenete eest olen väga tänulik. Aga kahjuks pean ütlema, et lubatud summast, mida oli vist kaks tuhat kuldrubla, olen võimeline välja maksma ainult osa, nii umbes viissada."
„Kaks tuhat viissada oli teie lubadus, härra kapten," ütles Tauber.
„Kaks tuhat viissada? Väga võimalik. Aga vabandage minu hajameelsust, Tauber. Ohtlik ja kurnav merereis ja kõik järgnenu annab ehk küll vabandava põhjuse," nentis Benhausen ja jätkas vähe hiljem: „Põgenikud Petrogradist, kes olid algul kaljukindlalt nõus reisi kaasa tegema, loobusid viimasel minutil. Oli kokkulepe, et nad maksavad ületoomise eest neli tuhat kuldrubla, millest poole saab „Skoli" kapten ja pool oleks jäänud teile teie teenete eest Poole veotasust, see on tuhat rubla, maksin kaptenile enne, kui otsad kai küljest lahti tõmmati, ning teise poole, kui ankur Suurup1 all merre lasti. Ja selle kõik oma arvelt. Tõele au andes ujun ise
68
praegu kuival, aga loodan õige pea jalad uuesti alla saada." Nii selgitas Benhausen olukorda Tauberile.
Tauber — ja mis tal muud üle jäigi! — noogutas kapteni jutu tõenäosuse kinnitamiseks sõnagi lausumata peaga. Kaks tuhat viissada rubla kullas on suur raha, millega võiks juba midagi ette võtta, kuid nüüd ähvardab see poole peale sulada, mõtles ta kibedusega, «ui aga leitnant saanuks Benhauseni mõtteid lugeda, olnuks talle paugupealt selge, et rahast võib ainult und näha ning et Tauberi isik 0n parunile tulevikus ainult risuks jalus.
„Ja nüüd, et teie ees mitte võlglaseks jääda — kas oleksite nõus, härra Tauber, Petrogradi minema? Seal on mul kinnisvarasid, mille usaldasin oma teenri Jakobi hooleks, ning need on enam väärt kui see rahasumma, mida teile aumehelikult võlgnen. Annan kaasa notariaalselt tõendatud volituse, et võite kinnisvaraga toimida oma äranägemisel," tegi Benhausen äkki ettepaneku.
Leitnandile ei jäänud tähele panemata mitmel korral öeldud „härra Tauber". Sellist väljendust polnud ta neljasilmavestlustes enne tänast päeva kunagi Benhauseni suust kuulnud. Ja see manitses ettevaatusele.
Kuid see, härra kapten, oleks antud olukorras illegaalne sõit," arvas Tauber, „ilma dokumentideta."
„Niisama illegaalne kui minu ja teie Revelis viibiminegi. Muidugi, teatav riisiko Petrogradi pääsemise juures on olemas, kuid tuginedes teie taiplikkusele, olen kindel, et tulete sellega edukalt toime," kinnitas Benhausen. „Petrogradis on palju hõlpsam ning ohutum illegaalselt end vee peal hoida kui taolises kubermangulinnas, nagu seda on Revel. Ja et punased ka siin võimu oma kätte haaravad, on kindel."
„Lubage, härra kapten, et annan selle kohta vastuse homme või hiljemalt ülehomme," vastas Tauber mõningase mõtlemise järel.
Benhausenis kihvatas — ülemusele avalik vastuhakkamine! Kuid arvestades seda, et Tauber polnud enam tema vahetu alluv ja et leitnandiga tuleb paraku võib-olla lähemas tulevikuski veel koos töötada nagu võrdne võrdsega, ta vaikis. Ka Tauberil ärkas kusagil südamesopis, vist mitte küll esimest korda teenistuse kestel laevastikus, nagu mingisugune vastuvaidlemise kuradike, kes hakkas tasa-kesi pead tõstma. Olemuselt küll üdini distsiplineeritud ohvitser, es oli andnud vande truualamlikult teenida tsaari ning täita vastu-vaidlematult kõik ülemuste korraldused, hakkas Tauber Benhauseni
69
jutus kahtlema, ent praegu polnud veel õige aeg oma kõhklusi avalikult esile tuua.
Tallinnas vagunist väljudes ei puutunud ohvitseridele esialgu midagi erilist silma. Rongilt tulijad ruttasid — kes vaksaliruumi, kes, linna viiva läbipääsu poole. Kuid — ei saanud märkamata jätta perroonil jalutavat kaht mustas bušlatis madrust, vasakul käsivarrel punane

riideriba ning parema kaenla all Jaapani karabiin. Madrused jälgisid teraselt inimeste askeldusi.
„Nägite, leitnant?" küsis Benhausen Tauberilt poolihääli.
„Nägin."
Et ohvitserid kandsid erariideid, ei pööratud neile mingit tähelepanu.
Robert Denkteon, kuulnud teenijalt, kes tulid, võttis külalised lahkelt vastu ning juhatas nad oma kabinetti. Teenija sai käsu teemasin üles panna.
Pärast mõnede mittemidagiütlevate lausete vahetamist pöördus kõnelus nagu iseenesest päevasündmustele. Härra Denkteonil, Riigipanga kohaliku osakonna lauaülemal, oli küllaltki hea informatsioon Petrogradi sündmustest, kuid ta ei andnud neile kuigi suurt tähendust.
„Märatsevad mõne aja, kuid varsti on kõigel sellel lõpp, ning küllap näete, härrased, et õige pea läheb elu õigesse rööpasse tagasi," ütles ta muheldes.
„Ärge olge selles nii kindel, härra Denkteon," tähendas Benhausen. „Millega te garanteerite, et samad inimesed, kes siiani teenisid truualamlikult tsaarivalitsust ning jätkasid seda pärast veebruarisündmusi, ei hakka kas või sunniviisiliselt teenima ka punaseid?"
Denkteon vaikis järele mõeldes ja ütles siis:
Jah. Teil võib õigus olla. Ärasalgajaid leidub igal ajal ja igas olukorras. Aga kõike ei saa üleöö ümber korraldada. Vähemalt mõneks ajaks peab kõik jääma vanaviisi. Ning siin annab aeg arutust."
„Õiged sõnad, härra Denkteon. Prantsusmaal tuli kuningriigi asemele keisririik, millest hiljem sai uuesti kuningriik. Nii et aeg toob ka siin selguse. Kuid ainult aja faktorist on siiski antud juhul vähe, kui seda ei osata õigesti kasutada. Minu arvates hakkasid nüüd juba teoks saanud seisukorra alged kohe pärast veebruari

jõudsalt idusid ajama ja kasvama nagu troopiline taim pärast vihmade perioodi. Selle tõkestamine nõudnuks jõudu, oskust, vaeva ning eneseohverdust. Ma mõtlen selle all ka tsiviilintelligentsi eneseohverdust."
Benhausen ei võtnud öeldut muidugi tõsiselt. Oma hiljutistest kogemustest Petrogradis teadis parun hästi, mis see nõndanimetatud tsiviilintelligents väärt on. Aga polnud midagi katki, kui häälestada tema vastas istuv pangandustegelane suunas, mis võib kasulik olla edasiseks tegevuseks: ainult mõni hetk tagasi tekkis Ben-hausenil mõte, et Denkteoni korter võiks sobida ohvitseride illegaalseks kohtumiskohaks Tallinnas.
Jajah, teil võib tõesti õigus olla," noogutas Denkteon, „nüüd tuleks selsinasel taimel juured kiiresti läbi raiuda."
„Kerge öelda, kuid ligemal ajal raskesti teostatav. Bolševike peamiseks trumbiks on pärast võimuletulekut sõda otsekohe lõpetada, suurmaaomandile lõpp teha ja maa talupoegadele välja jagada. Kerenski loosung aga kõlas otse vastupidiselt — sõda Saksamaaga kuni võiduka lõpuni. Ja seda ajal, kus sõjaväes oli alanud lagunemisprotsess ning käärimine. Punaste agitaatorid on sõdurite hulgas distsipliini niivõrd alla viinud, et rindelt omavoliline lahkumine on saanud igapäevaseks nähtuseks. Tundub, et bolševikud tahavad Venemaad või osa sellest saksa saapa sõtkuda anda. Mõnedes rindelõikudes on esinenud isegi vennastumisi Saksa sõduritega. Ja parem pole olukord ka pealinnas eneses. Nagu mind informeeriti, olid Petrogradis paiknevate sõjaväeosade soldatid enamikus Ajutise Valitsuse vastaselt meelestatud. Ja nendega ühinesid paljud ohvitseridki! Eriti agarad bolševike poolehoidjad on aga merelaevastiku madrused, ja nagu nähtub, toimus riigipööre peamiselt nende abil. Nii et pole imestada, et nüüdne mäss on veelgi vapustavam, kui eelmine ning ähvardab endise korra eksistentsi Venemaal hoopiski lõpetada," selgitas Benhausen õhinal, „kui sellele õigel ajal piiri ei panda."
„Üsna õige, härra parun: kui sellele piiri ei panda. Minu arvates on emakesel Venemaal veel küllalt jõudu ja võimalusi, et punane kuma lühikese ajaga hajutada. Selleks tarvitseb

kolle nagu metsa-põlemiselgi õigel ajal likvideerida ning ümberkaudne mets on päästetud. Ja tegutseda tuleks resoluutselt," arvas Denkteon, endalgi teadmata, kuidas see just välja nägema peaks.

Robert Denkteon oli kümmekond aastat oma vestluskaaslasest vanem. Poissmees ja naistemaias — küllap seepärast praegunegi,

71

väga nägusa näo ja kehaga teenijavaim. Oma sõnade järgi põlvnes Denkteon mingisugusest salapärasest suguvõsast, mille juured ulatusid mitte ainult Saksamaale ja Rootsi, vaid isegi Itaaliasse ning Prantsusmaale.

Tegelikult oli Robert Denkteoni vanaisa Madis Benhausenite maavalduses elanud priitalupoeg, kellele kuulus umbes saja tallinna vakamaa suurune Tondikoonu-nimeline talukoht. Talu piire oli lubatud metsarägastikult maad juurde võttes isegi laiendada. Nimede panemise aegadel sai Madis endale talu nimetuse järgi priinimeks Tondikoon. Aga Roberti isal Juhanil tekkis mõte oma ainukesest pojast teha koolitatud mees ja sellega koos sigines ka arvamine, et taolise puht eestipärase ning teataval määral isegi halvakõlalise nimega poleks pojal ilmaski võimalik saksaks saada. Mõisakirjutaja abiga muudeti Roberti priinimi võrreldes, endisega peaaegu tundmatuseni ja sai isegi eksootilise kõla. Ja kui veel tänu mõnedele Tallinna raesakstele — hõberublade kõlina saatel — hangiti juurde kirjad ja dokumendid, mis tõendasid Robert Denkteoni hoopis teistsugust päritolu, läks asi juba libedamini. Vabatalupojana, kellel polnud ei rendi- ega teokohustusi mõisale, sai Roberti isa pojale anda hea keskhariduse Tallinna toomkoolis. Siis — stuudium Tartus. Kas juura või teoloogia? Robert valis esimese, sest teoloogia tundus talle ühekülgsena. Juhan oli poja valikuga nõus. Isa tahtis, et pojast saaks tõeline härrasmees, aga mitte mõni poesell peenemas riideäris ega kantseleiametnik. Veel enam — Robertist pidi saama mees, kes oleks oma tegudes võrdne ükskõik missuguse mõisniku-võsuga.

Üliõpilaskorporatsioonis „Livonia", miile liikmeks Robert Denk-teonil oma ebamäärase päritolu tõttu õnnestus saada, valitses juba selle asutamisest peale balti, täpsemini Liivimaa mõisnike poolt kujundatud õhkkond. Eesti üliõpilasi peeti alamast soost olendeiks ja nendega vaevalt keegi „Livoniasse" kuuluv korporant tegemist tegigi.

„Livonia" liikmetel — peale mõne üksiku — polnud stuudiumi lõpetamisega kiiret. Selle asemel kasutati põhjalikult kuldset noorusaega; peaaegu igapäevased omavahelised või koos vilistlastega peetud õlleõhtud, väljasõidud ning muud lõbustused jätsid loengutel käimiseks vähe aega.

Poja aastaid kestnud buršielu viis Juhani majapidamise ja tervise üsna vaost välja ning õige varsti pärast isa surma tuli Robertil Tartu sinnapaika jätta. Ja siis tuligi elus kogenematule noormehele

72

appi Heinrich Benhauseni isa, kes sokutas talle korraliku ametikoha Riigipanga Tallinna osakonnas. Algul küll madalamapal-galise, kuid edaspidine olenes noormehe enda tublidusest ja initsiatiivist. Aga viimase kahe põlvkonna vaevaga küllaltki heale järjele tõstetud Tondikoonu langes Roberti koolitamiseks saadud laenude katteks mõisa rüppe tagasi.

„Mille mets andis, selle mõis võttis," olid Robert Denkteoni ema viimased sõnad valla vaestemaja surivoodil. Kalmistul poleks juba paari-kolme aasta möödudes saanud kindlaks teha, kuhu on maetud Tondikoonu pärisperemees ning kus ikka täpselt on vallavaeste-ie eraldatud kalmistunurgas tema abikaasa Maie viimne puhkepaik.

Enam kui pool oma elust oli Denkteon töötanud finantsalal ühetoonilises, hallis miljöös. See üksluisus oli aastate jooksul mitmed huvid tagaplaanile tõrjunud. Tartu buršipõlvest saadik ta enam seltskonnaelust suurt osa ei võtnud; ainult õrnem sugu oli säilitanud ta hinges veel endise tõmbejõu.

Sõda pangaametnikke eriti ei häirinud. Peaaegu keegi neist ei uskunud, et see kunagi otsaga ka Tallinna jõuab. Veebruarirevolutsioon aga tegi panga juhtkonna ning väiksemadki

ülemused, kelle hulka ka Denkteon kuulus, mõnevõrra rahutuks. Et aga panga tegevuses erilisi muudatusi ei tulnud, rahuneti peagi. Tunti end isegi vabamana kui tsaarirežiimi ajal ja edaspidi, sõja lõppedes, loodeti veelgi liberaalsemat korda.
„Et antud situatsioonis konkreetselt midagi ära teha," jätkas Benhausen, „on hädavajalik organiseerida nii mere- kui ka maa-vägede ohvitserkond ühtseks tervikuks, töötada välja tegevuskava, kuidas kõige tõhusamalt takistada punase tõve levimist üle terve Venemaa. Ja kui, nagu ma juba mainisin, ohvitserkonnaga ühineb mittesõjaväeline intelligents, kelle käes on paljud tsiviilettevõtete mõjusad hoovad, siis tõesti pole kahtlust, et punase paise levikule Venemaal pannakse tõke ette. — Ning teie, leitnant Tauber," pöördus Benhausen nagu oma sõnadele kinnitust otsides Tauberi poo-'e. „mis teie sellest arvate?"
Tauber, kes polnud end vanemate meeste kõnelusse seganud, n°ksatas. Benhausenil polnud kombeks arvestada endast alama aukraadiga ohvitseride arvamusi. Ja ainuüksi see, et kapten pöördus tema poole, pani mitte ainult imestama, vaid ka järele mõtlema.
„Loomulikult, härra kapten. Vene ohvitseride võitlusvaim pole Veel kustunud. See nõuab organiseerimist. Ja seda kindlasti tehaksegi
73
nii Petrogradis kui ka teistes Venemaa linnades. Minu arvates tuleks alata ka Revelis," vastas Tauber.
„Õige", konstateeris Benhausen, „aga kuskohas?"
„Härra kapten, see poleks probleem, kui härra Denkteon lubaks kas või organiseerimiskoosoleku siinsamas läbi viia," arvas Tauber.
„Minu korteris?" küsis Denkteon.
Jah, härra Denkteon. Leitnant Tauberi nii arukas ettepanek on ka minu arvamus," haaras Benhausen Tauberi sõnadest kinni. „See oleks antud juhul hea ning võib-olla koguni ainuke mõistlik võimalus. Teie korter asub kesklinnas, kuid konspiratsiooni mõttes võrdlemisi kõrvalises kohas."
„Kuid risk, härrased?" muutus Denkteon rahutuks.
„Minu arvates pole siin mingisugust riski. Uskuge mind, kogenud mereväelast! Vilumatute punaste nuhkide ninad on vee! haistmiskõlbmatud, et midagi üles leida," kinnitas Benhausen,
Ja sajandite vältel inimese soontes voolanud orjaveri alistu? sajandite jooksul inimsoontes voolanud aadliverele.

12. PALJASTATUD!

Novembrilõpu sombuse õhtupooliku videvikus kohtasid kaks madrust Uus-Sadama tänaval Narva maantee poole liikuvat võrdlemisi kehvalt riietatud meest. Meremeeste kohale jõudes viskas vastutulija uudistava pilgu nende suunas, nood silmitsesid teda samuti tähelepanelikult. Mõni samm hiljem peatus üks madrus, ning teisel bušlativarrukast kinni haarates, küsis poolihääli:
„Kas sa, Jegorõtš, tead ka, kes see oli?"
„Ei tea. Mõni alam sadamaametnik või tööline vist," vaatas teine möödaläinule järele.
„See oli Benhuzov, täiskapteni aukraadis ohvitser, keda meie staap juba ammu taga otsib! Ja nüüd, Jegorõtš, mine kohe staapi, aga mina hakkan teda jälgima. Ütle, et Sidorenko avas-tas
74
kardetava bandiidi ja katsub kindlaks teha, kus ta ennast peidab," korraldas madrus.
„Kuid mis siis, Pavel Ivanovitš, kui sa eksid?" küsis noorem meremees. „llm üsna videvikus juba."
„Surmkindel, et ei eksi. Selle tõpra nägu, kes minu sihver-plaati mitu korda oma rusikatega lihvis, ei unusta ma eluilmaski. Ja nüüd ma lähen, muidu kaotan ta silmist."

Ka Benhausenile tundus meremeeste ülalpidamine kahtlane. Mõnekümne sammu järel peatus ta viivuks ning piilus selja taha. Märkas, et üks madrus tuli talle järele. Nähtavasti taipas mees Ben-hauseni kõhklust ning tõmbus kähku teeäärse plangu varju.

„See veel puudus," ümises Benhausen, kuid kahtles ikka veel.

Jõudnud välja Narva maanteele, ei teinud ta pööret kesklinna pool*, vaid läks otse üle hobutrammiliini kaarega Kadriorgu viivale tänavale. Liikunud paarsada sammu Kadrioru suunas, vaatas ta mitu korda tagasi. Järelekõndija oskamatust käitumisest, kes katsus tema taga astudes end kuidagi väiksemaks või isegi märkamatuks teha, taipas kapten, et on tõesti avastatud ja jälitaja tal sabas,

„See tuleb kohe endast lahti raputada," mõtles Benhausen ning hakkas selleks võimalust otsima. Kadrioru põliste puude varjus oleks see lihtne — ning ta kiirendas sammu. Aeg-ajalt selja taha piiludes aga tundus, et jälitaja on talle ligemale jõudnud ja vahemaa kahaneb veelgi.

„Kardab, et kaon pargis tal siimist," närveeris jälitatav, „ja ta võib mulle sea! kuuli tagant järele saata."

Äreva aja ning saabuva pimeduse tõttu valitses tänaval tühjus, kui mitte arvestada paari naist, kes Benhausenile Kadrioru kandist vastu tuiid. Sinnapoole minejaid aga polnud märgata ning inimtühjas pargis oleks lihtne ükskõik keda teise ilma saata. Et jälgija relvata oleks, seda Benhausen ei uskunud. Kui madrus tema ära tundis, siis vaevalt oleks tal julgust jätkunud kaptenit kui revolutsioonikomitee poolt tagaotsitavat ja kindlasti relvastatud ohvitseri üksinda jälitama hakata. Nii et parki minek oleks kardetav. Aga kuhu siis? Otsustada tuli kohe, sest vahemaa madruse ja tema vahel üha vähenes ning meremees ei katsunudki end enam varjata.

Mõni maja enne parki märkas Benhausen lahtist õueväravat ning Pööras sinna sisse. Viie-kuue pika sammuga oli ta siseõuel asuva Vaikese maja juures ning surus end piirdeplangu ja majaseina

vahelisse nurka. Meremees, kes äkki jälitatava silmist kaotas, lisas kiirust juurde ja lahtist väravat nähes jäi selle juurde nõutult seisma.

„Mujale see elajas kaduda ei saanud, kui ainult siia hoovi. Tähendab, ta elab siin kusagil?" arutles meremees mõttes. „See koht tuleb meelde jätta."

Ta astus väravast sisse, tegi mõned sammud väiksema maja suunas ning jäi ümbrust silmitsedes seisma.

„Tapan ta ära, kui ta mind avastab," mõtles Benhausen ärevalt teise samme kuulates ja pigistas mantlitaskus püstolipära. Oma peidukohast ta tagaajajat ei näinud. Meremees astus veel mõne sammu edasi, pöördus siis tagasi ning läks tänavale.

„Tola," mõtles Benhausen, „ja õnnelik tola! Oleks sa veel mõned sammud edasi astunud, saanuks kuuli."

Benhausen ootas veel kümmekond minutit ja alles siis julges õue-värava poole minna. Ettevaatlikult väljunud, piilus ta tänava nii linna- kui ka pargipoolset külge, ja nähes, et õhk puhas, kõndis kärmete sammudega üle tänava ning hakkas pargi poole liikuma. Väljas oli vahepeal täiesti pimedaks muutunud ning Benhausen tahtis kardetavast kohast kiiresti lahkuda. Sel hetkel aga, kui ta ümber majanurga pöördus, et põiktänavale jõuda, lajatas pauk. Benhausen tõmbus küüru ja tõttas nii ruttu, kui jalad võtsid, järgmise maja nurga taha, jooksu pealt mantlitaskust püstolit sikutades. Siis järgnes teine lask, kuid mitte tema selja taga, vaid hoopis pargis. Kohe selle järel kuuldus sõimu, kisa ning käsklusi. Siis veel üks pauk. Valmistudes lahingut vastu võtma, tõmbus Benhausen veelgi kaugemale maja taha ning laskus kükakile. Et teda tabada, pidi tulistaja talle nüüd võrdlemisi lähedale tulema. Hõiked ja jalgade müdin kaugenesid aga pargi sisemusse ning olid hetk hiljem juba kõrvust kadunud. Benhausen ohkas kergendatult: nähtavasti polnud need lasud tema jaoks määratud. Oletatavasti peeti seal kellegi teise peale jahti. Oodanud veel mõned minutid, tõusis Benhausen püsti ning läks kiiresti tagasi Narva maantee poole. Jõudnud esimese

põiktänavani, pöördus ta sinna. Veel mitte just päris rahunenult võttis ta läbi pimedate agulite umbkaudse suuna Pärnu maantee kanti ning jõudis pärast mitmetunnilist tänavate labürindis ja põllukruntidel ekslemist Tondile.

Püstolipära ikka veel mantlitaskus peos hoides liikus Benhausen Nõmmele viival raudteeäärsel jalgrajal edasi. Ehkki juba täiesti

76

rahunenud, oli ta tuju allapoole nulli. Üks oli nüüd kindel: kui need kaks meremeest ta Uus-Sadama tänaval ära tundsid ja üks neist teda jsegi jälitama hakkas, on ta kui üks praeguse riigikorra vastastest tegelastest Tallinnas avastatud. Aga see tähendas, et nende luure võib ta vahest üsnagi lühikese aja jooksul oma küünte vahele saada Selgeks näiteks oli alles mõni tund tagasi Kadrioru pargis toimunud klaperjaht, kus kütitavaks polnud mõni metsloom, vaid elav inimene, võib-olla isegi keegi nendest, keda ta oli kohanud Denkteoni korteris. Kui see nii oli ja tagaaetav nende kätte elusalt sattus, on ka konspiratiivkorter avastatud. Küllap need metsalised selle juba välja pigistavad! Konspiratsiooni elementaarseid reegleid arvestades tuleb kogunemise jaoks teine koht leida, kui seda üldse leida õnnestub või kui seda üldse leida on tarvis.

...Meenutades oma tegevust viimase paari nädala jooksul, polnud Benhausen sellega kuidagi rahul — liigne passiivsus nii mere- kui ka maaväe ohvitseride hulgas pani lihtsalt imestama. Benhausenile meenus esimene konspiratiivne kokkutulek, kuhu vaatamata Tauberi ponnistustele ilmus ainult neli mereväeohvitseri. Arutati tegevuskava ja selle perspektiive ning juba siin tekkis koosolijate seas lahkarvamusi. Teisel kokkutulekul, millest võtsid osa kuus ohvitseri, nende hulgas kaks maaväelast, ei jõutud samuti mingile konkreetsele otsusele. Ei saadud näiteks kuidagi üksmeelele, kes garnisoni ohvitseridest peaks ürituse etteotsa asuma. Kõigil olid kaalukad ja mõjuvad põhjused, et selleks mitte saada. Siis sai Benhausenile selgeks, et ohvitserid, vähemalt need, kes Tallinnas asusid, olid — peale mõne üksiku — ürituse suhtes üsna leiged.

Kolmandal kokkutulekul oli osavõtjaid juba kaheksa. Nagu näis, olid mõned tulnud puhtast uudishimust. Peamiseks kõneaineks kujunes mitte tegevusperspektüvide arutelu, vaid küllaltki vintis härrased ohvitserid hakkasid kuuldavalt väljendama oma soovunelmaid, et mis kõik siis saab, kui see „neetud punane katk" Venemaa pinnalt ükskord minema pühitakse. Kuidas seda teha ja kes seda tegema peab, sellest ei tahetud kuuldagi. Oldi arvamisel, et ainuüksi konspireeritud kokkutulekud ise pidid sellest osavõtjaile anda teatavaid eeliseid tulevases teenistuskäigus. Benhausen kuulas oike seda vastikustundega. Ainult leitnant Tauber vaikis targu, astiarenenud analüüsimisvõime ütles kaptenile, et taoline selts-°nd, vähemalt need, kes seekord siin koos, pole võimeline midagi 0rikreetset korda saatma. Nad võivad üritusele isegi kahju tuua.

77

Ja ta otsustas kokkutulekud määramatuks ajaks edasi lükata. Kui külalised lahkuma hakkasid, teatas ta neile sellest. Teade võeti üsnagi suure rahuldustundega vastu.

„Mitte ohvitserid, vaid rämps, omakasupüüdlik, egoistlik rämps,' ütles Benhausen Denkteonile. „Kui ükski nendest tõbrastest punaste käppade vahele satub, on kõigepealt minul ja siis teil ots pea!, Kuid loodame, et asi niikaugele ei lähe."

Ka Denkteon oli Benhauseni korraldusega meeleldi päri.

Liikunud veerand versta Nõmme poole, kuuldus Benhauseni selja tagant veduri ähkimist. Korstnast suitsupilvi pahvides sikutas see enda järel pikka kaubavagunite rodu, Nähtavasti ei tahtnud puudega köetav lokomotiiv omadega hästi toime tulla, sest rong liikus kiirusega, millega võis võistelda iga tubli jalakäija. Kohe tekki; Benhauseni! mõte jalavaeva vähendada. Lasknud mööda veduri ja selle taha haagitud kolm reisijate jaoks määratud kaheteljelist viletsalt valgustatud klassivagunit, vinnas ta end kaubavaguni tamburisse. Ning siis alles märkas, et seal oli veel keegi. Benhausen kõhkles ja oli ka selleks valmis, et teda kohe tamburist välja lüüakse. Et aga midagi niisugust ei juhtunud, litsus ta hammaste vahelt

mingisuguse ebamäärase tervituse. Kuid mees, arvatavasti rongiteenija, võttis selle üsna rõõmsalt vastu ja pakkus tulnukale kitsa pingi peale enda kõrvale istet.

„Kas klassivagunisse ei saanud?" uudishimutseti.

„Katsusin, aga uks ei avanenud. Kuid trepi peal seista on praeguse ilmaga üpris ebamugav," õigustas end Benhausen.

„Teadagi. Siin vähemalt oled tuule eest varjul," nõustus mees „Ja kui kaugele sa põrutad?"

„Nõmmele."

„No siis pole kauge," silmitses võõras Benhauseni kehva rõivastust, „Selle väikse tõmbetuule, mis siin puhub, kannatad välja." „Küllap kannatan," vastas Benhausen vastu tahtmist. „Kuspool kandis sa seal Nõmmel elad?"

Et Benhausen polnud Nõmmega üldse tuttav, vaid tundis ainuü teed jaamast haruraudteeni, ei osanud ta sellele küsimusele mida<3! vastata, kuid rohmas siis hea õnne peale:

„Siitpoolt minnes jaamahoonest paremat kätt, tead, seal küi asuvad kolm maja järjestikku."

„Ah et paremat kätt?" imestas võõras. „Seda kanti ma ei tunne

78

Minu sugulased elavad jaamast vasakut kätt ja nende juures on suvel paar korda sommerdamas käidud." „Hea seegi," kiitis Benhausen mokaotsast.

„Miks ta hea ei ole. Männimets ja kuiv liiv, mille sees lastel hea sobrada. Mul neid kolm tükki," heietas mees uhkustundega edasi. „Aga naisterahvas on mul hädise tervisega, kaebab sisemisi valusid, mis teda teinekord otse küüru veavad."

„Tuleks arsti poole pöörduda," soovitas Benhausen.

„Meiesugune — ja arsti poole! Ei, vennas, kust selle raha ots välja võetakse," lõi mees käega. „Võib-olla kannatab ära."

Vagunirataste kõlksatused roobaste vahekohtades muutusid harvemaks. Vedur andis pika kähiseva vile, kuid rong hakkas veelgi aeglasemalt liikuma.

Vaikinud vähe aega, küsis võõras:

„Aga kus sa ise töötad?"

„Postkontoris," vastas Benhausen vähese kõhklemise järel. „Siis nagu ametnik või midagi sedasorti?" „Olen postiljon."

„Postiljon," pööras võõras näo Benhauseni poole. „Pole just kiiduväärt töö see postiljoni amet. Terve päev jalgade peal ja ronimine treppepidi takkaotsa."

„Pole midagi parata, mul parem käsi vigane ja selle peavad jalad tasa tegema," ühmas Benhausen.

„Teadagi. Aga ütle, kuidas teil postkontoris selle uue korraga rahul ollakse!" tahtis võõras teada.

„Küll on tüütus," siunas Benhausen endamisi, „nagu porikärbes, kes on leidnud rikkiläinud lihatüki." Ja vastas, varjamata pahameelt: „Ollakse ja ei olda ka."

Märkamata teise vastumeelsust, ütles võõras:

«Samuti nagu meilgi konduktorite reservis. Algul arvati küll, et töörahva valitsus ja nüüd muutub elu hoopis lahedamaks. Kui enne pööret said poest peale tšekileiva veel üht-teist osta, kas või kalli raha eest, ja maamehedki tõid midagi söögipoolist turule, siis Praegu on poeletid tühjad ja turg ka tühi. Ja kui tulebki mõni maamees, siis vahetab ta oma kauba petrooleumi või seebikivi vastu või siis tahab saada sepasütt ja rauda. Raha ei taheta saada, ei Niko-'a' ega Kerenski oma. Kui tuli uus valitsus, ütlevad, tuleb varsti ka uus raha ning Nikolaide ja Kerenskitega võid kodus peldiku sei-nu tapetseerida. Eks neil ole omajagu õigus ka. Aga mille eest

79

siis linnamees omale kõhutäidet saab, palka makstakse ju vanade rahadega ja jumal teab, kunas uued veel ilmuvad. Petrooleumi aga pole töölistel kusagilt hankida."

„Nälga pole minu teada veel keegi surnud," ütles Benhausen, kellele raudteelase jutt hakkas huvi pakkuma.

„Pole küll, jah, veel. Eks paljudel elavad sugulased maal ja paljud kombineerivad maamehele tarvilikku vahetuskaupa või annavad toiduainete eest poolpeetud riidevärki. Meie konduktorite reservis oleme selles suhtes natuke paremal järjel. Ikkagi liigud nii ühele kui ka teisele poole ja väiksemates linnades pole asi veel nii hull kui Tallinnas. Küllaltki heaks vahetuskaubaks on ka samagonn. Pooletoobise samagonnipudeli eest võib soldati või mõne laomehe käest saada näiteks terve kasti raudnaelu ja kahe eest poolpruugitud säärikud ning mõnikord ka nahka. Nende vastu siis vahetad maamehe käest toidupoolist. Mul on praegugi mõned pudelid kaasas ja Paldiskis vahetan need kivisöe, valtsraua või siis karbiidi vastu, mis on ka hästiminev kaup," seletas raudteelane õhinal. „Ja üht-teist saab hankida ka väiksemates jaamades, kui on jaamameestega asi läbi räägitud."

„Nii et ümberringi puhas spekulatsioon," ütles Benhausen muiates.

Jah, noh mis sa hädaga ikka teed. Nälga ei taha ka ükski kannatada ja siis tulebki kombineerida, kuidas keegi oskab ning võimalused lubavad."

Võib-olla oleks tal veelgi midagi südamepuistamiseks leidunud, kuid siis kostis eespool pikk vedurivile.

„Olemegi Nõmme jaama semafori alla saanud. Kui see avatakse, jõuame varsti jaama."

Et rongi kiirus järjest vähenes, otsustas Benhausen enne jaama tamburist lahkuda.

„Saan siit otse minnes tüki teed lühendada," seletas ta raudteelasele. „Head reisi siis!" Libistas end trepile, ning valinud oma meelest paraja koha, hüppas astmelt maha.

Peajaama vältides eksles ta mõne aja, kuid leidis õige kähku haruteegi üles. Et mitte auklikes kalossides jalanõusid läbimärjaks teha, astus ta ettevaatlikult ja kobamisi mööda tammiäärset märja mudaga kaetud rada.

Ilm oli teise näo võtnud ja paras maatuul ajas viimaseid sombu-räbalaid mere poole, vabastades ümbruse udukattest. See võimal-

80

das poolde taevasse tõusnud täiskuul kõrgete, õhukeste pilvede tagant Nõmmet ja selle ümbrust küllaltki hästi valgustada, nii et pjlkasuse tunne hajus kuhugi tahapoole. Et aeg oli veel liiga varajane, polnud Benhausenil kiiret— kui jõuab hommikusöögiks kohale, 0n hea, kui ei jõua, pole ka midagi katki.

Ja uuesti meenus talle õhtune seiklus linnas. Ta ise oli küll täna veel jälitamisest puhtalt välja rabelnud, kuid kes garanteerib, et see ka tulevikus nii juhtub. Aga kui tõesti saadi Kadrioru pargis elusalt kätte mõni kokkutulekutest osavõtja, siis on üsna tõenäoline, et Denkteoni korteri avastamine ei võta palju aega. Ainukeseks lohutuseks oli, et pangaametnik tema, Benhauseni aadressi ei tea. Ja ta ei tea isegi piirkonda, kus ta peatub. Peatuskohta teab ainult leitnant Tauber.

„Aga kui see just Tauber oligi, kelle peale täna jahti peeti?" turgatas Benhausenile äkki pähe. Kuid see võimalus polnud mõeldav, sest Tauber pidi juba tunaeile Petrogradi suunduma.

„Närvid, pagan võtaks, hakkavad üles ütlema!" Ja nagu tahtes seda takistada, surus ta mõlema käega oimukohtadele. Sealsamas otsustaskí mõneks ajaks põranda alla jääda ja ainult äärmise vajaduse korral kodunt välja minna.

13. PEATUSPAIGAS

Tihti juhtub, et kui sul mõne inimesega on hädasti tarvis kohtuda, ei leia sa teda kusagilt, või vastupidi — mida vähem sa inimesi tahad näha, seda rohkem neid sulle jalgu jääb. Ja nagu selle kinnituseks hakkas Benhauseni mõtteid segama vankriratаste logisev mürin, mis selja tagant kiiresti ligines. Ta astus teelt kõrvale, et vanker mööda lasta, kuid see peatus, ja Juurik, silmitsenud teist väheke aega, hüüdis imestunult:

„Oo, härra kapten! Teie isiklikult! Tere varahommikust! Näete, 'äheme ühte teed. Eks ta ole seltsim. Ronige peale, kui teil selle vastu midagi pole!" Ja Juurik nihutas end ühele poole.

81

Benhausen ei teadnud, kas vihastada ja saata see Juurik kõige täiega põrgu, või olia rahul, et sai teekaaslase. Aga et esimese /variandi korral tuleks tal veel tükk maad jala kõmpida, valis ta ? viimase, vastas tervitusele ning ronis peremehe kõrvale vankrisse.

Sõitnud mõne aja vaikides, alustas korteriperemees:

„Teil, härra kapten, on nende käimadega niisuguse tee peal nagu siin lausa rist liikuda. Peaksite endale ülepõlvesäärtega ka-lavinskid muretsema. Kui tarvis, võin selles suhtes abiks olla."

„Tänan abi eest, härra Juurik. Kuid rnina käin harva väljas. Ainult äärmise tarviduse korral," tõrjus Benhausen korteriperemehe ettepaneku viisakalt tagasi.

„Seda'nd küll. Aga enne, kui külm maa tahedaks tõmbab, võib kuluda veel hulga aega. Mis teie arvate, härra kapten," jätkas ta, „kas punased, kui nad võimu täielikult enda kätte saavad, hakkavad kinnisvara omanikku kimbutama? Kõmu selle kohta on juba üsna suur."

„Olge üsna muretu, Juurik," vastas Benhausen mõne viivu mõtlemise järel, „Venemaal ei tule punased kunagi võimule. Praegune, nii-öelda ajutine üleolek Petrogradis ja ka Revelis ei tähenda veel, et seda on võimalik laiendada üle tohutu Vene impeeriumi. Nii et — kordan veel kord — oleks lihtsalt naiivne mõelda, et punased Venemaal lõplikult võimule tuleksid."

„Vaat seda ma tahtsingi teade," muutus Juuriku tuju reipamaks.

Selles, et punased Venemaal võimule ei tule, polnud Benhausen nii kindel, nagu ta seda lüürikule ette maalis. Kuid korteriperemeest pessimistlikult häälestada polnud kasulik: oli ju teadmata, kauaks tal veel tuleb siin võrdlemisi vaikses ning kõrvalises kohas ankur sees hoida.

Selja tagant lõõtsuv tuul, mis pani teeäärsed männid kohisema, oli vahepeal tugevamaks ja külmemaks muutunud, nagu tahtes teelisi rõõmustada porise aastaaja lõpulejõudmisega.

Koju jõudsid mehed siis, kui naispere oli juba kasina hommikusöögi lõpetanud. Benhausen läks ärklituppa ja istus lahti riietumata toolile. Balatina, kes kaptenit alati korrektse inimesena tundis, imestas selle üle, kuid ta naiselik vaist aimas, et on juhtunud midagi erakordset: et Benhausen oleks üleriietes ja kalossides elutuppa tulnud, seda polnud Balatina kunagi märganud. Ka söögi, mis peretütar üles tõi, jättis kapten peaaegu puutumata, vabandades väsi-

83

muse ja üleskruvitud närvidega. Kuid pärida kõige selle põhjust Balatina ei söandanud.

Allkorrusel aga kraamis Juurik kohvrist mõndagi head ja paremat köögilauale.

„Kahe päeva ümberkolamise saadus," ütles ta muheldes naistele, „ja osa jätsin Vetiku juurde. Selle vastu vahetan üht-teist niisugust, mida maamehed hädasti vajavad."

„Jätsid selle suli juurde?" imestas tütar, mille peale ta Juurikult vihase pilgu teenis.

Kui kohver tühjaks sai, oli köögilaual võid, pekki, singiliha, mune, kaks pudelit samagonni ja tapetud kana.

„Oma pere jaoks, isa, jätkub siit kas või kuuks ajaks," arvas tütar, „aga mis nende söödikutega teha?" Ta viipas peaga ülespoole.

„Ära nii räägi. Esiteks pole nad veel söödikud — kõik on kopika-pealt kinni makstud, ja teiseks võib see Benhausen mulle tulevikus palju kasu tuua," manitses Juurik tütart. „Ikkagi ohvitser, ja jumal teab, mis meil veel ees seisab. Sa näed ja kuuled ise, mis punased majaperemeestest arvavad."

„Jeesus, Jeesus küll! Sa, Jaan, petad kõiki, kellega sul tegemist on," ohkas Juuriku teinepool, kes laual olevat rikkust ehmunud ilmega silmitses. „Kas sa tõesti ilma sahkerdamiseta nagu teised korralikud inimesed elada ei oska?"

„Jutt või asi. Iga inimene veab oma eluvankrit nii, nagu talle mõistust ja jõudu on antud," lõi Juurik käega. „Kaugele ma jõuaksin, kui sinu moodi ainult hosiannat laulan? Jumal aitab kõigepealt neid, kes ise oskavad end aidata ja tema poole mitte ainuüksi ei õhka ega palveta."

„Aga ikkagi..."

„Ah, jäta," ütles Juurik pahaselt. „Nüüd aga kraamige see värk laua pealt minema. Juhtub keegi tulema — on mul seda tarvis, et mõni latatara kondi hammaste vahele saab!"

Et Benhausen ei tahtnud Balatinat häirida ega ärevusse ajada, otsustas ta oma seiklustest alles pärastpoole, kui ta ise on juba täiesti maha jahtunud, juttu teha, ning läks kõrvaltuppa. Diivanil lamades võttis ta mõttes veel kord sündmused pulkhaaval läbi.

Pärast hilinenud lõunasööki Denkteoni juures oli ta läinud sadamasse kohtuma sealse remonditehase meistriga, et edasi anda instruktsioonid remonditavate torpeedokaatrite rikkumiseks. Meister

84

aga kohtumisele ei ilmunud, ja pärast pooletunnist ootamist otsustas Benhausen lahkuda. Sadam oli peaaegu inimtühi, kui mitte arvestaja üksikuid mereväelasi, kes tehasesse läksid või selle väravatest välja tulid. Ruttamata liikus ta Uus-Sadama tänava poole ning sammus samas tempos ka Narva maantee suunas. Siis kaks vastutulevat madrust, kes, nagu tundus, teda teraselt silmitsesid. Seejärel jälitamine, paugud Kadrioru pargis, ekslemine linnas, jutukas raudteelane ja kohtumine koduteel korteriperemehega. Ja olekski nagu kõik, kui see mitte teda, nüüd juba tagaotsitavat, nii painajalikult ei rõhuks. Ettevaatliku mehena, kes kõik oma sammud tavatses alati juba ette ära analüüsida, tuli tal ka nüüd edaspidiste tegude kohta täpne ja põhjalik eelarvestus teha.

Et ta on osaliselt siiski paljastatud, tuli nüüdsest tegutseda äärmiselt ettevaatlikult. Ei saanud olla kaksipidi mõtlemist — sissekukkumise korral polnud tal armu loota. Aga ettevõetud üritus? Kas loobuda sellest või võtta kas või näiliseltki osa? Üritusest sihilikult kõrvalehoidmine tähendaks võidu korral tema, Benhauseni eemalejäämist kõigist võiduga kaasnevaist hüvitustest, admirali-pagunid kaasa arvatud. Samuti oleks võidu korral pärusmõis, kus praegu kindlasti moonakad ja mõisateenijad peremehetsevad, jäägitult tema oma. Kuid teisest küljest jälle, et mis siis, kui uus kord Venemaal pikemaks ajaks püsima jääb? (Et see lõplikult nii jääb, seda Benhausen ei uskunud.) Siis juba kuigi kaua Juuriku juures redutada ei saa: olgu aeg pikk või lühike, kunagi leitakse ta siit üles. Juurik kui kasuahne ja ebakindel subjekt mängib ta nii või teisiti võimude kätte.

Tal on küll varandus, mille väärtust ta umbkaudselt aimab. Kuid varandusest on vähe, kui seda kasutada ei saa. Vähemalt praeguse korra juures mitte. Luksuslikule eluviisile Petrogradis löödi niisugune mõra sisse, mida enam kuidagi parandada ei saa, kuni Venemaal punane diktatuur valitseb.

Benhausen ohkas kibedalt: tahtmatult oli ta sattunud olukorda, mis tuleviku üsna tumedaks ähvardas pöörata. Ja ligemal ajal paljude kohvritega siit kusagile raja taha põgeneda polnud vähimatki võimalust. Tekkis isegi kahtlus, kas ta tegi õigesti, et otse Rootsi ei läinud — võimalus „Skoli" näol oli ju olemas. Aga kes oleks garanteerinud, et ta seal kohvrite väärtuslikust sisust ilma poleks jäänud? eestisse tulles aga lootis ta ärevad ajad vaikselt ning varjatult üle e'ada, ja küllap leiduks ajapikku, juhul kui olukord paremuse poole

85

ei kaldu, ka mingi võimalus siit terve nahaga minema pääseda, Andeksandrnatuks veaks pidas Benhausen asjaolu, et väärtusliku sisuga kohvrid ikka veel toas, läbiotsimise korral igaühele kättesaadavas kohas asuvad. Õnn, et korteriperemees ja ta perekonnaliikmed nendesse peidetust midagi ei tea. Kuid pole ka võimatu, et mõni Juurikuist, näiteks peretütar, nuhkiva ninaga naisolevus, juba midagi aimab. Ning samas otsustas kapten aarde paari ligema öo jooksul ära peita. Ja nii, et selle asukohta teaks ainukese inimesena tema üksi.

Hilissügisene puhanguline tuul vuhises mööda majaseinu, koiistes katusel, kääksutas lahtiunustatud aiaväravat ning kiigutas maja ümber kasvavaid kõrgeid männilatvu, mille kohin vahetevahel vaibus ja sai jälle jõudu juurde, kui tuul ladvad uuesti pihku haaras See viis Benhauseni uutele mõtetele.

Peamine oli sellest kandist niipea kui võimalik minema pääseda ja väärikam elamisvõimalus leida, parem kui Tallinnast kaugemal, Kuid lindpriina, nagu ta end praegu tundis, oli ka ümberkolimine suur probleem. Juuriku juures elavad nad Balatinaga sissekirjuta-mata — aga kas niisugune võimalus avaneb ka kusagil mujal? Tahtmatult tuli mõelda, kust saaks kiiremas korras fiktiivsed isikuttõendavad dokumendid. Petrogradis oleks see lihtne, kuid siin, Tallinnas, kus ta peale Tauberi ja Denkteoni kedagi lähemalt ei tundnud...

Aga Juurik? Juurikul on lai tutvusringkond — võib olla saab tema midagi ära teha? Ehkki selle matsi abi on alandav ja isegi riskantne, kuid teisest küljest võttes kasutab ta seda abi juba kuu aega. Kui korteriperemehele selgeks teha, et tema, Benhauseni dokumentideta siinolek on samaväärne seaduserikkumine neile mõlemale: üks, kes redutab, ja teine, kes selleks on võimaluse andnud! Ja nii rumal Juurik ei ole, et ta sellest aru ei saa. Muidugi, kui tarvis, võib dokumentide eest ohverdada teatava summa, ja isegi kuldmüntides. Kui ta mingisugused paberid saaks, võiks ta siit — kas või kaks kätt taskus — minema minne. Ja kuradile siis kõik see omakasupüüdlik ohvitserkond ja seilega seoses kerkivad mured ning ohud. Kuid igal juhul tuleb dokumentide hankimiseks ja uue elukoha leidmiseks ka Denkteoniga nõu pidada. Aga esmajärjekorras tuli loota ainult endale; tänaseni on kõik hästi läinud ja miks ei peaks see nii minema ka tulevikus.

Järgmisel hommikul ilmus Benhausen sööma silmanähtavalt

86

roidununa ja laokil mõtetega. Balatina küsimusele, kas ta mitte haige pole, pomises ta enda ette midagi arusaamatut, kuid joonud kuuma teed ja söönud mõne suutäie munarooga, muutus vähe erksamaks. 5iis palus ta Eugenielt konjakit, kui seda veel on.

„Muidugi, Heinrich. Pudelid, mis me kaasa võtsime, on peaaegu puutumata." Ning naine ruttas paruni soovi täitma. Võtnud mõne pitsi, muutus Benhausen reipamaks ja sõnakamaks. Roidumus taganes, ja söönud munaroa lõpuni, tundis mees end juba üpris hästi. Lühidalt rääkis te Eugeniele oma üleeilsetest seiklustest ja ka sellest, et otsustas aarde mõneks ajaks peatuspaigast kaugemale toimetada.

„Aga, kallis Heinrich, kauaks me veel siia jääme?" küsis Balatina. „E!ame juba kuu aega selles räpases urkas, aga sina kinnitasid, et peatume siin ainult mõned päevad."

„Tõsi, armas, kuid mõni päev pärast siiajõudmist muutus olukord järsku niivõrd keerukaks, et teist teed meil praegu pole. Kannata veel veidi aega," rahustas Benhausen Balatinat.

„Sa räägid — kannata! Kui sa ainult teaks, Heinrich, kui igav mul on. Nii surmavalt igav, et olen isegi mitu ja mitu peatäit nutnud. Sa oled harva kodus, ja kui oledki, siis alati tegevuses. Mul pole ühtegi raamatut peale mõnede, minule ebasobivate, mis peretütar staabikapteni toast leidis. Ainsaks meelelahutuseks on jäänud piibel. Kui seda poleks, ei tea tõesti, mis ma siis teeksin. Hulluks võib minna," halises Eugenie, nutuvõru suu ümber. „Ja kõigele lisaks pole mul mingit riietust peale selle, mis seljas. Ma käin viltutallatud kingades ning rebenenud sukkades, mu juuksed on kuu aega korrastamata, mu nägu ei salli peeglit ja korralikku pesemisvõimalust siin polegi. Ma elan siin nagu kasimata turunaine Petrogradis. Sellest sa peaksid ometi aru saama, Heinrich? Kas sa mu tõesti selleks siia tõid, et mind tsiviliseeritud seltskonnast lõplikult lahutada ja siia metsakolkasse maha matta?" jätkas Eugenie juba nuuksudes.

„Siin sa liialdad. Meie korteriuberik pole küll mugavustega, nagu sa harjunud oled, kuid arvesta seda, et meiesugustel, kes Petrogradi jäid, on punaste poolt hoopis viletsam elu peale sunnikud ja paljud vaevlevad isegi vanglates."

„Aga meil on küllalt varandust inimväärseks elamiseks! Miks Pean ma kannatama?" läks nüüd juba tõsine nutuhoog lahti.

„Kuid selle varanduse võime ju kaotada, kui teeme mõne väärsammu," ütles Benhausen rahulolematult.

87

Nutvate naistega ümberkäimises puudusid tal kogemused, nüüd tuli vist oodata, kuni tõin vaibub. Ja vaibuski õige pea; küllap aitas seda summutada Benhauseni hääletoonist kostev kärsitus.

„Ja nüüd, Eugenie, pane hästi tähele, mis ma sulle räägin," võttis parun jutuotsa üles, kui Balatina oli pisarad silmist kuivatanud. „Ma näen kõike seda, mida sa mulle praegu ette heidad, väga hästi, ja usu mind, valutava südamega. Kuid kahjuks ei saa ma momendil midagi ette võtta. Sa kindlasti ei mõista täielikult praegust olukorda. Varandust, mis meil kaasas, pole võimalik kasutada, ja sel lihtsal põhjusel, et see ärataks otsekohe tähelepanu ja võiks meile tõsiseid sekeldusi, kui mitte veel enamat kaela tuua. Aga et siit urkast pääseda, on peale raha veel tarvis dokumente. Nagu sa tead, elame Juuriku juures sisseregistreerimata. Nende paberitega, mis meil on, pole seda võimalik teha ei siin ega mujal. Võimude silmis oleme sinuga lindpriid ning tabamise korral pole meil armu loota."

Benhausen pidas väikese pausi ning silmitses kaaslase nägu, mis järk-järgult kahvatumaks muutus.

„õnneks," jätkas parun, „ei tea Juurik — või teeskleb, et ei tea — meie olukorrast tulenevaid tagajärgi. Nagu mulle paistab, ei poolda ta punast režiimi, sest kardab kaotada oma kinnisvara. Ja seda ma katsungi ära kasutada. Nagu mu üleeilne seiklus näitas, ei või ma ligema aja jooksul end linnas näidata. Kui mind tabatakse, on ka sinu julgeolek küsitav. Sellel kõigel põhineb tõsiasi, et ma praegu ega võib-olla järgmise kuu jooksulgi sulle inimväärset elu korraldada ei saa. Lohuta end sellega, et tulevikus muutub kõik paremuse poole. Meil on küllalt vahendeid oma elu tõesti vürstlikult inimväärseks teha, kas siin või kusagil raja taga, aga selleks tuleb oodata. Et meie mõlema julgeolek oleks tagatud, on praegu ainus, mida ma sinult palun — kannatlikkus."

Ja ei midagi enamat. Kas või südamlikkust, mis oleks pooleldi unustusse jäetud naisel, kellena Eugenie end viimasel ajal tundis, aidanud enesetunnet ja -kindlust tõsta ja mida ta nii väga ootas ning vajas.

Balatina ohkas sügavalt: „Mis siis ikka, Heinrich, kui nii on hädavajalik."

Uksele koputati. See oli peretütar, 1ces tuli nõusid ära viima. Benhausen kõhkles, kas on otstarbekas Juurik orna mõtete kaasteadjaks teha, aga kui teenija hakkas lahkuma, küsis siiski:

„Kas teie isa on kodus?"

„Praegu veel on, aga sõidab varsti alevisse."

„Saatke ta minu juurde. Ma ei pea teda kaua kinni."

88

„Hea küll."

„Ja nüüd, ole hea, jäta meid majaperemehega kahekesi," ütles genhausen Balatinale, kui peretütar oli lahkunud.

Nähtavasti oli Juurikul alevisse minekuga kiire, sest ta ilmus kohe.

„lstuge Juurik," viipas Benhausen enda vastas laua ääres seisvale toolile. „Ma ei pea teid kaua kinni. Ma tahtsin ainult teada, kas teil leidub mõni tühi tsingitud plekist padrunikast. Härra Tauber palus seda teie käest küsida."

„Mõni padrunikast?" imestas Juurik. „Kuuri all on neid mitu tükki, mõned suuremad, teised vähemad. Kogusin neid katuse parandamiseks. Kui härra kapten suvatseb alla tulla, ma näitaks need kätte. Valige, missugust tahate!" vastas Juurik.

„Tänan. Ja nüüd teine asi, Juurik. Kas te teate, et Saksa armee asub juba mõnda aega saartel?"

„Oli nagu kuulda, jah, et sakslane seal on. Aga mis sellest kasu? Oleks nad praegu siin, oleks palju etem," lõi Juurik käega.
„Siis teadke, et nad on varsti siin," sõnas Benhausen pidulikult.
„Ohoo! Vaat see on alles uudis!" niheles Juurik oma istmel. „Siis ehk saab punastest lahti?"
„Seiles pole kahtlust. Nende võim ei kesta enam kaua. Kuid arvestage, Juurik, et see uudis pole kõikide kõrvade jaoks. Säärase informatsiooni levitamise eest võib praegu trellide taha sattuda, võib-olla isegi teise ilma minna," tõmbas Benhausen näitlikult endal käeservaga üle kõri. „Kas saite aru, Juurik?"
„Jah, no muidugi, härra kapten. Mina enda pead, asja ees, teist taga, silmusesse toppima ei hakka," kinnitas Juurik.
Benhausen lasi majaperemehel nähtavasti üsna meeldivat uudist seedida, ühtlasi mõeldes, kas võib teda kaasa tõmmata ka dokumentide afääri. Aga et pind oli sondeeritud ja osutus siledaks ning vastuvõtlikuks, otsustas Benhausen seda teha.
.,Nagu teie, Juurik, teate," alustas ta, „elan mina ja mu abikaasa teie katuse all sissekirjutamata, see tähendab ebaseaduslikult. Kui rooni punaste nuhk sellest haisu ninna saab, ei silitata teil ega ka roinul selle eest pead, vaid võidakse hoopis maha võtta. Saite aru?" Ja Benhausen sihtis pilgu Juuriku silmadesse. „Muidugi juhul, kui See teatavaks saab," jätkas kapten. „Kuid ärge ka üleliia pabinasse minge, Juurik! Kui asjale õige käik anda, pole veel karta midagi." Ja missugune käik siis?" elavnes peremees.
"Teil, nagu ma olen märganud, on küllaltki laialdane tutvusringkond,
89
võimalik, et isegi alevivalitsuses," sõnas Benhausen. „Kui see nii on, oleks see teile ainult kasuks."
«Alevivalitsuses? Ei tea..." Kuid seejärel: Jah, muidugi. Minu õe, õieti kasuõe poeg on seal sekretär. Juba sõja algusest peale, Valgepiletimees. Erilist läbikäimist mul temaga pole, kuid Jorchi papa juures oleme mõnigi kord koos istunud."
„Nojah, ja ongi pidepunkt käes," elavnes Benhausen. „Mis te arvate, on ta küllalt usaldusväärne mees?"
„Seda ma ei oska nii paugupealt öelda," kehitas Juurik õlgu.
„Katsuge teada saada, sest sellest oleneb ka teie julgeolek," rõhutas Benhausen. „Asi seisab nimelt selles, et minule ja minu abikaasale on tarvis alevivalitsuse õiendit, et oleme kaotanud kõik oma isikuttõendavad dokumendid, mis õigustaks meie siinolekut ning oleks ühtlasi aluseks sissekirjutamisele teie katuse alla. On see teile arusaadav? Võimalik, et punaste terror kestab, noh, ütleme, veel paar kuud. Lühikene aeg küll, kuid keegi ei või kindel olla, mis selle aja sees nii teile kui ka minule võib juhtuda. Minu teada tõstavad punased järjest intensiivsemalt pead ning sunnivad vägiii oma vaateid rahvale peale. Paljud nõrkade närvidega töölised ongi juba nende mõju all ning varsti pannakse käpp peale ka kinnisvara omanikele. Kui ma õiendid saan, oleks see esmajärjekorras teile ning samuti teie õepojale tulevikus väga kasulik, kui ta just läbini- , punane pole."
„Mis te nüüd, härra kapten. Minu õepoeg... ja punane. Seda ta küll ilmaski pole," kinnitas Juurik.
„Seda parem, kui te selles nii kindel olete. Ja nüüd kuulake tähelepanelikult: kui teie õepoeg on alevivalitsuses sekretär, on tal võimalus vormistada minule tarvisminevad dokumendid, ilma et see kelleski huvi äratäks. Selle eest tasun ma rikkalikult — õepoeg, kui ta vormistab kõigiti seaduspärased õiendid, saab sada viiskümmend, ja teie, kui olete need mulle kätte toonud, sada rubla kullas. Ettenägematute kulude katteks annan teile kohe kolmsada rubla tsaarirahas. Aga paberid tahan hiljemalt nädalalõpuks kätte saada. Olete nõus?"
See oleks kena noos, vilksatas Juurikul läbi pea. Sada viiskümmend rubla kullas oli ju Nikolai ajal peaaegu viie kuu palk. Ja praegu? Talumehelt võib ju kulla eest eranditult kõike

saada. Harald on peast põrunud, kui ta niisugust ettepanekut vastu ei võta-Ja Juurik oli päris kindel, et tehing tühja ei jookse.
90
„Ma küll ei tea... Kuid kas kolm päeva pole liiga pakiline aeg?" kahtles ta.
„See jätke juba õepoja hooleks. Usun, et niipalju taipu tal siiski on, sest muidu poleks ta juba aastaid alevivalitsuses kohal püsinud, ja arvestage ühte — mida kiiremini ma õiendid saan, seda kasulikum 0n see teile, õepojale ja minule," ütles Benhausen, kes oli kindel, et korteriperemees oli tarvilikul määral pehmeks räägitud ning ta ahnus üles kruvitud. „Ja siin on teile nimed, kellele tuleb õiend välja anda." Kapten võttis laualt paberilehe ning ulatas korteriperemehele.
Juurik silmitses lehele kirjutatud nimesid:
1. Heinrich Jakobi p. Balander, sündinud 6. detsembril 1878.
aastal.
2. Eugenie Karli t. Balander, sündinud 15. jaanuaril 1887. aastal.
3. Gustav Karli p. Taubing, sündinud 1. märtsil 1893. aastal.
Saanud kaptenilt lubatud paberraha, palus Juurik teda tulla kuuri
alla, kus asusid padrunikastid. Benhausen pani tähele, et kuur polnud lukustatav ja et ukse kõrval seisis labidas. Ta valis välja ühe väiksema ja ühe suurema kasti.
„Kui härra Tauber tuleb, juhatan, kust neid leida," lubas kapten.
„Muidugi," oli Juurik nõus, „kes neid siin puutub."

14. AARDE PEITMINE

Idast lõõtsuv tuul, mis õhtuse uduvinetuse merre ajas, taevalaotuse peaaegu» selgeks tegi, öösel põhjakaarde pöördus ja tormiks muutus, vaibus vähehaaval. Kui õhutemperatuur öösel ühe-kahe kraadi võrra plussis püsis, siis hommikul langes see juba mõne Pügala võrra allapoole nulli. Uuesti tekkinud pilvituse järgi võis arvata, et lumigi enam kaugel pole. Kuid külmunud maasse on augu kaevamine hoopis tülikam ja see hakkas Benhausenile muret tekitaba. Paari päevaga ei muutu maapind veel nii kõvaks, et labidas 'a9u ei saa, kuid siiski... mine tea. Kastid on olemas, labidas käepärast, milleks venitada, mõtles ta.
Pärast lõunat tegi Benhausen tiiru elumaja ümbritsevas põõsastikus
91
ja mändide all, otsides kohta, mis poleks majaakendest nähtav ega äratamaks ka muidu tähelepanu. Neeme poole suunduvast teest mõnekümne sülla kaugusel puude vahel liikudes ei märganud ta ikka veel augu kaevamiseks sobivat paika. Et koht oleks kergesti leitav sellel, kes on asjasse pühendatud, peab peidupaik olema orienteeritud mingite püsivate maamärkide järgi. Tuli otsida punkt, mille ta — ja mitte ainult tema — võiks eksimatult ära tunda ka siis, kui aarde peitmisest on möödunud kas või aastaid.
Sobiva koha leidis Benhausen viimaks majatagusest metsast nelja kivimüraka juurest, kus augu kaevamist ei takistanud võsa ega männijuured. Et männid asusid kividest vähemalt viie sülla kaugusel, polnud karta, et puude langetamisel ning kändude juurimisel peidik avastataks. Auk aga tuli kaevata kahe üksteise ligidal asuva rahnu vahele. Siitsamast sihtis ta suuna maja poole ning hakkas kolme jala pikkuste sammudega sellele otsesihis lähenema. Ta sai saja kahekümne süllase vahemaa maja ja nelja kivi vahel. Umbkaudselt mõõtis ta ka maja pikkuse. Rahul olles aardele sobiva koha leidmisega, jalutas ta rahulikult ringiga maja juurde tagasi. Ta oli taolisi jalutuskäike ka varem teinud, polnud karta, et see pererahvas erilist tähelepanu äratamaks.
Toas tõi Benhausen riidekappi luku taha peidetud kohvrid lagedale ning hakkas nende sisu korrastama. Finantstegelase Anonini kohvrist leitud ehetekarbist valis ta mõned kividega kaunistatud kuldsõrmused ning kaks pärlitega palistatud rinnaehet, Anonini väimehe rahapakist võttis ta pihutäie dollareid ning Rootsi kroone. Arvatavasti suurtööstur Tuturini

sumadanist võetud peaaegu poole-puudasest karbist sai mõnikümmend kümnerublast kuldraha. Pani need kõrvale — seliest pidanuks piisama vähemalt kevadeni, kui aaret peidikust varem kätte ei saa. Arvestuse kohaselt mahtus aare kahte padrunikasti lahedalt ära, olgugi et seda tuli veel hästi pakkida, sest tsingitud metallkastide kinnijootmiseks polnud praegu võimalust. Eriti niiskuskindlalt tuli hoida paberraha, sest pikemal seismisel mullas võis see kergesti kõdunema hakata. Rahapaberite kaitseks otsustas Benhausen ohverdada seestpoolt vahatatud ohvit-seri-vihmamantli. Sellest lõigatud siiludesse mähkiski ta rahapakid ja tõmbas nööriga tugevasti kinni.

Nüüd jäi ainult oodata parajat momenti, et kuurist kastid üles tuua, aare sisse pakkida ja kivide vahele matta. Ja see moment jõudis nagu tellitult kätte juba samal päeval.

92

Umbes tund enne videviku saabumist tuli peretütar ja palus pärraseid nõustuda külma õhtusöögiga, mille ta kohe üles tooks

„Meil emaga on küla peal tegemist — lähme katsikule," seletas ta. „lsa sõitis juba hommikul minema, jumal teab, kunas tagasi tuleb. Eks te siis vaataksite ka maja järele."

„Siit tuleb kaduda esimesel võimalusel," mõtles parun. Ja kuradile ka Balatina, kes pärast ennistist kõnelust oli hakanud end halvasti tundma ja nüüd hellitatud naistele tavalise migreeniga voodis lamas. Tema, Benhausen, pole ju, asja ees, teist taga, kõik ühele kaardile pannud, et lõpuks ühe kapriisse naise tujude lohutajaks saada. Kui täpsemalt analüüsida, siis miks ta, kurat võtaks, selle naise üldse kaasa võttis! Kas enda lõbustamiseks? Osalt jah, ja osalt ka sellepärast, et Balatina, vaatamata oma mehe poolt rikutud reputatsioonile, omas kõrgemas seltskonnas veel mõjukaid soosijaid, mis talle, Benhausenile oleks toeks, kui Venemaal taastatakse endine kord ja vägevus. Kuid nüüd on kõik seljataga ja mingeid teeneid see iriseja talle enam osutada ei saa, sest endise korra restaureerimine nihkub järjest suurema küsimärgi poole. Lasknud pilgu üle aarde libiseda, kalgistusid paruni silmad. Kuradile ka Venemaa — oma tuleviku ehitab ta üles raja taga. Kui need kõlkapead, kelle ta Petrogradi istuma jättis, lootsid laheda äraelamise peale välismaal, siis miks tema, Benhausen, nendest viletsam on! Patriotism? Selge jama. Niisuguse seltskonnaga, keda ta kohtas Denkteoni juures, kusagile välja ei jõua. Kuld aga murrab läbi ka kõige visamad takistused, olgu need maakera mis tahes kolkas.

Kui teenija oli õhtuse toidu serveerinud ja lahkunud, piilus Benhausen aknakardinate vahelt, kuidas ema ja tütar hakkasid rutates end teele seadma. Viie minuti pärast, olles kindel, et naised enam tagasi ei tule, läks Benhausen kuuri ning tõi padrunikastid üles. Kümne minutiga oli aare kastidesse pakitud ja kastid keskmise suurusega nahkkohvrisse paigutatud. Parun riietus soojalt ja tõttas rasket kohvrit tirides väljavalitud koha poole metsas.

Tuul, mis oli lõunaks veidi vaibunud, hakkas jälle jõudu juurde võtma, lükates enda ees tumedaid lumekahtlasi pilvi. Ja enne kui Lenhausen kandamiga kivide juurde jõudis, vihiseski alla esimene selle aasta lumi. Mitte räitsakane, vaid tuisklumi, mis hakkas katma kergelt külmunud maad.

Ehkki labidat kasutasid vilumatud käed, oli kohver enne täieliku Pimeduse saabumist kahe kivimüraka vahel maa sees. Vaevalt

93

jõudis Benhausen labida kuuri alla tagasi viia, kui taevaluugid lumele hoopis lahti tehti.

„Suurepärane," rõõmustas Benhausen, „see katab kõik jäljed." Ja nagu tema soovile vastu tulles jäigi lumesadu pikemaks ajaks püsima.

*

Jaan Juurik kohtus õepojaga juba sama päeva õhtupoolikul Jorchi-papa juures. (Nii nimetati Georg Rannut, kes pidas väikest „Sireli" teemaja, kust tuttavad ning suud pidada oskavad kliendid võisid peale kesiste suupistete saada tee juurde ka kangemat, omatoodetud joodavat.)

Kui kumbki oli teeklaasitäie ebamäärase värvusega ning maitsega vedelikku kõrist alla lasknud, rääkis Juurik õepojale Benhauseni ettepanekust.

Mnjaa. Küllaltki riskantne ettevõtmine," näris õepoeg kuiva leivatükki. „Kui see avalikuks tuleb, võin ma nii sügavasse purki lennata, et hoia ja keela."

„Seda, Harald, ma ei tea, kui suur risk see sulle praegu on, kuid tean, et sakslased on hiljemalt mõne nädala pärast siin. Siis pole sul enam midagi karta ja oled aus mees pealegi. Ja ega sinu teened ka just tühja jookse," tähendas Juurik.

«Missugused sakslased?" tegi õepoeg imestunud näo.

„Kas sa seda ei teagi, Harald? Saksa regulaarvägi, mis praegu saarte peal asub. Nüpe,a kui väin külmub, on sakslasi ka kohe siia oodata," selgitas Juurik.

„Kes sulle seda rääkis?"

«Minu üüriline. Ta on mereväeohvitser ja teab mõndagi rohkem kui meie mõlemad kokku."

„See sinu ohvitser pole praegu punast krossigi väärt," nentis Harald. „Ja mis sa tema eest nii väga hoolitsed?"

«Ohvitser jääb ohvitseriks, Harald," arvas Juurik. «Praegu ei maksa küll krossigi, kuid tuleb aeg, ning temast võib olla suur abi nii sinule kui ka minule."

«Jama. Mind ei saa ta millegagi aidata ja mulle polegi tema abi tarvis — Harald Jõuks on ennegi omal jõul läbi saanud ja saab ka tulevikus," lõi õepoeg käega.

«Sellest saan ma aru, Harald, kuid praegu on olukord niisugune,

95

et kui mu üüriline enne sakslaste tulekut avastatakse, läheb mul ka väga sandisti. Ja sellepärast ma sinuga seda asja arutama tulingi," muutus Juurik üsna alandlikuks.

„Miks sa siis niisugust ähvardust enda kaelas hoiad, kihuta ta minema," andis õepoeg nõu.

„Ei söanda. Oleks ta veel üksinda. Aga naine ka kaasas. Ja see näeb juba üpris armetu välja. Tuhnib ninapidi piiblis, nutab, ja nagu tütar räägib, on vahetevahel endast päris väljas. Ohvitser aga paistab üsna jõukas mees olevat. Saad aru?" õigustas end Juurik. „Ning südametunnistus peab ka olema."

„Kuidas nad sinu juurde üldse sattusid?" muutus Harald uudishimulikuks.

„See on pikem jutt. Kuid olgu. Et sulle asi selgemaks saaks, räägin selle mõne sõnaga ära." Ja Juurik alustas oma lugu.

„Sul, onu, on nagu mõni röövliromaan või midagi veel hullemat seljataga," katkestas õepoeg naerdes Juuriku jutu.

„Naerda, Harald, pole siin midagi. Kui ma oleksin kas või õrnalt aimanud, et punased mõne päeva pärast pukki saavad, oleksin nii Jakobi kui ka tolle noormehe kuradile saatnud," lausus Juurik.

„Aga rannavalve? Mis see siis sel ajal pidi tegema?"

«.Rannavalvet, Harald, polnud tol ajal nagu praegugi enam olemas. Rannavalve piirkonnaülem staabikapten Jermakov, kes elas minu juures, ei tohtinud viimasel ajal soldatitele nägugi näidata — nad oleks ta maha löönud — ja jõi end iga päev puskarist nii täis, et ei teadnud maast ega ilmast. Soldatid piirasid isegi minu maja, et teda kätte saada, kuid õnneks ei julgenud sisse tungida."

„Ja nii ta siis saabuski laevaga, see sinu üüriline?" tahtis õepoeg juttu lõpuni kuulata.

Jah. Ühel hommikupoolsel tunnil, kui olime juba kaks ööd järjest passinud, hõikas noormees mulle puu otsast, kus ta märgutuld valvas, et laev on tulemas. Sõitsime randa, ja ei läinudki tundi, kui reisijad kaldal olid ning laev otsa uuesti mere poole võttis. Kodus maksti mulle abi eest lubatud tasu kopika pealt välja ning kolme päeva korteri- ja kostiraha ette. Aga päev hiljem tuligi see hoop — punased! See, usu, Harald, lõi mind peaaegu tummaks!" Juurik väristas pead. „Kuid oma saatuse eest ei poe ükski inimene peitu Ja kuna ohvitseril polnud nüüd enam võimalust Tallinnas ulualust leida ja kaugemale ta ei tahtnud või ei tohtinud minna, siis leppisime kokku, et peatub niikaua minu juures, kuni leiab parema võimaluse,

mis tema arvates pidi saabuma õige pea. Olin ka ise arvamisel et see jama kuigi kaua ei kesta," lõpetas Juurik pihtimuse.
„Tõesti nagu mõni vanaaegne seikluslugu," ütles õepoeg lõbusalt. „Mis mees see sinu üüriline üldse on?"
„Mees nagu mees ikka. Umbes nelikümmend vana ja üsna toimekas inimene," vastas Juurik.
„Ma ei küsi seda, onu. Ma küsin, kui palju ta rahaliselt väärt on. Sa rääkisid, et ta maksab mulle sada viiskümmend kullas. Aga miks ei võiks maksta näiteks kaks tuhat kullas, kui tai nende paberitega nii kiire on?" arvas õepoeg.
„Ära tee nalja, Harald! Võib-olla on tal küll Kerenski rahasid ja nikolaisid, kuid mis suurt kullatagavara võib ühel põgenikul ikka leiduda. Seda ma ei usu," kinnitas Juurik ja lisas: „Kui sa ära ütled, küllap ta juba mõne teise leiab."
„Praegu? Endine ohvitser? Vaevalt küll!"
„Aga saa ometi aru, Harald! Kui ta minu juurest avastatakse..." muutus Juurik juba ärevaks.
„Sinul, onu, ei juhtu midagi," arvas õepoeg. „Kui avastatakse üürilised, kellest üks on endine ohvitser, ongi loril lõpp. Ja mis on sinul sellega pistmist?"
„Nii lihtne see asi jällegi pole. Küllap siis uuritakse, kuidas ta minu katuse alla sattus. Muidugi tuleb välja, kuidas — märgutuled, laev ja kõik muu, ning usu, et siis juba vanal Juurikul pead ei sili-tata. Ja mitte ainult minul, vaid naisel ja tütrel samuti. Ka maja võidakse käest võtta. Nii et kas või sugulase poolest muretse need neetud paberid. Kui sakslased siia jõuavad, pole nendel enam mingit tähtsust, sest siis saavad minu üürilised vabalt olla oma tegelike dokumentidega. Aga sakslaste tulemiseni võib veel kurat teab mida juhtuda."
„Muidugi võib, kui sa seda sakslaste juttu hakkad laiali laotama," hoiatas Harald.
„Mis sa nüüd, Harald. Ainuke inimene, kes seda minu suust on kuulnud, oled sina, ja sedagi selleks, et sind seisukorraga tutvustada. ja mis ma sulle veel ütlen, Harald: kui sakslased tulevad, võib minu üürilise hind üsna kalliks muutuda."
„Miks sa seda arvad?"
„Mis seal arvata. Tema kui tsaariaegne mereväeohvitser võib sakslastele väga kasulikuks saada," vastas Juurik hooplevalt, sest Puskar oli latva jõudnud.
97
Harald jäi mõttesse. Ühe üsna segase pudru on onu endale küll kokku keetnud. Tal võib tõesti raskusi tekkida, väga tõsiseid raskusi, kui see mereväelane tema juurest kätte saadakse: ohvitserid ja nende varjajad on praeguste võimumeeste silmis kuritegelik element. Kuid mis juhtub tema endaga, kui see õiendite lugu avalikuks tuleb? Aga selle mõtte surus ta kohe maha. Praegu on alevivalitsuses (või nagu seda nüüd nimetatakse — komitees) niisugune virvarr, et ei teeks raskusi kogu see kupatus hea hinna eest kas või vanakuradile endale maha müüa, rääkimata mõnest tühisest õiendist. Kui asja ettevaatlikult ajada, ei saa siin midagi viltu minna. Aga sada viiskümmend rubla kullas — see tähendab vaat et oma pool aastat muretut äraelamist.
„Noh olgu, onu. Aga millega on kindlustatud, et ma selle raha ikka saan?" tahtis ta nüüd teada.
«Hiljemalt kaks tundi pärast seda, kui mul paberid käes on! Selles ära kahtle, selle eest hoolitsen juba mina," kinnitas Juurik. „Kui tahad, võid minuga kaasa tulla."
„Hüva," pistis Harald nimekirja taskusse, „tule ülehomme samal ajal siia, arvan, et siis on kõik korras. Ka templid, et nad sinu juurde sisse on kirjutatud, löön õienditele peale."
„See on juba mehejutt, Harald," rõõmustas Juurik ning patsutas õepojale õlale.
Kui teiselgi puskaripudelil, mille Jorchi-papa oli leti alt välja õngitsenud, põhi püsti oli, lahkusid juba üsna vindised mehed „Sirelist".
Läbi lumesaju kodu poole sõites ning Haraldi sõnu kahest tuhandest kuldrublast meenutades hakkas Juuriku viinauimases ajusopis üks mõte juuri ajama. Et kaptenil nende

õienditega kiire on, siis miks ei võiks tema, Juurik, juhust kasutada ja paruni tengelpunga veelgi veidi kergendada? Mitte küll paari tuhande võrra (niisugust summat tal kindlasti polegi), vaid, ütleme, saja rublaga. See ei ärataks kahtlust ning laseks end hästi põhjendada — sissekirjuta-mise templid õienditel! Aga teisest küljest: liiga suurte nõudmiste puhul võib üürilisest sakslaste siiajöudmisel üpris ebameeldiv vastane kujuneda. Ajad on segased, pea, Jaan, mõõdukust, manitses Juurik end, kui oli sügavatesse roobastesse sattunud vankri välja keeranud. Pilli lõhki ajades ei või kunagi kindel olla, et see ka hästi lõpeb. Aga kui sadagi rubla lisaks saada, võiks juba midagi ette võtta: kümnese kulla eest saab talumehelt vaat et kaks lammast

98

või kena seakesiku, mis end linnas laseks kahekordse hinnaga (ja samuti kullas — seda on rahval veel küllalt käes) maha müüa, ning pnõne aja pärast, Jaan, võib sinust, ohoo, päris jõukas mees saada ja see vürtspoodnikust könn, kes armastab igal pool oma saba tõsta, hoopis kaugele maha jätta.

Selliseid roosilisi mõtteid mõlgutades ja vahetevahel palitukäi-sega näolt vastutuiskavat lund pühkides jõudis Juurik oma maja juurde. Alumise korruse aknad olid pimedad.

„Jälle palvemajas," kirus ta, kui majja minnes toad tühjad leidis.

Järgmise päeva hommikupoolikul läks Juurik teisele korrusele, ning saanud koputamise peale vastuse, sisenes Benhauseni tuppa. Parun, kes istus keset tuba asetatud laua taga ja sorteeris mingeid pabereid, tõstis üllatunult pea — korteriperemees polnud teda kutsumata kunagi külastanud. Pärast tervitamist pakkus ta Juurikule istet ja küsis:

„Tõite vist häid uudiseid, härra Juurik, et suvatsesite nii varajasel tunnil mind visiteerida?"

Küsimuse pilkavat tooni mitte märgates lausus Juurik: „Jah, härra kapten. Ja üsnagi häid."

Ta kirjeldas lühidalt eilset kohtumist õepojaga, lisades juurde, et esialgseteks kuludeks oli läinud kogu tsaariraha — osa Jorchi-papale viina eest ja osa õepojale jooksvate kulude katteks. Samuti teatas Juurik, et homme õhtul toob õepoeg nõutud õiendid tee-majja, kust tema need kohe härra kapteni kätte toimetab. Ainus ebameeldiv asi on, et õepoeg nõuab õiendite eest sada rubla rohkem, kui oli lubatud härra kapteni poolt.

„Ja mitte niisama lihtsal põhjusel, et oma teenete eest rohkem saada, vaid ta peab maksma templite eest, saate aru, härra kapten, templite eest, mis tõendavad, et olete koos abikaasaga ja härra Tauberiga Pninu majasse ka registreeritud. See vabastab nii teid kui ka mind tülikast sissemeldimisest, mis võiks alevivalitsuse ametimeestes kahtlust äratada," tõi Juurik oma põhjendused lagedale.

«Mnjaa," muutus Benhausen mõtlikuks. „Aga mis siis, kui mul rohkem raha momendil käepärast ei ole? Põhimõtteliselt pole ma seHe vastu, sest tean, kui täitmatud on tšinovnikud. Kuidas te arvate, kas teie õepoeg saab oodata mõned päevad, ütleme, kaks nädalat — siis muretsen talle selle raha?"

Juurik oli lootnud, et saab kaptenilt lisa kohe pärast õiendite

99

üleandmist. Ta pettumus ei jäänud Benhauseni teravale pilgule märkamata.

„Muidugi," arvas kapten, „taolisi tehinguid järelmaksuga ei tehta. Kuid saage ka minust aru. Luban teile kindlalt, et puuduva osa saab teie õepoeg kätte, sest see pole nii suur summa, millest mina üle ei saa. Kuid nagu ma teile juba eile nimetasin, on õiendid tarvilikud mitte ainult minule, vaid ka teile, härra Juurik, ja mida kiiremini need saame, seda parem."

Jah, muidugi, arusaadav," pomises Juurik nõutult.

Nähes teise mannetut olekut, lisas Benhausen:

„Kui soovite, härra Juurik, võite õepojale avansina kohe sada rubla viia. Viiskümmend saab ta siis, kui õiendid on minu käes, ning templite eest on tal raha taskus hiljemalt kahe nädala pärast. Kas klapib?"

„Mis siis ikka, härra kapten. Loodan, et räägin Haraldile asja selgeks, seda enam, et saan talle viia avanssi," nõustus Juurik.

„Üsnagi naiivne võte pinna sondeerimiseks," muigas Benhausen, kui majaperemees oli ukse enda järel sulgenud. „Säärase tüübi vaoshoidmiseks on võlgujäänud kuld vist parim vahend."
Kullakõlin taskus, laskus Juurik muheldes alumisele korrusele, peitis raha kummutisahtlisse ja otsustas kohe alevisse minna. Kasutades asjaolu, et perenaist toas polnud, küsis ta tütrelt:
„Kas sa, Liisbet, oled midagi erilist meie sakste juures märganud?"
„Mis mõttes erilist?" ei saanud Liisbet aru.
„Noh, rahalises mõttes."
„On nad sulle juba palju võlgu?"
„Nad pole mulle kopikatki võlgu, sest nii loll ma pole: kahe nädala eest on kostiraha ja korter isegi ette makstud. Aga tead sa, Liisbet, kaptenil paistab üsna ohtrasti kulda olevat ja võib-olla läheb meil korda sellest ka endale midagi saada," selgitas Juurik oma mõtteid tütrele.
..Missuguste teenete eest siis?"
„Ma praegu veel ei tea. Aga küllap neidki leidub," upitas Juurik endale palitu selga.
„Vaevalt küll. See pole sulle Jermakov."
Kui Juurik oli lahkunud, viis peretütar hommikueine üles. Serveerima pidi ta kahes osas — Eugeniele, kes lamas haigena voodis, ja kaptenile tema tuppa.

15. BALATINA

Pärast kõnelust Benhauseniga tundis Balatina end täiesti masendatuna ja isegi mahajäetuna. Kui algul, pärast seikluslikku merereisi, osutas parun talle veel küllaltki õrna tähelepanu, siis viimasel ajal hoidis distantsi ja sulgus enesesse, andmata võimalust pikemaks mõttevahetuseks ning käitudes toidulauas küll harjumust mööda korrektselt, kuid külmalt.
Pisike kahekambriline ärklikorrus Juuriku majas, mis oli pidanud neile varjualuseks jääma ainult mõneks päevaks, oli seda olnud juba üle kuu, ja nagu Eugeniele hommikusest vestlusest selgus, ei mõelnudki Benhausen niipea seda mõne parema vastu vahetada. Kõigega võinuks Eugenie meeleldi leppida, kui kapten oleks tahtnud talle nii läheneda, nagu seda nõudis hellitatud, juba küpsemas eas naise loomus. Ja küllap tal oleks siis ka jätkunud kannatlikkust, mida Benhausen nii tungivalt soovitas.
Vaistlikult aga tundis ta, et on muutunud kaptenile kui just mitte talumatuks, siis igal juhul koormavaks ning on kaotanud millegipärast mehe lugupidamise. Katsed taasluua paruniga endine vahekord luhtusid ning Eugenie kaldus arvamisele, et parun on leidnud teise. See süvendas veelgi pahameelt ning üksildustunnet. Naiselik enesearmastus ja uhkustunne aga ei lubanud tal pealetükkivaks muutuda. Ja lõppude lõpuks võis ta Benhausenist kergesti lahtigi saada — tarvitseb ainult endale kuuluvad, umbes viiekümnetuhan-del ise kuldrubla väärtusega hinnatud aarded parunilt kätte saada. Kuid samas tunnistas ta endale, et sellise teoga saaks ta hakkama vahest ainult äärmisel juhul. Ja ta lootis. Lootis, et elukoha seisu-seväärsemaks muutmine avab talle võimalused laialdaseks suhtlemiseks valitud seltskonnaga, kuhu ta tõmbaks ka Benhauseni kaasa. Ja varandust on selleks üleliiagi, et alata uut, seisuseväärset elu, roille sisustamiseks on temal, Balatinal, suuri kogemusi.
Eugenie Balatina, neiuna Eugenie von Gürding, oli laostunud balti mõisniku Johann von Gürdingi ainuke tütar. Gürdingi isal oli Liivimaal keskmise suurusega, kuid laokile jäetud pärusmõis, mis heaperemehelikul hoolitsusel oleks võimaldanud seisusekohase araelamise nii mõisnikule endale kui ka pärijatele. Alalised vastuolud ja tülid naisega aga viisid mõisniku niikaugele, et ta hakkas end kodunt eemale hoidma ja otsima meelelahutust mujalt. Abielu-

paari ainuke poeg Johann sai keskhariduse Tallinna toomkoolis ning läks sellejärel Tartusse õigusteadust tudeerima. Ja siis tuli ootamatu krahh, mis laostas Johanni ja ta ema täielikult. Järjekordses kaardilauas, kus ei puudunud ka vägijoogid, tõusis paruni ja ühe kaasmängija vahel tüli — parun oli süüdistanud teist vale-mängus. Pikema jututa haaras süüdistatu püstoli ning hetk hiljem lamas parun surnult põrandal.

Kui hakati pärandusasjadega tegelema, selgus, et mõisniku poolt väljaantud võlakirju esitati sissenõudmiseks rohkem, kui mõis väärt oli. Muidugi tuli Johannil õpingud sinnapaika jätta. Aadlimehena õnnestus tal Peterburis Siseasjade Departemangus leida teenistuskoht, mis võimaldas küll mõõduka äraelamise, kuid ei lubanud seisusele vastavast seltskonnaelust osa võtta.

Mõne aasta pärast õnnestus Gürdingil siiski võrdlemisi heale järjele tõusta. Ta abiellus jõuka kaupmehe juba mehelesaamise lootuse kaotanud tütrega, saades naise kaasavarana sada tuhat rubla hõbedas, kaupmees aga sai võimaluse pidada end aadliku sugulaseks.

Semjon Vassiljevitš Ivanin pakkus väimehele tegevust oma laial-dastes metsavaldustes, kuid Gürding lükkas selle tagasi, pidades metsapraakeri ametit oma seisusele vääritukS. Abielust sündinud tütar Eugenie jäi naise peatse surma tõttu ainukeseks lapseks. Tüdruk sai tolle aja kohta hea hariduse. Peale koduse vene keele omandas Eugenie ka saksa ja prantsuse keele, ja kuna bonneks oli eestlanna, siis rääkis ta vabalt ka eesti keelt. Seda oskust süvendas hiljem veel lobisemishimuline eesti toatüdruk.

Mitmete tagauste kaudu ning altkäemaksude abil sai Johann von Gürdingist mõne aasta pärast Siseasjade Departemangu ühe osakonna ülem ja talle anti õigusnõuniku tiitel. Jäi veel ainult soovida, et tütar teeks hea partii. See aga ähvardas nurjuda, sest seisusekohase partii jaoks, mis oleks Gürdingit rahuldanud, oli Eugenie liialt vaene.

Eugenie ise selle üle eriliselt pead ei murdnud. Ta oli — nagu temavanused tütarlapsed enamasti ikka — kindel, et kunagi langeb ka talle õnn sülle. Aga mida aasta edasi, seda murelikumaks muutus isa. Ka emapoolne vanaema Marfa Andrejevna, keda Eugenie vahetevahel külastas, hakkas murelikuks muutuma — lee-riajast juba üle kolme aasta möödas, kuid Genotška, Jumal olgu i talle armuline, jookseb veel vallalisena ringi. Kus seda enne on

nähtud? Ja pealegi, missugune kena tüdruk — nagu ema suust kukkunud. Ning mis aadlikku talle tarvis, need ju uhked ja õieli nagu täispuhutud seapõied. Kas rikkaid kaupmehi Peterburis puudu või? Saab niisugusele eluotsale, et hoia ja keela.

„Vaata, sa, Genotška, ette! Kasvatad endale sambla selga, kes sind selle alt enam otsima hakkab," manitses vanaema.

Kuid Genotška võttis vanaema muret rohkem naljana ja ei andnud sellele erilist tähendust.

Kitsas perekonnaringis, kus Eugenie kahekümne teist sünnipäeva tähistati ja millest võtsid osa ka emapoolsed vanavanemad, hakati olukorda üpris tõsiselt arutama. Jäi ju veel aasta või paar, ja Eugeniele võib sama saatus osaks saada, mis tema emalegi, õnn, et leidus õilis inimene, kes ta vanatüdrukuseisuse häbist päästis.

„Eks leidu minugi jaoks mõni õilis hing," naeratas Eugenie.

Siinsamas lubas vanaisa Genotškale, kui see ligema aasta jooksul abiellub, suvemaja ehitada ja selle tütarlapse maitse kohaselt sisustada.

„Uhke suvemaja saad, vähemalt kuuetoalise ja suure saaliga," kinnitas ta. „Ka peigmehekandidaat on mul juba välja vaadatud," lisas ta juurde.

Gürdingit aga taoline perspektiiv ei rahuldanud. Kuidagi ei tahtnud talle pähe mahtuda, et tütrest saaks mõne mühakliku kaupmehe naine. (Kui see oleks vähemalt aadlik, oleks teine asi!) Ja isiklikult oleks ta siis jäädavalt alamast seisusest kaupmeeskonnaga seotud. Et ta häda sunnil pidi ühe selle soo liikmega abielluma, on iseasi. Kuid nüüd, kus tal on väike, kuid kindel varanduslik seljatagune ning küllaltki hea seltskondlik positsioon, oleks lausa lollus sellest loobuda. Ka Eugenie ise polnud kaupmeheemandaks saamise väljavaatest vaimustatud. Ta oli oma kasvatajate ja koduõpetajate suust mõndagi kuulnud tõeliste,

kõrgkihti kuuluvate seltskonnainimeste elust, nende harjumustest, nende viisidest. Ka isa — aga tema oli Eugeniele suureks autoriteediks — jutustused aadliseisuse eelistest jätsid tütarlapsesse sügavad jäljed. Samuti ei saanud mõju avaldamata jätta loetud raamatud — Balzaci, Maupassanti, Emile Zola ning paljude teiste autorite teosed, kus kirjeldati sugupoolte vahekordi kümnetes ja sadades seltskondlikes situatsioonides, seltskondlikes võimalustes ning seltskondlikes vanuse-astmetes, alates kuningakodadest kuni kõige alamal seisva tänava-

103

pühkijani, piiskopilossidest külavaimulikeni, uhketest munga- ning nunnakloostritest kerjusmunkadeni välja.

Pikapeale süvenes Eugenies veendumus, et tõelist armastust polegi olemas või et see on vist tarvilik ainult nendele, kellel pole seltskondlikku seisukohta, mis tugineb varandusele. Raha on see, mis annab inimesele võimu, enesekindluse ja ülevustunde. Puksata parun on seltskondlikust vaatevinklist sama mis puksata tänavapühkija. Ning Eugenie ootas imet, mida nii ohtralt oli loetud raamatutes ette tulnud.

Siis korraga ilmutas ime või õnn end sealt, kust seda oodatagi ei aimatud.

See sündis nii: pärast itaalia ooperitrupi etendust Maria teatris, kui juba suurem osa teatrikülastajatest oli lahkunud, komistas garderoobis keegi üsna vintis härrasmees ning prantsatas Gürdingi ja ta tütre jalgade juurde põrandale maha. Abivalmilt aitasid isa ja tütar kukkunu jalule ning hoolitsesid ka, et ta oma pealisriided garderoobist kiiresti kätte saaks. Tänutäheks abi eest sõidutas härrasmees isa ja tütre oma isikliku troikaga koju. Lahkumisel ulatas ta Gürdingile visiitkaardi ja palus heategijaid külastada teda järgmisel neljapäeval. Gürdingilt saadud visiitkaarti vaadates hüüdis ta lõbusalt:

„Haa! Seda parem, seda parem. Nii et jään ootama." Ja kellade kõlinal hakkas troika liikuma.

Kodus visiitkaarti uurides selgus, et härrasmees on Peterburi kõrgemas seltskonnas hästi tuntud krahv Balatin, rikas poissmees, kinnisvarade omanik, kes võttis tolle aja tavade vastaselt osa ka äritegevusest, mida peeti rikaste aadlike ringkonnas alandavaks. Selle kohta oli Balatinil aga eriarvamus — raha ei haise.

Eugenie ahhetas ja haaras siis kahe käega peast kinni. Tal polnud ju õieti midagi selga panna! Neljapäevani jäi aga ainult neli päeva.

Vaatamata raskustele, oli Eugeniel lihtne, kuid maitsekas õhtu-tualett ja Gürdingil uhiuus õhturiietus neljapäeva õhtupoolikuks käes ja visiit, millest isa ja tütre vahel palju juttu oli olnud ning millele palju lootusi pandi, võis toimuda.

Juba esimesest pilgust teatris oli paadunud poissmees tundnud, et Eugenie on naine, kellega tasub oma armukeste kollektsiooni täiendada. Kuid nüüd ilmutati igale ta lähenemiskatsele otsustavat vastupanu. Paljulugenud Eugenie oskas end kaitsta ja paljukogenud Balatin peale tungida.

104

Kui Eugenie lõppeesmärgiks polnud armastatud mehe võitmine vaid selle varandus ja positsioon kõrgemas seltskonnas, siis Balatinil muutus peagi lõppeesmärgiks Eugenie ise, ja mitte armukeste-arsenali täienduseks, vaid abikaasana — krahv oli jäägitult armunud.

Heitluse lõppakordina toimus ühel augustikuu päeval 1907. aastal Iisaku katedraalis krahv Juri Balatini laulatus paruness Eugenie von Gürdingiga.

Eesmärk oli kõigil saavutatud. Sellest tundis vist kõige suuremat rahuldust Eugenie isa, kellel nüüd avanesid nii väga igatsetud kõrgema seltskonna uksed ning kes hakkas Balatinite majas, kuhu ta elama asus, peaaegu esimest viiulit mängima.

Kuid ei möödunud aastatki, kui Eugenie hakkas märkama mehe juures muutusi. Et krahvil oli enne abiellumist olnud terve rida kahtlase reputatsiooniga naisi, see sai Eugeniele heade naabrinnade kaasabil õige varsti teatavaks. Erilist meelehärmi ta sellest ei tundnud, kuid oli ometi solvunud. Ning see ergutas teda meest matkima. Naiselik ettevaatlikkus ja kavalus aitasid Eugeniel oma kõrvalehüppeid hästi varjata, sest siin kasutas ta võtet, mida oli

lugenud raamatutest — valida partner väljaspool seda seltskonda, kellega ta lähemalt suhtles.

Lapse sünnitamisest hoidus Eugenie esimestel abieluaastatel otsustavalt. Aga kui pärastpoole igatsus tekkis, selgus, et on juba hilja.

Et tühjajooksvat elu kuidagi sisustada, tormas Eugenie ülepeakaela seltskondlike lõbude keerisesse. Külaskäigud, vastuvõtud, supeed, dineed ja muu taoline tolleaegse Peterburi kõrgema seltskonna meelelahutuste tulv haaras teda peaaegu jäägitult. Iha kõrgemas seltskonnas silma paista ning teistest mõne astme võrra kõrgemal seista aga nõudis talt peale isikliku sarmi ka tublisti raha. Kuid selle üle ei tundnud ta muret. Mehe muinasjutulised sissetulekud, eriti esimestel sõja-aastatel, võimaldasid kõike, mida lõbujanuline naine endale iganes soovis.

Ühel esinduslikul vastuvõtul kõrgemate mereväelaste ringis tutvus ta Benhauseniga. Galantne, kõrgel ametiredelil seisev mereväeohvitser, pealegi baltlane, rühikas ja meeldiva maneeriga kavaler — mees äratas kohe Eugenies uudishimu.

Poissmehepõlve pidav Benhausen, kellel olnuks võimalus mõne tsiviilisikute või maa- või mereväe kõrgemates ringkondades liikuva

105

daamiga abielludes hea partii teha ning kindlustada endale ka kõrge karjääriredel, jäi üldsusele teadmata põhjustel selle vastu ükskõikseks. Abieluköidikutele eelistas parun teisi võimalusi, mis ei kohustanud millekski. Tundes, et krahvinna tema suhtes just ükskõikne pole, ei pannud ka parun käsi rüppe: juhus oli soodne ja võis kujuneda üsnagi köitvaks vahelduseks.

Ei möödunud palju aega, kui nende vastastikune sümpaatia juba jooksiski kõrgemas seltskonnas tavaks saanud salajastel rööbastel. Vaatamata sellele ei jätnud kumbki pool ka vanu rööpaid roostesse, sest ainult raamatu ühe lehekülje lugemine neid ei rahuldanud.

Ja siis, nagu välk selgest taevast, krahh, mille tagajärjel Balatin endale kuuli pähe kihutas. Et valdavale enamikule jäi krahvi teo põhjus saladuseks, äratas see kõrgemas seltskonnas imestust. Nende hulgas, kes sellest teadlikud olid, aga nördimust.

Oletati nii mõndagi, kuid peamiseks versiooniks jäi, et Balatin tappis enese truudusetu naise pärast. Ka Benhausenile jäi krahvi enesetapu tõeline põhjus teadmata, ent seda, et viimane läks surma naise pärast, ta ei uskunud. Siin võisid olla mingid varjatud majanduslikud raskused, mis hiljem ka Benhauseni silmis kinnitust leidsid.

Mehe surm Eugeniet eriti ei kurvastanud, sest varandus, mis mehest esialgu järele jäi, korvas täielikult krahvi kaotuse. Aga kui sellest mõne kuu pärast midagi järele ei jäänud peale aastate jooksul mehelt saadud kallihinnaliste kingituste kogu, mille väärtus ulatus viiekümne tuhande kuldrublani, kaotas Eugenie tasakaalu. Kõrgema seltskonna arvamuste tõusud ja mõõnad vaheldusid samuti nagu suurte merede looded. Aga oma isikliku elu mõõna ületamiseks puudus Eugeniel nüüd peamine — seltskondliku seisukohaga mees.

(Hiljem avaldas Eugenie parunile Balatini surma tõelise põhjuse ja ka selle, et tema, Eugenie nimel on Pihkva kubermangus ja kusagil Orjoli piirkonnas üsnagi tulutoovad mõisad, millele võlausaldajad ei saanud külge hakata. Samuti pihtis ta parunile oma väärtuslikest ehetest.)

Pärast võlausaldajate energilist tegevust oli lesk sunnitud oma luksuslikust korterist loobuma ning koos isaga asuma tagasihoidlikumasse, sest tahes-tahtmata pidi esialgu läbi ajama ainult isa sissetulekutega.

106

Mõni kuu pärast Balatini surma haigestus Johann von Gürding. Mitme arsti hoolitsus ei suutnud aadlimeest päästa — Hispaaniast levima hakanud influentsa tõmbas ta hauda.

Eugenie oleks jäänud täitsa üksinda, kui tal poleks toeks olnud Benhausenit. Ja nüüd otsustas lesk oma saatuse lõplikult paruni omaga ühendada. Seda enam, et mehelt jäänud varanduse riismetega üksik, ainult armukogemusi eviv naine kuigi kaugele ei jõua. Balatinal muidugi polnud tollal aimugi, et Benhausenit huvitas esmajärjekorras varandus ja mitte selle

omanik, kes paruni silmis varsti pärast Eestimaale saabumist igasuguse veetluse kaotas. Kolmekümne-neljakümne vahel, nüüd juba varanduseta — mõisad bolševistlikul Venemaal, ehted ainult paruni teada olevas peidikus — säärane naine polnud enam Benhauseni maitse.

16. SURM

Juba mõnda päeva märkas Benhausen, et tema äraolekul toimub toas väike läbiotsimine. Oli avatud lukuta lauasahtel ja samuti ajast-arust kapiloks, milles ta hoidis oma pealisriideid ning kasinat pesu. Ka kapi kõrval olnud kohvrite järjestust oli justkui muudetud. Et oma kahtlustes täiesti veenduda, asetas ta kodunt lahkudes lauasahtli põhja alla tuletiku, nii et see sahtli avamisel nihkuks tahapoole, kuid ei kukuks põrandale. Riietekapi alusserva juurde aga riputas paberossituhka, mille ukse äär avamisel laiali pühiks.

Oletus osutus paikapidavaks — nii lauasahtel kui ka kapiuks näitasid, et neid oli avatud. Tahtmatult tekkis küsimus — kes? Kas keegi pererahva hulgast või siis Eugenie? Kuid lõppude lõpuks Polnudki oluline, kes, sest seda, mida tõenäoliselt otsiti, polnud leitud. Kohvrist enne aarde peidikusse paigutamist väljavõetud kuldrublad, dollarid, kroonid ning ehted, samuti peidiku asukoha plaan, mille Benhausen varsti pärast aarde mahamatmist igaks luhuks tegi, olid juba hoolikamalt varjatud — pistetud põranda-liistu kohalt rebenenud tapeedi taha seinatühemikku. Ettevaatuse

107

mõttes otsustas Benhausen kuldmündid ja valuuta kodunt hoopis kaugemale toimetada ja salapaiga plaani veel hoolikamalt ära peita. Pikema kaalutluse järel leidis ta ka sellele kindla koha — Eugenie piibli, mida naine nagu oma silmatera hoidis. Kuid see pidi toimuma Balatina teadmata.

Ühel õhtupoolikul, kui Eugenie koos peretütrega alevikku läks, otsustas ta operatsiooni läbi viia. Ettevaatlikult, kasutades terava otsaga kööginuga, avas Benhausen juba kõvasti kolletama löönud piibli tagakaane sisemise lehe, mis kunagi oli niiskust saanud ning nüüd laskis end kergesti kaane küljest eraldada, toppis skeemi ettevaatlikult kaane ja lehe vahele ning kleepis lehe ääre kaane külge tagasi.

„Seda ei otsi isegi vanakurat üles, seda enam, et skeem on Jumala kaitse all," muigas ta.

Alles mõne nädala pärast peale Kadrioru intsidenti riskeeris Benhausen telefoni teel ühendusse astuda Denkteoniga.

„Teie, kallis Heinrich!" imestas Denkteon. «Arvasin, et olete siitmailt hoopis kaugemale reisinud. Minul läheb endiselt. Käivad mõned külalised ja teist on ka juttu olnud. Nii et kui liiaks ei pea, astuge sisse."

Märguanne oli selge — Denkteoni ei kahtlustatud.

„Tänan. Astun kunagi läbi ja siis räägime pikemalt."

„Tulge, kindlasti tulge," riputas Denkteon telefonitoru hargile.

Viieteistkümnendal detsembril sõitis Benhausen Tallinna. Balti jaamas oli patrullide arvu suurendatud, kinni peeti peamiselt suuremate pakkidega reisijad, kes kontrollimiseks vaksalihoonesse viidi. Benhausenilt nõudis patrull ainult isikuttõendavat dokumenti, ja sellele põgusa pilgu heitnud, laskis ta läbi.

... Ettevaatlikult ringi vaadanud, põikas Benhausen Denkteoni maja koridori. Koputuse peale avas teenija ukse, ja nähes võrdlemisi viletsalt riietatud, sonimütsiga ning habemesse kasvanud meest, tahtis selle kohe kinni tõmmata.

„Lubage, armuline, kas te mind ei tunne? Kas härra Denkteon on kodus?" küsis Benhausen.

„Aa," imestas teenija. „Teie? Tõesti ei tundnud ära. Meil linnas räägitakse hirmsaid lugusid korteritesse sissemurdmistest, isegi tapmistest, ja sellepärast peab ettevaatlik olema. Tulge, härra ootab teid juba kolmandat päeva ja andis käsu kohe sisse lasta." Teenija vabastas ukse ketist ja lükkas selle pärani.

Ka Denkteon ei tahtnud kaptenit kohe ära tunda. Sonimüts, kehv, kantud sügispalitu ja pooleldi karvadesse kasvanud nägu tundusid algul võõrastavana, kuid hetk hiljem sirutas ta külalisele käe.
„Lõpuks ometi, härra parun," ütles Denkteon tervituseks. „Arva-sin, et olete otsaga juba Ameerikas."
„Ameerikas," virildas Benhausen nägu. „Oleksin õnnega koos, kui ma praegu Ameerika pinda jalgade all tunneksin."
„Milleks niisugune pessimism, armas sõber?" imestas Denkteon. „Ja teie närvikava juures? Kas püha Venemaa pind enam küllalt hea pole, et mõtted raja taga uitavad?"
„Püha Venemaa," muigas Benhausen irooniliselt. „Mis jääb sellest varsti järele? Teie ju kogesite alles hiljuti, mis need nõndanimetatud päästjad väärt on. Igal juhul sealtpoolt pole punastel midagi karta. Ja minu poolt ka enam mitte."
‚Üksinda muidugi ei tee midagi ära," nõustus Denkteon. ‚Igatahes kambaga, kes siin koos käis, ammugi mitte," oli Ben-lausen veendunud.
‚Pärast teie ootamatut kadumist käisid paaril õhtul veel mõned >hvitserid, kuid mitte asjalikuks jutuks, vaid pummeldamas, ja ma keelasin neile siiatuleku."
‚Rämps, ei muu," kirus Benhausen. „öieti tegite, et nad välja kihutasite. Taolistest Venemaa „päästjatest" pole muud kui sekel-Jusi oodata — kukuvad ise sisse ja veavad ka teisi kaasa."
„Kuidas teil, härra parun, õnnestus nii lihtsalt jaamast siia pääseda?" küsis Denkteon, kui oli istutud teelauda. „Mismoodi lihtsalt?" ei saanud Benhausen aru. „Kas teie dokumente ei kontrollitud?"
„Kontrolliti, kuid üpris pealiskaudselt. Ja et mul polnud midagi kaasas, lasi patrull mind kohe vabaks," meenutas Benhausen. „Kuid kellel oli midagi kaasas, need suunati jaama reisijateruumi."
„See'p see on," muigas Denkteon. Nüüd kapten taipas ja ka tema nägu tõmbus muigele. ..Kontrolliti, kuid mitte mind. Nüüd ma pole enam see, kes >ni aeg tagasi." .Ja kellega on mul nüüd au?"
Benhausen võttis taskust alevikomitee ametliku tõendi ning atas Denkteonile.
109
„Nü et siis kodanik Balander," andis Denkteon dokumendi, kui oli selle läbi lugenud, parunile tagasi. ..Praeguses olukorras hoopis parem, kui see, kes te enne olite."
„Kuid kelleks ma loodan õige pea tagasi saada," arvas Benhau-sen.
„Mil moel?"
„Kas teil, härra Denkteon, on mingeid uuemaid teateid saartel asuva Saksa armee kohta?" küsis nüüd Benhausen.
„Minu andmeil ja sellest jutust, mida hiljuti mind külastanud ohvitserid rääkisid, pole sealtpoolt midagi erilist kuulda. Kuid mõni päev tagasi kehtestatud tugevdatud valve raudteejaamades, linna kulgevatel teedel ning turul ja sagedased haarangud lasevad mõndagi oletada. Kas või sedagi, et sakslased on saartel end liigutama hakanud ja bolševikud kardavad nende agentide imbumist Revelisse," arvas Denkteon.
„Oleks juba aeg, oleks aeg," käis heameelevirvendus üle Benhauseni näo.
„Jah, oleks aeg," nõustus ka Denkteon. „Olukord linnas muutub üha hullemaks. On arreteeritud mitmed intelligentsi esindajad, nende hulgas ajakirjanikke, advokaate ja teisi tegelasi, kes bolše-vikele kahtlastena tundusid ja ei osanud või ei saanud õigel ajal vaateväljalt kaduda. Soovitan teilegi, härra parun, äärmist konspiratiivsuse"
„Loomulikult, kuid igat peensust et saa ette näha. Mind, nagu ma märkasin, ähvardab veel oht majaperemehe poolt, seal, kus ma ajutiselt peatun. See spekulant on muutunud kulda nähes rahutumaks kui hai, kellel vere lõhn ninas. Nii et ka seal võidakse mind üllatada. Ja nüüd mul ongi teile, Robert Johanovitš, eriline palve — kas te nõustuksite minult

tagasihoidliku summa enda kätte hoiule võtma?" küsis Benhausen Denkteonile üksisilmi otsa vaadates.

Denkteon jäi vaheks ajaks mõttesse ning lausus siis:

„Hea meelega, härra parun. Ja olge kindel, et teie raha on usaldusväärsetes kätes."

„Tänan teid." Ja Benhausen tõi sügispalitu hõlmadest seitsekümmend kuldmünti lagedale ning õngitses pintsakuvoodri vahelt peotäie dollareid ning Rootsi kroone välja. „See oleks esialgu kõik," lausus ta.

„Hm, antud olukorras terve varandus," arvas Denkteon. „Kui teid sellega koos oleks avastatud!"

110

„Õnne peab ka olema," muheles Benhausen. „Ka minu reis „Skolil" oli nagu kõndimine köiel üle kuristiku."

Tasasel häälel, väikeste vaheaegadega, nagu ainult iseendale meenutades kirjeldas Benhausen põgenemist udusel, mineeritud merel, hulljulget ettevõtmist, mis võinuks igal hetkel lõppeda märja hauaga, samuti ohtu, mis ähvardas laeva patrullpaadi poolt ja mida õnnestus õigel ajal ära hoida ning valvepaat kahjutuks teha. Targu vaikis ta meritsi põgenemise põhjustest ja miini asetamisest ..Skoli" pardale.

„Teie seiklusi, härra parun, kuula nagu „Lendava Hollandlase" omi maailmameredel!" hüüdis Denkteon, kui Benhausen oli lõpetanud. „Kuid seda enam tuleb teil end sissekukkumise eest hoida."

Kui oli kokku lepitud, mil puhul ja kellele, kas osaliselt või täielikult välja anda Denkteoni juurde hoiule antud raha, otsustas Benhausen koju tagasi pöörduda.

Järgmise külaskäigu tegi Benhausen Denkteonile 1918. aasta jaanuaris, kui oli lasknud endale juba pikema täishabeme kasvada.

Kontroll Balti jaamas oli muutunud leebemaks või pealiskaudsemaks, sest Benhausen, ehk küll ainult kaks tühja kätt taskus, pääses sealt vahejuhtumiteta tulema.

„Nüüd, härra Denkteon, on mul juba aeg täielikult põranda alla pugeda. Nagu ma olen märganud, ollakse mul jälil; paar päeva tagasi pääsesin vaevu sabast lahti."

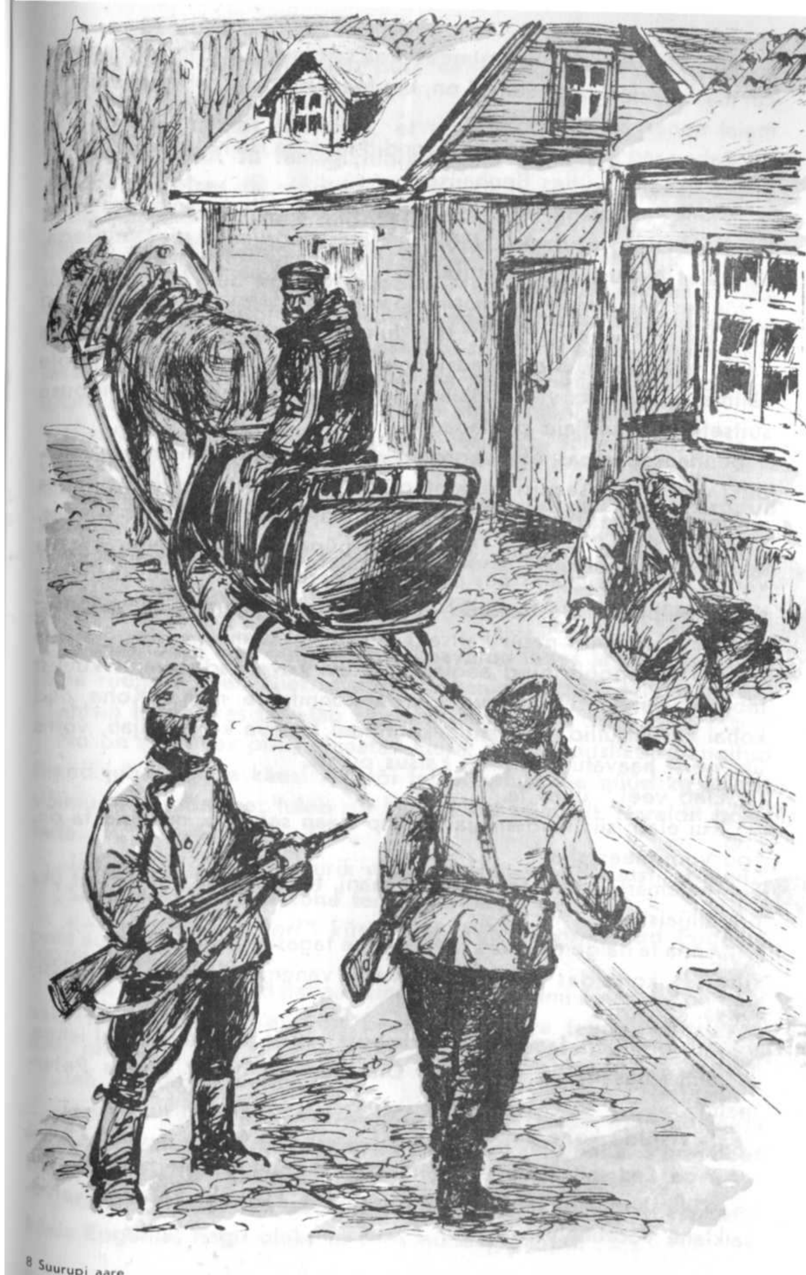
Denkteoni nägu tõmbus tõsiseks.

„Kohtki on valmis. Sõidan homme Revelist kaugemale. Ja nüüd kuulake mind tähelepanelikult. Petrogradist kaasatoodud varanduse peitsin Juuriku, minu korteriperemehe maja lähedusse. Seda vaevalt peale minu keegi leiab. Koostasin ka peidiku asukoha plaani, mille peitsin krahvinna Balatina piibli tagakaane vahele. Balati-nale ma sellest pole rääkinud. Ma ei taha, et plaan võõrastesse kätesse satuks. Naisesuu on ikka naisesuu!"

Denkteon kuulas külalist morni näo ja üha kasvava rahutusega.

„Ja nüüd, Robert Johanovitš," õngitses Benhausen palitu-voodri vahelt peotäie münte ja ehteid, „jätan teile hoiule veel mõned asjakesed. Kui minust kolme kuu jooksul mingit teadet pole, ehk võtaksite siis vaevaks ja viiksite need Balatinale. Ühtlasi võite talle siis ka plaani asukoha kätte juhatada. Kuid igaks juhuks," võttis Benhausen taskust ümbriku, „on teile siin Bala-

111

tina aadress ning peidiku plaani võti. Aga arvan, et teil plaaniga isiklikult tegutseda ei tule: möödugu aega nii palju kui tahes, varandusele tulen kindlasti ise järele. Oleneb ju sellest minu tulevik."

Denkteon noogutas nõusolekuks peaga.

„Aga tahes-tahtmata tuleb mul nüüd lahkuda. On üht-teist veel korraldada ja pean ka Balatinale elatusvahendeid jätma."

Denkteon vastu ei vaielnud, kuigi teadis, et nii hilisel tunnil on uulitsail liikuda küllaltki ohtlik. Aga veelgi ohtlikumaks võis temale, Denkteonile, kujuneda see, kui parun tema juures ööbiks. Et öösel Balti jaama minna polnud mõistlik, tegi Denkteon teenijale korralduse tuua külalise jaoks sõiduvoorimees, kes paruni vähemalt Tondile toimetaks. Pärast paarikümneminutilist ootamist võis Benhausen alustada teekonda.

Kui oli jõutud Pärnu maanteele, küsis Benhausen voorimehelt, kui ruttu see teda Nõmme raudteejaama sõidutaks.

„Kuidas nii, härra, et Nõmmele?" pööras voorimees end istmel pisut Benhauseni poole. «Naisterahvas ütles, et Tondile."

„Ma ise arvasin algul ka, et Tondile, aga on parem, kui viid mind Nõmme raudteejaama," lausus Benhausen.

„Mul hobune söömata, ja sinna kulub oma seitse versta, tagasi teist samapalju. Ei, nii kaugele ma ei sõida," torises voorimees. „Tondile, ning kaugemale mitte üks samm! Egas ma looma ära või tappa. Ja kui soovid, võid siinsamas maha astuda."

Nähes, et voorimehega kauplemine ei anna tulemusi ja nii võib ta hoopis jalameheks jääda, küsis Benhausen:

„Aga mis sa sellest arvad, kui saad sõidu eest viiskümmend rubla?"
„Ei. Hobune on söömata," vastas voorimees üle õla.
„No kurat sinuga! Võta siis sada," hakkas Benhausen kannatust kaotama. Omal ajal oleks ta säärase kangekaelse voorimehe võinud pihuks ja põrmuks teha, kuid nüüd tuli olukorraga leppida.
„Sada?" pöördus voorimees nüüd kogu kehaga sõitja poole. «Missuguse rahaga sa maksad? Kerenski oma ma ei taha."
„Tsaarirahas," lausus Benhausen.
„Ahaa! Kui Nikolai omaga, siis on teine asi."
Vanaldane, halliseguse habemega voorimees kohendas karvamütsi, laskis hobusel vähe aega sammu minna ning pöördus siis uuesti sõitja poole:
112
„Hea küll, härra või seltsimees, kes sa oled. Viin sind Nõmmele, kui maksad raha ette. Sulisid on, kas tead, nii palju, et isegi vanajumalat ennast ei või uskuda."
„Raha saad kätte, kui oleme Tondilt läbi. Sa ise räägid, et kedagi ei tea uskuda," ütles Benhausen.
„Vana Petermann pole elus veel kedagi alt vedanud ega vea ka sind. Olgu, sõidame. Nõõ!" laksatas voorimees piitsakedega, sundides hobust sörkjooksule.
Jõudes Tallinn-Väikse raudteejaama viiva teeotsa kohale, nägid nad kahemehelist patrulli, kes tuli jaama poolt ning pöördus Pärnu maanteele. Märganud inimtühjal tänaval saani Tondi poole sõitmas, ruttas üks valvesalklane sellele vastu ning haaras hobuse suitsetest, et sõitjaid peatada.
Benhausen taipas, et olukord muutub ohtlikuks. Ta hüppas sekunditki viivitamata saanist välja ning pikki jooksusamme võttes pages umbes kümne sülla kaugusel asuva maja avatud värava suunas. Kostsid hüüded, tulistati. Veel mõni hüpe — ja ta olnuks värava varjul. Kuid siis lajatas uus pauk ning parun tundis tugevat tõuget selga. Hüppeks ülestõstetud jalg jäi õhku peatuma, käed tõusid õlgade kõrgusele nagu kaitseks otseti kukkumise vastu, ülakeha kooldus ettepoole ning aeglaselt, põlvi kõverdades vajus kuulist tabatud Benhausen värava juurde kõnniteele maha. Kohe olid kohal ka patrullid. Keeranud kõnniteel lamava keha seljali, võttis üks neist haavatu käe ning katsus pulssi.
„Elab veel," ütles ta.
„Kui elab, siis haigemajja! Küllap staap selgitab, mis lind ta on. Too voorimees siia!"
Meelemärkuse kaotanu asetati saani, tema kõrval võttis istet üks patrullijaist.
„Anna ta haigemajja ära ja tule kohe tagasi. Pean ise niikaua teed silmas," korraldas teine, nähtavasti vanemaks määratud püssimees.
„Kus on ligem laatsaret, voorimees?" küsis haavatu kõrval istuja. „Siinsamas Pärnu maanteel, Diakonisside oma," vastas Petermann.
„Siis sõida kohe sinna."
„Aga kes mu sõidu välja maksab?" punnis Petermann vastu.
„Küll saad kõik kätte. Aga nüüd tee kähku!" koputas valvesalklane voorimehe seljale.
114
Haiglas toimetati haavatu püssimehe nõudmisel kiiresti valve-tuppa.
Väljudes märkas patrullija, et voorimees on kadunud.
„Ah sa näru! Ju temagi hingetagune polnud puhas, et jalga laskis," pomises ta ning hakkas raudteejaama poole astuma.
Benhauseni vigastus osutus raskeks: kuul oli küljelt, vasaku abaluu alt kopsu läbinud ning arvatavasti jäänud peatuma selgroolülis. Oli tekkinud kopsuverejooks. Meelemärkuse kaotanud haavatu hingas katkendlikult, suust tuli vahust verd. Pulss oli vaevalt märgatav. Valvearst, kes oli haavatu seisukorra enam-vähem kindlaks määranud, ei osanud muud kui õlgu kehitada. Siin polnud enam midagi teha: mehel jäi elada ainult mõni tund.
Haavatu taskutest leiti dokument Heinrich Balanderi nimele ja üle kahesaja rubla raha.

Varahommikul ruttas üks halastajaõde dokumendis märgitud aadressi järgi Suurupisse. Alles pärast mitut järelepärimist jõudis haigemaja voorimees Juuriku majani. Juurik, visanud pilgu tuttavale õiendile, küsis:

„Kust te selle saite?"

„Meile toodi eile õhtul raskelt haavatud mees ja selle leidsime tema riietest. Olen Diakonisside haigemaja õde," seletas naine. «Tahtsin teada, kas tal elab siin sugulasi."

No on see alles pirn, ehmatas Juurik. Ebaseaduslikult hangitud õiend juba arstide käes! Nii või teisiti satub see nüüd ka ametivõimude valdusesse; tuleb nii kiiresti kui võimalik Haraldit hoiatada...

„Jah, elab," pigistas Juurik vastumeelselt sõnad suust. „Naine." „Siis juhatage mind kohe tema juurde."

„Kas proua Balander?" küsis õde, kui oli sisenenud Eugenie tuppa.

Suuril silmil vaatas Balatina tulnukale otsa. Nimi Balander oli talle veel harjumatu. Ja kes võis peale pererahva teada, et tal see nimi on?

„Jah," vastas ta venitades.

„Siis palun riietuge kohe ja tulge minuga kaasa. Teie abikaasa lamab haavatuna meie haigemajas ja soovib teid näha. Voorimees °otab maja ees," kiirustas õde.

..Minu abikaasa? Jah, muidugi. On mu mees tõsiselt haavatud?" küsis Eugenie, nagu oleks ta alles nüüd ärganud.

115

„Seda mina, kallis proua, ei tea öelda. Selle saate täpsemalt teada meie arstidelt."

Kiiruga riietunud, ei unustanud Balatina kaasa võtmast nii Benhauseni kui ka enda õigeid isikutunnistusi.

Haiglasse jõuti pärastlõunaks. Vastuvõturuumi sisenedes nägi Balatina vanapoolset, morni näoga arsti, kes närviliselt telefoni-vänta keerutas.

Märganud Balatinat ning õde, vaatas ta mõlemale küsivalt otsa.

„Proua Balander," tutvustas õde Balatinat arstile.

„Aa, väga hea, et tulite, proua. Teie abikaasaga, nagu ehk õelt kuulsite, on juhtunud õnnetus. Ta on haavatud," ütles arst nagu vastu tahtmist. „Aga miks te püsti seisate, proua, võtke istet!"

„Kas ma võiksin teda näha, härra doktor?" küsis Balatina.

„Ärge kiirustage, proua," Ja silmitsenud Balatina kehvavõitu riietust, lisas: „Ta ei jookse eest ära."

Vastuvõturuumist väljudes käskis ta Balatinal veidi aega oodata. Varsti ilmus valveõde ning palus proual tulla peaarsti kabinetti.

Peaarst, pruunika lõuahabemega ja — nagu Balatinale tundus — üsna külmade silmadega vanem mees, takseeris teda ebasõbralikult ja alles siis viipas peaga tooli poole: „lstuge, proua."

Kuulekalt võttis Balatina istet ja jäi ootavalt arsti otsa vaatama.

„Teie abikaasa, proua Balander, suri kaks tundi tagasi," lausus peaarst asjalikult, kerge saksa aktsendiga vene keeles. „Tema päästmiseks olime võimetud — vigastused osutusid niivõrd tõsisteks, et meditsiin pidi siin alla andma. Ainsaks lohutuseks teile, kallis proua, jääb ainult, et ta suri meelemärkusele tulemata, ilma valudeta, ja see peaks andma teie hingeseisundile suurt trööst. Ja nüüd jääb järele ainult küsimus: kunas ja kuhu mõtlete oma abikaasa põrmu matta?"

Balatina, kuulanud arsti juttu langetatud peaga, ei vastanud kohe, nagu otsides küsimusele vastust. Peaarst aga imestas, et selline kurb sündmus nagu perekonnapea kaotus avaldas naisele nii vähe mõju — ei pisaraid ega ahastust, kas või näilistki, nagu see niisugusel korral tavaline.

„Kuid minul, härra doktor, pole matusteks raha," vastas Balatina viimaks, „ja pole ka matmiskohta."

„Oo!" vangutas arst pead. „Ohele kurvale sündmusele lisandub siis veel teine. Te saate isegi aru, proua, et haiglal puuduvad vahendid patsientide, liiatigi pealesunnitud patsientide muldasängitamiseks. Muide, teie abikaasa riietest leidsime üle kahesaja

rubla — täpsemalt kakssada kuuskümmend seitse rubla , millest

osa kuulub haavatu seisukorra kindlaksmääramise ja palati kasutamise eest haiglale. Kui arvestame selleks minimaalse, meie tariifides ettenähtud tasu — kakskümmend rubla —, jääb järele ikkagi summa, mis võimaldab teil korraldada oma abikaasale tagasihoidlikud matused."

„Vaevalt küll, härra doktor..." arvas Balatina.

„Ja veel võin lubada, et teie abikaasa põrm jääb haigla surnukuuri kuni matusetalituse alguseni."

Balatina, nagu tahtes milleski veenduda, silmitses peaarsti teraselt, ja minnes üle saksa keelele, lausus baltisaksa dialektis:

„Kas ma tohin teile, härra doktor, konfidentsiaalselt avaldada tõe ja olla kindel, et see ametivõimude kõrvu ei ulatu?"

„Oleneb, missugune see tõde on," vastas peaarst.

„See mees, härra doktor, kelle isikuttõendavas dokumendis on märgitud nimeks Heinrich Balander, pole minu abikaasa ega ka Balander," ütles Balatina.

„Kuidas?" tõusis peaa st üllatusest püsti. „Teie pole teda veel näinudki ja ise olete Eugenie Balander."

„Ka mina pole Balander," vastas Eugenie.

Donnerwetter! Taolist asja kohtas Diakonisside haigla peaarst oma praktika vältel küll esimest korda.

„Kes on siis see mees ja kes olete teie?" nõudis ta silmi pun-gitades.

„See mees on parun Heinrich von Benhausen, tsaari mereväe endine esimese järgu kapten, kõrgel ametikohal seisnud ohvitser, ja mina olen krahvinna Eugenie Balatina, sündinud paruness von Gürding," selgitas Eugenie.

Ootamata edasisi küsimusi, võttis Balatina mahukast muhvist, mille ta oli asetanud kõrvalasuvale toolile, Benhauseni ja enda tõelist isikut tõendavad dokumendid ning pani need peaarsti ette lauale.

Hulga aja möödudes, kui peaarst oli dokumendid põhjalikult 'abi vaadanud, tõstis ta silmad Eugenie poole, kes ärevalt, kahtluse ning värinaga südames mehe arvamust ootas: olenes ju surnud Benhauseni ning tema enese edaspidine saatus sellest, millise seisukoha peaarst võtab.

117

Eile, enne lahkumist oli Benhausen talle öelnud, et on sunnitud linna sõitma ja mõned ehted rahaks vahetama. Kuid see tal nähtavasti ei õnnestunud, sest ehete eest saadud raha oleks pidanud vähemalt kümnekordselt ületama summa, mis leiti tema riietest. Järelikult pole ehteid siin veel leitud või on nad siis juba varem röövitud.

„Lihtsalt uskumatu!" hüüatas peaarst viimaks. „Kuid ma pean kõiges, mida te, armuline proua, mulle praegu rääkisite, absoluutselt kindel olema. Millega või kuidas saate dokumentide õigsust tõestada?"

„See polegi nii raske, härra doktor. Arvan, et nendest piisab," elavnes Eugenie ning ulatas peaarstile mõned päevapildid.

Ühel neist nägi peaarst mereväelase mundris ohvitseri ning foto tagaküljel kirja: «Heinrichilt magusale Eugeniele. Von Benhausen. 5. III 1917."

Teisel fotol oli jäädvustatud keskel Eugenie, vasakul käel tema isa ning paremal mees. Foto alumisel äärel: „l. K. Federmann. Sankt-Peterburg 1909."

„See ülesvõte on tehtud minu abiellumise teisel aastapäeval."

Tähelepanelikult pilti silmitsenud, võttis peaarst kapist suurendusklaasi, ja libistades seda aeglaselt üle nägude, hüüdis:

„Tõesti! Johann von Gürding. Minu konvendikaaslane ülikooliaegadest. Kadus omal ajal nagu vits vette. On ta veel elus?"

„Ei, härra doktor. Minu isa suri aasta tagasi influentsa tagajärjel saadud ägedasse kopsupõletikku," vastas Eugenie, nutuvõru suu ümber.

„Kahju, väga kahju. Kas pealinna arstid tõesti nii võimetud olid? Kuid möödunut ei saa enam tagasi. Lubage end esitleda — Bernhard von Gluck, teie isa kunagine hea noor sõber ja teie praegune alandlik teener, krahvinna," tuli peaarst laua tagant ning suudles Eugenie kätt.

Eugeniel langes rõhuv kivi südamelt.

„Minu konfidentsiaalsuses, karahvinna, võite kindel olla. Aga mind huvitab veel, kuid ärge jumala pärast arvake, et isikliku uudishimu rahuldamiseks, vaid ametivõimude võimalikele küsimustele vastamiseks: mis põhjusel ja kuidas sattusite teie ja parun Benhausen Revalisse?"

Lühidalt jutustas Eugenie põgenemisloost Petrogradist Tallinna,

118

vaikides nii reisijaist, kes nendega kaasa pidid tulema, kui ka vaivepaadist, mille Benhausen koos meeskonnaga uputas.

„Suur julgustükk, mida igaüks järele ei tee," arvas Gluck, „mis aga kahjuks lõppes von Benhausenile nii traagiliselt."

„Muide, härra doktor, parun mainis hiljuti, et ta kui endine mereväeohvitser on madruste poolt ära tuntud ja seisab arvatavasti punaste juures tagaotsitavate nimekirjas. Jälgede kaotamiseks laskis ta endale ja mulle fiktiivsed dokumendid vormistada."

«Tagaotsitavate nimekirjas?" tõmbus peaarsti otsaesine kortsu. „See annab sündmusele praegusel ajal hoopis negatiivse varjundi, krahvinna. Üks segane lugu... Aga nüüd pean veidi meie majandusjuhiga nõu pidama. Teil, kallis krahvinna, palun seni kasutada haigla võõrastetuba. Ma lasen teile sinna lõunatoidu serveerida."

Alles kolme tunni pärast istus Eugenie jälle peaarsti kabinetis.

„Nii et, kallis proua, paruni matus on määratud, kui ametiasutustel selleks vastuväiteid pole, ülehomseks. Võimalike vastuväidete puhul haigla teie isikut asjasse ei sega. Matusetalituse viib läbi kohalik saksa pastor. Matus toimub täielikult haigla kulul. Teil isiklikult, krahvinna, pole soovitav talitusest osa võtta, sest see ärataks liigset tähelepanu. Arvestades praegust ärevat olukorda, otsustasime paruni sängitada mulda Heinrich Balanderi nime all ja dokumendid tema tõelise isiku kohta säilitada haiglas," esitas peaarst haigla juhtkonna poolt vastuvõetud otsuse. „Aga nüüd, kallis proua, kas soovite oma reisi- ja saatusekaaslast enne tema viimsele teekonnale asumist veel näha?"

„Jah," vastas Eugenie vaevalt kuuldavalt.

Benhausen lamas kanderaamil, mis oli paigutatud surnukuuri keskele, ja tema peatsis põlesid kaks küünalt. Surnu nägu oli raseeritud, ja nagu Eugeniele näis — vasakpoolne suunurk oli veidi kõrgemal. Aeglaselt, üksisilmi Benhauseni nägu vaadates lähenes Eugenie raamile. Ta kummardus surnu näo ligidale ning tegi parema käega mehe kohal kolmekordse ristimärgi. Viimaseks Hüvastijätuks aga puudutas paruni rinnale ristatud käsi ja puhkes siis hüsteeriliselt nutma.

17. PETROGRADIS

Leitnant Tauber saabus Tallinna tagasi. Reis, mis oli kestnud üsna hulga aega, ei andnud aga mingeid tulemusi.

Benhauseni soovitatud advokaati, keda Tauber oli külastanud, polnud kohal ja tema asetäitja, kellele leitnant volitusi näitas, soovitas need minema visata, sest sääraste paberite avastamine võib suuri sekeldusi tuua, või siis volitused igaks juhuks nende kontorisse jätta.

Benhauseni suvilat külastades leidis Tauber, et sinna oli vahepeal väikelaste kodu asutatud. Paruni vana ja ustav teener Jakob elas endiselt suvila aiamajas ja tal olid lastekodu juures samad kohustused nagu varemgi paruni ajal — hoida maja ümbrus ja aed korras.

„Härra jättis siia hulga asju ja riideid, mis said õigel ajal, enne kui see varjupaik tehti, majast ära toodud. Tõele au andes pole ma veel ka toidupuudust tundnud, üht-teist jätkub turule viimiseks veelgi. Aga vaat jalgadega hakkab asi minul halvema poole kiskuma. Ka velsker ei oska midagi peale hakata — pole rohtusid," masseeris Jakob nägu krimpsutades oma jalgu.

Mida tema, Tauber, võiks parunihärrale teenri poolt edasi öelda? Jakob ei osanud esialgu selle peale õieti midagi kosta, kuid lausus siis:

„Võite ju ütelda, et niikaua kui vanal Jakobil elu ja tervist on, katsub ta ikka ja alati härra elamise siin korras hoida. Ja kui härra kas või hommepäev tagasi tuleb, leiab ta, et vana Jakob pole midagi unustanud."

Kuid siis juhtus intsident, mis pidas leitnanti enam kui nädal Petrogradis kinni ja võinuks lõppeda koguni halvasti. Korteris, kus ta enne revolutsiooni oli elanud ja vana usu peale tahtis nüüdki ulualust saada, oli sündinud põhjalik muutus: pererahvas oli arreteeritud ning korteris elasid temale tundmatud inimesed. Vastuvõtt oli külm ja kahtlustav, ja paarikümne minuti pärast olid kohal püssimehed, kelle perenaine oli telefoni teel välja kutsunud. Kuna Tauberil peale mereväeohvitseri dokumentide teisi ette näidata polnud, arreteeriti ta. Ohvitseride kohta oli käsk saata nad kohe pärast vahistamist vastava — kas maa- või mereväe — revolutsioonikomitee korraldusse.

Admiraliteedihoone keldrikorrusel asuvas suures kambris, mida

120

oli varem kasutatud vahtkonnaruumina, viibis peale ohvitseride ka laevastiku ametimehi alamväelaste hulgast.

Alati, kui vangistatute keskele satub uustulnuk, tekitab see elevust. Kust? Kes? Miks?

Vahistatute seas leidus ainult mõni üksik kõrgemas aukraadis ohvitser ja see meenutas Tauberile Admiraliteedi tähtsamatel ametikohtadel olnud mereväelaste salapärast kadumist. Enamuses olid mitšmanid, leitnandid ja teiste hulgas isegi kaks gardemariini. Vahistatud alamväelased aga olid vanemate aastakäikude üleajateenijad.

Isegi siin, ühises õnnetuses, valitses klassivahe — ohvitserid hoidusid ruumi ühele poolele, kuna alamväelased olid kohad sisse võtnud teises nurgas.

Kui teiste uudishimu oli enam-vähem ammendatud, sai Tauber teada, et see ruum on mingiks vahistatute selekteerimispunktiks, kuhu aeg-ajalt uusi juurde tuuakse ja mõni jälle ära viiakse. Arvati, et siit väljudes ootab vahialust kas revolutsioonitribunal või vabadus. Et aga kinnipeetavad kas suuremal või vähemal määral tundsid end süüdi olevat madruste halvas kohtlemises, siis ei loodetud enamasti vabadusse pääseda. Uus veski jahvatas karmilt, kuid õiglaselt.

Pole midagi imestada, mõtles Tauber, et just mereväelased riigipöörde alustoeks said. Kui maavägede alamväelastest olid kaheksakümmend protsenti kirjaoskamatud, siis mereväes oli see arv hoopis väiksem. Laevas teenimine nõudis teadmisi keerukate mehhanismide käsitsemiseks ja siin täiesti kirjaoskamatu enam toime ei tulnud. Ja ometi valitses mereväeski alamväelaste ja ohvitseride vahel sügav kuristik. Kui ühed täitsid oma kohust sunniviisil, siis teised teenisid hea palga eest, ja madruste nägude segipeks-mine ülemuste poolt oli igapäevane asi.

Peaaegu kolm ööpäeva tuli Tauberil viibida säärases seltskonnas. Selle aja jooksul toodi juurde seitse vahistatud ohvitseri ja kutsuti välja kuus, nende hulgas ka üks lõhkirebitud vormiriietusega leitnant. Lahkumisel saluteeris ta paremat kätt tõstes:

«Nägemiseni, härrased ohvitserid! Vassili Ivanovitš Morozov °n õige pea seal, kust tagasitulekut pole, ja ma loodan enamikuga teist seal uuesti kohtuda. Au revoir!"

.Jumalasalgaja," urises üks vanematest ohvitseridest.

Alamväelaste hulgast lahkusid pootsman ja kolm allohvitseri,

121

juurde aga toodi viis, nende hulgas kõigi seesolijate suureks imestuseks ka üsna sõjakas lihaseline lihtmadrus — tulemees, nagu kütjaid nimetati.

„Mis sind siia tõi?" uudishimutsesid üleajateenijad.

..Valekaebus. Ma olla tahtnud laeva põhja lasta."

..Nonoh!"

„Mis nonoh? Kingston oli lahti tehtud ja vett tuiskas pahinal laeva, kui ma päris kogemata sinna juurde juhtusin. Ja nüüd süüdistab masinistinäru, et nimelt mina olla seda teinud. Lihtsalt sigadus! Ta sai minu käest kunagi asja eest sõimata, ja vaata, nüüd leidis selle õige aja arvete klaarimiseks."

„Kingstoni on paljaste kätega raske avada," arvas keegi ohvitseridest.

„See'p see on, et raske. Laevas ei usu ju ükski, et peale minu keegi sellega hakkama oleks saanud."

„Kuid miks sind Admiraliteedi punkrisse toodi ja mitte Kroonlinnas pokri ei pistetud?"

„Või mina seda tean!" laiutas kütja käsi. „Aga jumala eest, kui ma siit terve nahaga pääsen, teen sellest masinistist kotletiliha."

Tauber viidi ülekuulamisele kinnipidamise kolmanda päeva lõpul. Kaasa polnud tal midagi võtta, sest väike kohver tualett-tarvetega oli jäänud korterisse, kus ta arreteeriti. Nädalavanune habe ei sobinud Tauberile ja andis talle poolmetsiku, kasimata ilme, mida täiendasid veel kortsus ülikond ja peetud sügismantel. Ehkki leitnant ei teadnud enda hinge taga mingit kuritegu, läks ta ülekuulamisele loomuliku rahutusega südames.

Ruum, kuhu ta viidi, polnud kuigi suur. Keset tuba asuva laua koha! rippus kuplita elektripirn. Laua peal asus telefoniaparaat, toas oli kolm-neli tooli ja seina ääres lai puupink, mida nähtavasti kasutati magamisasemeks. See oligi kogu sisustus. Laua taga istusid kaks madrusevormis meest ning suitsetasid ajalehte keeratud mahorkat. Viivu aega silmitsesid nad Tauberit ja siis küsis üks:

..Leitnant Gustav Tauber, isanimeks Johannes vist?"

„E n d i n e leitnant Gustav Tauber, ja isanimeks Johannes," vastas Tauber vaikselt.

„Miks teie, leitnant, erariides ringi jooksete?"

„See oli lubatud, kui ma veel Admiraliteedis teenisin, ja arvan, et on lubatud ka siis, kui ma enam ohvitser pole."

„Teid pole veel keegi degradeerinud ja karistuse kannate

122

ohvitserina, kui teid leitakse milleski süüdi olevat," ütles madrus ja tõmbas laual asuvad paberid endale lähemale. „Miks teid arreteeriti?" „Ei või teada."

..Kuidas ei või teada? Siin ülekuulamisprotokollis on, et teid peeti kinni korteris, kuhu tulite endiste, kuid nüüd juba vahistatud korterivaldajate juurde. On see nii?"

ülekuulamisprotokollist ei tea ma midagi. Üle kuulatud pole mind veel kuskil," vastas Tauber imestades.

„Kuidas siis nii? Protokollile olete ju ise alla kirjutanud," ulatas madrus dokumendi Tauberi ette. ..Vaadake ise!"

„Pole ma kusagile alla kirjutanud," tegi Tauber eitava käeliigutuse.

„Aga teie olete Tauber, Gustav Tauber?"

„Olen. Ja seda näete teie ees olevatest dokumentidestki."

„Minu käes on ka ülekuulamisprotokoll, milles on juttu Gustav Tauberist ja kes sellele on ka allkirja andnud. Ja keda või mida tuleb uskuda, kas teid või seda paberit?"

..Kinnitan veel kord, et mind pole keegi üle kuulanud ja mina pole kolme kinnipidamise päeva jooksul ühelegi dokumendile allkirja andnud," muutus Tauber tõrksaks.

„Tuleb nii välja, et teid on kaks — üks Tauber, kes praegu minu ees seisab, ja teine, keda üle kuulati ja kes protokollile alla kirjutas," muigas madrus. „Rääkige, kus ja kunas teid vahistati?"

Lühidalt rääkis Tauber enda arreteerimisest, ja ainult sel põhjusel kahtlustatuna, et otsis endisi korterivaldajaid, kelle juures ta varem elas.

„See on ju sama jutt, mis protokolliski on kirja pandud."

„Mis seal on kirja pandud, sellest ei tea ma midagi."

„Nii et teil polnud teada, et nad on arreteeritud?" jätkas madrus.

„Ei, seda ma ei teadnud."

„Kus te siis vahepeal olite?"

„Olin Revelisse komandeeritud."

„Milleks?"

..Selleks, et sealsele merelaevastiku staabile viia Admiraliteedi salajane instruktsioon."

«Viisite kohale?"

«Loomulikult."

„Instruktsiooni sisu teadsite?"

123

„Ma olen mereväelane ja ohvitser. See küsimus on üleliigne."

„Miks te arvate, et üleliigne?"

«Ametlike saadetiste avamine ei sobi ohvitseri au- ja kohusetundega."

«Arusaadav. Kuid nüüd tuleb teie isik siiski kindlaks teha ja selleks kirjutage siia paberile oma allkiri," nihutas madrus lehe lauaservale.

Tauber kastis sule tindipotti ja kirjutas. Madrus võrdles seda Tauberi isikuttõendavas dokumendis oleva allkirjaga.

«Mnjah, see klapib." Siis võrdles neid ülekuulamisprotokollile antud allkirjaga ja hakkas kurjalt naerma. «Üpris mugavad tegelased — need eraisikud ja endised tšinovnikud! Isegi allkirju ei viitsi nagu kord ja kohus võltsida. Kui nii asju ajada, siis võib oma autoriteedi rahva silmis õige varsti maha matta." Ta näitas allkirju kaaslasele. «Vaata ise, Trofimovitš."

Trofimovitš vaatas neid nii ja teisiti, lähemalt ja kaugemalt, ning nõustus, et ülekuulamisprotokolli allkiri on võltsitud.

«Nii et teie isik, leitnant, on õige," võttis madrus protokolli ja käristas mitmeks tükiks, tõusis laua tagant üles ning viskas tükid seina ääres olevasse prügikasti. „Ja see pole ainult allkirjade võrdlemisega kindlaks tehtud, vaid mina tunnen teid isiklikult. Ka teie peaksite minust midagi mäletama."

Saanud loa istuda, silmitses Tauber teraselt ülekuulajat ega suutnud kuidagi meenutada, kust ta madrusele võiks tuttav olla.

«Kas te mäletate seda armi minu vasakul kulmul?" küsis madrus. Alles nüüd märkas Tauber vastasistuja kulmu kohal omal ajal võrdlemisi lohakalt kinniõmmeldud haava armi, kuid ei osanud seda millegagi seostada.

«Selle tegi mulle miinilaeva vanemohvitser, kui ma kogemata või õigemini tema enda ettevaatamatuse tõttu ta mereveega märjaks kastsin. Lõualuu, mille ta selle eest minul viltu virutas, pandi hospidalis kuidagi kohale, kulm õmmeldi kinni, aga kaks esihammast, vaadake, need," näitas madrus näpuga oma puuduvatele hammastele, „ei lase ealeski seda juhtumit unustada." Nüüd meenus Tauberile kunagine vahejuhtum miinilaevas. Sedõhh?"

«Just nii, tollal lihtmadrus, siberlane Sedõhh, Prokofi Vassiljevitš. Kuid nüüd on mul teised ülesanded!" kinnitas vastasistuja uhkustundega.

124

Missuguste ülesannetega Sedõhh nüüd tegeles, oli Tauberile selgitamatagi selge, kuid ta tänas siiski saatust, et oli just siia sattunud.

«Teie, ohvitserid, võisite mõelda, et meeskonnaruumis ei teata ühiskajuti arvamust ühe või teise madruse kohta. Kuid nii see ei olnud. Ka meil olid oma silmad ja kõrvad ning oli täpselt teada teie protest komandörile esitatud raporti vastu, kus mind pärast näo segamini löömist taheti veel ka kohtu alla anda. Ning ainult tänu teile pääsesin karistusroodust. Saime teada ka, et just selle tõttu teid laevast välja pukseeriti."

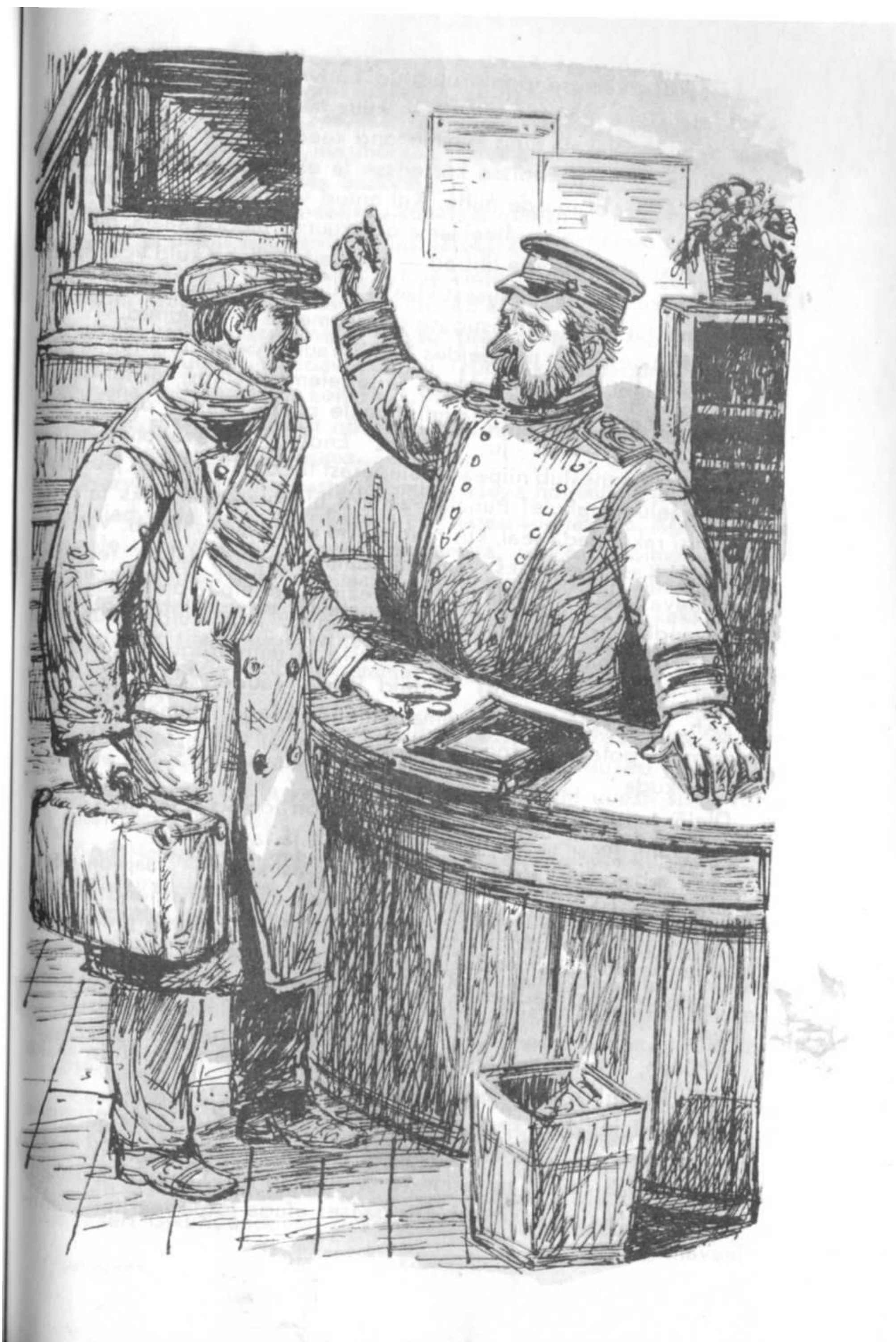
Tauberi enesetunne muutus reipamaks: vähemalt siit polnud enam erilist ohtu karta.

„Ja edasi," jätkas madrus, «teid, leitnant, peeti kolm ööpäeva meie juures vahi all ja ma ütleksin — mitte asjata. Kui sain teie kohta tsivilistide poolt koostatud protokolli ja teie isikuttõendava dokumendi, arvasin kohe, et see on sama ohvitser, kellega ma kunagi miinilaevas koos teenisin. Admiraliteedi mineerimis-osakonnast sain küllaltki täpseid andmeid, et olete edaspidigi olnud alamväelaste vastu mittevaenulik ning igas suhtes korralik. Selleks kuluski aega, nii et sain teid alles täna siia kutsuda."

Tauber kuulas madrust ega osanud aru saada, milleks see kõik; ta on mereväelasena mereväelastest revolutsioonikomitee võimuses — tehku siis juba lühidalt, kui leiavad talle mingi süü, või lasku vabaks.

Sedõhh nagu aimas teise mõtteid.

„Teid me milleski ei süüdista. Olete vaba. Ja kui vabale..." takerdus madrus nagu sõnu otsides, «kui vabale mereväelasele teen teile ettepaneku astuda teenistusse Punalaevastikku. Seal on tõsine puudus juhtivast kaadrist. Muidugi, esialgu seal kerge ei saa olema. Leidub madruseid, kes endistele ohvitseridele süle ja seljaga vastu töötavad, ja isegi neid, kes sooviksid neid ainult surnutena näha. Kuid vaatamata sellele tulid revolutsiooni poole üle paljud ohvitserid, eriti nooremate hulgast, ja nad on lühikese aja jooksul pärast evolutsiooni võitu leidnud üsnagi suurt tunnustamist. Endisele liinilaevale, kus me koos teenisime, pole teid võimalik paigutada — selle torpedeerisid sakslased juba sõja algul Dago saare lähistel, "'lekombel pääsesid ainult kuus meest. Kuid teie jaoks, Tauber, avanevad Punalaevastikus teenides kõik võimalused. Kas või mineerimisosakonnas.”

Tauber jäi mõttesse. Praegu, kus ta on peaaegu lindprii, oleks selle ettepanekuga nõustumine ainsaks võimaluseks saada endale kindel pind jalge alla. Korrapealt oleksid murtud nii poliitilised kui ka eluolu mured ning võiks tegutseda oma kvalifikatsiooni järgi. See oleks ühelt poolt. Kuid teiselt poolt on üleminek tuntud keskkonnast tundmatusse, kus kõik tõekspidamised võrreldes endistega on pea peale pööratud, väga riskantne. Kuid otsustada kas või fiktiivselt, kui ta ei taha siit uuesti kahtlasena lahkuda, tuli kohe.

„Teie ettepanek, Prokofi Vassiljevit!, on austav, ent tuli minule, kui lubate näitlikult öelda, nagu välk selgest talvisest taevast," ütles Tauber, „kuid..."

„Muidugi," katkestas madrus, „keegi ei kohusta teid seda ettepanekut otsekohe, ligemalt kaalumata vastu võtma. Antud juhul oleks sunniviisilisus kurjast. Kuid minu kogutud andmete järgi pole teie aadlik ega mitte ka rikaste linnakodanike hulgast, vaid olete pärit

põllumehe perekonnast. See peaks teie otsust Punalaevastiku kasuks kergendama ning õigustama."

„Olete hea agiteerija, Sedõhh," nentis Tauber rahulolevalt. „Ma juba kaldungi teie ettepaneku poole, kuid mul oleks üks ja praegu ainuke soov: et mind saadetaks teenima Revelisse."

„Mnjaa, see teeb asja väheke keerulisemaks. Siis ma pean seda arutama staabiga ning saama Revelist nõusoleku."

„Tänan, Sedõhh," lausus Tauber.

„Mitte Sedõhh, vaid seltsimees Sedõhh! Aga mis asi teid Revelisse tõmbab? Minu teada olete poissmees."

„Vanemad, seltsimees Sedõhh," esitas Tauber esimese pähetulnud põhjenduse, „nad on seal väga viletsas olukorras."

«Arusaadav. Tulge ülehomme samal ajal tagasi ja ma loodan, et saame teie soovi täita. Punalaevastik, asugu selle osad ükskõik kus, on ju ühtne tervik."

Vahi alt vabanenud, oli Tauberi esimene käik juuksuri juurde, järgmine aga „Amerikankasse", kus lasi ülikonna ja palitu enamvähem korda teha. Selleks kulusid taskupõhja kägardatud viimased kerenkad. Nüüd läks ta ligema turu poole. Hämarikutunnile vaatamata leidus siin veel mitmesugust toidupoolist, kuid hind — hoidku taevas!

Otsesest nälgimisest päästsid Tauberi püksisäärte alumisse ossa õmmeldud viierublased kuldrahad. Andnud ühe neist vahetuseks aplale äritsejale, sai ta vastu nii palju tsaarirublasid ja kerenkasid,

126

et võis osta väikese poolpruugitud kohvri ja sinna sisse kõige hädavajalikuma söögipoolise — kuuenaelase pätsi rukkileiba, paar naela voblakala ning kümmekond keedetud kartulit. Nüüd jäi veel leida öömaja. Endisse korterisse ta ei riskeerinud küll enam minna. Ka Jakobi juurde mitte. Kui muud võimalust ei leidu, võib need kaks ööpäeva raudteejaama ooteruumis mööda saata, mõtles ta. Kuid asi lahenes õige lihtsalt — välja aitas viiene kuld võõrastemaja punaka nina ja joomisest klaasistunud silmadega administraatorile, kes talt isegi mingisuguseid dokumente ei nõudnud.

Voodis unetusega maadeldes kaalus Tauber Sedõhhi ettepaneku veel kord läbi. Millega hakkaks ta tegelema eraelus, oli tekkinud küsimus. Mingisuguseid teadmisi peale nende, mis ta oli saanud kadetikorpusest, tal ju polnud. Endise mereväeohvitserina aga vaevalt õnnestub niipea meelepärast tööd leida. Ja kas jäetakse teda eraeluski rahule? Punalaevastikku üleminekuga võiks ta oma teadmisi rakendada seal, kus neid kõige enam tarvis läheb. Vande-murdja? Kas see oleks vandemurdmine, kui ta läheb teenima Punalaevastikku? Vaevalt küll, sest režiimi, kellele ta omal ajal truu-dusevande andis, enam ei eksisteerinud. Aga kuidas kujuneb vahekord võimul olevate alamväelaste ja mitmesuguste komiteedega? Veel palju taolisi mõtteid kerkis Tauberi peas.

„Ah, jama kõik," lõi ta viimaks mõttes käega. «Punalaevastikus teenimine pole sunnitöö ja tarviduse korral võib sealt ehk igal ajal lahkuda."

Ülejärgmise päeva õhtupoolikul, kui oli lõpuks pääsenud madruse jutule, tervitas see teda sõbralikult ja lausus:

„Nii, seltsimees Tauber. Teie suhtes on asi klaar — staap on nõus ja Revel võtab vastu. Siin on teile komandeerimistõend ja kiri sealsele staabile. Katsuge nii kiiresti, kui saate, kohale jõuda. Isikuttõendavad dokumendid vormistatakse kohapeal."

Sedõhh ulatas Tauberile Revolutsioonikomitee poolt väljaantud tõendi.

„Püüan, seltsimees Sedõhh, kuid täpset päeva ja tundi on raske öelda. Rongiliiklus on ebaregulaarne," kahtles Tauber.

„Kunagi jõuate ikkagi kohale," julgustas Sedõhh, „ja esimene ülesanne teile," lisas ta naljatades juurde, «tervitage minu poolt sealses staabis töötavat esimese järgu madrust, kanoniir Sidoren-kot. Ta on üks neist kuuest, kes pääses eluga torpedeeritud miini-laevalt."

«Kindlasti," lubas Tauber.
„Kuid nüüd, seltsimees Tauber," võttis madruse hääl ametlikult karmi tooni, «loodan, et väärite meie usaldust, vastasel korral... saate isegi aru, teile ma moraali lugema ei hakka. Arusaadav?"
«Täielikult, seltsimees Sedõhh."
«Siis head reisi ja õnnelikku kohalejõudmist!" tõusis Sedõhh laua tagant ja ulatas Tauberile hüvastijätuks käe.
Toonud võõrastemajast kohvri järelejäänud toiduainetega, ruttas Tauber raudteejaama. Jaamateenijatelt kuulis ta, et reisirong Narva suunas väljub varsti ning seisab praegu teisel teel. Rong oli reisijatest tuubil ja hädavaevu sai Tauber koha vagunis, kus iste-alusena tuli kasutada kohvrit. «Varsti" aga venis neljale tunnile ja alles siis käis rongist nõksatus läbi ning vagunirattad hakkasid monotoonset rütmi taguma.
Narva jõudis rong vastu järgmise päeva hommikut. Siin käsutati reisijad välja: rong pidi Petrogradi tagasi suunatama. Aga Tallinna poole minev rong oli veel koostamata, see pidi toimuma lõuna paiku. Reisijate ooteruum Narva vaksalis oli väike ja tahes-tahtmata tuli paljudel lageda talvetaeva alla jääda. Kuid kell kaks päeval käsutati reisijad uuesti samasse rongi, mis neid Petrogradist Narva tõi; Petrogradi pidi suunatama teine rong, mis Narva saabub Tallinnast.
„No on alles jama," kirus Tauber, kui kibekiiresti oma vaguni poole tõttas. Nähtavasti oli kuuldus sellest korraldusest juba varem läbi imbunud: kui ta vagunisse jõudis, tuli koht uuesti sisse võtta kohvri otsas istudes.
Sõit Narvast Tallinna kestis ei rohkem ega vähem kui kolmkümmend tundi ja ainult tänu reisijate abile vedurikütte muretsemisel ei veninud see veelgi pikemaks. Kivisöe puudumise tõttu köeti vedureid puudega ning neid tuli tihti võtta raudteeäärsest metsast. Kui kütus hakkas lõppema ja veduri meeskond märkas raudtee äärde kokkuveetud halupuid, peatati rong ja reisijad, enamasti muidugi mehed, hakkasid puudevirna veduri peale tas-sima.
Paar jaamavahet enne Tallinna kontrolliti sõitjate dokumente ning mõnelgi tuli rongist lahkuda. Tauberi päästis komiteest väljaantud komandeerimistõend.
Balti jaamas toimus juba põhjalikum kontroll. Tauberi kui endise ohvitseri isikuttõendavad dokumendid ja komandeerimistunnistus
129
paistsid kontrollijatele kahtlastena ning, vaatamata ägedale protestile, ta konvoeeriti laevastiku staapi. Hilise aja tõttu polnud seal aga kedagi, kes oleks saanud asjasse selgust tuua, ja nii tuli Tauberil jälle öö vahialusena mööda saata. Järgmisel hommikul, kui staabis hakati asja arutama, ei teadnud keegi, et Petrogradist oleks Tallinna läkitatud mõni endine mereväeohvitser.
Kimbatusest päästis Tauberi esimese järgu madrus Sidorenko, kellele ta Sedõhhi tervitused edasi andis.
„Einoh, seltsimehed, Sedõhh mingisugust rämpsu siia ei saatnud. Ju ta teadis, kes ja mis. See asi tahab selgitamist," nõudis Sidorenko.
Uuesti kaks ööd-päeva vahi all, mille lõpptulemuseks oli, et Tauber tunnistati Punalaevastiku jaoks kõlbmatuks: sakslane!
Kui Tauber oli oma dokumendid kantseleist kätte saanud, tõttas ta kõigepealt selle tuttava juurde, kus oli peatunud enne Petro-gradi minekut. Oli karta, et teda jälitatakse. Seepärast usaldas ta alles ülejärgmisel päeval tänavale ilmuda, ning teinud mitmesuguseid haake, jõudis raudteeni ja hüppas juba liikuvale kaubarongile. Ta oli üsna pahuras meeleolus. Sai ju reis Petrogradi ette võetud Benhauseni ettepanekul, õigemini käsul. Ja loodetud tagajärgede asemel — ühtekokku ligi nädal vahi all, läbiotsimised, ülekuulamine, unetud ööd raudteerongides ja kõik muud ebamugavused sinna juurde. Milleks? On tema, Tauber, Benhauseni käskjalg või kes? Vaatamata, et teda Tallinnas Punalaevastikku ei võetud, on tal võimalus Petrogradis seda uuesti taotleda ning seega on tal tugev trump Benhauseni vastu.

Kaks tuhat viissada kullas pole väike raha, ja kui kapten tekkinud olukorda kainelt arvestab, saab tema, Tauber, oma raha juba täna kätte.
Liisbetilt, kes pererahvast ainukesena kodus oli, kuulis ta kohe Benhauseni surmast.
„See, kurat, on alles uudis!" ei suutnud Tauber vandesõna hammaste taha jätta: varisesid ju nüüd ainult mõni aeg tagasi esile kerkinud ähmased, kuid siiski lootust andvad võimalused raginal kokku.
Balatina, kes oli süvenenud enda ees avatud piiblisse, et tundnud külalist kohe ära. Ainult siis, kui Tauber oma nime nimetas, pakkus ta mehele istet.
„Vist juba teate, härra Tauber, et Benhausen on surnud?" küsis Balatina.
130
„Alles mõni minut tagasi, siinsamas sain peretütrelt teada." „Kohutav, härra Tauber! Lihtsalt uskumatu. Ja ehkki sellest koledast sündmusest on möödunud juba üle viie päeva, ei suuda ma ikka veel endasse tagasi tulla," ütles Balatina väriseval häälel. „Kuid kõige kohutavam minu jaoks, härra Tauber, on see, et olen jäänud üksinda. Täiesti üksinda võõra rahva sekka, ja ilma rahata ning oma väärtasjadeta, mis olid Benhauseni valduses. Võib-olla oli teil, kes te olite Benhausenile teenistuskohustes küll alamaks, kuid väljaspool seda, ma arvan, heaks sõbraks, midagi teada tema tegevuskavast ning tulevikuplaanidest?" Balatina vaatas ootusärevalt Tauberile otsa.
„Ei," vastas Tauber küllaltki pika pausi järel, „parun polnud mulle sõber, vaid — nagu mulle nüüd tundub — pigem vastupidi. Sõber poleks niisugusel segasel ajal mind saatnud Petrogradi, kus endist mereväeohvitseri iga tänavanurga taga ähvardab surmaoht. Mind arreteeriti Petrogradis ning kahtlustati isegi enamlastevastases tegevuses. Istusin poolnäljasena surmaminejate kambris ning pääsesin sealt üle noatera. Ja lisaks kõigele olen nüüd kahtlaste nimekirjas, oodates iga tund uut vahistamist. Nii et kapteni sõprus, mis teile paistis, oli minu vastu puhtfiktiivne. Ja veel üks fakt, mis paruni ebasiirust minu suhtes ilmekalt illustreerib — ta jäi mulle võlgu kaks tuhat viissada rubla kullas, mille pidin kätte saama siinsamas, kohe pärast purjeka õnnelikku randumist. Selle kohta oli meil kokkulepe juba Petrogradis. Kuid millegipärast kapten venitas ja ütles mulle lõpuks, et nii suurt summat tal polegi, sest selle lootnud ta saada reisijatelt, kes retke pidid kaasa tegema."
„Uskumatu, härra Tauber," vaatas Balatina imestades teisele otsa, „et parun ka teiega pimesikku mängis, tal oli ometi võimalus teie teenete eest vähemalt sajakordselt tasuda. Kuid et ta nii toimis, on minulgi põhjust arvata, miks ma praegu väljapääsmatus olukorras olen. Ta lihtsalt röövis mu paljaks."
Nüüd oli Tauberi kord silmad suureks teha.
Et Balatinal enam midagi kaotada ega salata polnud, jutustas ta Tauberile, kelles leidis endale omamoodi saatusekaaslase, nende põgenemisele eelnenud seikadest ning põhjusest, miks reisijaist keegi retkest osa ei võtnud, õigemini, miks ei saanud võtta. Samuti ei jätnud ta vahele ka vahejuhtumit merel, kus Benhauseni käe läbi hukkusid süütud meremehed.
„Huvitav, miks ta otse Rootsi ei purjetanud?" imestas Tauber.
131
„Kartis. Petrogradis paljaksrüsutud äritegelastel olid sealsetega tihedad sidemed, ning oletades, et Benhausen otse Rootsi põgeneb, poleks nad kindlasti jätnud neid kasutamata. Kaabliside Rootsiga oli ju veel olemas ning meie oleksime võinud kaotada kõik. Pealegi ei olnud „Skoli" meeskond paruni tegevusega sugugi mitte rahul, ka nemad võinuksid parunile tõsiseid sekeldusi kaela tuua," seletas Balatina õhinal.
„Millist eesmärki kapten õieti taotles?"
„Ta lootis, et punane režiim Venemaal kaua ei kesta ja siis oleks võimalus karjääriredelil edasi minna, kui aga mitte, siis pidime põgenema välismaale, aga kuhu, seda ta ei teadnud veel isegi, kuigi nimetas mõnikord Prantsusmaad."
„Kuidas ta surma sai?"
„Vist koduteel. Sai surmava lasu, mille tagajärjel heitis haiglas meelemärkusele tulemata mõne tunni pärast hinge. Ja tapeti arvatavasti punaste poolt, sest oli neil tagaotsitav. Ja

uskuge, härra Tauber, ta ei jätnud mulle isegi niipalju raha, et oleksin võinud talle kas või kõige tagasihoidlikumad matused korraldada. Parun maeti haigla kulul. Peaarst juhtus olema minu isa kunagine ülikoolikaaslane. Ja mis kõige kurvem — parun maeti selle nimega, mis oli märgitud fiktiivsel isikuttõendaval dokumendil," tõmbusid Balatina silmad veekalkvele.

„Kas olete tema toas ringi vaadanud?" küsis Tauber. „Olen, kuid sealt ei leidnud midagi peale selle sõrmuse, ja seegi pole minu oma," näitas Balatina oma sõrmes laulatussõrmuse kõrval olevat kiviga sõrmust. „Ning karbikese üheteistkümne küm-nerublase kuldrahaga."

„Võib-olla on aare hästi kavalalt peidetud," arvas Tauber ja tema ettepanekul otsustati Benhauseni tuba veel kord läbi otsida Vaatamata Tauberi ponnistustele, jäi otsimine tulemusteta — mingit peidikut, kuhu võinuks aarde mahutada, seal ei leidunud Laualaekast aga leidis ta alevikomitee poolt väljaantud tunnistuse Taubingu nimele, ei osanud sellele aga mingit tähelepanu osutada. Näidanud dokumenti Balatinale, ütles naine, et tunnistus kuulub nimelt temale, Tauberile. Parun oli selle koos enda ja Balatina fiktiivsete tunnistustega muretsenud.

„Huvitav, milleks?" mõtles Tauber. .Järelikult arvas, et ma mingil moel veel Petrogradist tagasi tulen..."

Otsimist jätkates avastas Tauber riietekapis talle juba Petrogradi

132

päevilt tuttava mahuka portfelli. Selle sisu lähemalt uurinud, leidis ta sealt riigile kuuluva Balti mere osa ning Soome lahe mineeri-mise koondkaardi, selle juurde veel kakskümmend detailsemat, suuremõõdulist kaarti.

„Ohoo," ümises Tauber omaette, „see on alles midagi!" Ning leitnandi tuju tõusis mitme kraadi võrra.

Et Balatinat mitte uudishimulikuks teha, otsustas ta kaartide olemasolu esialgu enda teada jätta ning pani portfelli rahulikult kappi tagasi. Eks tulevik näita, mida nendega saab ette võtta. Ükskõik millisele bolševikega sõjajalal olevale riigile oleksid nad hindamatuks väärtuseks ja võiksid nende valdajat kui mitte just rikkaks, siis vähemalt jõukaks teha.

Kuna Tauberil oli nüüd alevinõukogust väljaantud dokument, tundis ta end mõnevõrra kindlamalt. Pärast õhtusööki laskus ta alumisele korrusele, et saada Juurikult nõusolek mõneks päevaks Suurupisse jääda.

„Mis minul selle vastu," lausus Juurik. „Ka teie tsingitud padru-nikastid on kuuri all, võite kas või kohe kätte saada."

„Mis padrunikastid?" ei saanud Tauber aru.

«Needsamad, mis kapten teie jaoks tellis."

„Ah niimoodi!" turgatas Tauberile äkki pähe. Ja Juurikule: «Tänan, kuid neid pole mulle enam tarvis."

Kaks päeva luusis Tauber ümbruskonnas, katsudes kas või mingit kaudsetki märki leida, kuhu võiks aare maetud olla, kuid tagajärjetult.

Kui Tauber Juuriku majast lahkus, jättis ta portfelli Balatina juurde hoiule, paludes seda mitte kellelegi näidata.

18. DENKTEON

Kolm päeva enne Saksa okupatsioonivägede jõudmist Tallinna vahistati Robert Denkteon. Korter otsiti põhjalikult läbi ning kõik väärtasjad, valuuta ja kuldmündid konfiskeeriti.

Süüdistus: valuutamahhinatsioonid pangas.

Vene tänava vangla kambrid pole kunagi olnud mugavad. Ka

133

mitte see, kuhu paigutati Denkteon. Hallid krobelised paekivist seinad, madal lagi, akna asemel pisikene ava kõrgel lae all. Kongis valitses hämarus, mis ka suvei, kõige päikesepaistelisemal päeval heledamaks ei muutunud.

Kongis jäi Denkteon nõutult seisma. Kui silmad hämarusega harjunud olid, nägi ta, et ees oli juba kümmekond asukat, kes naridel istusid või lamasid.

„Mis sa põrnitsed, vana!" hõikas keegi ülemiselt narilt. „ 1 stu, muidu viid meie laste une ära."

Kuid istuda polnud kusagile. Ruumis oli ainult väike neljakandiline laud, kuid mitte ühtegi tooli ega järi.

„Sinu õnn, et täna tulid," ütles alumise! naril istuv, karvadesse kasvanud näolapiga vanaldane mees. „Meie seltskonnast viidi eile õhtul kolm meest minema ja nüüd saad selle omale..." Ta viipas kõige aknapoolsemale alumisele lavatsile.

Kõheldes astus Denkteon näidatud suunas ning asetas narile kompsu, mille teenija talle enne kodunt lahkumist oli andnud.

Nagu pärast selgus, eelistasid kambrielanikud kõrgemal asuvaid magamiskohti, sest põrandast hingava jaheduse ja aknaavast sissetungiva tuule tõttu ei tõusnud kongi temperatuur kunagi üle 8—10 kraadi. Aga ülemistel korrustel ja aknaavast kaugemal oli see vähemalt kraadi või isegi paari võrra kõrgem.

„Aga kuule, onu," kõlas kusagilt narilt, „mis sul seal kompsus on? Vist midagi padajänni-taolist? Meil siin on viisakaks kombeks, et kõik, mis kõlbab hamba alla pista, tuleb teistega jagada. Said aru?"

„Pole mul midagi söödavat, ainult mõned seljariided," ütles Denkteon.

Ta ronis narile ja jäi sinna täies riietuses lamama. Küljealuses õlgkotis olid õled peeneks, mõnes kohas lausa pulbriks magatud, nii et küljealune tundus sama kõvana, nagu lamaksid paljastel laudadel.

„Aga onu, sul näib olevat veel üsna vahva palitu," lausus sama hääl tüki aja pärast. „Kui teeks õige vahetust või mis? Minu omal pole veel vigagi. Aga tahaks ka mõne intelligendikese palitus käia."

Lausa röövlikoobas, mõtles Denkteon ja vastas: „Minuie käib oma veel küllalt hästi."

„Praegu on üsna pime. Aga homme hommikul teeme vahetuskauba klaariks. Arvan, et vastupuiklemist ei tule."

Denkteon vaikis ja tõmbas kõrviku sügavamalt pähe.

„Nii et ära sa teda liialt ära trööpa!" hoiatas hääl.

„Sa, Alleks, jäta vanamees rahule," kõlas hääl nariderea ukse-poolseimast otsast, „või ma tulen kohe praegu ja lihvin su näo nii siledaks, et sa end pärast enam äragi ei tunne!"

Hakkas kuulduma ka teiste kongielanike protesteerivaid hääli. Alleks pomises midagi intelligentidest, kes temasuguste turjal eluaeg on istunud, ja vaikis viimaks.

„Kus tuli alles kohtumõistja välja. Häbi peaks olema!" ühmas mees, kes oli ennist Denkteonile nari kätte juhatanud.

Denkteon, äsjastest vapustustest veidike toibunud, ei osanud ikka veel oma praegusele olukorrale kainet hinnangut anda. Vahistatud, sealjuures ka paljaks röövitud!

Denkteonile viirastus, et see on paha unenägu, ning tarvitseb ainult silmad lahti teha, kui kõik on möödas. Kuid tal polnudki silmad kinni. Aknaavast sissetuhisev tuulehingus aga tuletas meelde et ta ei lama kodus diivanil või voodis, vaid naril, ruumis, kuhu teda hiljuti oli toodud. Ja siis see „intelligendike", nagu oli teda nimetanud räme hääl. Oli siis häbi- või patuasi olla intelligentne inimene? Muidugi, tema, Denkteon, polnud elu sees labidat ega kirvest käes hoidnud. Niikaua kui mäletab, on tal alati peopesad pehmed olnud. Selle eest oli hoolitsenud kadunud isa. Aga oli siis tema selles isiklikult süüdi? Terves maailmas valitsev kord ja süsteem põhineb ju ainult sellel — kes ees, see mees, kes rikas, kes vaene, kes intelligent, kes tööline.

Denkteon oleks oma mõtteid edasi heietanud, kuid siis tuli nari juurde mees, kes palus segamise pärast vabandust.

„Teie mind muidugi ei tunne. Minu nimi on Nikolai Viimann, endine kohtusekretär mirovois. Siia toodi mind kaks päeva tagasi."

„Mis koht see üldse on? Nagu mingi röövlikoobas?" küsis Denkteon.
„Ärge osutage sellele pool-lollakale erilist tähelepanu. Tal on samad soovid kõikidele, kel paremad riided seljas," rääkis Viimann poolsosinal. „Teie tulite alles nüüd. Kuidas on väljas? On sakslastest midagi kuulda?"
„Täna lõuna ajal räägiti minu töökohas, et sakslased olla eile õhtul Saaremaalt üle jää mandrile tulnud."
„Tõesti! Siis on nad paari päeva pärast Tallinnas," rõõmustas Viimann. „Jumal olgu tuhat korda tänatud."
„Aga ütelge, härra Viimann," tahtis Denkteon teada, „mis punker see siin õieti on?"
135
„Nagu mina aru saan ja meeste jutust kuulen, on see nagu midagi etapikongi taolist, kus vange üle nelja-viie päeva sees ei peeta. Samal päeval, kui mind siia toodi, viidi kolm meest ka kohe minema, öösel aga toodi neli asemele. Kui siit öösel või homme mõned ära viiakse, katsuge endale saada uksele lähedasem nari, muidu külmetate end haigeks," soovitas Viimann.
„Kas äraviiduid enam tagasi ei tooda?"
„Meeste jutu järgi mitte ühtki. Valvurite nappide sõnade järgi viiakse siit suurem osa teistesse kohtadesse ülekuulamisele ja mõned üksikud otse tribunali ette," rääkis Viimann.
«Missuguse süü eest siia tuuakse?"
«Mitmesuguse. Näiteks majaomanikke, kes üürnikke halvasti kohtlevad, spekulante, nii-öelda rahvavara riisujaid, võimudele vastuhakkajaid, kontrrevolutsionääre. Ja mine tea veel, mille eest."
«Mille eest teid toodi?" küsis Denkteon, sest alles nüüd hakkas ta, hirmuvärin südames, aru saama, missugusesse olukorda oli sattunud.
«Nagu ma juba ütlesin, olin rahukohtuniku juures sekretäriks. Pärast võimuvahetust lasi kohtunik kohe jalga. Kuna minu südametunnistus oli puhas, jäin kohale. Olin teenistuses sadama remondi-tehases. Ja siis, üleeile öösel, tulid kolm relvastatud meest ja kuulutasid mind vahistatuks."
«Aga mille eest siis?"
«Revolutsioonivastase propaganda eest tööliste hulgas. Korter otsiti läbi, midagi kompromiteerivat ei leitud, kuid siiski käsutati mind kaasa tulema," ütles Viimann.
«Siis saate ju varsti vabaks."
«Eks seda näitab tulevik ja ma ise arvan ka. Tõtt-öelda selgitasin ma töölistele nii mitmeidki asju, kuid et otse revolutsioonivasta-seid — seda ma ei mäleta. Kuid olgu, ei taha teid rohkem tülitada, sest aeg on puhkama minna," lõpetas Viimann ja varsti oli kuulda, kuidas ta end ülemisele narile upitas.
Kongis oli vilu. Kuidas Denkteon end ka keeras ja seadis, ikka kippus külm kallale. Samuti osutus küljealune harjumatult kõvaks. Palitut ei julgenud ta seljast võtta. Samuti jättis saapad jalga ja kõrviku pähe. Kompsu pistis pea alla.
Enam-vähem mugavama lamamisasendi leidnud, hakkasid painajalikud mõtted peas uuesti maad võtma.
Kuidas see siiski võis juhtuda, et ta praegu peab siin lamama?
136
Ega ometi teenija? Kuid selle mõtte viskas ta kohe peast välja: see truu hing, kes teda juba seitse aastat ümmardanud ja isegi külje-sooja pakkunud, poleks niisuguse alatusega kunagi hakkama saanud. Pealegi polnud Elsal aimugi kuldrahast ega ehetest, mida Benhausen hoiule andis. Aga kui Benhausen ise? Ta oli üsna kehkvel, kui Denkteon teda viimati nägi. Aga võib-olla mõni ohvitser, kes kunagi tema juures on käinud ning nüüd sisse kukkunud?
Ja mis kõige imelikum — teda süüdistati valuutamahhinatsioo-nides, millest tal endal aimugi polnud.

Denkteonile meenus, et nädal enne revolutsiooni sai pank Petrogradist korralduse kõik kulla- ja valuutavarud kiires korras toimetada pealinna. Neid polnudki eriti palju — kokku viiekümne seitsme tuhande kuldrubla väärtuses.

Kulla- ja valuutavarude üleviimise kohta vormistati vastav akt, millele kirjutasid alla panga juhataja Gennadi Vassiljev, lauaülem Robert Denkteon, pearaamatupidaja ja peakassiir. Ko-haletoimetajaks määras Vassiljev enda, oma asetäitjaks äraoleku ajaks aga Denkteoni. Petrogradi kavatses Vassiljev sõita järgmisel päeval õhtuse rongiga.

Viis päeva läks mööda, aga Vassiljev tagasi ei tulnud. Hakati juba arvama kõige halvemat: paljaks röövitud ja tapetud. Kui Denkteon Vassiljevi juures kodus asja selgitamas käis, kuulis ta naabritelt, et Vassiljev oli tõesti neli või viis päeva tagasi koos naise ja tütrega lahkunud, kaasas kümmekond kohvrit. Aga kuhu, seda naabrid ei teadnud. Pangas hakati arvama kõige uskumatumat: juhataja, omastanud raha ja võtnud kaasa perekonna, põgenes teadmata suunas.

Mõni päev hiljem, kui ka Tallinnas hakkas detailsemalt selguma uute tuulte suund, polnud muidugi enam võimalik Vassiljevi jälgi leida.

Kolme nädala pärast määrati Tallinna panga komissariks Kurgini-nimeline isik. Denkteon aga jäi juhataja kohusetäitjaks edasi.

Töö pangas seati kooskõlas uute nõuetega uutele rööbastele. Ametnike koosseisust lahkusid ainult mõned üksikud. Pearaamatupidaja ja peakassiir jäid kohale. Tulid ka mõned tõrked. Näiteks ei saanud detsembri- ja jaanuarikuu palka välja maksta. Enamik töötajatest mõistis seda. Pealegi ei saanud kerenkates makstava raha eest peaaegu midagi osta. Tekkis ka nurinat

panga juhtkonna vastu, keda tagaselja hakati süüdistama saamatuses ja isegi sabotaažis. Kuid üldiselt kulges töö rahulikult. Nagu see oli olnud tänagi.

Alles hommikul oli ta kohtunud pearaamatupidaja ja peakassii-riga. Midagi erilist ta nende käitumises ei märganud. Komissar aga oli mõni päev tagasi Petrogradi sõitnud, et tuua sealt edaspidiseks tegevuseks instruktsioone.

Ja ainult viis tundi pärast tööpäeva lõppemist pangas lamab tema, Denkteon, teadmata oma hingel vähimatki süüd, siin!

Kuid eks juurdlus toob asjasse selgust, rahustas ta end, ja võibolla saab ta isegi konfiskeeritud kulla tagasi.

Naabernaridelt kuuldus juba kerget norskamist. Oma aset väheke kohendanud, katsus Denkteon uinuda, kuid ainult vastu hommikupoolset ööd vajus rahutusse, täis painajalikke nägemusi unne.

Kambri elanikud ärkasid kella viie paiku, kui lukus võti ragises, uks avanes ja vasturabelev mees sisse lennutati. Mees kukkus, nii pikk ja lai, kui ta oli, põrandale ja jäi tükiks ajaks lamama.

„Vist korralikult läbi pekstud," mõtles Denkteon endamisi.

Nagu pimeduses võis aru saada, ajas uustulnuk end algul põlvedele ning tõusis siis jalgadele.

„No kuhu, kurat, ma nüüd olen sattunud? Siin pole võimalust end kuhugi toetadagi. On siin mõni elus inimene ka olemas?"

„Küllap on, onu," ütles rämeda häälega tüüp, kes õhtul Denkte-oniga palituvahetust sobitas, „keset ruumi on laud, eks sinna ennast toetagi. Aga toole pole. Päeval vabaneb kindlasti mõni nari, siis kobid sinna."

Kobades leidis uustulnuk laua üles. Et jalad vist kere enam hästi kanda ei tahtnud, libises ta seljaga lauajalale toetudes põrandale istuma ning vajus seejärel kurjade sõnade saatel hoopis pikali. Varsti hakkas kostma vägevat norskamist.

„Vist veel üsna tugeva auru all," muutis Denkteon oma endist arvamist.

Hommikupoolikul viidi kongist minema kolm meest — Alleks oma vaenlase või sõbraga, kes tal eile õhtul oli lubanud näo siledaks poleerida, ning keegi majaomanik.

„Näed sa nüüd, kurat! Ei õnnestunudki mul enne surma mõne intelligendikese palitut kanda," oli Alleks üsna vihases meeleolus, kui kongist lahkus.
138
Vastu õhtut viidi ka Nikolai Viimann ära. Tema kongisoleku aeg ei kestnud kolme päevagi.
Mõni tund hiljem lükati kambri sse kaks üsna kehvas riietuses meest ning kesköö paiku sai siin endale ajutise eluaseme karakullkraega talvepalitus härrasmees.
Ööl vastu 23. veebruari viidi kaks vangi ära. Päev ise möödus vaikselt — ei toodud ega viidud kedagi.
24. veebruaril ootasid kongielanikud hommikusööki asjatult. Samuti jäi lõunatoit ära. Valvuritest polnud kuulda kippu ega kõppu.
„Tahavad vist surnuks näljutada!" kirusid paljud vangid ning hakkasid vastu kongi ust trummeldama. Aga kõik jäi endiseks.
Oma ehmatuseks tundis Denkteon, et tal on tõusmas palavik. Nägu hakkas õhetama, tekkisid kerged külmavärinad. Suu kuivas.
Kella viie paiku, kui väljas hakkas juba pimenema, ilmusid äkki kongi ukse taha kaks valvurit. Võti nagises lukus ning uks lükati laiali.
„Nii," pani üks valvuritest võtmete kõlinal käe puusa, „ja nüüd tehke, et te kõik hiljemalt viie minuti jooksul siit kadunud olete." „Kuhu?" küsisid mitu häält korraga. „Kuhu keegi soovib. Mõlemad välisuksed on avatud."
„Kas see pole provokatsioon? Võib-olla ootavad väljas kuulipildujad?" kahtles keegi.
„Pole mingit provokatsiooni. Tund aega tagasi olid sakslased juba Nõmmel. Kui viivitate, võite nende kätte sattuda."
Seda ei lastud korrata. Nii kiiresti, kui keegi sai, roniti naridelt alla ja oma asju, kellel neid oli, kaenla alla kahmates pageti pooljoostes kongist.
„Noh, vanamees! Mida sina veel ootad?" küsis valvur, kes Denkteoni seina najale toetumas nägi.
„Mul on palavik. Pea käib ringi ja jõud on otsas," vastas Denkteon hädiselt.
„Aga siia sa ei või jääda, kui tahad terve nahaga pääseda."
„Ma paluksin, head inimesed, aidake mind siit välja värske õhu kätte. Seal läheb paremaks," sosistas Denkteon.
Valvurid vaatasid üksteisele otsa ning noogutasid nõusolekuks. Kahe valvuri toetusel astus Denkteon vaevaliselt jalgu üksteise ette seades vangimaja uksest välja ning jäi meeste arvates küllaltki kindlalt jalule.
139
„Nüüd katsu siit kiiresti kaugemale minna," soovitasid valvurid ning läksid vanglahoonesse tagasi.
Denkteon tundis, et värske õhk mõjus tõesti hästi. End sundides ning kogu jõudu kokku võttes hakkas ta ettevaatlikult Niguliste poole liikuma.
Korteriukse avanud, ei uskunud teenija oma silmi.
„Kas ikka teie, härra?"
„Mina, Elsa," vastas Denkteon juba üsna kähiseva häälega.
„Sa armas Jumal küll! Kuidas te välja näete! Aga tulge ruttu sisse. Hea, et korter sai soojaks köetud. Ma nagu aimasin, et täna juhtub midagi ja teie tulete koju. Aga nüüd ajage see räpane palitu seljast ja võtke müts peast," võttis teenija hoolitsemiseohjad enda kätte.
„Ma ei jõua, Elsa," prantsatas Denkteon esikus toolile.
Teenija abiga sai ta siiski kuidagi palitu seljast ning saapad jalast. Siis aga oli jõud lõplikult otsas ja ta oleks kukkunud, kui teenija poleks õigel ajal toetanud ning diivani peale aidanud.
„Aga teie nägu, härra, on hullem kui koolnul," ütles Elsa, „ja karvadesse kasvanud. Kus te küll olite terve selle aja?"

„Ära küsi. Kunagi hiljem räägin. Mul on palavik ja kehas niisugune nõrkus, et ei püsi isegi jalul," rääkis Denkteon vaevaliselt. „Sa too vannitoast märg rätik, tõmba sellega üle minu näo ja siis mine kutsu arst. Doktor Seeblatt. Ta elab siinsamas lähedal."

„Tean küll."

Kakskümmend minutit hiljem oli arst kohal. Katsunud haige pulssi ja mõõtnud temperatuuri, muutus ta nägu üsna tõsiseks. Teenija abiga saadi haige ülakeha riietest vabaks. Stetoskoobiga patsiendi rinnakorvi põhjalikult läbi kuulanud, vangutas arst pead.

„On midagi tõsist, doktor?" küsis Denkteon vaevu huuli liigutades.

„Praegu veel mitte midagi erilist. Kuid tulen ka homme hommikul, siis ehk oskan midagi täpsemalt öelda." Ja teenija poole: „Tulge kohe minuga kaasa, annan pulbrid. Kaks neist andke haigele kohe sisse. Siis keetke vaarika- või pihlamarja teed ning sundige haiget seda vähemalt klaasitäis ära jooma, nii kuumalt, kui ta saab. Siis pange ta voodisse ning katke soojalt. Ja ärge unustage ka külma kompressi otsaesisele panemast!"

Järgmisel hommikul võis doktor Seeblatt haigust juba täpselt

diagnoosida — kopsupõletik. Veel mitte eriti äge, kuid võib selleks kujuneda.

Ometigi vaakus Denkteon peaaegu nädal aega elu ja surma piiril. Ainult teenija ennastsalgav hoolitsus ja arsti igapäevased näpunäited aitasid ületada kriisi ning tõid haige viimaks endisesse seisukorda tagasi.

Arst soovitas Denkteonile pärast paranemist tingimata kuni sügiseni kusagile männimetsaga ümbritsetud vaiksesse kohta sõita ja põhjalikult välja puhata.

Kui Denkteon oli juba võimeline külalist vastu võtma, helistas ta panka ja palus pearaamatupidajat end külastada. Tollelt sai ta lõpuks teada, miks ta oli vahistatud.

Komissar oli Petrogradist tagasi jõudnud 21. veebruaril lõunase rongiga, kuid panka tulemata pöördunud kohe vastavate organite poole nõudmisega Tallinna panga juhataja asetäitja Denkteon vahistada. Alles järgmise päeva pärastlõunal oli ta panka tulnud, portfellis paberid, nende hulgas ka ärakiri korraldusest Denkteoni arreteerimise kohta. Tallinna panga raha polnud Petrogradi jõudnudki, üleviimise aktil aga seisis tähtsuselt teisel kohal endise lauaülema allkiri.

„Nagu ma täna teada sain, leitigi Denkteoni korterist läbiotsimisel üle kuue tuhande kuldrubla ja paljud kuldesemed, mis kindlasti kuuluvad rahvale," oli Kurgin rääkinud.

Kui Denkteon oli loo ära kuulanud, küsis ta:

„Aga mis on Kurginist saanud?"

„Pole aimu. Kui ma mõni päev pärast sakslaste saabumist panka läksin, räägiti, et komissar pole enam seal käinud," vastas pearaamatupidaja.

„Kes seal praegu juhatajaks on?"

.Juhataja kohuseid kuni teie tagasitulekuni täidan mina." „Ei minust veel niipea asja saa," arvas Denkteon. „Olgu kuidas on. Aga ootame teid siiski tagasi," lõpetas pea- raamatupidaja.

Kuid ei saanud Robert Denkteon ei ligemal ajal ega ka kaugemas tulevikus oma endisele ametikohale asuda.

Vaatamata teenija hoolitsusele ja pealtnäha kosutavale suvepuhkusele, murdis ta maha üha ägenev kopsuhaigus, rahva seas tuntud galopeeriva tiisikusena. Kahekuuse lamamise järel saabus sama aasta oktoobri lõpupäevadel surm.

19. SAKSLASED

Pärast Keila lahingut 23. veebruaril 1918. aastal, kus punakaartlased osutasid Saksa regulaarväele viimast tõsist vastupanu, hõivasid sakslased ka Tallinna.

Algas võitjate repressioon võidetute üle, võimutses vägivald, milles küllaltki olulist osa etendasid ka bolševike poolt põranda alla hirmutatud endised tsaariarmee ohvitserid ning

kohalik saksa mõisnikkond. Kõik Oktoobrirevolutsiooniga sisse viidud muudatused kuulutati nulliks. Kehtestati uus, okupatsiooniaegne kord, mis ainult keelas ja käskis. Kohe esimesest päevast peale algasid massilised arreteerimised ning mahalaskmised, jälitati neid, kes kas või kaudseltki olid olnud seotud revolutsiooniliste korralduste, reformide ning teisendamistega rahva elus ja olus. Ilmusid idamargad, mis said kohustuslikuks maksevahendiks Tallinnas ja teistel okupeeritud aladel.

Algul Jaan Juurik rõõmustas, sest nüüdne võim ei ähvardanud tema kinnisvara, kuid pettus, kui liikvele ilmusid „ostmargad". Nüüd siis oli, nagu rahvas nöökas, käibel kolm raha — Nikolai, Kerenski ja Villemi oma, ning Juurikul oli algul küllalt tegemist, et selles tohuvabohus õigesti orienteeruda. Algul sai ikka veel midagi nii linnas kui ka maal hankida tsaarirublade eest, millesse rahval millegipärast rohkem usaldust oli, kuid hiljem need kadusid. Kerenski raha, mida trükiti kahekümne- ja neljakümnerublastes kupüürides ning lasti välja mitmekümnekupüüriliste „paberilinadena", kust kääride abil võis sobiva summa välja lõigata, ei kaotanud küll täielikult oma väärtust (leidus inimesi, kes ka seda aega taga igatsesid), kuid tõrjuti õige pea idamarkade poolt välja.

Nüüd siis tuli ka Juurikul laveerida — kus tsaari rahad, kus Kerenski omad, kus idamargad. Ja ega see nii lihtne olnudki. Maamehed enamasti ei tahtnud ühe, teise ega kolmanda raha eest midagi müüa, vaid nõudsid niiti, nõelu, sahariini, soola, seebikivi, riiet, rõivaid, jalanõusid, rauda, sütt, petrooleumi, karbiiti ja teab veel mida kõike, mis kauplustest oli juba ammu kadunud. Kõige minevam oli muidugi kuld, kuid seda hoidis Juurik nagu hingeõnnistust ja kasutas ainult siis, kui mõnda suuremat tehingut teiste rahadega või vahetuskaubana läbi viia ei saanud. Vaatamata igasugustele

käskudele, keeldudele ja isegi surmanuhtlusega ähvärdamistele hakkas spekulatiivne vahetuskaubandus nii külades kui ka linna „mustal turul" üha rohkem edenema. Kerkisid esile paljud mehed ja naised, kelle igapäevaseks tegevuseks muutus spekulatsioon milles tihtipeale ka Saksa sõdurid kaasa lõid. „Speck und Eier" samuti samagonn oli sõduritele isuäratavaks maiuspalaks, mille eest võis nende hõlma alt saada nahka, ihupesu ja muud niisugust, mida oli kerge uuesti ringlusse lasta. Ning selles ainete ja asjade segadikus oskas Juurik juba hästi orienteeruda. Annaks ainult jumal, et see kaua kestaks, mõtles ta.

Umbes nädal pärast sakslaste saabumist sai Juurik Orfs-kommandanfur'ist korralduse Suurupi piirkonna rannavalve-ülem ülemleitnant Kurt Lange koos tentsikuga korterisse majutada.

Neljakümnendates eluaastates, keskmist kasvu, blondi pea ja mürsukillust rikutud näoga ülemus ning tolle käsualune Hans Seele said ruumid, mida varem olid kasutanud Benhausen ja Balatina. Balatinale loovutas peretütar oma toa, kus kunagi oli elanud staabikapten Jermakov, ning kolis alumisele korrusele vanemate juurde.

Ohvitseri ja tentsiku käsukorras majja paigutamine ei meeldinud Juurikule põrmugi. Oleks veel, et kokkuleppel. Pealegi polnud korralduses ainsatki sõna üürist. Aga keeldudes oleks võinud võimudega vastuollu sattuda. Seda Juurik ei julgenud, ja nii tuli ebameeldiva olukorraga tahes-tahtmata leppida. Kuid hiljem, asja lähemalt kaaludes ja teisestki küljest vaadates, võis sellest pealesunnitud ohvitserist ja tema tentsikust isegi kasu olla: tuleb ju äriasjades nii mõndagi päevavalgust kartvat kodus hoida ja seepärast oleks niisuguste meeste majas viibimine üsnagi hea kilp, sest tsiviilvõimude — küllap needki varsti lagedale ilmuvad! — esindajad Saksa ohvitseri elukohta vaevalt oma nina pistaksid. Ja mis peamine — uue ülemusega võib pikapeale välja kujuneda samasugune vahekord, nagu see oli Jermakoviga, ning siis oleks ta õnnega koos.

Saksa keeles oli Juurik nõrk. Peamiseks vahetalitajaks tema suhetes ohvitseri ja tentsikuga kujunes Liisbet, kes enne sõda oli kaks aastat õppinud Tallinnas Töchterschule's ning keele võrdlemisi hästi kätte saanud.

Enne sissekolimist käskis ülemleitnant oma toa põhjalikult ära

puhastada. Selleks tuli mööbel välja viia ning toa põrandad, seinad, lagi ja aknad seebiveega puhtaks nühkida. Ka mööblile käskis ülemleitnant värskema välimuse anda.

„No see on vist pea peale kukkunud," kirus Juurik, kui tütar oli käsu ära tõlkinud. „Lagi ja seinad seebiveega pesta, kus seda enne on nähtud!"

Kaks päeva jändasid Seele ja Liisbet korteri korraldamisega, et teha see härra ohvitserile meelepäraseks. Siis tõi Lange toa-putukate tõrjeks karbi pulbrit, millega tapeet ning mööbliesemed põhjalikult üle tolmutati. Kui Seele tuba sama annuse pulbrit oli saanud, loovutati ülejääk Juurikule ja kästi igaks juhuks oma toad ning Balatina elutubagi sellega desinfitseerida. Vastuväidetele, et tema majas pole lutikaid ega teisi taolisi ..pudulojuseid", sai Juurik ülemleitnandilt vastuseks:

„Minu käsk, herr Juurik, tuleb vastuvaidlematult täita, ja seda ka tulevikus. Arusaadav?"

„Minu enda majas?" ajas Juurik silmad laiaks. ..Niikaua kui mina siin elan, herr Juurik, pole see enam ainult teie enda maja, vaid allub ortskomandantuurile, see aga tähendab, et te ise ja teie pere olete kaudselt allutatud Saksa sõjaväelisele režiimile."

„Nii et mobiliseeritud või?" ei saanud Juurik aru.

„Mitte mobiliseeritud selle mõiste otseses tähenduses, vaid te olete kohustatud suu pidama kõigest, mis on seotud minu siinolekuga, ja ka nendest, kes minu juures käivad. On see teile selge?"

„Miks ta selge pole, täiesti selge, härra ülemleitnant," kohmas Juurik vastu.

„Ja veel üks asi, Juurik: niikaua kui mina siin korteris asun, on majas maksvad ainult minu korraldused. Teiste ametkondade käsud ja keelud peale ortskomandantuuri omade pole teile kohustuslikud. Ja kui sealt midagi tuleb, teatage sellest otsekohe mulle. Saite aru?" raius Lange.

Sellest polnud kuigi raske aru saada ja Juurikul ei jäänud muud üle kui alistuda. Ta teadis hästi, et sakslastega ei tohtinud naljatada ja nendele vastuhakkamine lõpeb halvasti. Korraldagu siis see lõhkikistud näoga ülemleitnant nii, kuidas arvab, teda, Juurikut, see eriti ei häiri. Magamistuppa ta ilmselt korraldusi tegema ei tule ja Juuriku tegevusvabadust ka ei hakka piirama, aga muus

144

osas — eks seda näita tulevik. Naisele ja tütrele olukorda selgi-tedes lisas ta lõpuks: „Ja suumulk pange endil lukku."

Mõni päev pärast sissekolimist saatis Lange tentsikuga peremehele pudeli ersatskonjakit ja perenaisele kaks pakki kunstmett. Saadetised võeti muidugi tänuga vastu, kuid konjaki kohta arvas Juurik, et see on hullem solk kui samagonn, mida ajas Vuksi talu vanaperenaine külmanud kartuli ja leivavilja segust. Teinekord, kui mutil meski suure tule tõttu põhja kõrbes, nägi jook välja nagu rebase saba, lõhnas kõrbenud lambavilla järele ja selle maitse meenutas petrooleumi. Kunstmee kohta, mida peretütar ja perenaine esimest korda elus maitsesid, ei saanud midagi halba öelda — küllaldaselt magus leiva peale määrimiseks ja kõlbas hästi ka tee hulka segada.

Saksa ohvitseride toitlustamine näis kõrgel tasemel olevat. Liha-ja kalakonservide, soolatud ning suitsutatud peki, kanamunade ja muu suupärase kohta, mis Langele toodi, ei saanud Seelel nurinat olla — jätkus temale ja jäi ülemuselegi üle.

Ülemleitnant lõunastas peamiselt mujal, aga hommikueine ja õhtusöögi valmistas talle Seele. Ent sedagi mitte alati. Õige tihti juhtus, et Lange ei näidanud end järjest mitmel päeval, kuid seejärel oli tentsikul tegemist, et ülemuse garderoob, aluspesu juurde arvatud, jälle normaalse väljanägemise saaks.

Staabikapten Jermakov oli pinninud joomatuuri sattununa oma viinapudeli või -pudelid kodus üksinda tühjaks, mille tagajärjel mõnikord ka kuradikesed lagedale ilmusid. Nendega oli ta! siis üsna palju jahmerdamist, enne kui purujoobnult voodisse või põrandale vaikseks jäi. Ülemleitnant aga eelistas viina võtta seltskonnas. Vähemalt kord nädalas kogunesid Lange juurde oma märjukese-pudelitega mõned ohvitserid ja siis oli Seelel tuli taga, sest ülemleitnant armastas hiilata oma tentsiku kokakunstiga.

Vaatamata sellele, et Seele hoolsalt ja usinalt ülemleitnanti ümmardas, jäi tal piisavalt vaba aega ka enda tarvis. Algul ta võõristas pererahvast ja ühist kööki kasutades käitus üleolevalt. Kuid õige pea hakkas flirtima veetleva peretütrega ning ega toogi saanud elavaloomulise sakslase vastu päris ükskõikseks jääda. Uskliku perenaise sügavaks meelepahaks veetis Liisbet ülearu palju aega selle kergatsi sakslasega.

Kohe pärast Juuriku majja elama asumist oli Lange huvitatud, kes siin enne teda korteris on olnud. Ja kes on see naine, kes ärklikorruse teises otsas elab?

145

„Vene ohvitser elas. Rannavalve Suurupi piirkonna ülem. Paar päeva pärast punaste võimuletulekut leiti surnuna rannakivide vahelt," selgitas Juurik. „Aga naisterahvas, kes teises otsas elab, on ka ohvitseri proua, kuid mitte selle, kes merest leiti, vaid mereväeohvitseri oma."

„Ja mereväeohvitser, kus see on?"

„Selle tapsid vist punased jaanuarikuus Tallinna tänaval."

„Also, nii et ohvitserid ja pealegi venelased. Lasen selgitada," ütles ülemleitnant.

«Mereväeohvitser polnud venelane, vaid baltisakslane," mainis Juurik.

Kuid enne, kui selgitajaid oodata võis, tegi Seele seda omal käel. Sai peretütrelt teada, et proual ärklitoas juba üsna kitsas käes ning et ta on varsti sunnitud toidu saamiseks isegi oma riided turule viima. Lootes proualt vahetuskaubana vastu saada mõne naistehilbu kodustele saatmiseks, külastas Seele Balatinat, pakk toiduaineid kaenla all. Ja siis selgus, et Liisbet polnud tühje sõnu rääkinud — Balatina olukord polnud tõesti kadestamisväärne. Raha, mis leiti Benhauseni juurest haiglas, oli ammu otsas ja sahtlist leitud kuldrahadest ainult mõned üksikud järel. Peale enda rõivaste olid alles veel paruni pealisriided, mõni paar peetud poolsaapaid, kaks komplekti aluspesu ning vähesel määral väiksemaid esemeid. Täiesti tarbetuna seisvad kohvrid palus Balatina kohe pärast Benhauseni surma peretütrel ükshaaval turule viia. Nahkkohvritest sai Liisbet soodsasti lahti, sest nende pealisnahka võis kasutada kingade või poolsaabaste tegemisel, kuid fiiberkohvrid tuli ära anda poolmuidu.

Seele kaudu sai ülemleitnant Lange nii Balatina endisest elust kui ka praegusest seisukorrast üsnagi ülevaatliku pildi.

„Nii et aadlik?"

«Dokumentide järgi, härra ülemleitnant, sündinud paruness, kes oli abielus venelasest krahviga," kandis Seele ette.

„lsegi krahvinna," ei tahtnud Lange oma kõrvu uskuda ning otsustas prouat isiklikult külastada.

Lange suureks imestuseks ei andnud Balatina välimus kuidagi „tema kõrguse" mõõtu välja: lihtsalt riietatud, võrdlemisi lohaka soenguga ja väsinud näoilmega keskeas naine, nagu neid liikus hulgana igal pool.

Jutuajamisel, mis peagi muutus üsna avameelseks, kuulis

146

Lange, et siiski on tegemist kõrgemasse klassi kuuluva isikuga, kes olude sunnil pidi maha jätma oma kodulinna ja siin selles räpases urkas kõigist mahajäetuna peab virelema.

„Teie põgenemine oli vist kiireloomuline, et pidite kõik sinnapaika jätma?" uudishimutses Lange.

„Mitte just eriti, härra Lange, midagi saime ka kaasa võtta ja mille Benhausen siin ettevaatuse mõttes ära peitis. Millegipärast aga pidas ta mõistlikumaks peidiku asukoht enda teada jätta. Ja nüüd, pärast paruni traagilist surma, ongi kujunenud olukord, kus mul varsti pole enam süüagi," pihtis Balatina ja hakkas vaikselt nutma.

Ja samas meenus Balatinale tema endise mehe, krahv Salatini surm ning selle põhjus. Nüüd aga on tema juures Saksa ohvitser, kes võib-olla saab teda mingil määral aidata, ning ta otsustas katsuda. See tundus küll pealetükkivusena, kuid olukord ei lubanud oodata. Nutuhoo lõppedes võttis ta kogu oma veenmisoskuse kokku ja jutustas ohvitserile krahv

Balatini omaaegsetest teenetest Saksa impeeriumi ees. Nagu mees oli mõista andnud, on ühes Šveitsi pangas keiserliku Saksamaa poolt avatud isiklik pangakonto Balatini nimele.

„Kas teil, härra Lange, kui Saksa ohvitseril on võimalus selle kohta hankida täpsemaid andmeid?" lõpetas Balatina, vaadates ootusärevalt Langele otsa.

Lange, kes põlvnes keskmise jõukusega kaupmehe perekonnast, kus aususe mõiste määr kõikus olenevalt olukorrast, oli jahmunud: üks asi oli alt vedada mõnd kergeusklikku või kogenematut kaubapartnerit, kuid hoopis teine reeta isikliku kasusaamise eesmärgil kodumaa, oma rahvas ja keskkond. Ehkk; äraandmine toimus tema, Lange kodumaa kasuks, oli see siiski raskesti mõistetav tegu inimese poolt, kes ei kuulunud elukutseliste poliitikute ning poliitiliste mahhinaatorite kilda ning keda keskkond, kus ta ringles, jäägitult usaldas. Balatina ettepanek paistis Langele perspektiivituna. Vaevalt hakkaks keegi ülemjuhataja peakorteris säärase aegunud küsimusega tegelema, resident kukkus sisse ja kurat temaga. Aga võtta naiselt, kellel polnud enam mingeid võimalusi pikemaks seisusekohaseks eksisteerimiseks, viimanegi lootus — seda Lange ei söandanud.

«Kirjavahetus võib praeguste olude tõttu kujuneda pikaajaliseks,

kuid lootust, armuline proua, ei tohi kunagi kaotada," lubas la Balatinale.

Et ka Seelel oli vahetevahel võimalus Balatina juurde sisse! astuda, muutus nende vahekord üsna sõbralikuks. Seele sai palju teada Venemaa pealinna kõrgema seltskonna omaaegsest eluolust, selle intriigidest, seal valitsenud pugemismaneeridest, üksteise altvedamistest ning elukommete lõtvusest.

Seele enese jutt, mida ta oskas huvitavalt serveerida, aga tiirles peamiselt Hamburgis sadama lähedal asuva antikvariaadi ümber, mille ta oli isalt pärinud. Peale kõige muude antiiksete või sinnakanti kuuluvate esemete, mis antikvariaadis leidus, tõid välisreisidelt tulnud meremehed mitmesuguseid Aafrika, Lõuna-Ameerika, Vaikse ookeani saarte ning paljude teiste eksootiliste paikade rahvaste kas usuliste rituaalide täitmiseks või mõneks muuks otstarbeks valmistatud näokatteid, riideid, jalanõusid, pea-ehteid ja muud sellesarnast. Tihti sai antikvaar endale üsnagi unikaalseid esemeid, mille eest maksis meremehele ainult pudeli viina hinna.

Seele isa oli osanud paljude muuseumide töötajate, samuti kollektsionääride ringkonnas end hästi sisse töötada. Mõnedki uunikumid leidsid koha eraisikute kogudes või nii Saksamaa kui ka välisriikide muuseumides. Ja mis peaasi — niikaua kui leidus kaugesõidumeremehi, polnud taolisest tulusast kaubast kunagi puudu.

Ah et kuidas ja mis põhjusel ta selle lõhkikistud näopoolega ülemleitnandi teenriks sai? Seda, armuline proua, dikteeris enese-alalhoiu instinkt. Muidu võib-olla lamaks Seele juba ammu ühishauas, aga paremal juhul vireleks poolnäljasena sõjavangis. Lange pole südames halb inimene, kuid ka temal on oma kapriisid. Ja mida enam ta end viinaga mürgitab, seda mõnusamalt mööduvad tentsiku sõduripäevad keiserlikus armees.

Kui jutt kaldus Balatina tulevikukavatsustele, oskas proua ainult õlgu kehitades silmi vesistada.

Aga Seele külaskäigud Balatina juurde ei jäänud peretütrele märkamatuks. Ja ükskord võttis Liisbet asja klaarimise alla.

„Mis sa nüüd, rumalukene," naeris Seele, „ta on aristokraat, pärit kõrgemast seltskonnast, ja kuidas võiksin ma millegi niisugusega hakkama saada, millest sa praegu mõtled."

„Vöib-olia, Hans, et sina ise ei saa küll hakkama. Aga tema on

kõigepealt naine ja alles siis aristokraat. Ja miks ei või juhtuda, et ta end ühel ilusal tunnil sulle külje alla ei poeta? Vaata sa mul ette, Hams, kui see juhtub, on meie suhted läbi," hoiatas Liisbet.

„Ole üsna mureta, kallis, sinu võludest mulle piisab," rahustas Seele Liisbetit.

Kuid sellest õhtust peale hakkaski Seele peas ringlema mõte — aga miks ka mitte?

Märtsi keskpaiku külastas Balatinat Tauber ning tõi kaasa mõnikümmend kanamuna ja tüki sealiha. Taaskohtumise elevusest lasi Balatina peretütrel külalise auks tagasihoidliku õhtueine valmistada, kutsus ka Seele osa võtma. Et koosviibimisele pidulikku ilmet anda, toi Seele kaasa pool pudelit ersatskonjakit. Seelele tutvustas Balatina Tauberit kui omaaegset head tuttavat Petrogradi päevilt, kes siämuti oli sunnitud revolutsiooni eest Tallinna põgenema. Paraku erga puudusid koosviibijail ühised huvid ning ühine tutvusringkond, mille olemasolu annab alati keskustelule ligidasema ja intiimsema Värvingu. Vahetati üldmuljeid valitsevast olukorrast, tehti prognoose tulevikuks, ja et puudus usalduslik vahekord, hoiduti isiklikest arvamustest.

Öelnud, et tal on kiire, lahkus Tauber hämaruse saabudes ning võttis kaasa kaartidega portfelli.

20. KRAHVINNA SAATUS

Seelele olid vastupandamatuteks huviobjektideks piiblid, alates Gutenbergi-aegsetest esimestest trükistest kuni hilisemateni, mis aegade jooksul olid samuti muutunud haruldasteks. Ja üks selline saksakeelne väljaanne, mille olemasolust ta oli küll teadlik, kuid mida ta aastatepikkustele püüdlustele vaatamata omandada poinud suutnud, lamas siinsamas, käeulatuse kaugusel. Aga nähes Balatina kiindumust pühakirjasse, ei söandanud Seele oma huvitatust otseselt ilmutada, ootas, kuni aeg küpseks saab. Teeseldes usklikkust, palus ta vahetevahel piiblit lugeda, ja Balatina ei tihanud vastu vaielda.

Kärsitult ootas Balatina uudiseid Tauberilt ja Lange kirjavahetuse

tulemusi. Kuidagi ei tahtnud ta uskuda, et tema, omaaegne kõrgeima seltskonna liige, jäetakse saatuse pillutada.

Aga aeg veeres, ja märtsi lõpuks olid käiku lastud kõik kuldmündid ja Benhausenile kuulunud asjad. Tahes-tahtmata tuli mõelda, kuidas elada edasi. Oma riidehilbud maha müüa — tähendab, lisaks näljapajukile jääb ta ka paljaks? Benhauseni toa lauasahtli leitud vääriskiviga kuldsõrmus tasus Juurikule mõneks ajaks küll korteriüüri. Paar päeva hiljem, kui ta oli peretütrega turule saatnud ühe kleidi, mille eest sai ainult mõne naela soolakala, hakkas lootusetuse karikas üle ajama. Nüüd oli järel veel lai tukatikullast laulatussõrmus. Kuid kauaks sellestki jätkub?

On paljudest näidetest teada, milline imepärane enesekindlus, leidlikkus ja ettevõtlikkus ilmneb mõnedel inimestel, kes on sattunud äärmiselt viletsasse olukorda. Selle momendini elatakse nagu surutise all, pidevas kartuses puuduse ees, kannatuse, kitsikuse ja alanduse sünges eelhirmus, mis aga hajub, kui on jõutud viimse piirini. Ja see ilmnes ka Balatina juures, kellel tõepoolest enam midagi polnud kaotada.

Samas leidis Seele, et on tulnud tema aeg. Kuid ta suureks pettumuseks ei nõustunud Balatina mingil tingimusel piiblist loo buma.

„See piibel, härra Seele, peab viimse perekonnaliikmega koos viimsele teekonnale minema. Nii ütles isa, kui surivoodil selle minule andis. Tõotasin, et see saab nii olema. Ja et mul järglaste saamine pole võimalik, siis on minu kohus isale antud tõotus täita."

„See, armuline proua, oleks ju pühaduse rüvetamine — piibel on mõeldud elavatele inimestele, kes sellest leiavad hingele kosutust, aga mitte kõdunemiseks mullas."

„Ja teie arvate, härra Seele, et piibel, kui ta teie kätesse satub, leiab just niisuguse otstarbe?" küsis Balatina.

«Kindlasti, sest mina teda hauda kaasa võtta ei kavatse," kinnitas Seele.

On vist õige aeg rääkida Seelele aardest, otsustas Balatina. Ta oli unetutel ööde! selle üle palju mõelnud, kuid Tauberile lootes ikkagi edasi lükanud. Nüüd aga muutus olukord juba väljakannatamatuks. Aga et aare leitakse, selles oli Balatina kaljukindel, ning miks ei või leidjaks olla just Seele. Siis oleks krahvinna päästetud.

Ja ühel päeval avaldaski Balatina saladuse. Et on olemas tohutu varandus, mille Benhausen enne surma siiasamasse lähedusse peitis ja mille väärtus ulatub vähemalt miljoni kuldrublani. Ja tema, Balatina, loovutaks sellest poole leidjale.

Üllatav uudis, et siinsamas, võib-olla isegi ainult mõne sammu kaugusel lebab aare, ajas Seele kohevile. Kaks päeva nuuskis ta maja ümbruses, kuuris, tubades, milles elasid ülemleitnant ja ta ise, kuid tagajärjetult. See askeldamine ei jäänud märkamata peretütrele, ning viimaks oli Seele sunnitud saladuse Liisbetile edasi rääkima. Kohe oli see teada ka Juurikul ja nüüd võeti ette juba tõsine otsimine. Maja ümbrus, kuhu aare võis olla peidetud, jagati osadeks ning tuhniti, niipalju kui raudkang, kirka ja labidas seda lubasid, põhjalikult läbi. Ehkki juba lumeta, kuid veel külmunud maa tõttu ei andnud ettevõtmine mingeid tulemusi ning asi otsustati soojema aja tulekuni edasi lükata. Balatina oli lihtsalt meeleheitel, sest nüüd kaotas ta viimsegi lootuse.

Ülemleitnant Lange, kellele Seele Balatina väljapääsmatust olukorrast ette kandis, lubas naisele ohvitseride kasiinos mingisuguse töö muretseda.

„Olete jumekas naine, tingimata leitakse kasiinos teile vääriline teenistus," julgustas sõjamees krahvinnat.

Aga Balatina otsustas viimases hädas oma isa vana sõbra, Diakonisside haigla peaarsti poole pöörduda. Kehvalt riides ja puudulike jalavarjudega asus ta aprilli algul jalgsi linna poole teele. Päevapikkuse ekslemise järel külmas ja tuulises ilmas jõudis ta lõpuks Pärnu maanteele haiglasse.

„Teie jaoks, krahvinna, leidub meil alati midagi," lubas Gluck, kui külaline oli oma lootusetu olukorra peaarstile ära rääkinud, „kuid just päevapealt pole küll midagi teie seisusele vastavat pakkuda. Täna on neljapäev," vaatas ta kalendrisse, „kui tuleksite haigemajja, ütleme, järgmisel esmaspäeval, siis korraldan teie jaoks elamise ja ühtlasi vaatame, mis edasi saab. Oma ülikoolikaaslase tütart ma hätta ei jäta, selles olge kindel."

„Kuid, härra doktor, häbi on tunnistada, aga häda ei anna häbeneda — olen seisukorras, kus mul pole pennigi taskus," lausus Balatina ning peitis näo nuuksudes taskurätikusse.

„Sellest, armuline proua, saame üle," otsis Gluck rahataskust kakssada idamarka ja ulatas Balatinale. „See oleks avansiks. Loodan,

151

et saate selle abil oma praeguse elukohaga lõpparve teha." Tähelepanelikult külalise kehva riietust silmitsenud, lisas ta: ..Viime teid, kui olete nõus, haigemaja automobiiliga koju ning toome esmaspäeval siia tagasi."

Tänulikult pööras Balatina nutust märjad silmad peaarsti pooki ning noogutas.

„Kas olete lõunat söönud?" küsis Gluck.

„Ei," vastas Balatina.

„Siis serveerime teile selle kohe vastuvõturuumi. Kui oletp lõunastanud, võite viivitamata alustada kojusõitu."

Tänutundega asus Balatina koduteele. Toitev eine, millest M juba hulk aega ilma oli olnud, ning peaarsti sisendatud kindlustunne tegid meele rõõmsaks. Küllap juba Gluck leiab pääsetee, i

Kuid kehv riietus hakkas end uuesti tunda andma. Vahepeal tugevnenud niiske tuul pani ta lahtises sõiduriistas üleni värisema, ning vaatamata karusnahksele kattele, mille juht talle üle heitis, tekkis kehas külmatunne, mis aina süvenes, õhtusöök, kaks kartulikooki, mis peretütar tõi, jäi puutumata ning külmavärinatega heitis ta voodisse. Järgmisel hommikul külastas teda Seele ning viis jutu jälle piiblile. Kuid Balatina jäi kindlaks; juba paari päeva pärast pidi ta siit lahkuma ja nüüd oleks olnud mõttetu piiblit Seelele loovutada, õhtupoolikul, kui Seele uuesti külla tuli, kaasas marmelaad ja mõned viilud leiba, oli Balatinal kõrge palavik. Ta palus Seelet, et see ülemleitnant Lange tema juurde saadaks, ja kui Lange õhtul hilja tuli, tundis naine end juba üsna halvasti. Balatina ainuke palve Langele

oli, et too võtaks piibli ajutiselt oma hoole alla, ja juhul kui krahvinna sureb, paneks selle tema juurde puusärki.

..Suremisest, armuline proua, on veel vara rääkida, aga teie soovi täidan ma meelsasti," lubas Lange, „ja homme hommikul saadan arsti."

Laupäeva hommikul lubatud arsti ei tulnud. Kui see vastu õhtut siiski ilmus, oli haige juba pooleldi meelemärkuseta ning arst võis konstateerida, et siin ei aita enam arstiabigi — kahepoolne äge kopsupõletik oli saavutanud haripunkti.

„Ei sellest enam elulooma saa," arvas Liisbet.

..Tohoo, pärgel," ei osanud Juurik muud lausuda, „ja pennita taskus."

Pühapäeva hommikul leidis peretütar üürilise voodis surnult.

21. MATUSED

Lahkunu puusärki asetamise rituaal oli määratud kella kuueks õhtul. Kuna pastori või isegi köstri kohaletoomine oli Juuriku arvates liiga kallis lõbu, siis otsustati kutsuda baptistide koguduse vanem Juhan Kurgmann, kes selliste toimingute eest raha ei võtnud.

Kurgmann, kes oma sõnakuse poolest ei andnud alla isegi kõige õpetatumale pastorile, oskas piiblit õdedele-vendadele üsna meelepäraselt tõlgendada, mille tõttu tema palvetunnid jätsid osavõtjaile alati sügava mulje. Põrgupiinad oskas ta nii veenvalt silme ette manada, et naistel ja paljudel meestelgi hirmujudinad üle selja jooksid ning väävli ja keeva tõrva hais ninna kippus. Kui aga jutlus oli üles ehitatud paradiisiõndsustele, tundis igaüks, nagu voolaks talle südamesse inglite koorilaulu ja seda saatva simblimängu jumalikud helid.

Puusärki paigutamisest võtsid peale pererahva veel osa ülemleitnant Lange ja selle tentsik Seele ning mõned koguduse liikmed, kes selleks mahti said.

Lihtne, värvimata laudadest kiiresti kokkuklopsitud ja vanade voodilinadega dekoreeritud kirst tõsteti kahele pukile. Kaks para-fiinküünalt, säärast, mida harilikult kasutati reisivagunite valgustamiseks, pandi puusärgi peatsisse. Kolm lillepotti, üks ühele ja teine teisele poole ja kolmas puusärgi jalutsisse, said ainukeseks kaunistuseks krahvinna Eugenie Balatina maiste jäänuste juures.

Leinaruumi sisenenud jutlustaja vabastas end pealisrõivastest, ning vahetanud tasasel häälel mõne sõna perenaisega, asus kadunu peatsisse. Köhatanud kombekohaselt hääle puhtaks, keskendus ta veidi aega, ning käsi nagu õnnistades õlgade kõrgusele tõstes lausus iga sõna rõhutades aeglaselt: ..Mullast oled sa võetud ja mullaks pead sa saama. Aamen." Ning vaikis mõne hetke. Ja siis tuli asjakohane kõne, kuhu ohtralt põimiti inimlaste häid, Jumalale meelepäraseid toimetusi ning tegusid, kuid ei jäetud kõrvale ka teist tahku, kus jutuks oli põrgu ja sellega i seotud tagajärjed neile inimestele, kes on oma palge Jumalalt ära pööranud ning patuteed tallavad.

Kaks sakslast, kes Kurgmanni jutust sõnagi ei mõistnud, märkasid ometi, et ladusalt, žestide ja näomiimika saatel esitatud kõne

mõjus majaperenaisele ja teistele usklikele nii, et nende silm varsti vesiseks läksid.

„Kuramuse hästi põrutab see Kurgmanni Juhan," ei saanud Juurik mõttes oma tunnustust varjata. „Ja pole siis ime, et eided ta ligi nagu mesilased meepoti ümber tiirlevad."

Juhan Kurgmann oli ikka olnud tuntud meistermees. Ta oli paljudel siitkandi ehitajatel majaseinad üles löönud, ja et töö oli esmaklassiline, polnud tal sellest kunagi puudust. Talvel, kui välistööde hooaeg möödas, tegi Kurgmann pottsepatööd, mil| üle ka kellelgi nurinat polnud.

Hea jutuanni pärast oli ta teretulnud nii pulmapidudel, varrude kui ka matustel. Ainuke puudus, ja see on headel meistritel ikka esinenud, oli viinaviga. Pärast mõne tulusa tööotsa lõpetamist pidas Kurgmann ametis isegi mitmepäevase vaheaja, mille täitis viinaga.

Ja siis hakkas rahva seas läbi imbuma kuuldus, et Kurgmanni Juhan on palvevennaks hakanud; et on jätnud viina ja tubaka sinnapaika ning käib usinasti palvetundides. Agarasti

jumalateenij misest osavõtjad naised said hea põhjuse Juhanit oma meestelt õige mehe musternäidisena nina alla hõõruda.
„Jumala teod ja teed on imelikud," ironiseerisid mõned KurgJ manni endised topsivennad, „küllap ehk tuleme ka kampa, kuid algul tuleb ära oodata, kaua Juhan ise vastu peab."
„Küllap lõpetab selle jumalaga jändamise ja tuleb varsti täitse meeste sekka tagasi," arvasid teised.
Kuid Kurgmann ei tulnud. Selle asemel uuris ta hoolega piiblil ning talletas sealt endale just need kohad hästi mällu, mis lubasid usklikele pärast surma kõik taevaõndsused osaks saade ilmalikele — ja eriti jumalavallatuile — aga kõik põrgupiinad kaela tuua.
Puusepaametit ega pottsepatööd ei jätnud ta unarusse, kuic nõudis nüüd kõrgemat tasu kui varem. Pärast paariaastast misjonitööd tunnistasid palvevennad ja -õed Juhan Kurgmanni endi eestvedajaks.
„ Umbes veerandtunnise jutluse järel ütles Kurgmann lõpetuseks: „Jumal on sind siia ilma saatnud ja siit ilmast võtnud, sest mullast oled sa võetud ja mullaks pead sa saama. Aamen.
Nähes, et tseremoonia on lõppenud, väljus Lange ruumist. Ta tuli mõne hetke pärast tagasi ning pani piibli lahkunu rinnale
154

asetatud ristis käte alla. Seele ei uskunud oma silmi: nüüd kadus igasugune lootus piiblit endale saada.
Kirstu kaas kruviti kinni ja pärast paari palvevenna kombekohast lauset läksid kõrk ruumisviibijad laiali.
Kui tentsik võib-olla varem polnudki oma ülemust kuigi palju sarjanud, sest teenistus on teenistus ja Lange polnud sugugi paha peremees, siis nüüd, kus too ise oma käega Seele igatsetud raamatu kirstu pani, läks endisel antikvaaril kops üle maksa.
„Närakas," tituleeris ta Langet tagaselja, „ja ometi oleks piibel juba minu oma olnud."
„Aga piibel on ju veel siin ja mitte maa all," arvas Liisbet, „see tuleb kirstust välja võtta ja ongi kõik."
„Kuidas? Välja võtta? See oleks ju surnu rüvetamine!" ehmus Seele peretütre mõttest.
„Tühjagi. Surnul pole sellest külma ega sooja, kas ta maetakse piibliga või ilma, kuid sina, Hans, saad selle, mille järe hing haige on."
„Siis tuleb ju puusärgil kaas lahti kruvida?"
„Muidugi. Seda teeme siis, kui leitnant magab. Ma muretsen kruvikeeraja ja toon lambi," julgustas Liisbet.
Pisut enne kesköö hiilisid peretütar ja Seele tuppa, kus asus surnu. Kruvide väljakeeramine ja kirstult kaane mahatõõltmin ei nõudnud palju aega. Seele võttis raamatu Balatina külmade ristipandud käte alt ära.
Matus tuli aga edasi lükata kahe päeva võrra. Kalmistukorraldaja nõusolekul oli haud juba valmis kaevatud, kuid viivitus tekkis koguduse hingekarjase poolt, kes polnud nõus, et keegi maetakse pühitsetud mulda jumalaõnnistust saamata — lahkusulist leinatalitust ei peetud miskiks, nagu oleks nende jumal tühi koht taevas. Ainult üiemleitnant Lange vahelesegamise tulemusen andis pastor lõpuks loa.
Peieliste jaoks laenas Juurik lisaks ühe hobuse. Ta oma vankrile paigutati puusärk ning sinna mahtus hobusejuhi kõrvale ära ka Kurgmann. Saatjate vankrisse istusid kaks koguduseliiget, maja perenaine ning Seele ühes peretütrega.
Lühikese kõne pidas taas Kurgmann.
Kalmuküngast jäid ehtima üksnes lihtne puurist ja paar lõikelille.

Teine osa. AARDE OTSINGUD

1. SEELE

Tänu oma ettenägelikkusele pääses Hans Seele sõjamöllust terve nahaga. Oli alandav olla teise teenriks, kui ise oled kord juba olnud teistele peremeheks. Kuid selle tasuks olid luud-kondid terved ning hing sees.

Jõudnud kodumaale tagasi, asus ta taas antikvariaati, mis seni oli olnud peremehe äraoleku tõttu suletud. Sissetöötamine võttis aega üle aasta, kuid pisitasa hakkas äri endist hoogu võtma, eriti siis, kui silmapiirile ilmusid ameeriklased. Et Ameerika dollari kurss võrreldes pärastsõjaaegse Saksa margaga oli kõrge, võis Saksamaal valuuta eest lausa võileivahinnaga osta mitmesuguseid väärtuslikke asju. Ja seda võimalust kasutasid välismaalased ohtralt. Seele kui ettevaatlik ärimees hoidus siiski suurematest tehingutest, sest igavesti ei võinud selline olukord Saksamaal kesta, odavaks langenud kaup pidi kodumaal varem või hiljem hinda juurde saama.

Ükskord tõi keegi vanem proua antikvariaati piibli — Suurupi-eksemplariga ühest ja samast väljaandest. Raamatuid omavahel ligemalt võrreldes — et kumb on paremini säilinud — leidis Seele kirstust varastatud piibli tagakaanelt iseärasuse, mis teisel raamatul puudus: kaane sisekülg tundus veidi kummis olevat. Luubiga uurides märkas seal kleepimisjälgi. Ettevaatlikult lehe kaane küljest lahti tõmmanud, avastas ta kummalise paberi. Ta ei osanud nendele kriipsudele ja numbritele mingit tähendust anda, sai ainult aru, et paberileht polnud vana, vaid oli sinna peidetud suhteliselt hiljuti.

Igaks juhuks — ehkki puudusid kleepimisjäljed — rebis Seele ettevaatlikult ka piibli esikaane sisemise lehe lahti, kuid sealt ei leidnud ta midagi. Aga õhtul enne magamaminekut lõi peast nagu välgusähvatus läbi. Kohe ruttas ta töötuppa, otsis piibli-lehtede vahelt imeliku paberi välja ning uuris seda lähemalt.

157

Lehele joonistatud kriipsudest ja numbritest võis arvata, et need viitavad kuhugi. Sinna oli märgitud ilmakaarte suund, siis veel ruut, mille juurest pikem kriips kulges lõuna suunas, ja kriipsu lõpus rist... Tähendab... ei julgenud Seele kohe lõpuni mõelda. Ta käed hakkasid värisema ning kuum juga käis kehast läbi. Tähendab, aare on siiski olemas ning tema, Seele, hoiab selle leidmise võtit enda käes. Jumal olgu armuline — kui sellest, mis Salatina rääkis, ka ainult kümnendik osagi peidikus on, saab tast rikas või vähemalt jõukas mees.

Kuidas varandust kätte saada? Esimeses tuhinas paistis see olevat lihtsamast lihtsam — tuleb minna Suurupisse ning seal vastavalt skeemile asja uurida. Ent järele mõeldes ei tundunudki see enam nii lihtsana. Suurupi asub Tallinna külje all, Tallinn aga hoopis teises riigis. Mitte küll kusagil Aafrikas või Ameerikas, vaid võrdlemisi lähedal, kuid see ei kergendanud ligipääsu-võimalusi karvavõrdki.

Hoopis mahajahtununa võttis Seele mõttekäik teise suuna: kas piibli kaane vahelt leitud paberitükk tähendabki seda, mida tema arvab? Ning ega seegi ole võimatu, et aare on juba leitud. Selle olemasolust olid teadlikud veel Juurik koos tütrega ning arvatavasti ka see Tauber, kes kunagi Balatinat külastas, ja siis nagu tina tuhka kadus. Kuid siiski, kellelgi neist polnud: tookord ju plaani ja umbkaudu otsimine siin juba ei aita. Või siis tuleks Juuriku maja ümbrus poolekiiomeetrises või isegi veel suuremas raadiuses vähemalt meetri sügavuselt läbi kaevata.

Seele kaotas hingerahu. Päevaste askelduste keerises polnud see eriti tuntav, kuid õhtul voodis hakkasid tahtmatult meenuma Juuriku maja ja selle ümbrus, mille ta küll seal olles oli tagajärjetult läbi tuhninud nii üksinda kui ka koos Juuriku ning selle tütrega. Et talvel, kui Balatina veel elus oli olnud, midagi ei leitud, siis korrati otsimist pärast krahvinna surma ka kevadel, kui pinnas oli üles sulanud. Kuid samuti tagajärjetult. Eks siis tuldudki üksmeelsele arvamusele, et kui Balatinal polnud enam millegagi toidu ja korteri eest maksta, tahtis ta olematu aarde väljamõtlemisega oma viibimist Juuriku juures pikendada. Aga nüüd

see skeem? Ja miljon kuldrubla? Need pole need miljonid, mis praegu Saksamaal käibel ja mille nimiväärtuse eest ei saaks osta vist sedagi paberilipakat, millele raha ise on trükitud.

Sadamas ringi liikudes uudistas Seele nii Saksa kui ka välismaa

158

laevu, küll suuremaid, küll väiksemaid, ning ikka ja jälle kerkis silmade ette miljon kullas, mis võimaldaks kas või reederiks hakata, eriti nüüd, pärastsõjaaegsel ajal, kui veoste hinnad kõrged ja laevade järele suur nõudmine, nagu ta kuulnud oli.

Kursivahed Saksa marga, Ameerika dollari ja Inglise naela vahel oli Seele juba ammu välja arvutanud, ja nii võis näiteks mõnesaja tuhande dollari eest terve tänava mõlemapoolsed majad kokku osta. Ja mitte tühised üheperekonnaelamud, vaid kahe-kolmekorruselised hooned — kokku mõnesaja üürilisega.

Lollus! Puhas jamps! Seele katsus neist mõtetest lahti saada, mõneks ajaks see ka õnnestus. Aga võimalus aarde omanikuks saada tõusis taas esile, kui ta jälle silmitses plaani — see nagu tõmbas ennast aeg-ajalt kätte võtma!

Lolliks võib minna!

Ja Seele — et hingerahu tagasi saada — otsustas kõige ligemal ajal Tallinna külastada. Kuid see võimalus avanes alles 1922. aasta sügisel.

Õnneks elas Juurik veel vanas kohas. Külaline andis pererahvale kaasatoodud kingitused kätte: pereisale pika, allapoole koolduva varre ning mahuka kahaga piibu, mida kasutati Baieris pidulike sündmuste ajal, ning kaanega keraamilise õllekruusi, peretütrele kleidiriide ja perenaisele õlaräti ning kirju mustriga pearätiku. Jällenägemisrõõmu aitas tõsta Saksamaa kadakamarja-naps. Seejärel rääkis Seele oma külastuse põhjusest ning näitas ka salapärast paberit.

„Taevane Jumal!" ehmus perenaine, kui kuulis, et plaan on leitud piibli kaane vahelt. „Kust ta piibli kätte sai? Ohvitser pani ju selle surnu ristis käte alla. Nüüd hakkab ta kindlasti kodukäijaks."

„Unsinn," ütles Seele, kui Liisbet talle perenaise kartuse ära seletas. „See pole sama piibel. Selle kinkis lahkunu mulle ammu enne surma." Seele ja Liisbeti pilgud kohtusid ja mõlema näole ilmus kerge muie.

„Kuid minu teada, ema, oli Balatinal ka teine piibel, mida ta eriti hoolikalt hoidis, ja selle ta vist härra Seelele kinkiski," lausus Liisbet, et ema mõtteid kõrvale viia.

„Ah, Liisbet, Liisbet! Küll Jumal näeb ja teab kõik," ütles perenaine ning pani käed nagu palveks kokku.

„Mis asja sa jamad?" pöördus Juurik naise poole. „Kui see

159

oleks sama piibel, oleks sul igal ööl tuba kodukäijaid tä aga neid pole tänini ühtegi näha ega kuulda."

Piibli kaane vahelt leitud plaanil, mida koosviibijad peale perenaise, kes õige pea seltskonnast lahkus, innukalt uurisid, polnud märgitud, missuguses mõõtühikus — meeter, jalg, samm, süld — on kaugus majast kuni joone lõpul oleva ristini märgitud; seal seisis ainult number 282. Kui jalg, siis on aare peidetud veel suhteliselt ligidale. Et meeter polnud ajal, mil Benhausen plaani koostas, veel laiemalt käibel, siis kõige tõenäolisemalt võis 282 olla süldades. Aga võib-olla ka pikkades sammudes.

Ehkki Liisbet ja Seele kibelesid otsimisega kohe algust teha, laitis Juurik niisuguse ülearuse kiirustamise maha — homme ka päev.

Järgmisel päeval valmistas Juurik kahest puuridvast hargi, mille otste vahemaa teineteisest oli täpselt üks süld. Mõõtmist alustati maja vundamendist ja sealt otse üle tee, kraavi ja põõsaste metsa poole. Peretütre ülesandeks oli jälgida, et mehed — Juurik ees, sirklit ühe otsa pealt teisele tõstes, ja Seele järel — maja suhtes õiget suunda peaksid.

250 sülla järel jõudsid mehed metsatukka ja järgmise 30 pärast lagedamale kohale. Veel kaks sülda! Kuid see polnud paik, millest võinuks paista kunagisi kaevamisjälgi. Juurik torkis koha mõne sammu ulatuses ümberringi läbi, kuid raudora ette mingit takistust ei

jäänud. Siis märkis ta paiga lepavaiaga, ja kui Liisbet oli pärale jõudnud, hakati kaugemaltki otsima. Vaia ümbrus torgiti nüüd umbes kuue sülla raadiuses üsnagi tihedalt auke täis. Pärast lõunat hakkas vihma sadama, ja kui videvikuks töö lõpetati, olid otsijad läbimärjad. Igaks juhuks tuhniti paikkond kahe päeva jooksul veel kõigi arvesseminevate mõõtude ulatuses põhjalikult läbi, kuid ikka tulemusteta.

Pettunult ja enda peale pahasena lahkus Seele Tallinnast.

2. TAASKOHTUMINE HAMBURGIS

1923. aasta südasuvel külastas antikvariaati meremees, kellel oli kaasas Aafrika pärismaalastelt hangitud eksootilisi esemeid: peakatteid, niudevöösid, käevõrusid. Kui antikvaar ja müüja olid hinna suhtes kokku leppinud, küsis meremees:

„Teie näite mulle väga tuttavana, kus kohas me oleme varem kohtunud? Või ma vahetan teid kellegi teisega ära?"

Nüüd silmitses ka Seele meremeest lähemalt ja ta nägu tõmbus laia naeru täis.

„Muidugi, härra Tauber, oleme kohtunud! Eestimaal, Suurupis. Härra Juuriku majas, krahvinna Balatina juures, kui mäletate. Kuid millegipärast kadusite pärast seda jäljetult, kuigi krahvinna ootas teid väga."

„Aa, härra Seele, miks ei mäleta! See on tõesti üllatav kohtumine. Teeksin isegi ettepaneku natuke koos istuda ja juttu ajada. Mis te selle kohta ütlete?" sattus Tauber hoogu.

„Võiks küll. Tõesti võiks," oli Seele päri, „kuid ainult pärast äri sulgemist. Siis nagu segamatum olemine."

õhtul, Seele elukorteris, mis asus sealsamas äriruumi taga, rääkis sakslane oma tollasest teenistuskäigust kuni Saksa armee taandumiseni Tallinnast.

„õnneks jäi ülemleitnant ja koos temaga ka mina kõige hullematest sündmustest kõrvale. Saksamaale tagasijõudmisel mind aga demobiliseeriti, ja nagu näete — asusin tagasi oma endisele tegevusalale."

„Jah, eks see neetud sõda tegi palju häda riikidele ja põhjustas kannatusi üksikutele inimestele," kostis Tauber. Tükk aega mehed vaikisid, kumbki oma mõtete juures.

„Kuid ka teil, härra Tauber, on vist mõndagi pajatada. Kas või sedagi, mis põhjusel te praegu Hamburgis viibite," elavnes Seele.

„Ega minugi päevad selles virvarris just roosiliseks kujunenud. Aga miks ma praegu siin olen, seda võite kohe kuulda, kui teil selleks vaid tahtmist on," vastas Tauber.

Ja nüüd kuulis Seele järgmist lugu.

161

TAUBERI JUTUSTUS

1919. aasta algul arvasin, et on tulnud aeg viia Benhauseni mineerimiskaardid Tallinna mereväestaapi, kust lootsin nende eest saada tasu, mis oleks minu virelemisele paugupealt lõpu teinud. Nõustusin avaldama saladuse üksnes admiralile enesele. Esitlesin end ning rääkisin, milleks tulin ja kust kaardid pärit.

„Benhausen," elavnes admiral, „kas seesama, kes oli Admiraliteedis mineerimisosakonna ülemaks?"

„Seesama, härra admiral."

„Ja kus ta praegu on?"

„Tapeti Tallinnas umbes aasta tagasi."

„Tõesti? Aga miks ta Tallinnas oli?"

Rääkisin lühidalt Benhauseni põgenemisloost.

„Ja need kaardid, mis te kaasa tõite, olid tõepoolest Benhauseni valduses?" uuris admiral.

„Just nii. Leidsin nad pärast kapteni surma tema korterist Suurupi tuletorni läheduses. Ning et Benhauseni lesk jäi täielikult elatusvahenditeta, otsustasin teda aidata ning pakun nüüd kaarte teile, härra admiral. Leskproua toetuseks kuluks vähemalt kolmsada tuhat dollarit."

„õilis tegu teie poolt, härra leitnant," ütles admiral ja muigas seejuures irooniliselt, „kuid kahjuks praegusel momendil teostamatu." Ning tõusis siis püsti, andes sellega märku, et audients on läbi. Sõnas vaid: „Kannan neist valitsusele ette. Tulge nädala pärast tagasi."

Nüüd mõistsin: olin teinud andestamatu vea, et tõin kõik kaardid korraga staapi.

Nädala pärast võeti mind üsna külmalt vastu. Vanem mereväeohvitser, kelle juurde mind juhatati, teatas, et kaartidega pole neil midagi peale hakata. Aga kui salajane materjal, jäävad need staapi hoiule. Nende õigsust kontrollitakse, kui tuleb selleks aeg.

Protesteerisin, kuid see ei aidanud. Samas tehti mulle ettepanek astuda teenistusse Eesti Vabariigi mereväkke. „Kuigi meil pn peale torpeedokaatrite ainult kaks miiniristlejat, on arvata, et saame aja jooksul ka neid juurde," kinnitas ohvitser. „Siis tuleb ehk küsimuse alla ka teie honorar kaartide eest."

Mis muud mul üle jäigi? Rahata, hinge seespidamiseks ajutised ja mõnikord kõige mustemad tööotsad — nii olin viimasel ajal elanud, sest peale oma eriala ei osanud ma ju midagi mõistlikku

ega tasuvamat. Aga sisn — ehkki minimaalselt tasutav, kuid ometigi kindel teenistus, ja mis peaasi, igapäevane kõhutäide. Mereväestaabis oli juba palju bolševike režümi ajal peidus olnud ohvitsere. Mitmedki neist olid vahepeal mandunud lihtsalt prii-söödikuteks, kelle ainsaks tegevuseks vaid kaardimäng ja viinajoomine.

Ja siis tuli hoop sealt, kust seda aimatagi ei teadnud — mingite paberite hulgast leiti Petrogradist läkitatud kiri, kus mind soovitati kui revolutsioonile ustavat mereväelast Tallinnas teenistusse võtta. Ehkki kirja hoiti salajase dokumentatsiooni hulgas, sai sellest teada staabi vanemkirjutaja, kellega mul olid head suhted. Ka ettekandega, mis minu kohta admiralile koostati, oli vanemkirjutaja enam-vähem kursis ning see pidi tulema minule äärmiselt ebasoodne.

„Kui teie, härra leitnant, viivitamatult silmapiirilt ei kao, vahistatakse teid kohe!"

Nüüd oli mul hea nõu kallis!

Juba samal tunnil, jättes kõik sinnapaika, lahkusin staabist. Korteriperenaise suureks imestuseks hakkasin kähku kohvrit pakkima.

„Teil nii kiire, härra Tauber, et ei jätku aega lõunatki süüa," lõi perenaine käsi kokku.

Seletasin lühidalt, milles asi, sest kaotada polnud enam midagi — leitud dokument oli mu ühe hoobiga lindpriiks muutnud.

„Ja kuhu kavatsete minna?"

„Pole aimugi, aga Tallinnast pean kohe kaduma."

„See on küll halb, härra Tauber, et peate nagu mõni peavarjuta kurjategija olema," haletses perenaine. „Pidage, mul elab õde mehega Viinistu kandis, üsna mere ääres. Nad mõlemad on, ehkki salaja, punaste pooldajad, ja kui ma teile paar rida kaasa annan, on nad kindlasti nõus teid mõne aja enda juures pidama. Seal juba leiate, kuidas edasi olla. Ja kui teid siit hakatakse taga otsima, olge mureta — minu suu on lukus."

Korteriperenaise soovitus taskus, soome müts otsaesisele tõmmatud, mantlikrae kõrvuni — niimoodi kiirustasin turu poole, kus perenaise teadmist mööda õige tihti ka Viinistu kandi mehi leidus. Kuid mine sa otsi see õige üles! Jumal tänatud, leidsin siiski — poolhalli habemega, seljas presentriidest mantel, mille

kapuuts oli tuule vastu tõhusaks toeks. Viinistu ranna mees oli mind nõus kaasa võtma, kui saab hea küüdiraha.

„Ja kelle juurde sa sinna tahad minna?" pööras ta end kogu kehaga minu poole ja silmist paistis nii uudishimu kui ka umbusk. .

„Oleks asja Sverdblomi juures," vastasin.
„Kes sind sinna saadab?" elavnes mees.
„Sverdblomi naise õde. Ta elab Tallinnas."
„Aa," mõmises tema, „noh, siis istu peale."
õnneks polnud teeotstel veel väljas patrulle, vähemalt niisuguseid, kes minu isiku vastu huvi oleks tundnud.
Habemik sõidutas mu otse Sverdblomi õuevärava juurde. Kui pakkusin küüdiraha, lõi mees käega:
„Omainimeste asi. Hoia endale — läheb tulevikus tarvis." Nälpsas siis hobusele piitsakeelega ning kadus õige pea pimedusse.
Viinistu meeste abiga, kes tundsid hästi ka Soome-poolset randa, toimetati mind ühel aprilliööl teisele poole lahte, ilma et oleksime mõne hulkuva miini otsa sattunud. Kolmepäevase seikluse järel jõudsin viimaks Kemisse ning sealkandis ületasin Soome—Rootsi piiri. Otsustasin end kohe Rootsi võimude kätte anda. Ja mis mul muud üle jäigi — tsaarirublad olid lõpukorral, vaevalt neid seal oleks saanudki kasutada, ja kulda mul enam polnud. Hakata omal käel edasi liikuma, jalgsi, tundmata kohalikku keelt? Nõnda oleksin varem või hiljem ikkagi võimude kätte sattunud.
Piirivalvepunktis, kus oma tsaariaegsed isikuttõendavad dokumendid ette näitasin, ei imestatud põrmugi — vene põgenikke oli siin ennegi nähtud, välja arvatud vahest see, et teistel oli üht-teist kas kuldrublades või valuutas kaasas olnud, minul aga olid taskud tühjad.
Üsna pea toimetati mind Stockholmi, ning tänu seal veel eksisteerinud tsaariaegsele Vene konsulile, arvati poliitiliseks põgenikuks. Aga et Rootsi pealinnas enda ülalpidamiseks võimalusi ei leidunud, toetas konsul mind rahaliselt niipalju, et sain Malmösse odavama sõidupileti osta. Päeva ringi vaadanud, leidsin, et ka seal võin nälga jääda. Kuidagimoodi sain edasi Göteborgi. Ja õnnestuski mul sadamadokis ajutist tööd leida, mis aitas esialgu hinge sees hoida. Aga siis näkkas paremini — sain pideva tööotsa ühes kuivdokis, üks tublisti vigastatud Saksa- kaubaaurik

oli remondiks sinna tõstetud. Aurik oli sügisel Rootsi ranniku lähedal allveelaevale, arvatavasti inglasele, ette jäänud ja pääsenud uppumisest ainult seetõttu, et ajas end rannakaljude vahele. Ellujäänud meeskonnaliikmed esialgu interneeriti, laeva ennast hakati remontima ja minu elujärg jõudis ka lõpuks kindlama aluse peale.
Laev sai korda juba suve hakuks, ja kui täiesti merekõlblik kahe tuhande kuuesaja tonnise veeväljasurvega prahiaurik oli kai äärde paigutatud, lõppes ka minu pidev tööots. Tuli hakata otsima uut santsu. Ehk saaks mõne laeva peale? Kerge öelda, küll aga raske teha, pealegi polnud meri veel täiesti miinipuhas. õnneks oli mul niipalju kroone taskus, et võisin mõnda aega ka muidumehena ringi lonkida.
Nädalat paar tallasin Göteborgi sadamakaisid juba harjumuslikult — mõni tund hommikupoolikul ja mõni tund pärast lõunat —, kuid tulemusteta.
Ja äkitselt peatas mind ühel päeval „Sterni", no ikka sellesama dokis parandusel olnud laeva vanemmehaanik:
„Mister Tauber, longite niisama tegevuseta ringi, vist jobita?"
„Teil on õigus, härra chief. Aga mis siis?"
„Ma märkasin teid juba remondi ajal. Pakun teile tulemehe kohta „Sternil", kui olete nõus."
„Kas laev klaaritakse välja?" küsisin, sest vanemmehaaniku kui džinni- ja porteriarmastaja lubadust ei saanud just tõesõnana võtta.
„Allah ise teab, kunas see juhtub, aga laevas on tulemehi hädasti tarvis. Mõned närused mustanahalised, kes trümmi järele on jäänud, vaevalt suudavad merel auru tarvilikul kõrgusel hoida. Nii et lööme käed kokku, härra Tauber, ja ma määran teid otsekohe trümmi vanemaks."
Nii et üle hulga aja jälle kindel teenistus!

Alles 1919. aasta augustis saime suurte sekelduste järel loa Rootsist lahkumiseks ja „Stern" võttis kursi oma kodusadama, Hamburgi poole.
Vastu kapteni lootusi, vaatamata laadungi olemasolule, „Sterni" millegipärast Hamburgi sadamast välja ei klaaritud. Isegi meeskond maksti maha. Mul ei pruukinud otsekohe mõnest ebameeldivast tööotsast kinni haarata, paar nädalat hiljem aga olin juba ühel suuremal pukseril kütjaks. See oli kohapealne alaline töö,
165
mis võimaldas ka edasiharimisele mõelda, ja kaheaastaste kursuste järel olid mul laevamehaaniku paberid taskus.

„Ja nüüd ma siis teie ees olengi, härra Seele, alles eile Aafrika-reisilt saabunud „Stella Maria" teine mehaanik," lõpeta Tauber oma jutustuse.
„Aga milleks teie, härra Tauber, minule kõigest sellest rääkisite olen ju teile päris võõras?" küsis Seele.
„Võib-olla, härra Seele, ei mõista teie seda, sest olete kodumaal, oma rahva seas. Kuid minul, kes ma olen kodumaast kaugel, on lihtsalt tarvidus kellelegi, keda olen seal varem kohanud, ennast välja puistata. Arvan, et olete minuga nõus."
Seele kehitas õlgu. Kuid siis äkki elavnes ning tõi raamaturiiulilt kaks piiblit ja asetas need Tauberi ette.
„Kas olete nendega tuttav, härra Tauber?"
Tauber silmitses mõlemat mustade kaantega raamatut lähemalt ning raputas pead.
„Kaks piiblit, ja üks nendest, vaadake, see," tõstis Seele raamatu Tauberile lähemale, „oli kadunud krahvinna Balatina oma."
„Mis tähendab kadunud? Kas Balatina on surnud?" küsis Tauber.
„Krahvinna suri 1918. aasta aprillis. Tema piibli tagakaane vahelt leidsingi niisuguse skeemi," võttis Seele mõistatusliku paberi ja ulatas Tauberile. „Võib-olla on see teile kuidagi tuttav?"
Tauber silmitses küll eest ning tagant, aga ei osanud sellele mingisugust tähendust anda.
Seele jälgis tähelepanelikult teise näoilmet.
„Ja mida teie, härra Seele, sellest ise arvate?" küsis Tauber paberit tagasi andes.
„Krahvinna Balatina, teate, rääkis kunagi, et kapten Benhausen peitis Peterburist kaasatoodud varanduse ära, sest kartis läbiotsimist, kui ta bolševike poolt avastatakse. Samuti polnud ta kuigi kindel Juuriku peale. Korra oli ta Balatinale kõnelnud kellestki härra Denkteonist, kes pidi elama Revalis ja kelle juures Benhausen mõni aeg redus oli. Ja krahvinnal oli isegi kahtlus, et Benhausen toimetas kohvrid tolle poole. Aga lähemalt järele mõeldes oli see ebatõenäoline, sest niipalju, kui krahvinna kaptenit tundis, ei usaldanud see peale enda mitte kedagi. Miljonilist varandust poleks ta kaugele viia ehk jõudnudki. Arvatavasti märkis ka peidupaiga asukoha kuhugi üles. Aga kuhu? Ainult
166

juhuslikult leidsin selle plaani Balatinale kuulunud vana piibli kaane seest. Niipalju kui mina vanade raamatutega olen tegelenud, võin kindlalt öelda, et paber oli peidetud sinna alles hiljuti, mitte aastakümneid tagasi. Tekib küsimus: kes selle sinna pani ja milleks? Balatina ise ei teadnud sellest ju midagi. Paberi leidsin alles siin, Hamburgis, ja arvasin esialgu, et saladus ongi lahendatud. Kuid kahjuks pole see vist teenäitaja aarde juurde, vaid sootuks midagi muud," rääkis Seele.
Tauber oli teise juttu pealtnäha ükskõikselt kuulanud, küsis vaid nagu jutujätkuks: „Miks te nii arvate?"
„Aasta tagasi käisin ise Suurupis. Tuhnisin koos härra Juuriku ja ta tütrega paberil näidatud viitajate suunas ümbruse põhjalikult läbi, kuid tulemusteta. Kuid teate, härra Tauber, mind painab tänaseni teadmatus, mida see nii saladuslikult peidetud paber võiks tähendada! Ega ometi siiski teed aarde juurde?" pöördus antikvaar taas oma kinnismõtte

juurde tagasi. „Ilmas tuleb ju palju ette esimese pilguga vaadates arusaamatuid ning isegi veidraid olukordi, aga tungides lähemalt sisusse, võib avastada üpriski üllatavaid asju. Minul kui antikvaaril on selles suhtes kogemusi. Mida teie sellest mõtlete?"

„Lubage, härra Seele, ma vaatan skeemi veel kord."

„Olge head," ulatas Seele paberi Tauberile.

Nüüd uuris Tauber äärmiselt lakooniliselt koostatud skeemi terasemalt. Adjutandina kapteni juures teenides oli ta hästi tuttav olnud paruni harjumusega kõike, nii palju kui võimalik, lihtsustada, kuid mõnigi kord ka salapäratseda. Selsamal põhimõttel oligi vist skeem koostatud. Sinna oli märgitud Juuriku maja; selle ees kulgev tee; joon, mis oli tõmmatud poolpõiki majast üle tee ning sihitud metsa ja mille metsapoolse otsa kohal seisis number 282; ilmselt põhjakaart tähistav nool, märgitud ladina N-iga. Tõesti äärmiselt lihtne, kuid ühtlasi ka äärmiselt salapärane, sest muidu poleks ju Seele otsingud tagajärjetuks jäänud.

„Teate, härra Tauber, mis mulle just praegu pähe tuli?" lausus Seele. „Kui hakkaksime õige skeemi tõepärasust välja selgitama kahekesi koos. Aarde olemasolust on praegu teadlikud ainult neli inimest — mina, teie ja Juurik tütrega, vahest veel ka vanaperenaine. Nendel seal Suurupis pole aga mingit aimu, kust seda otsida. Ja nagu mulle paistis, vaatavad nad sellele

167

rohkem kahtlevalt kui tõsiselt ja vaevalt et selle leidmiseks iseseisvalt midagi ette võtavad. Minul aga on skeem ja teil eesti keel. Võib-olla läheb tõesti korda midagi konkreetset välja selgitada. Kulud muidugi pooleks. Mis teie sellest arvate?"

Tauber oli skeemi endale kindlalt pähe tuupinud ja ulatas selle antikvaarile tagasi:

„Kuidas te mõtlete seda korraldada?"

„Noh, teeksime lepingu. Teie tuleksite laevalt maha ning läheksite Suurupisse. Kohaliku keele oskus võimaldaks teil seal ringi vaadata ja pinda sondeerida. Pärast sõidaksin teile järele ning koos alustaksime otsinguid. Kordamineku puhul, uskuge, härra Tauber, tasuks see end kuninglikult. Eks ole?" agiteeris Seele.

„Loll," mõtles Tauber endamisi ja vastas: „Nii paugupealt, härra Seele, see asi siiski ei lähe. Aga et „Stella Maria" jääb veel mõneks päevaks sadamasse, tulen esimesel võimalusel teile jälle külla, ning siis, kui te pole ümber mõelnud, lepime kõigis üksikasjades kokku. Nõus?"

Kui Tauber oli lahkunud, hakkas Seele hing üsnagi tugevasti valutama — teise lubadus tagasi tulla tundus talle võlts.

„Olgu ma neetud," siunas ta end, „oli mul tarvis sellele hulgusele üldse skeemi näidata!"

Ja sellest hetkest peale hakkas Seelet veelgi hullemini piinama piibli kaane vahele peidetud paberi saladus. Ja seda enam, et nüüd polnud ta skeemi ainuteadja — Juuriku pere ei läinud arvesse.

Tauber aga läks kähku lähemasse postkontorisse ning kopeeris pähetuubitud skeemi telegrammiblanketi tagaküljele, enne kui see oleks meelest läinud.

Oletame, arutles ta laeva poole sammudes, et plaan on tõesti võtmeks aarde juurde, sest mittemidagiütlevat paberitükki Ben-hauseni-taoline asjalik mees poleks peitma hakanud. Ja kuigi Seele selle juhuslikult leidis, siis mis õigus on sellel sakslasel aardele! Pigem on nii moraalne kui ka majanduslik õigus temal, Tauberil — sai ju Benhausen varanduse Petrogradist ära tuua amult tema abiga ning tänaseni pole ta kätte saanud kapteni poolt lubatud kahte tuhandet viitsada rubla kullas. Ja ta otsustas Seele sinnapaika jätta.

Õhtul oma kajutis uuris ta veel kord skeemi. Maja — see on arusaadav, tee samuti. Maja juurest poolviltu tõmmatud joon,

168

mis üle tee metsa suundus ja mille ots oli nummerdatud 282-ga, oli salapärasem. Missugust mõõtühikut see number tähistas? Kui Seele koos Juuriku ja tolle tütrega olid joone suunas kogu maa läbi tuhninud, võttes arvesse kõiki võimalikke pikkusmõõte, nagu

sakslane rääkis, ning siiski aaret ei leidnud, pidi siin mingi konks küljes olema. Aga kui 282 asemele panna mõni teine arv, vilksatas tal äkki peast läbi, näiteks 128, 218 või isegi 822, võib-olla on saladus selles? Edasi, miks ilmakaare nool, mis harilikult suurema mastaabiga kaardi või plaani vasakpoolsesse ülemisse nurka paigutatakse, on just maja kohal, liiatigi veel täpselt paralleelne joonega, mis viib aarde juurde? Võib arvata, et ettenägeliku mehena pühendas Benhausen igaks juhuks mõne usaldusväärse inimese oma ettevõtmistesse, juhuks, kui tal pole võimalust ise aarde järele tulla. Ja samas meenus Tauberile, et Seele oli nimetanud ka Denkteoni nime. Võib-olla, et Denkteon ongi usaldusmees? Siis muidugi on aare ammugi leitud ja pole mõtet selle otsimisega oma energiat kulutada ega pead vaevata.

Kuid siis oleks pidanud usaldusmehelgi skeemi koopia olema?

Pärast pikka kaalutlemist otsustas Tauber esimesel võimalusel Tallinnas ära käia. Aga Seele sõitku põrgu!

3. TAUBER AARET OTSIMAS

Esimene võimalus Tallinna pääsemiseks avanes „Stella Maria" mehaanikul Gustav Tauberil alles 1924. aastal, kui laev Inglismaalt peale võetud söelaadungiga Eestisse sõitis. Tallinnas pidi vähemalt nädalaks kohale jäädama, et siis metsamaterjaliga Inglismaale tagasi minna. Lossimine toimus äärmiselt algeliselt: laadungi-ruumist tõsteti kivisüsi välja pajuvitstest korvidega. Need kühveldati käsitsi täis, neli kuni kuus korvi kinnitati sangadest läbitõmmatud köiega vintsi konksu külge kokku, vints vinnas korvid kaile. Kailt ulualla kanti korvid aga jälle käsitsi, tühjendati seal ning saadeti laeva tagasi. Sel moel kulus „Stella Maria" suuruse laeva lossimiseks 3—4 päeva. Niisama palju aega läks ka metsamaterjali

169

laadimiseks. Laeva laadungiruumide luugid olid väikesed, ega poleks saanudki teisiti — erineva paksuse ning pikkusega lauad, plangud ja prussid tuli taevaruumi viia jällegi käe otsas.

Et aga masinaruumi mehed laeva lossimise ega laadimisega! ei tegelnud, jäi Tauberil nädalapäevad vaba aega.

Kõigepealt otsis ta üles Denkteoni korteri. Ust ei avanud aga Denkteoni teenija ega vanahärra ise, vaid tundmatu naisterahvas.

„Ah et härra Denkteon? Kuid tema suri juba mitu aastat tagasi ära," kuulis Tauber oma suurimaks meelehärmiks. Nii et see niidiots on mullas.

Pühapäeval läks Tauber, pudel viskit taskus, Juurikule külla, õnneks oli pererahvas kodus. Algul nagu võõrastati teda, kuid pikapeale kaldus jutulõng aegadele, mil seal peatusid kapten Benhausen ja krahvinna Balatina.

„Issand olgu neile mõlemale armuline ning ärgu pööraku oma palet lahkunute pealt!" ütles perenaine, pilku lae poole tõstes.

„Ah, jäta oma halisemine!" kurjustas Juurik. „lgale mõõdetakse tema tegude järgi, olgu see siis maa peal, taevas või põrgus. Ja pea meeles, et iga inimese maapealsed teod käivad tema järel isegi pärast surma."

„Mis te nüüd jälle nääklete," otsis peretütar vanemate vahel lepitust. „Ei kapten ega Balatina olnud pahad inimesed ning sinul, isa, pole nende kohta tõesti midagi halba arvata. Aga et nende saatus nii kurvaks kujunes, see oli juba ette määratud."

„Benhausen jäi mulle kakssada kuldrubla võlgu, seda ma ei saa elu lõpuni unustada. Ja see Balatina, ise vaene nagu kirikurott, aga luuletas muudkui mingist varandusest, mille Benhausen siiasamasse, minu maja ümbrusesse olla ära peitnud. Tahtis vist oma äraelamist minu juures pikemaks venitada. Ja mina, loll," ütles Juurik Tauberile, Jõin sakslasest tentsikuga punti ja kulutasin kallist aega otsimise peale. Ja seda pidi olema terve miljon. Kujutage ette, härra Tauber — terve miljon kullas' Ja siis veel, härra Tauber, seesamune tentsik käis kaks aastat tagdsi uuesti siin, näitas mulle ja Liisbetile mingit plaani või skeemi,

mille ta oli leidnud Balatina piibli vahelt. See pidi juhatama peidetud varanduse juurde. Aga kuidas ta võis selle sealt leida, kui lõhkise näoga Lange pani piibli oma käega koolnu rinnale?

170

puusärgile sai kaas peale pandud ja kinni kruvitud. Kuue kruviga. Seda nägid kõik, kes olid lahkunu kirstupanemise juures. Otsisime siis mitu päeva, sest pidage meeles, härra Tauber, miljon võib isegi minusuguse arukalt mõtleva ja kaaluva mehe kohevile ajada, aga — nagu ise võite arvata — kõik tagajärjeta, kõik ilmaaegu."

„Nii et teie, härra Juurik, arvate, et Seele ajas siin tühja tuult taga?" küsis Tauber.

„Muidugi. Kui Benhausenil oligi suuremal hulgal kulda või muud väärtuslikku, siis oskas see vana rebane kõik õigel ajal kõrvale toimetada. Pärast, võltspaberitega, mis mu õepoeg talle alevivalitsusest välja tõi, seeris ta tihti linna vahet. Minu meelest polnud ta nii rumal, et oleks midagi siia ligidusse peitnud," lõi Juurik käega.

„Aga isa, kas sa ei mäleta, et pärast Balatina surma käis siin üks vanahärra, kes tahtis kohtuda krahvinnaga ning küsis ka piibli järele?" küsis peretütar.

„Mis see siia puutub? Mõni kapteni tuttav, vanade raamatute korjaja. Kas niisuguseid ilmas vähe? Piibel aga paistis üsna vana olevat," pööras peremees tütre arvamise teise külge.

Terve see aarde-asi paistab neile siiski müstifikatsioonina, mõtles Tauber. Piibel, kust Seele väidete kohaselt skeem leitud, lamab juba aastaid mullas. Aga see piibel, mida ta Hamburgis näitas ja mille tagakaane vahelt skeemi leidis, polnud ju müstifikatsioon. Ja miks tuli ta isiklikult Suurupisse, et piibli vahelt leitud skeemi abil aaret leida? Ka see pole müstifikatsioon. Kokkuvõttes — üks vastuolude labürint. Ja ehkki Tauber mingeid illusioone polnud teinud, tundis ta end siiski petetuna.

„Nii et teie arvates, härra Juurik," pöördus ta peremehe poole, „pole siin ümbruses mingisugust Benhauseni varandust?"

„Muidugi. Mida teie siis arvate? Ma ehitasin selle maja siia kolmkümmend aastat tagasi. Puhas higi ja vaev, mõnikord ka veri, kui endale kirvega jala pihta äigasin. Aga et siinkandis mõnda rahapada oleks leida, seda ma küll ei usu," kinnitas Juurik.

Kui Tauber lahkuma hakkas, pakkus Liisbet end talle saatjaks.

„Teate ka, härra Tauber," alustas naine, kui nad majast eemale olid jõudnud, „isa ega ema ei tea sellest piibli loost mitte tuhkagi. Nad mõlemad on arvamisel, et Balatina piibel, mille Saksa ohvitser koolnule kirstu kaasa pani, läks sellega koos

171

hauda. Kuid see pole nii. Kuna Hans Seele mulle väheke sümpatiseeris — abivalmis, vastutulelik, intelligentne ja nii edasi, aga mina olin juba ligemale kolm aastat noor lesk, usaldasin teda. Ja et Hans ütles enese olevat kirgliku vanade raamatute korjaja, tahtis ta tingimata Balatina piiblit endale saada. Ja nagu ta mulle rääkis, olla krahvinna mingite perekonna vanade tavade kohaselt otsustanud seda mitte kellelegi ära anda, vaid pärast surma endaga hauda kaasa võtta. Hans ahvatles mind isegi sellele, et varastaksin piibli, kuid uskuge, härra Tauber, minu südametunnistus ei lubanud seda."

Mõni aeg mindi vaikselt edasi. Viimaste aastate jooksul polnud Tauber sadamate ning linnade kärast kaugemale saanud ja nüüd nautis ta sügise poole kiskuvat, kuid siiski veel värsket loodust. Ta isegi kadestas neid, kes sellega iga päev võisid kokku puutuda, oli ju ta ise nii kaua sellest ilma olnud.

Metsatukast läbi jõudnud, tegi Tauber ettepaneku väike peatus teha. Nad istusid teeäärsele kivile ja Tauber küsis:

„Kuidas Balatina suri?"

„Külmetas end linnas käies kõvasti, sai kopsupõletiku, ja efl arstiabi puudus, oli surm paratamatu," vastas Liisbet. „Ja siis arvas Seele, et saab nüüd ometi igatsetud raamatu omanikuks. Aga nii palju, kui me ka Hansuga Balatina toas otsisime, ei leidnud me seda — piibel oli nagu maa alla vajunud."

„Kuhu see siis võis jääda?"

«Imestasime mõlemad, kuid ei osanud midagi arvata." Liisbet kohendas end mugavamalt istuma. „Kuulake, härra Tauber, mind nüüd tähelepanelikult edasi, võib-olla saab siis teile selles piibli loos mõnigi asi selgeks ja juhatab teile mõne niidiotsa kätte. Kuid enne tõotage, et aarde leidmisel ka mind meeles peate!"

„Olge mureta, sest niikuinii ma seda ilma teie abita ei leia," lubas Tauber.

„Siis kuulake. Balatina puusärki panemise juures olid ka Saksa ohvitser Lange ja Hans Seele. Vahepeal lahkus Lange toast, ja kui tagasi tuli, hoidis käes Balatina piiblit ning pani selle siis krahvinna rinnale ristis käte alla. Tegi kummarduse ja lahkus ruumist. Seele poole vaadates tundus mulle, et Hans jäi lihtsalt keeletuks, olid ju nüüd kõik lootused lõplikult luhtunud. Seejärel pani isa teiste abiga kirstule kaane peale ning kruvis selle kinni. Hans muidugi oli endast väljas. Lihtsalt kahju, kui

172

mees mõne tühipalja piibli pärast võib oma hingerahu kaotada. Mina, härra Tauber, sellest küll aru ei saa! Ja siis, kas mõistate mu teguviisi õigeks või mitte — nähes Hansu ahastust, olin mina see, kelle ettevõtmisel sai teoks tegu, mis mu hinge kuni tänaseni vaevab, öösel, kui kõik teised magasid, tõin köögist tööriistad. Kaane lahtikruvimine ei võtnud palju aega ja Seele võttis igatsetud raamatu ettevaatlikult koolnu käte alt välja. Päris jube hakkas kohe ja mulle isegi viirastus, nagu tahaks kirstus-olija käsi tõsta, et riisutud raamatut tagasi saada. Ja nii saigi Seele selle raamatu omanikuks. Jumalavallatu tegu küll, kuid tol ajal ma sellest ei hoolinud; milleks pidigi piibel, mis võis olla rohkem kasulik maa peal kui maa all, mullas kõdunema?" lõpetas Liisbet pihtimuse.

Üllatusest peaaegu keeletu, tõusis Tauber püsti. See on ju kurat teab mis! Kui ta oli alles tund aega tagasi kõigele sellele käega löönud, siis nüüd... Nii et ei mingit müstifikatsiooni, fantaasiat ega ka lollitamist Seele poolt, vaid fakt — aare on olemas.

„Ja sellest, et piibli kirstust välja võtsite, ei tea keegi midagi, isegi teie vanemad mitte?" küsis Tauber. „Mitte üks hing peale minu ja Hansu." „Miks te sellest vaikinud olete?"

..Lihtsalt ei julgenud rääkida. Nagu ise kuulsite, suhtub isa aardesse äärmise kahtlusega, eriti pärast seda, kui Seele siin seda taga otsis ja ei leidnud. Aga ema, ta on ju väga usklik, tema oleks mind taolise jumalavallatu teo eest põrgu põhja mananud. Iseasi, kui Seele oleks midagi leidnud, vahest siis oleksin tõe päevavalgele toonud."

„Mida teie, Liisbet, ise sellest loost arvate?" uudishimutses Tauber, kui hakati edasi liikuma.

„Mis minul, rumalal, sellest arvata? Seele ju mind ega isa plaaniga lähemalt ei tutvustanud," vastas Liisbet.

„Kui kaua Seele siin oli?"

„Mäletan hästi. Ta tuli ühel vihmasel sügisõhtul. Tõi isegi kingitusi. Trampisime siis terve järgmise päeva ringi, kaevasime ja torkasime oraga Hansu näpunäidete järgi, siis hakkas jälle sadama ning õhtuks olime kontideni märjad. Ta lahkus siit paari päeva pärast väga pettununa ja isegi vihaselt ning enam pole ma temast midagi kuulnud," rääkis Liisbet.

173

„Kas võiksite kirjeldada vanahärrat, kes teid pärast Balatina surma külastas ja oli huvitatud piiblist?"

Peretütre kirjeldus sattus täpselt kokku Denkteoni välimusega. „Kas teie, Liisbet, tahaksite mind aidata?" küsis nüüd Tauber. ..Mismoodi?"

„Kui aitaksite mul läbi käia need kohad, kust koos Seelega aaret otsisite?"

„Kas on mõtet?" kahtles peretütar.

„Võib-olla, et polegi. Kuid nii mõnedki kokkusattumused ja teie äsjane avameelne pihtimus lasevad üht-teist oletada. Isegi seda, et selles loos on midagi tõepärast," ütles Tauber.

„Olgu," oli peretütar nõus. „lsa sõidab homme nädalaks ajaks oma äriasju korraldama. Kui tuleksite õige teisipäeval?"

Kaks päeva kulutas Tauber oletatavate arvukombinatsioonide järgi otsimisele, kuid tagajärjetult — kõik need, võta missuguses mõõtühikus tahes, juhtisid kohale, kuhu Benhauseni-taoline mees poleks ilmaski aaret peitnud. Näiteks arv 822 viis välja liiva-lagendikule, arv 82 aga soisesse võsastikku.

Kuid ometi on aare maetud Juuriku maja ümbrusse, oli Tauber kindel. Aga et kahepäevased otsingud ei andnud tagajärgi, siis tuli ebaõnnestumine kanda omaenda fantaasia vähesuse arvele.

Kerkis isegi küsimus: kas jääda laevast maha ning jätkata otsimist? Miljon kuldrubla oli ahvatlev sööt. Kuid kust peale hakata? Kuidas skeemi mõista? Mahajäämine oleks üsna meeletu, sest otsimine võib kesta pikemat aega. Kas jätkub tal selleks raha?

Teiseks äratraks otsimine kindlasti kohalike elanike tähelepanu, eriti kui seda uisapäisa teha. Ja et nüüd oli kindel, et peidukoha skeem on teada ainult Seelele, kes kindlasti enam Eestisse ei tule, ja temale, siis oleks vähe tõenäoline, et selle leiaks mõni kõrvaline. Ning kaine mõistus dikteeris Tauberile: enne skeemi konksudest jagu saada ja alles siis tegutseda.

4. „STELLA MARIA" HUKK

„Stella Maria" klaariti Tallinna sadamast metsamaterjaliga Inglismaale järgmisel esmaspäeval. Kaks nädalat hiljem sai laev Hullist söelaadungi Kanada jaoks.

Atlandi ookeanil sattus „Stella Maria" kaheks päevaks tugeva läänetuule meelevalda.

Lainetus, mis tihti ka tekist üle kohises pidurdas tunduvalt kiirust: normaalse kaheksa sõlme asemel jõuti välja pigistada ainult kuus. See aga ähvardas laeva jätta tuuliste ning uduste ilmade kätte, mis sel aastaajal Newfoundlandi piirkonnas valitsevad.

Kui tormist oli välja jõutud, võttis meri enam-vähem normaalse ilme — tuul pöördus nordi ja nihkus sealt isegi mõne rumbi võrra osti poole.
„Kui nii edasi läheb, annab „söekast"" — nii nimetas meeskond oma alust — „nädala pärast otsad Montrealis maale," olid mehed optimistlikud.
Kapten Karl Krausele aga tegi nagu ikka muret see, et mida kaugemale merele, seda viletsamaks muutus ilmastikuprognooside saamine ning informatsioon jäämägede liikumise kohta Atlandil.
Tolleaegsete rahvusvaheliste kokkulepete kohaselt polnud väiksematel laevadel raadioseadmed kohustuslikud; niisugused alused kaotasid juba kolme- või neljasaja miili kaugusel rannast peaaegu igasuguse sideme välismaailmaga. Sest pikkadel lainetel töötavad raadiojaamad, mis andsid ka meremeestele ilmateateid, ei küündinud kuigi kaugele. „Stella Maria" pardal oli küll kolmelambi-line ..Philipsi" vastuvõtja, kuid õige pea jätkas laev oma teekonda juba ilma igasuguse võimaluseta sealt midagi kuulda.
„Stella Maria" oli jõudnud Gröönimaa pikkuskraadidele. Teise tüürimehe tehtud mõõtmiste järgi liikus laev paikkonnas, kus jäämägesid — vähemalt teoreetiliselt — ei esinenud. Puhus kahe-kolmepalline nordvest.
Et säärane ilm sealkandis pikemat aega ei püsi, tegi kapten korralduse masina tuure suurendada, õhutemperatuuri langemisele ei pööratud erilist tähelepanu: puhus ju tuul nordi kandist ja sooja sealt ära looda.
Kuid pärast lõunat hakkas ilm muutuma häguseks: taevas tõmbus pilve ja nähtavus horisondi suhtes muutus piiratuks — väikse-

maks kui üks miil. See aga ei takistanud veel laeva peaaegu et täiskäiguga edasi liikumast. Kui nähtavus enam märgatavalt ei vähenenud, lootis kapten udust enne päikeseloojangut välja jõuda ning andis valvemehaanikule käsu masinale mõned tuurid juurdegi lisada. Võimalikuks kohtumiseks mõne vastutuleva laevaga tuli siiski valmis olla.
Toimus õhtune vahivahetus nii tekil kui ka masinaruumis.
Veerand tundi pärast seda kogunes laeva juhtkonna vaba-vaht, teiste hulgas ka mehaanik Tauber, õhtueineks messi. Laeva tava kohaselt kavatses vanemtüürimees igale mehele välja jagada õhtuse viskiportsjoni. Aga ta ei jõudnud pudelilt isegi korki lahti kruvida, kui meeskonnaruum hirmsa ragina saatel kõikuma hakkas ja ahtri poole viltu vajus. Tõuge oli nii äkiline ja võimas, et lauanõud istujaile sülle lendasid. Hetk hiljem tegi laev äkilise vingerdava liigutuse ning sai võimsa löögi külje pihta. Vöör tõusis veelgi ja nüüd langesid teispoolses lauas istujad ahtri-poolsetele otsa. Kustus elekter. Tekkis rüselemine, õnneks avanes messi uks väljapoole ning teisel tüürimehel õnnestus see suure pingutusega lahti teha.
Ja siis tegi „Stella Maria" nõksu ning vajus parempoolsesse kreeni. Kõik see toimus vähem kui paari minuti jooksul.
Kapten Krause, kes salongis õhtustas, hüppas nii, nagu ta oli — sviitri väel ja paljapäi — tekile ning katsus komando-sillale pääseda, see aga ei õnnestunud. Sillalt kukkus pooloimetu vahiroolimees kaptenile vastu ning lõi ta jalust maha.
Krause tõusis püsti ning sai ikkagi sillale. Ta taipas otsekohe olukorra tõsidust. Ruuporit abiks võttes karjus kapten kõigest kõrist:
..Päästepaadid! Parempoolsed päästepaadid, kurat võtaks, ja kiiresti!"
Ja alles nüüd märkas ta roolimeest, kes lamas meelemärkusetult maas, kuid ei saanud teda millegagi aidata.
Kapteni käsk oli õigeaegne, kuid seda ei saadud kohe täide viima hakata. Vanemtüürimees oli saanud teravast klaasikit[ust sügava haava näkku ja tuikus, peopesaga nägu kinni hoides, oma kajuti poole. Ülepeakaela messist välja rabelevad mehed aga ei taibanud, milles asi. Pärast seda, kui „Stella Maria" paremale poordile oli hakanud vajuma, tuli väljunuil tugevasti reelingu külge klammerduda, muidu oleksid nad merre lennanud.

177

Kuuldes kapteni käsklust, tormas teine tüürimees ahtripoolse paadi juurde, ja et see juba peaaegu vett puudutas, käskis madrustel paati hoidvad talitropid läbi raiuda — ning kohe ujuski paat veepinnal. Järgmise hetke jooksul hüppasid sinna kõik selle vettelaskmise juures toimetanud üksteist meremeest ning paat lükati peaaegu külili olevast laevast kiiresti kaugemale. Nelja aeru jõul hakati kibedasti sõudma.

Meeskonnaruhvis, mis asus laeva vööris, oli asi kulgenud niimoodi. Õhtusöök oli lõpetatud, vabavahi madrus korjas toidunõud korvi, et need kambüüsis puhtaks pesta. Just poolel teel kambüüsi, kui käis esimene mürts, paisati ta selili, korvi sisu aga lendas klirinal ruhvi ukse juurde tagasi.

Laeva vööriosa koos ruhvi puidust ümbrisega oli kõvasti lömmi löödud ning kohe hakkas ruhv veega täituma. Mehed, et vee-laviinist pääseda, tormasid eesotsas pootsmaniga tekile. Kapteni korralduse peale komberdas pootsman kätega tuge otsides vööri-poolse paadi juurde. Nähes, et põhi puudutab juba vett, raius ta samuti talitropid läbi, nagu oli tehtud ahtriski. Sellesse paati hüppasid üheksa meest.

Kapten Krause, kes oli viltu vajunud komandosillal, tahtis kaasa võtta logiraamatu. Selle leidmiseks tüürikambrist kulus vähe aega, ent see sai siiski saatuslikuks nii talle endale kui ka teda ootavale paadile. Et pääseda üha kiiremini vajuvast laevast kaugemale, panid madrused aerud tööle, ja kui kapten komandosillalt poollibisedes, poolveeredes reelinguni jõudis, oli paat juba laevast nelja meetri kaugusel. Logiraamatut sviitri alla pistes hüppas kapten vette, lootis, et teda paati tõmmatakse. Samal ajal tegi „Stella Maria" liigutuse, nagu tahaks ta normaalasendi sisse võtta, kuid vajus siis laeva sisemusse voolanud vee raskuse mõjul küljeli ja keeras end mastide murdudes kummuli. Pääste-paat, mis polnud jõudnud laevast kuigi kaugele, sattus murduva vöörmasti alla ning vajutati koos seesolijatega sügavusse.

Õnneks oli esimesena lahkunud paat juba ohutusse kaugusse jõudnud.

Ehkki hämaruse ja udu tõttu oli nähtavus vilets, nägid paadis-olijad siiski ookeanis ujuvat jäämäge, mis oma asendit muutes oli põhjustanud laeva jäänud meeste tragöödia.

Nagu paadisolijaile näis, oli laev küll tugevasti kreenis olnud, kuid mitte niipalju, et teine paat poleks jõudnud ohutusse kaugusse:

178

laev ei vaju äkitselt, vaid niivõrd, kuivõrd selle sisemusse vett juurde voolab. Kuid siin oli toimunud kõik üpris kähku.

Paadisolijad nägid, et mõni sekund pärast laeva ja paadi kadumist kerkisid veepinnale mitu seltsimeest, kes meeleheitlikult püüdsid laeva hukkumise paigast välja pääseda. Aga siis hakkas ka jäämägi ennast liigutama, tõusis vees kõrgemale ja jäi niimoodi püsima. Kuid mitte kauaks: poole minuti pärast ilmus pinnale hoopis suuremate mõõtmetega jäärünk, ning nüüd kerkisid mõlemad veelgi ja jäid kõikudes, teravikud ülespoole, püsima. Vist oli jäämägi oma uues asendis saavutanud tasakaalu.

Nagu teada, sulab jäämäe pealmine, nähtav osa päikese, tuulte ning ookeanilainete toimel märksa kiiremini kui vees olev. Et aga veepealse ja vee all oleva osa vahel peab suhe üks kaheksa vastu säilima, siis kerkib jäämäe veealune mass pidevalt pinnale.

..Nähtavasti," arvas tüürimees Gruber, „põrkas laev jäämäega kokku kriitilisel momendil, kui jää hakkas oma raskuskeset muutma. Tõuge laeva poolt vist isegi kiirendas seda."

Aga miks laev jäämäega üldse kokku põrkas, jäi küll mõistatuseks — oli ju sillal kolmas tüürimees, kus tema silmad võisid olla? Ja samuti roolimadrus, ega seegi pime olnud?

Ja siis pandi tragöödiale punkt — jäämäe läheduses hakkas vesi ülespoole tungima ning kuuldus isegi tume mürtsatus.

„Laeva katlad lõhkesid," sõnas Tauber. „Vaesed Karl ja Franz."

Nüüd tuli hukkumisest pääsenud merehädalistel hakata ka enda peale mõtlema. Paadisolijad olid ju niimoodi riides, nagu nad olid jõudnud kajutitest ja messist väljuda. Esimene mehaanik oli paati hüpanud sviitris ning toatuhvlites. Aga masinaruumist

imekombel välja pääsenud assistendi riietuseks polnud muud kui kerge pealissärk, trussikud ja Hollandist muretsetud puu-kingad. Kokk pääses paati kõrvetatud kätega. Kastrul keeva veega, mis oli mõeldud ruhvimeeste toidunõude pesemiseks, oli kaldunud pliidirestide vahelt välja ning kallanud oma sisu praeahju juures kohmitsenud koka küünarnukini paljastele kätele. Valge põll ees ja traditsiooniline kokamüts peas, konutas ta nüüd paadi vööris, käed valutasid kõvasti ja olid vesivillis.

Tubases riietuses ning mütsita olid ka tüürimees ja Tauber. Veidi soojemalt riides olid kaks vahis seisnud tekimadrust, kuid nende vastandina lõdisesid paadis kaks vabavahi tulemeest kergeis

179

rõivais, mille nad olid jõudnud pärast dušši endale selga tõmmat paljajalu ja alles märgade juustega.

Ehkki õhutemperatuur polnud eriti madal, viimaste teadete järgi kümme kraadi üle nulli, hakkas jahedus varsti tunda andma. Kolmepalline nordvest pani liikuma niiskusest küllastunud õhu.

Ainukesena tekijuhtkonnast asus paadis teine tüürimees. Mere-tava kohaselt langes nüüd juhtimise kohustus temale. Oli läinud pimedamaks. Seepärast käskis tüürimees jäämäest kaugemale sõuda. Allatuult liikudes oli paadi kurss umbes süüdosti suunas, pooletunnise sõudmise järel jäädi triivima. Oldi Euroopast Kanadasse kulgeva laevatee lähedal, tuli hoiduda, et pilkases pimeduse mõnele alusele ette ei jääks.

Ees seisis küllaltki pikk sügisöö. Merehädalised tegid mingi kombel paati jäänud presentkattest varjualuse ning pugesid, ke kuidas sai, selle alla tuulevarju. Sooja võis endale teha ka edasi-tagasi sõudmisega, ja mõned tegidki nii. '

Pimeduses kohata mõnda laeva, mis abi võiks anda, oli tüüri mehe arvates vähe lootust. Puudusid nii tikud kui ka põletamis-materjal. Tahes-tahtmata tuli leppida olukorraga, nii ebamugav, kui see ka oli. Ning oodata valgenemiseni.

Eriti kannatasid külma käes masinaruumist peaaegu alasti välja pääsenud assistent ja kaks tulemeest. Kuid kõige armetumas seisukorras oli kokk oma vesivillis kätega. Et valule vähegi leevendust saada, hoidis ta neid aeg-ajalt vees. Aga kui soolane ookeanivesi õrnad vesivillid katki rebis ja naha alla tungis, muutus valu veelgi suuremaks, mis pani mehe üsna oigama.

Käskinud vahimadrustel, kes olid võrreldes teiste merehädalistega soojemalt riietatud, pidada kordamööda look-oufi, puges tüürimees ka ise presendi alla.

Tauber oli siiski natuke toekamalt riides kui Gruber, ta otsustas presendi alt välja jääda ning teha endale sooja sõudmise ja kehaliste harjutustega.

Pärast keskööd märkas vahimadrus nõrka valguskuma, mis liikus lääne suunas. Laev! Kohe teatas ta sellest tüürimehele. Presendi ajt väljatulnud merehädaliste suureks meelehärmiks liikus laev umbes meremiili kaugusel rahulikult mööda, vaatamata paadis-olijate appikarjumisele.

„Lootusetu asi," arvas tüürimees, nii kaugele ei kuule meid keegi!"

180

Vastu hommikut oli tuul pisut nõrgenenud, kuid udu tihedamaks muutunud. Ja kui hakkas valgenema, ei näinud paadis-olijad enam jäämäge — see varjas end paksu uduloori

taha.

Kuhupoole sõuda? Kas jääda niikauaks paigale, kuni udu hõreneb või üldse kaob? Udu aga võib kesta veel päeva või isegi nädala — kuidas sel juhul olla? Külmast kuni kontideni läbiimbunud paadisolijad lõgistasid juba praegu hambaid. Ja paadis polnud ivagi, mida suhu pista, ega tilkagi magedat vett.

Aga siis tegi tuul peaaegu täispöörde, muutus tugevamaks ja soojemaks. Aeglaselt hakkas uduloor lagunema ning vaateväli laiemaks muutuma. Varsti hakkas paistma ka jäämägi oma

kahe vastu taevast sihtiva tipuga. Tunni pärast oli taevas kaetud rünkpilvedega ja ookeani silmapiir hästi nähtav.
Otsustati võtta kurss otse vastu tuult lõunasse, laevatee lähedusse. Hea nähtavuse korral saaks seal endast ehk paremini märku anda ning valgel ajal poleks ka karta, et mõnele laevale risti ette jäädaks.
Ehkki aeg-ajalt end pilvede vahelt näitav päike mõnevõrra leevendas külmatunnet, oli sellest siiski vähe — öö jooksul jahenenud kehade soojus ei taastunud ning suurem osa mere-hädalisi, vaatamata aerude pingutamisele, tundis end halvasti ja peitus uuesti presendi alla. Hakkas piinama janu ja nälg.
Päike hakkas juba üle keskpäeva lääne poole kalduma, kuid ainustki laevasuitsu ei ilmunud ookeani lääne- ega idapoolsele horisondile. Ainult paadist juba võrdlemisi kaugele jäänud jäämägi jätkas oma teekonda.
Kui päikeseloojanguni jäi kolm tundi, hakkas merehädaliste tuju üha allapoole vajuma. Kas tõesti tuleb veel üheks või enamakski ööks lagedale veeväljale jääda? Samuti võib äkitselt, nagu siinsetel laiuskraadidel tihti juhtub, ilm veelgi jahedamaks muutuda ja ookean oma hambaid näitama hakata. See kõik manas meremeeste silmade ette üsnagi ebameeldiva väljavaate — aeglase külmumise saatel janu ning näljaga teise ilma seilata.
Äkki hüppas tekimadrus paadis püsti ning hakkas kätega vehkima.
„Laev, tont võtaks!" karjus ta. „Laeva suits, vaadake!" sirutas madrus käe idapoolse horisondi poole. Nüüd nägid ka mitmed teised tumedat suitsu. See oli juba paljutõotav uudis. Robinal

lükati present kõrvale ning kõik selle alla peitunud mehed tõusid esimese hooga paadis püsti. „Maha istuda!" käratas tüürimees, kui nägi, et meeste sagimine võib paadi tasakaalule ohtlikuks muutuda.
Silmitsedes pikalt laeva liikumist, arvas tüürimees, et see peal kurssi peaaegu paadi suunas, kuid poleks üleliigne talle vastu sõuda. Kohe leidus vabatahtlikke, kes aerud pihku haarasid nin kõigest väest, mis pikaldane külmetamine veel järele oli jätnu nendele vajutasid.
Pärastpoole käskis tüürimees koka põlle, ainsa valget värvi riidetüki, aeru külge kinnitada ja sellega lehvitada.
Läks tükk aega, enne kui laevalt paati märgati ning laeva-vile madal torin seda kinnitas.
Merehädalised päästis Hollandi tramplaev „Leiden". Ta pidas söelaadungiga sama kurssi, mida oli pidanud ka „Stella Maria" — Kanadasse, Montreali.
Kiiresti tõsteti õnnetud, kes ise ei jõudnud nöörredeliga hakkama saada, laeva pardale ning „Leideni" vanemtüürimees saatis nad otsekohe sooja duši alla. Stjuuard aga sai korralduse kuuma groki — selle igas maailmamere otsas seilavate meremeeste parima arstirohu — valmistamiseks.
Pärast duśši sulasid, kui nii võib öelda, mehed üles ning nad pandi messiruumis ja salongis soojade tekkide alla. Kuum grokk ja kerge eine tegid seisukorra paremaks.
Paar tundi und, seejärel tugevam söök — nüüd pidas nii mõnigi tegevuseta lamamist juba ülearuseks. Ainult kaks tulemeest ja assistent, kes sõna otseses mõttes olid paati pääsenud poolpaljalt, toibusid alles järgmise päeva hommikuks. Loomulikult said ka koka käed arstiabi.
Pärast sooja duśši ruttas Gruber „Leideni" kapteni juurde, kes teda juba kannatamatult ootas, ning kandis juhtunust ette, hoiatades ühtlasi, et laeva kursile küllaltki lähedal hulgub sama jäämägi, mis hukutas „Stella Maria".
„Tean. Sellest teatati meile raadio teel juba tunaeile. Ja ees ootavad veel kaks, mis samuti triivivad laevateele ohtlikus läheduses, kuid nendegi koordinaadid ning liikumise suund on meile teada. Aga et „Stella Maria", nagu teie jutust selgub, just jäämäe asendi muutumise tõttu nii õnnetu lõpu leidis, on mulle küll uudiseks," ütles kapten.

„Härra kapten, kas teie laevalt on võimalik saata sündmuse kohta teadet Hamburgi?" küsis tüürimees.
„Aga muidugi. Meil on võrdlemisi tugevajõuline raadiosaatja pardal. Koostage oma ettekanne ja ma viin ta ise radisti kätte," vastas kapten.
Lühidalt kirjeldas tüürimees laevakompaniile „Stella Maria" hukkumise asjaolusid, märkides ära nii katastroofist pääsenute kui ka hukkunud meeste arvu.
Järgmisel hommikul sai Gruber Hamburgist vastuse, kus paluti kiiresti teatada hukkunute ja päästetud meremeeste nimed.

5. MONTREAL

Peaaegu ööpäevase hilinemisega, mida põhjustasid Newfoundland! udud ja rahutu meri, kinnitas „Leiden" otsad Montreali sadamas kaipoldrite külge. „Stella Maria" järelejäänud meeskonnaliikmed aga läksid siinsesse Meremeeste Kodusse, kus neid juba ootasid kindlustusseltsi „Lloyd's" agent ja laevakompanii esindaja.
Pärast kõikide pääsenute ärakuulamist koostati üksikasjaline akt, millele panid käe alla laeva juhtkonda kuulunud teine tüürimees ning esimene ja teine mehaanik.
Laevakompanii esindaja andis igale mehele pisut Kanada dollareid kõige hädavajalikuma muretsemiseks. Ta tegi veel teatavaks, et kompanii ostab Ühendriikidest nelja tuhande ühesaja bruto-registertonnise kaubalaeva. Kui keegi hukkunud „Stella Maria" meeskonnaliikmeist soovib sinna teenistusse astuda, teatagu kahe päeva jooksul. Esindaja hoiatas ühtlasi, et laev läheb inglaste kätte ajalepingu peale ning arvatavasti ei näe mehed kodumaad vähemalt kaks, aga võib-olla isegi kolm aastat.
„Teie, härra Gruber, jääksite laevale esimese tüürimehena," lisas esindaja juurde.
„Kuid minul pole praegu ainsatki dokumenti, mille alusel mind võidaks laevale munsterdada."
„Arusaadav, nad ju läksid koos „Stella Mariaga" põhja. Kuid
183
ärge muretsege. Selleks ajaks, kui USA-st ostetud laev mere-kõlblikuks saab, muretseb kompanii kõigile laeva juhtkonda kuuluvatele isikutele vastavad dokumendid," kinnitas esindaja.
„Ja kus laev praegu asub?"
„San Franciscos."
„Aga kuidas nendega, kes ei soovi uude laeva minna?" küsis nüüd vanemmehaanik.
..Saadetakse esimese Saksamaale mineva laevaga kompanii kulul Hamburgi. Kuid nüüd, sõbrad, kutsuvad mind pakilised asjatalitused. Ülehomme õhtul tulen siia ja saan teada teie otsuse," jättis esindaja meremeestega kättpidi hüvasti ja lahkus.
„Huvitav värk, see laeva ostmine ja kohtade pakkumine. Nagu mina tean, jänkid head laeva maha ei müü. Ja see ajalepingu peale andmine on ka imelik; sakslastel endilgi kaubalaevu napilt, ja nüüd äkki inglased," tuli vanemmehaanik oma kahtlustega välja. „Mina olen perekonnainimene, mul pole kuidagi võimalik kaks või kolm aastat kodumaast eemale jääda, nii et mina lähen küll Saksamaale tagasi. Arvan, et kompanii mind ka kodumaal ukse taha ei jäta."
„Kurat seda asja nüüd teab, kuidas olla," kratsis üks kütja kuklatagust. „Aga kuidas teie, härra Gruber, arvate?"
„See jäägu iga mehe enda otsustada," vastas tüürimees jarl tema hääletoonis märkasid teised mõningast kõrkust, „kuid mina igatahes jään siia."
..Nojah, mis teil viga! Saate kohe mitme astme võrra kõrgemale ja ega kaptenikohtki sealt enam kuigi kaugel ole," ütles üks tekimeestest solvunult. „Aga meiesugustel pole kunagi suurt väljavalikut olnud."

„Siis jääge kohale. Mina kui poissmees jään," lausus Gruber. „Ja kuidas teie mõtlete?" küsis nüüd tüürimees Tauberilt.
„Kaks päeva anti aega mõtlemiseks, eks ma siis katsun selle aja jooksul otsusele tulla," vastas Tauber põiklevalt.
„Donnerwetfer, õige mõte," tõmbas üks meremees pataka dolla* reid taskust ning lehvitas neid käes, ..pääsemist peab ju korralikult pühitsema! Niisugust asja ei juhtu iga päev, ning seda vägevamad olgu elusolemise liigud, ja seda otsekohe, niikaua kui raha-paberid taskus, aga mitte mõtelda, mis homme või ülehomme teha. Ja nüüd ahoi, poisid, Montrealis peaks meiegi jaoks paras paigake leiduma!"
184
„Pühitsema! Jah, muidugi. Aga ütle, mismoodi ma seda saan nendes närudes ja puuklobadega teha?" küsis kütja, kellel oli seljas ..Leideni" meestelt saadud õlised tunked ja jalas puu-kingad, ning needki parajad üle reelingu saatmiseks.
„Märkasin siin ligidal odavate rõivaste kauplust," meenus Tauberile, „kui katsuksime sealt midagi asjapärasemat saada?"
Sellega oldi nõus ja mõne minuti pärast liikus meestesumm vastutulijate imestavatest pilkudest saadetuna kaupluse poole. Ja oli ka tõesti, mida vaadata. Kõige ees astus tüsedavõitu meremees, toatuhvlid jalas, temast veidi tagapool kitsaste määrdunud tunkede ja puuklobakatega, mis iga sammu juures kõrvale harjumatut kolinat tekitasid, kaks üsna habemesse kasvanud meest. Nende järel kaks suvises vormis nooremat salga liiget ja veel tagapool mõned soojemalt riietatud noored mehed. Meestetropi kõige tagumisteks osutusid samuti tunkedes, kuid üsna korralikkude puukingadega morni näoga kuju ja selle kõrval mees, kelle mõlemad käed kuni küünarnukkideni sidemeis.
„Ei tea, kust see röövlijõuk on välja lastud?" kuuldus isegi hüüdeid.
Et uudishimulike pilkude eest rutem ära saada, lisasid mehed käigule kiirust.
Säärase hulga armetu välimusega meeste ilmumine ajas kaupluse omaniku päris kohevile ja ta silmad läksid suureks. Kuid aitas mõnest Gruberi lausest, kui peremehe nägu laia rõõmu täis valgus — ootamatult võis siin hea bisnessi teha.
„Palun väga! Kõik, mis siin näete," viipas ta laia kaarega riietusesemete poole, „on teie käsutuses. Valige aga välja. Eriti odav ning hea. Siit on paljud meremehed endale sobivad riided saanud ja ma olen kindel, et leiate endalegi kõik, mida tarvis." Kohe ilmus ka peremehe abiline, rätsep, kes pidi kohe väikesed puudused valitud riietusesemete juures kõrvaldama. Paari tunni pärast olid endised merehädalised rõivais, mis ei tekitanud tänaval vastutulijates imestust ega kartnud arvustust.
Kaupmees aga oli vägagi rahul — korraga üheksa ülikonda, üksteist peakatet ning sama palju mantleid, kaheksa paari jalanõusid ja hea hulk ihu- ning pealispesu — seda ei juhtu iga päev.
Kauplusest läksid mehed tagasi Meremeeste Kodusse.
185

Pärast sooja dušši ning pesu vahetamist said ka juuksurid vaeva näha, et meestele korralik ilme anda.
Ja nüüd kerkis uuesti üles küsimus, kus ja kuidas eluga pääsemise eest „taevasele valitsejale" tänu avaldada: kas mõnes lihtsas meremeeste trahteris või kusagil peenemas kohas, sest, jumal tänatud, raha veel jätkus. Administraatorilt saadi aadress ning omnibussi number. Sõiduriist viis seltskonna enam-vähem viisakasse meremeeste peatuspaika kuival maal. Ei puudunud sealt ka õrnema soo esindajad.
Vanemmehaanik aga ütles end sellest lõbust kategooriliselt lahti ning lühikese mõtlemise järel kostsid sama ka tüürimees, Tauber ja kokk, kelle mähistes käed hädavaevu pintsakuvarru-katesse mahtusid.
„Nojah," ühmas keegi kuuldavalt, „ei kõlba madrustega koos olla."
„Pole kellegi asi," nähvas tüürimees, „igaüks teeb seda, mida õigemaks ja paremaks peab."

Järgmisel varahommikul olid kõik pidulised peale ühe teki-madruse Meremeeste Kodus tagasi. Viimane ilmus kohale alles hilishommikul — ilma mantlita, palja peaga, rebitud pluusi ja paistetanud vasaku silmaga.

„Noh, Karl," imestasid teised, „kus sind nii kenasti on ära ehitud?"

Tulnuk ei lausunud musta ega valget, läks oma voodi juurde ning viskas end sinna täies riietuses pikali, pani käed kukla alla ja jäi üksisilmi lakke põrnitsema.

„Hea seegi, et sa tervete kontidega koju tagasi jõudsid," arvasi kütja, „oleksid väga kergesti võinud ka hingekese Kanadasse jätta."

„Nojah, kondid on õnneks küll terved, aga mida ma nüüd pean ette võtma? Isegi toiduraha pole pennigi taskus, peaparandusest rääkimata," jäi Karl seltsimeestele ootavalt otsa vaatama.

„Sellest, ma arvan," ütles kokk, „saame esialgu üle. Ma arvan nimelt seda, et meremeeste tava kohaselt sõbrad sind hätta ei jäta. Mis te arvate, poisid, kui me sellele hädavaresele igaüks paar-kolm dollarit ohverdame?"

Sellega oldi nõus, ja isegi tüürimees Gruber ei keeldunud annetamast.

„Aga sa tahtsid ju Saksamaale minna?" küsis Gruber Karlilt.

186

„Kuhu ma nüüd enam, pennita taskus ja poolpaljalt!" lõi Karl käega. „Teen teiega trip'i kaasa, kestku see kas või kolm aastat!"

„Nii et kergemeelsus ja ettevaatamatus ees ning tagajärjed taga," muigas tüürimees.

„Noh, juhtub," lausus Karl vaikselt.

Ehkki kompanii esindajat oli oodata juba õhtul, polnud Tauber veel otsustanud, kas läheb Saksamaale tagasi või võtab teenistuskoha uuel laeval vastu.

Pärast Juuriku peretütre pihtimust oli Tauber kindel, et Ben-hauseni peidetud aare asub kusagil maja läheduses. Teisest kandist aga — kes garanteerib, et Hamburgis või mõnes teises Saksamaa sadamas kohe uue tööotsa leiabki? Raha, pisut üle kuuesaja riigimarga, mis tal hinge taga oli, oleks lubanud vähemalt kuu aega Eestis elada. Kuid see on koos dokumentidega merepõhjas. Kui „Stella Maria" poleks hukkunud, oleks ta kindlasti Eestisse sõitnud. Ent nüüd? Uute paberite hankimine omal käel võtaks tublisti aega ja nendeta ta Eestisse ei pääseks. Kuid peamine on siiski raha. Siin aga saaks ta kohe mõne päeva jooksul vähemalt ajutisedki tõendid, kes ja mis ta on. Tauber oli ikka veel kahevahel, lootes jõuda mingisugusele lahendusele, kui tuleb kompanii esindaja.

Esindaja ilmus hilisel õhtul, kui tema saabumist enam oodatagi ei teatud.

„Nüüd kõigepealt, kes soovib kodumaale tagasi pöörduda?" asus ta pikema sissejuhatuseta asja juurde. „Tuleval nädalal, see on viie päeva pärast, võtab Kanada liiniaurik kursi Hamburgi poole ja ma pean tagasiminejaile sinna kohad kinni panema."

Kodumaale pöördujad olid vanemmehaanik, üks kütjatest ja kokk. Kuid Tauber oli ikka veel kahevahel.

„Sel juhul, kui „Stella Maria" vanemmehaanik härra Mentor Saksamaale tagasi läheb," pöördus esindaja Tauberi poole, „saab teid, härra Tauber, määrata uue laeva vanemmehaanikuks. Selleks on korraldus Hamburgist olemas." Ta otsis mapist telegrammi ja ulatas Tauberile.

Selline ametikõrgendus ei tahtnud Tauberile kohe pähe mahtudagi — vanemmehaanik! Ja üle kahe korra suurema tonnaažiga

187

laeval, kui seda oli „Stella Maria". See aga tähendas, et tema sissetulekud suurenevad vähemalt kolmekordseks.

Tauber nõustus ettepanekuga — parem siiski tuvi taskus kii kukk katusel. Ja kohe kerkisid talle silmade ette võimalused mida iga kaubalaeva vanemmehaanik võis kasutada oma sissetulekute suurendamiseks söeladude ning laevatarvete kaupluste omanikelt saadud gratifikatsiooni näol.

Gratifikatsioon, sisuliselt ebaseaduslik tulu, hakkas kaubalaevas* tikus, ja mitte ainult Saksamaal, levima juba ajal, mil laevad purjede alt aurujõule üle läksid ning kivisüsi sai aurumasinate ainsaks toiteallikaks. Sadamatesse tekkisid laod, mis varustasid laevu söega. Need kuulusid iseseisvatele peremeestele või osaühisustele, mis tekitas tugeva konkurentsi. Ja nii oli kaptenil või vanemmehaanikul võimalus valida, missuguselt firmalt osta sütt järgmiseks reisiks. Loomulikult valis vanemmehaanik selle firma, kus talle suuremat gratifikatsiooni pakuti. Näiteks kolme tuhande tonni asemel võeti laeva ainult kaks ja pool, ja poole tuhande tonni eest, mis kaupmehele alles jäi, sai vanemmehaanik mõnikümmend protsenti või isegi poole söe ametlikust hinnast. Aga arve esitati laevakompaniile täies ulatuses. Võis juhtuda ka nii, et ühes ja samas laos oli nii head kui ka halba sütt, ja tunduva hinnavahega. Kaupmees tahtis halvast söest lahti saada, sest keegi seda ei ostnud — oli küll odav, aga ei kütnud ka. Harilikult tehti siis kirik keset küla — kakskümmend või kolmkümmend protsenti halba sütt ja ülejäänud osa head. Arve muidugi kirjutati välja kvaliteetse söe maksumuse järgi ja hea patakas dollareid, naelu, peseetasid või marku leidis endale paiga vanemmehaaniku ja (või) kapteni taskus.

Viletsa söe põletamine laevakateldes tõi tulemeestele tublisti lisatööd, kütjate kirumisel polnud piiri. Kuid kellele sa kaebad? Kui palju nurisesid, võisid end järgmises sadamas leida kai pealt.

Gratifikatsiooni sai vanemmehaanik ka masina ja katelde profülaktikaks kasutatavate osade ja materjalide pealt, kuid peamine oli siiski süsi.

See kõik keerles Tauberi peas ja ta oli rahul, et ei rutanud Saksamaale sõitmise avaldusega.

Nüüd käskis esindaja siinsamas ja kohe koostada nimekiri, kuf oleks märgitud lisaks meremeeste ees- ja perekonnanimedele ka

188

sünniajad ning kui kaua merd sõidetud. Nimekiri pidi saama aluseks, mille põhjal Saksa konsul muretseb ajutised dokumendid nii neile, kes Saksamaale tagasi pöörduvad, kui ka neile, kes siit San Franciscosse sõidavad.

„Ja veel üks asi," kobas esindaja mapis ringi, tõi sealt nähtavale ümbriku, mille ulatas Gruberile. „Siin on teile kui uue laeva vanemtüürimehele igasugusteks lisaväljaminekuteks viissada Kanada ja tuhat USA dollarit. Selle kulutamisest annate aru uue laeva kaptenile."

„Kes kapteniks tuleb? Võib-olla tunnen teda?" uudishimutses Gruber, kui oli ümbriku tasku pistnud.

„Seda ma kahjuks ei tea."

„Kui suur tuleb laeva meeskond?"

«Nelikümmend üks meest."

„Kas laeval juba nimi on?" küsis keegi.

„Veel pole. On veel küsimusi?"

„On," astus nüüd Karl häbelikult ette. „On küsimus. Et kas ma ei saaks avansina pisut juurde sellele, mis te mulle andsite?"

„Kuidas? Saite niisama palju kui kõik teised."

„Nojah. Aga teate, juhtus niisugune asi, et..."

«Arusaadav," muigas esindaja mõrult. „Aga sellega pöörduge nüüd vanemtüürimehe poole. Kuid hoiatan teid, mehed — Ühendriikides on range keeluseadus ja sellest üleastumise eest pistetakse rikkuja, olgu ta siis kes tahes, trellide taha. Soovitan teil kõigil, kes San Franciscosse sõidavad, sellest üpris tõsised järeldused teha."

„Nii et nüüd on asjad ühel pool — kes koju, kes Vaikse ookeani äärde," lausus tüürimees, kui oli meeskonnaruumist koos Tauberiga lahkunud.

Nagu kompanii esindaja oli lubanud, ilmus ta nelja päeva pärast uuesti, kaasas kõik tarvilikud dokumendid. Kojusõitjad pidid järgmise päeva lõunaks Saksamaale mineva laeva pardal olema ning uue laeva meeskonnaliikmed sama päeva õhtul ilmuma raudteejaama, kust väljub kiirrong Ühendriikidesse.

Ka laeva uus nimi oli nüüd teada — «Stuttgart".

Nii oli Tauberil Eestisse minek teadmata ajaks edasi lükatud. Aga ta lootis veel kord Suurupisse pääseda.

6. UUTEL TEENISTUSKOHTADEL

Tauberil ei õnnestunud Saksamaale tagasi saada ei kahe ega ka kolme aasta pärast. Et laev oli kogu aeg inglaste käes aja-lepingul, siis kasutasid briti reederid seda peamiselt niisugusteks otsadeks, mida omad meremehed meelsasti ei tahtnud kaasa teha. Näiteks Aafrika lõunarannik, Hea Lootuse neem ja Ameerika mandri lõunatipp Kap Hoorn, kus aasta ringi möllasid kõvad tormid ning mõnedki võrdlemisi suure tonnaažiga laevad ikka ja jälle hukkusid. Teatavat kompensatsiooni raskete reiside eest andis küll see, et sakslastest meremeestele hakati ajalepingul olles maksma kaheksakümmend protsenti inglise meremeeste palgast — see oli ikkagi suhteliselt kõrgem kui Saksa laevadel makstav tasu — ning et nad viidi üle tasuta toidule.

Kuid siiski tuli ette, et mõnes sadamas tekimees või kütja jalga lasi.

Ameeriklastelt ostetud laev oli vette lastud 1917. aastal. Sõjaaega arvestades oli alus lühiajaliseks kasutamiseks kokku klopsitud, ja vaatamata küllaltki kapitaalsele remondile San Francisco kuiv-dokis, andsid puudused end õige varsti tõsiselt tunda.

Masinate remont ja sellest tingitud seisakud üle ettenähtud aja sadamates ning kapteni kriitilised märkused masinaruumi kohta ajasid teinekord Tauberi kuklakarvad üsna püsti. Ja liiatigi need peaaegu regulaarsed reisid Austraalia ja Lõuna-Ameerika läänepoolsete sadamate vahel, maamuna kõige tormilisemate mereteede kaudu — need polnud säärasel laeval kuigi meeldivad.

Kahe aasta pärast määras kompanii Tauberi tema enda palvel umbes poole väiksema tonnaažiga laevale, samuti vanemmehaanikuks. Sissetulekud muidugi kahanesid, kuid seda häda korvas teadmine, et jalge all on kindel alus, mille vööri vastu Duis-burgi linna esindajad alles kahe aasta eest olid sektipudeli katki löönud. Samuti ka see, et „Duisburg" kurseeris peamiselt Euroopa—India—Austraalia vahel. Ka sealsetel laevateedel tuli ette pahupidist ilmastikku, kuid mitte nii marulist kui Aafrika lõunaosas ja Kap Hoorni ümbruses.

Aga ühel kevadisel septembripäeval — oldi ju lõunapoolkeral —, kui „Duisburg" oli Melbourne'i saabunud, sai kapten kompanii esindajalt korralduse, et laev peab Egiptuse asemel sõitma põllutöömasinate lastiga Rio de Janeirosse.

190

Teada saanud, kuhu laev järgmise reisi teeb, kadusid kohemaid kaks kütjat. Meeste otsimiseks ega uute palkamiseks ei jätkunud enam aega. Põgenike asemele tuli võtta neli hiinlast, kes tahtsid Rio de Janeirosse pääseda.

Hiinlastel puudus reisi eest maksmiseks raha, nad pakkusid endid ainult kõhutäie eest ükskõik missugusele laevatööle. Et mehed olid nende eneste ütluse järgi küll piisavalt merd sõitnud, kuid ainult džonkidel, siis kahtles kapten, kas hiinlased tulevad kütjatena toime.

Teist valikut aga polnud ja kapten, Tauberiga pisut nõu pidanud, lubas meestel laevale tulla. Üht kütjat pidid asendama kaks „taevapoega", nagu eurooplastest meremehed hiinlasi teotavalt kutsusid.

Reedel, 13. septembri varahommikul lahkus „Duisburg" Mel-bourne'ist ning võttis kursi Lõuna-Aafrikasse, Kaplinna, kus pidi söevarusid täiendama.

Ees seisis 5800 miili ookeani, mis siinsetel laiustel peaaegu kunagi rahulik polnud. Ikka ja jälle tuli ette lühiajalisi tormi-iile või siis paaripäevaseid tugevaid, vahelduva kiirusega tuule-hoogusid. Reis kulges kaugel raadiojaamadest, nii polnud alati võimalik saada ka tormihoiatusi ning juhtkond pidi kogu aeg valmis olema üllatusteks, mis võisid laeva äkitselt tabada.

„Duisburgi" normaalkiirus oli kümme sõlme, ja Kaplinna jõudmiseks, olenevalt ilmastikust, kulus arvestuste kohaselt üle kolme nädala. Kuid igaks juhuks võeti kaasa veel mõne päeva jagu varukütustki.

Kolmeteistkümnendat kuupäeva ja reedest nädalapäeva on ammustest aegadest peetud meremeestele õnnetust kuulutavaks kombinatsiooniks, eriti kui nendel päevadel on reisi alustatud. Ja nüüd asuski „Duisburg" teele reedesel päeval ja 13. kuupäeval, mille tõttu ruhvimehed olid üsna masendatud.

„Kas ta poleks võinud nii pikka reisi alustada kakskümmend tundi hiljem?" kiruti „Duisburgi" kaptenit Eberhard Kraemerit.

„Mälefate, läinud aastal, kui laev Aleksandriast sõitu alustas, oli samuti 13. kuupäev — ja tagajärg: tekilaadung, neli suurt teerulli, üle parda!" meenutas üks madrus.

Jama," ütles pootsman. „Mil moel saab kuu- või nädalapäev mõjutada ilmastikku? Kokkusattumine, see on veel kuidagi mõeldav, kuid mõjutamine — puhas lora!"

191

„Vaat, just nimelt! Sinu kokkusattumine ongi see, mis meile tuska teeb," arvasid teised ruhvis olijad.

„Elame — näeme," kehitas pootsman õlgu.

Kogu aeg kulges reis rahuldavalt, isegi hästi, kui mitte arvestada mõnes piirkonnas olnud kõrget lainetust, mis takistas normaal-kiirusega liikumist. Kraemer lootis Aafrika lõunatipu ümbrusse jõuda ettenähtud ajal ja sealt edasi eriliste vintsutusteta Kaplinna pääseda.

Mitu korda käis Tauber kütteruumis hiinlaste tööd kontrollimas. Üldiselt said „taevapojad" kahekesi ühe kütja tööga hakkama. Varsti aga nõudsid trummimehed, kes juba punkrite kaugematest nurkadest sütt kütteruumi toimetasid, et neid hiinlaste vastu välja vahetataks. Hiinlased muidugi nõustusid, sest nii said nad lahti katlaruumi kuumusest, mis tõesti teinekord liiaks läks. Aga trümmi-meeste tasu kütjatena tõusis tunduvalt.

Nagu teada, tekivad India ookeani põhjapoolses osas perioodilised mussoonhoovused, mis kulgevad suvel läänest itta, talvel aga vastupidi — idast läände. Hoovused mõjutavad ilmastikku ka ookeani selies osas, mida läbis „Duisburg". Ja seda eriti Aafrika lõunaosa läheduses.

Kaks päeva enne Hea Lootuse neeme ligidusse jõudmist hakkas laeva baromeeter juba hommikul tugevasti langema. Siinses paigas aga tähendas see, et laeval seisis ees „kõva ilm".

Kapten tegi korralduse veel kord kontrollida päästepaatide kinnitusi ning kaubaruumide katteid. Kinnitati ka köied ruhvi ja laeva keskosa vahele.

Tugevnes lainetus ning lainetippudele tekkisid vahuharjad, mida tuul sealt jälle ära rebis. Enne pimeduse saabumist muutusid tuuleiilid tihedamaks ja tugevamaks. Taevas kattus tumedate laus-pilvedega, ning kui oli juba pimedaks läinud, hakkas ookean oma võimsust näitama. Marulise kiirusega tormasid tuulest sasitud, räbaldunud pilved laeva kohal, tundus, et puudutades peaaegu mastitippe. Õhk oli veetolmust küllastunud. Tormihood aga muutsid sageli suunda, vuhisedes üle „Duisburgi" igast ilmakaarest. Lainetus aina tugevnes ja merevett tulvas laeva peale mitmest küljest korraga, lained põrkasid tekil kokku ja muutsid laevalae vahutavaks veekeeriseks. Täislaadungis alus paiskus küljelt küljele, kui sattus külgtuule ja -lainetuse meelevalda, ning sukeldus, nina ees, pealetormava veemassi sisse, kui lainetus peksis eest vastu. Siis

192

tõusis ahter veest kõrgemale ning paljast õhku lõikav sõukruvi pani laevakere tugevasti värisema.

Suur laev oli nagu tilluke puulaast keevas katlas kaootiliselt hüplevate, tormavate ning keerlevate veemullide vahel.

Vahetpidamata valgustasid välgud laeva ümbrust, andes möllavale ookeanile veelgi hirmuäratavama ilme. Kõuemürin, mida oli kuulda isegi masinaruumis, liitus ookeani valju

kohinaga ja tegi inimesed kurdiks. Oli imekspandav, et ükski piksenool polnud veel laeva tabanud.

„Orkaan," ütles komandosillal viibiv kapten Kraemer valve-tüürimehele.

„Ja üsna tugev," vastas tüürimees kahe kõueraksatuse vahel.

Kapten püüdis igati laeva külglainetuse eest hoida, kuid mitmelt poolt korraga laeva tekile tormavas veemassis osutus see võimatuks — laev lihtsalt ei reageerinud roolile.

Algas tugev paduvihmavaling.

Hommikupoolsel ööl aga raksatas piksenool „Duisburgi" vöör-masti just sel hetkel, kui laev oli vasakus kreenis. Ja kui alus end kreenist jälle üles upitas, märgati komandosillalt, et raadio-antenn oli masti küljest lahti tulnud ja ots ripnes laeva vasaku poordi taga. Oli karta, et ka teine, ahtrimastile kinnitatud ots ei pea pingele kuigi kaua vastu ning rebeneb. Seadeldise päästmine aga oleks olnud säärases olukorras äärmiselt riskantne, sest üle laevateki voolavad veemassid võinuksid mõne hulljulge üritaja ookeani pühkida.

Korraga hakkas komandosilda masinaruumiga ühendava kõne-toru otsa pistetud vile häält tegema. Kapten tõmbas vile toru otsast ära.

„Mis on?" küsis ta ja pani kõrva kõnetoru juurde.

„Härra kapten, üks hiinlane lamab kütteruumis oimetult maas," teatas Tauber masinaruumist.

..Kuradile! Võtke toibutamiseks ise midagi ette. Kallake külma veega üle, pange nuuskpiiritus nina alla või tehke veel midagi, kuid mind ärge enam selle asjaga tülitage!" torkas Kraemer vile vihaselt kõnetoru otsa tagasi.

Keset pimestavaid välkusid, keset madalaid raskeid pilvi, mis olid laskunud peaaegu ookeani māratsevate laineteni, rabeles laev siia ja sinna nagu palavikus elusolend. Aluse vaoshoidmine, niipalju kui Kramer seda ka katsus teha, ei õnnestunud.

193

Pagi kandus edasi. Varsti lakkas ka vihm ning välgusähvatused jäid harvemaks. Ookeani kohale kerkis juba koit. Lainetus ja tuul muutusid aeglaselt rahulikumaks, ühesuunalisteks. Lainete vahused harjad ei ähvardanud enam laevalaele tormata, vaid aitasid aluse liikumisele kaasa. Et laev külglainetusest välja viia, tuli teha selle kursis muudatus.

Katlaruumis aga lebas surnud hiinlane. Nagu selgus, oli kütja käe vigastanud. Tauber oli käsutanud tema asemele ühe hiinlase. Kuid harjumatu mees ei püsinud tugevasti kõikuvas laevas kuigi kindlalt jalgadel, ta komistas ja kukkus peaga vastu avatud kolde ust. Toibutamine ei andnud tagajärgi, ja kui Tauber lamaja pulssi katsus ning kõrva südame kohale pani, selgus, et hiinlane on surnud. Kohe lohistati laip kütteruumi tagaseina äärde ja Tauber pani teise hiinlase esimese tööd jätkama.

Tugev tuul oli vähehaaval vaibunud, lainetus muutunud madalamaks, kuid alles järgmisel päeval kadus pilvitus. Taevas oli jälle vaikne ning ookean hakkas aegapidi tagasi saama oma endist värvust ja olekut, ehkki ta veel kaua ei suutnud rahuneda.

Et „Duisburgil" puudus tekilaadung, polnud maru siin nimetamisväärseid kahjustusi tekitanud. Isegi kõigi nelja päästepaadi kinnitused olid rajule vastu pidanud. Ainult ühel vasakpoolse poordi päästepaadil oli presentkate maha rebitud ja paadis loksus vesi.

Antenn polnud õnneks ahtrimasti küljest lahti rebenenud — tänu sellele, et oli takerdunud reelingu tugede vahele, ning radist sai madruste abiga selle varsti töökorda.

Hiinlane maeti meretavade kohaselt. Presenti õmmeldud laip, katlaresti tükk raskuseks jalgades, asetati poordi äärde lauale. Nüüd jäi üle veel laua peapoolset otsa väheke kergitada, et surnukeha ookeani libiseks.

Ettevalmistused tehtud, palusid hiinlased, et nad ise võiksid lahkuvale seltsimehele hüvastijätusõnad öelda. Pärast lühikest tseremooniat lükkas üks neist kaasmaalase teiste kummarduste ning oiete saatel ookeani. Ahtrilippu aga, nagu see on tavaks merematuste puhul, poolde masti ei lastud.

Kui kurss oli uuesti Kaplinna peale võetud, lootsid kõik, et äsjast põrgut enam ei tule. Kuid enne vahesadamat jäi „Duisburg" veel kord tugeva tuulehoo meelevalda, mis aga õnneks möödus õige pea.

Tänu taganttuulele ja -lainetusele jõudis laev peaaegu

kahekümne nelja tunni võrra ettenähtust varem Kaplinna.

Kaks päeva hiljem jätkati sõitu Rio de Janeiro poole. Ameerikast aga saadeti laev üle pika aja Inglismaale ning sealt söe-lastiga Hamburgi.

Ümmarguselt viis aastat oli Tauber Saksamaast eemal olnud. Ta otsustas mõne aja puhata ja siis juba uue teenistuskoha leida, kuid mitte enam mõnele kaugsõidu-tramplaevale, vaid liinilaevale, mis kurseeriks Euroopa sadamate vahel.

Hinge taga kipitas Tauberil Suurupi aare ja ta otsustas külastada antikvariaati. Seal oli uus peremees. Härra Seele oli kolm aastat tagasi kusagile Lõuna-Saksamaale rinnatõbe ravima

läinud. Olla pärinud küllaltki soliidse varanduse ning võib muretult elu lõpuni elada. Aga kus ta praegu asub, oli uuele peremehele teadmata.

Kurat, kihvatas Tauberil, Seele vist leidis aarde üles!

„Ega teie ei tea öelda, kas härra Seele enne Lõuna-Saksamaale minekut veel mõned pikemad sõidud tegi?" küsis Tauber.

„Seda ma küll ei tea," vastas antikvaar, „kuid selle kola, mis te siin näete, sain ma küllalt odavalt kätte. Härra Seelel oli minekuga väga kiire."

„Muidugi kiire," mõtles Tauber. „Kartis, et kui asi välja tuleb, hakatakse aaret taga otsima."

Mornilt ja endassesulgunud lahkus Tauber antikvariaadist.

Kahe kuu pärast sai Tauber soovituste abiga liiniaurikule „Rügen" vanemmehaanikuks. „Rügeni" senine vanemmehaanik oli määratud tasuvamale otsale, teisele liiniaurikule, mis kurseeris Stettini ning Portugali ja Hispaania sadamate vahel. Võib-olla oleks Tauberilgi õnnestunud saada midagi taolist, kuid nüüd pidi ta juba kindlalt teada saama, kuidas on asjaolud aardega, ja ta nõustus asuma „Rügenile".

Laeval olid külmutusseadmed ning ta pidas korrapärast ühendust Riia ja Tallinnaga. Viis Balti riikidest värsket liha ning võid Saksamaale ja tõi sealt mitmesugust segakaupa tagasi. Laevas olid ka ruumid reisijate jaoks.

Oma teise reisi ajal Tallinna otsustas Tauber külastada Juu-rikut. Kui laev oli sadamas kai äärde paigutatud ning tarvilikud formaalsused täidetud, istus ta juba samal päeval üüriautosse ning käskis end Suurupisse sõidutada.

Oli augustikuu teine pool ja ilm peaaegu samasugune nagu

195

kuus aastat tagasi, kui ta oli Tallinnast lahkunud. Seda pidas Tauber heaks endeks. Oli loota, et ta aarde siiski kunagi leiab. See mõte oli püsinud Tauberil peas pikkade aastate jooksul, mil ta oli sunnitud Eestist eemal viibima. Ikka ja jälle meenus talle viimane kõnelus peretütrega, mis oli hajutanud kõik kahtlused. Kuid hiljem oli helgeid lootusi tumestanud Seele pärandusesaamise lugu.

Auto peatus aiavärava juures. Tauber astus sellest välja. Majas oli kõik vaikne.

„See oleks üllatus küll, kui pererahvast kedagi kodus pole," mõtles ta ja avas värava.

Samal hetkel läks lahti ka maja välisuks ning sealt väljus Liisbet. Algul ei tundnud ta vormiriietuses meest ära, aga kui viimane käe tervituseks mütsinoka juurde tõstis ja naise nime nimetas, tõmbus Liisbeti nägu naerule.

„Näe, et härra Tauber ise?"

„Nagu näete," ulatas Tauber tervituseks käe.

„Nii mitme aasta järel! Algul mõtlesin tihti teie peale, kuid hiljem, vabandage avameelsuse eest, unustasin hoopiski. Kuid miks me siin seisame, astuge sisse," soovitas Liisbet.

„Kas teie kodakondsed on kodus?"

„Olen täiesti üksinda."

Tauber läks takso juurde tagasi ning käskis juhil teda oodata, ükskõik kui kaua see ka aega võtaks.

Elutoas üllatas Tauber Liisbetit ehtsa kašmiirsalliga ning võttis seejärel istet.

„Kas tohin teid, härra Tauber, klaasikese teega kostitada?" küsis Liisbet.

„Poleks midagi selle vastu."

Kuni Liisbet köögis teed valmistas, võis Tauber üle hulga aja taas tuttavas toas ringi vaadata. Sahtlitega kummut seina ääres; selle kohal ja peal ilutsemas perekonnafotod. Kummuti kõrval kõverate jajgade ja seljatoega vana diivan. Keset tuba ovaalne, kirju riidega kaetud laud. Selle peal kõrge jalaga ning suure kupliga laualamp, laua ümber kuus viini tooli. Kummuti vastasseinale olid paigutatud kaks mingisuguse hädakunstniku originaalide järgi valmistatud reproduktsiooni. Üks kujutas valgete vesirooside seas ujuvat kahte luike, teine oli natüürmort — õuntega täidetud korv, mille kõrval seismas kaks veinipudelit.

Kollased aknakardinad, need, mis olid väljaspool, ulatusid

ainult alumise aknalauani, kuid tumedamad — sisemised — kuni põrandani. Põrandale oli laotatud kaks kaltsudest kootud põranda-riiet. Toa lagi tehtud valgeks värvitud punnitud laudadest.

Harilik väikekodanlik elutuba, nagu neid leidus tuhandetes keskmistes kodudes ja mida kasutati külaliste vastuvõtmiseks või mõne muu piduliku sündmuse puhul.

„Mäletate, Liisbet, meie kõnelust kuus aastat tagasi?" huvitus Tauber, kui teeklaas oli pooleni joodud.

„Mäletan. Ja olen selle üle ka mõelnud, kuid targemaks pole põrmugi saanud," vastas naine mõtlikult.

„Kas olete sellest jutuajamisest mõnele kõrvalisele inimesele rääkinud?"

..Kõrvalisele ei ole, kuid isaga katsusin kunagi juttu teha. Kuid ta naeris mind välja ja käskis end mitte narriks teha. Suurupi — ja mingisugune aare! Egas see mõni mereröövlite saar ole, ütles ta."

„Aga mida teie, Liisbet, ise sellest arvate? On Suurupi mereröövlite saar, õigemini poolsaar, või ei ole?" pööras Tauber nüüd jutu naljasoonele.

„Mis mina, rumal naisterahvas, sellest oskan arvata," naeris peretütar. ..Peaaegu kümme aastat juba möödas, ja kõik nii vaikne. Pole siin pärast Seelet ja teid keegi aarde vastu huvi tundnud. Ju siis isal vist õigus on."

Kui Juurik järgmisel päeval koju jõudis, rääkis Liisbet Tauberi külaskäigust.

„Kas otsib ikka veel rahapada?" pilkas Juurik.

..Sellest just juttu polnud ja otsimas ta ka midagi ei käinud," vastas Liisbet. „Ajas niisama ühest-teisest juttu ning andis sinu ja ema jaoks kingituse üle."

Külakosti hulgas leidus kuus pakki lõhnavat ..Dobbelmani" — ko|m pakki kollast ja kolm tumepruuni, peaaegu musta tubakat.

„See on juba teine asi. Niisuguse noosiga võiks ta kas või iga nädal mul külas käia," rõõmustas Juurik.

Emale oli määratud kirjumustriline kolme taskuga ja õlapaeltega, alt ovaalne köögipõll.

..Niisugust jumalavallatust ma küll kandma ei hakka!" lükkas perenaine põlle otsustavalt endast eemale.

Seda hakkas kandma Liisbet.

7. „RÜGEN"

Kuigi ..Rügen" kurseeris endiselt Stettin—Tallinn—Riia—Stettini liinil ning Tauber sellel juba mitu aastat vanemmehaanikuna töötas, ei tahtnud ta Suurupi rahvast enam niikaua külastada, kuni skeemi lahendus veel saladuseks jäi. Mis mõtet on tühja tuult taga ajada.

Ühe reisi ajal 1939. aasta augustis pidi ..Rügen" tugeva tuule mõjul Tallinna sadama Läänemuuli juures peaaegu vastu sildumis-kaid põrkama. Täiskäik tagasi päästis küll kai ja laeva vööri, kuid laev rammis siiski enda taga liikuvat puksiiri.

Tauber oli — nagu alati manöövri ajal — masinaruumis. Kui laev tagasikäigu sai, tundis ta mürtsakat ahtris.

See toimus üsna hilisel tunnil. Järgmisel hommikul, kui laeva juhtkond messis hommikueinel oli, arutati sündmust nii ja naa.

„Loots vist oli vintis," naeris kolmas mehaanik.

„Vaevalt usutav," ütles tüürimees.

„Ja laeva ei juhtinud kai äärde mitte loots, vaid kapten ise. Mulle tundus, et vana oli tõesti üsna kõva timmi all."

„Võib-olla küll. Ma nägin teda, kui ta sillalt alla tuli," lisas Tauber

juurde.

„Teil, härrased, oleks mõistlikum suu selle koha pealt kinni hoida," segas esimene tüürimees hoiatavalt vahele.

Tauber tundis, et oli teinud vea, ja tahtis seda kuidagi leevendada: „Mind kui masinameest huvitab see kõige vähem."

„Eks juurdlus näita ja selgita, kes siin vahele jääb," oldi üksmeelsel arvamusel. „Tehti ju puksiir vigaseks tagasikäigu tõttu."

„Kuid igal juhul mitte masinameeste süü läbi," kinnitas Tauber.

„Eks paista," pomises esimene tüürimees.

Juurdluse käigus kedagi isiklikult ja otseselt ei süüdistatud. Konstateeriti ainult fakti, et puksiir sai hoobi laeva tagasikäigu tõttu.

Juba avamerel, tugeva nordvesti poolt kõikuma pandud laevas, oma kajutis koikul selitades mõtles Tauber uuesti Tallinnas toimunud intsidendi üle järele. Puksiiri rammimist niisugusel moel koges

ta esmakordselt.

Aga siis meenus talle, et Benhausen, tollal miinilaeva „Svetlõi" komandör, sai ju 1912. aastal Liibavis samaga hakkama — rammis tagasikäiguga laeva kiiluvees liikuvat puksiiri.

Esimeses vihahoos oli Benhausen roolimadruse vaeseomaks peksnud ning too oleks kapteni süüdistuse tõttu kindlasti kohtu

alla antud, kui intsidenti uurinud komisjon poleks osanud või tahtnud madrust ebaõiglase süüdistuse eest kaitsta.

Benhausen viidi üle mereväe staapi. Esimese maailmasõja teisel aastal määrati ta mineerimisosakonna ülema abiks, 1916. aasta algul aga — mineerimisosakonna senise ülema, põlisaadliku, kontr-admiral Dubtšenski surma järel — sama osakonna ülemaks ning talle anti esimese järgu kapteni aukraad.

Benhauseni adjutandina teadis Tauber, et mõned mineerimis-kaardid, mis trükikojast tulid, olid märgistatud tähtedega "HIT'. Aga nende tähendust ta tollal ei teadnud.

Aga nüüd torgati talle nagu tuline ora ajudesse. Kus see pea küll varem oli, et ei osanud kõige lihtsamale kombinatsioonile tähelepanu pöörata!

Aaret tuli ju otsida mitte sealt, kuhu viitas joon, vaid hoopis teisest kohast, ja küllap ta nüüd selle ka kindlasti leiab.

Siis kuulis ta koputust. Sisenemiseks luba- saamata avati uks ja nähtavale ilmus vahimadruse pea.

„Härra chief, vahimehaanik palus teid kiiresti alla minna."

„Mis tal tarvis on?"

„Ei tea, aga palus kiiresti tulla," tõmbas madrus pea ukse vahelt tagasi.

Kuuenööpe kinni pannes kiirustas Tauber masinaruumi.

„Elektrikilbis on mingisugune viga ja ma ei usaldanud ilma teieta seda otsima hakata," kandis vahimehaanik ette.

Tauber avastas õige pea vea. Kuid selle kõrvaldamiseks tuli kilp seinalt maha monteerida.

Kohe teatas ta olukorrast sillale ning hoiatas, et laev jääb umbes tunniks elektrivalguseta.

Käsilampide paistel hakati kilpi maha monteerima. Kogu töö võttis loodetust kauem aega. Ja kui viga lõpuks kindlaks tehtud, laskus ka kapten Schwarz masinaruumi.

„Mis teile, Tauber, ajudesse on löönud, et laeva pimedaks tegite?" küsis ta kurjakuulutavalt.

»Minu ajud on korras, härra kapten. Kui praegu seda küllaltki tõsist riket jaotuskilb is ei kõrvaldata, võib laev tunni asemel hoopis pikemaks ajaks pimedusse jääda."

„Aga kus teie silmad, Tauber, varemalt olid? Tallinnas, Riias ja isegi kodusadamas? Kas teie siis ei tea, et laeva ei tohi sadamast välja klaarida, kui on vähimgi kahtlus, et valgustusega võib merel

tekkida häireid. Laevas on kolmkümmend kaks reisijat. Köök töötab elektriga. Paari tunni pärast tuleb õhtusöök serveerida. Ilm juba pimeneb ja varsti jäävad ka mastituled ning komandosild pimedaks, kas te tõesti aru ei saa!" muutus kapten üha raevukamaks.

„Aga, härra kapten, seda viga, mis kilbis praegu ilmsiks tuli, oleks võimatu olnud varem avastada," hakkasid ka Tauberi turjakarvad end püsti ajama. „Ja mis mastide ning silla valgustusse puutub, siis olen ma juba aastaid taotlenud, et laeva muretsetaks akumulaatori-test toituv avariivalgustus. Kuid senini pole sellel tagajärgi olnud."

„See pole teie otsustada, Tauber!"

„Kuidas ei ole? Mina ju vastutan ka laeva valgustussüsteemi eest," ütles Tauber üsna terava hääletooniga.

„Muidugi vastutate. Ja sellepärast käsin, et pimeduse saabudes olgu siin kõik korras!" käratas Schwarz ja hakkas kitsast raudtreppi mööda üles ronima. Tema korpulentsuse tõttu toimus see üsna vaevaliselt.

„Ma pole vana kunagi nii pahuras tujus näinud," ütles valve-mehaanik, kui kapten oli silmapiirilt kadunud.

„Pole midagi imestada. Sekeldused Tallinnas puksiiri pärast ja ega tal Stettiniski pead silitata," arvas Tauber. „Ja nüüd veel see neetud avarii elektriga."

„Selle saame kohe korda," lohutas valvemehaanik.

Ühe tunni ja kümne minuti pärast lükkas Tauber pealüliti sisse ning „Rügen" säras elektrituledes, nagu see ongi kohane liinilaevale.

Oma kajutis hakkas Tauberil südame all siiski kergelt kripeldama. Oli ju ta laevas tõepoolest ka elektrimajanduse eest vastutav, ja nüüd äkki niisugune vahejuhtum. Pagan teab, missuguse supi Schwarz veel Stettinis valmis keedab. Kuid keetku missuguse tahes! Temal, Tauberil, pole sellest enam ei kuuma ega külma. Järgmine reis jääb talle niikuinii viimaseks või halvemal juhul eelviimaseks. Ning siis — head aega, praegune virelemine! Hakkab uus elu.

Kuna nordvest oli vahepeal veelgi hoogu juurde võtnud ja „Rügeni" parem parras hakkas juba laineid tekile laskma, muutus isegi istumine ebamugavaks. Seepärast viskas Tauber end koikusse pikali ja uuesti hakkasid mõtted Suurupi ümber keerlema.

Jah, aga kuidas saada kätte see aare, mille peidukohas ta oli

nüüd absoluutselt kindel? Oleks ju hea, kui ta selle otsimisega täiesti üksinda hakkama saaks. Kuid see osutub raskeks või isegi võimatuks. Et vana Juurik aarde olemasolusse äärmiselt skeptiliselt suhtub, võib teda abistada ainult Liisbet. Ja olekski hea, et ainult üks inimene. Liisbetile annab ta mõned kuldmündid ja olekski asi korras.

Et aga on teadmata, millesse või kuidas aare on pakitud või mahutatud, tuleb ka selleks ette valmistuda; siin aitaks vist küllaltki mahukast kohvrist või kotist. Juurikute juurde sõitmiseks tuleb üüriautot kasutada ja see seal kinni pidada, mingu aega mis läheb. Riietuda tuleb tingimata tsiviilülikonda, sest vormiriietusärataks liigset tähelepanu.

Aga mis siis, kui Juurik enam seal ei elagi? torkas äkki ebameeldiv mõte peast läbi. Kui Suurupis on võõrad inimesed?

Siis muidugi muutub otsimine keerukamaks. Tekivad ju kohe küsimused: kes? mis? kus? Võhivõõraste ees aga peab kõik jääma saladuseks. Kuid siiski peab ka siin leiduma väljapääs. Ja leidubki, kui asja arukalt ajada.

Laevamasina monotoonne tuksumine, mis küll nõrgalt Tauberi kajutini ulatus, ning laeva kõikumine panid silmalaud kinni vajuma ja ta oleks õhtusöögigi maha maganud, kui messipoiss poleks teda äratanud.

„Rügen" jõudis Stettini järgmise päeva ennelõunal. Lõunasöögi ajal oli juba meeskonnal teada, et reisid Baltikumi sadamatesse on teadmata ajaks katkestatud. Laeva meeskond ja juhtkond aga jäetakse kohale, välja arvatud reisijaid teenindav personal. See uudis oli nagu

surmahoop Tauberi lootustele ning kavatsustele. Samas tekkis tal mõte laevast omal soovil lahkuda ja kuidagimoodi, kas või illegaalselt, Eestisse pääseda.

Kui ebameeldivused hakkavad kord tulema, siis tulevad nad uksest ja aknast. Ülejärgmisel päeval kutsuti Tauber kapteni juurde. Salongis, istmel, mida kapten harilikult ise kasutas, istus mereväeohvitseri mundris mees, kuna Schwarz oli istet võtnud seina-äärsel kušetil.

„Härra Tauber?" tõstis ohvitser pilgu sisenejale.

„Tauber," vastas see.

„Teie, härra Tauber, olete mobiliseeritud mereväe transpordi-laevale," tõusis ohvitser püsti. „Siin on teile lähetuskiri „Stella" kapten Blumbergile. Ja siin ümbrik, kus on kõik muud tarvilikud

202

dokumendid. „ Stella" asub momendil Hamburgis. Hamburgi sadamat arvatavasti tunnete?"

„Tunnen."

„Siis ei tee teile raskusi laeva leidmine. Nii et suvatsege ülehomme „Stella" kapteni korralduses olla."

„Mis ma seal tegema hakkan?" tahtis Tauber teada.

„See selgub kohapeal. Küllap teilegi seal tegevust leidub," istus ohvitser tagasi toolile, andes märku, et jutul on lõpp.

Nüüd oli tee Tallinna pääsemiseks täielikult läbi lõigatud.

Tauber juba aimas, et see oli Schwarzi otsene tegu. Kes kurat käskis tal, Tauberil, Tallinnas suud paotada ning elektririkke korral merel kaptenist targem olla!

Viie tuhande kahesaja brutoregistertonnise „Stella" kapten Karl Blumberg võttis Tauberi vastu oma salongis.

Maitsekalt, meretavadele vastavalt sisustatud ruum, kus ühte orva oli paigutatud isegi pianiino, jättis hea mulje. Kapteni magamis-aseme kõrval seisis suurediameetriline merekompass ja selle juures laud merekaartidega. Laual, mille taga asus iste, oli sisetelefon. Nagu hiljem selgus, oli „Stella" kaptenil otseside köögi, silla, masina- ning meeskonnaruumi ja raadiojaamaga.

„Nii et Tauber?" ütles kapten, kui oli lähetuskirja läbi lugenud.

„Tauber."

„Võtke ometi istet," viipas Blumberg. „Nii, nii. Nii et mobiliseeritud ja siia saadetud? Kuid mulle öeldi ju, et laeva meeskonna komplekteerimine jäetakse täielikult minu hooleks."

„Ei tea, härra kapten. Kui „Rügen" teadmata ajaks kai äärde jäeti, lubati meeskonda mitte laiali saata. Kuid millegipärast olen nüüd siin," selgitas Tauber.

«Vanemmehaaniku koht pole momendil vakantne. Kuid määran teid tänasest peale „Stella" teiseks mehaanikuks. Meie vanemmehaanik Stuber arvatavasti lahkub laevalt. Ta ligineb juba kuuekümnele ja ei soovi kaasa teha küllaltki riskantseid otsi, mis mereväetranspordil ees seisavad. Kui Stuber lahkub, on see koht teie. Olete nõus?"

„Mis mul muud teha. Olen ju mobiliseeritud," vastas Tauber.

„Te ei kahetse, härra Tauber. Kuid nüüd arvan, et oleme tänaseks kokku leppinud, ja ma lasen teid teie eluruumi juhatada."

Teise mehaaniku kajut oli ruumikas ja paremini sisustatud kui see kajut, kus Tauber oli „Rügenil" vanemmehaanikuna elanud.

203

Järgmisel hommikul kohtas Tauber „Stella" vanemmehaan' Stuberit. Vastandina kaptenile, oli vanemmehaanik võrdlemi kiitsaka välimusega, üle keskmise kasvu ning avalate näojoonte mees.

„Nii et mehaanikuks," lausus Stuber, kui mõlemad olid kajut' istet võtnud.

„Jah, kapten määras mind eilsest peale „Stella" teiseks mehaan' kuks," ütles Tauber.

„Sellest rääkis hommikul Blumberg ise ka. Vaatasime kaptenig teie lähetuskirjaga kaasas olnud iseloomustust ja ei temal eg ka minul ei ole midagi selle vastu, kui asute minu kajutisse ümbe Aastaid on mul juba nii palju turjal, et võin mereväetranspord' teenimise lõbust ära öelda. Jäägu see noorematele," oli „Stell vanemmehaaniku arvamine. „Kuid teie, härra Tauber, ei kahets Laev on võrdlemisi uus: vette lastud kahekümne üheksand aastal ning masinavärk heas korras."

„Kunas laev mereväe koosseisu arvati?" küsis Tauber. „Kuus päeva tagasi, kui kuivdokist alla lasti." „Aga mida teie ise arvate, härra Stuber? Milleks võeti „Stella' mereväe koosseisu?" uudishimutses Tauber.

„Niipalju kui minul silmi ja kõrvu on, pole sõda enam silmapiiri taga, vaid siinsamas. Kui piltlikult öelda — „Stella" poordi taga." Aga ehmudes, et oli kaldunud teemale, mis kuulus keelatute kategooriasse, viis Stuber jutu kohe teisale. Ta tutvustas Tauberit „Stella" peamasina mõningate iseärasustega, mis „Rügenil" olid puudunud.

8. „STELLA"

Neli päeva pärast Tauberi saabumist „Stella" kapteni korral-duSse, 1. septembril 1939. aastal, tungis Saksamaa Poolale kallale. Oli alanud Teine maailmasõda.

Järgmise nädala jooksul monteeriti „Stella" pardale väikesekaliibriline õhutõrjekahur, kaks õhutõrje-raskekuulipildujat ja mitu

harilikku kuulipildujat. Nende teenindamiseks määrati laevale kakskümmend seitse hambuni relvastatud mereväelast kahe ohvitseri juhtimisel. Niisiis, mereväe transpordilaeva „Stella" meeskonda kuulus nüüd kaheksakümmend neli meest.

Pärast Poola alistamist tegi „Stella" kaks reisi Soome, viies sinna sõjavarustust ja tuues Saksamaale väga tarvilikku toorainet — tselluloosi. Oli ette nähtud „Stella" regulaarne kurseerimine Saksamaa ja Soome sadamate vahel, kuid sellele tõmbas kriipsu peale varajane külm, mis kaanetas Soome ning Botnia lahed ja lõpuks kogu Balti mere kuni Bornholmini tugeva jääkattega.

1940. aasta aprilli lõpus, kui Balti meri ja Soome laht juba jääst vabad olid, tegi „Stella" veel ühe reisi Soome ning saadeti siis Põhjamerele. Vaatamata sellele, et Inglise allveelaevad juba 1940. aasta kevadel küllaltki intensiivselt tegutsema hakkasid, õnnestus „Stellal" suve jooksul siiski mitu reisi Saksamaalt Norra sadamatesse teha; peamiseks laadungiks elavjõud ja sõjavarustus.

Et „Stella" liikus peamiselt öösiti, siis mida enam lühenes päevavalgus, seda ohutumaks muutusid reisid. Pimeduse saabudes polnud karta vaenlase lennukeid ja ainult vaenlase allveelaev võis juhuslikult „Stellale" risti ette juhtuda.

Kapten Blumbergil oli välja töötatud kindel marsruut, mis kulges üsna Norra ranniku lähedal ning erines mõnevõrra rahuaegsest laevateest. See oli küll riskantsem, sest laev võis sattuda rannaäärsetele takistustele, kuid allveelaevade suhtes vähem ohtlik kui endine tee.

Kõigele muule lisaks aitasid laeva õigel kursil hoida ka raa-diopeilingud. Selleks tuli laeva pardal asuva raadiopeilingaato-riga välja peilida Hamburgi, Bergeni, Londoni või Aberdeeni ringhäälingujaamad, resultaat ristata laeva teekonnajoonega, ning ristumiskoht tähistaski laeva asukohta, kui laev polnud palju kursist kõrvale kaldunud. Kui aga tekkis kahtlus laeva asukoha õigsuses, kasutati kahest ringhäälingujaamast üheaegselt vastuvõetud raadiolaineid ristpeilinguks. Need raadiojaamad töötasid ööpäevaringselt ning neid said oma asukoha määramiseks kasutada kõik teisedki Põhjamerel viibivad laevad.

25. novembri õhtupoolikul 1940. aastal väljus „Stella" Trondheimist ning jõudis videvikuks merele. Laev oli lastitud soola-heeringate ning tursatünnidega.

Taevas oli lauspilves. Puhus 4—5-palline lõunatuul. Lainevallid,

mida ookean vahetpidamata Norra randa veeretas, poleks pidanud sellise tuulega nii kõrged olema, kuid nähtavasti oli kaugemal tuule tugevus hoopis suurem.

Reis kulges plaanipäraselt, Blumberg lootis järgmise päeva lõunaks Põhjamerele jõuda. Seal oleks ranniku lähedale hoides vaenlase allveelaevade oht peaaegu puudunud.

Kesköö paiku tuul tugevnes ja ähvardas väikeseks tormiks kujuneda. Kõrged lainevallid panid laeva üsna tugevasti kõikuma. Kapten Blumberg lootis külgtuulest juba paari tunni jooksul välja pääseda, kui järsku katkes rooliseadeldises tüürilaba juhtiv kett. Vigastus avastati kohe, kuid selle kõrvaldamiseks, nagu arvas Tauber, kuluks kaks kuni kolm tundi.

Raadiopeilingute abil tehti kindlaks „Stella" täpne asukoht: oldi mõne minuti võrra Bergeni laiuskraadist põhja pool, just laevatee kõige kitsamal kohal — vasakust pardast olid veealused takistused ainult ühe miili kaugusel.

Roolirikke kõrvaldamine aga ei edenenud nii kiiresti, kui Tauber oli arvanud.

Tunni aja pärast sai külgtuule ning lainetuse mõjul vasakule triiviv „Stella" müksu ninaossa. Kaks minutit hiljem puudutas põhi veel kord kari, kuid järgnev laine tõstis laeva kohe kõrgemale.

„Pumbad!" hõikas Blumberg masinaruumi.

„Käivitatud, härra kapten," vastati sealt.

Järgmised viis-kuus laineorgu, kuhu „Stella" paratamatult ikka ja jälle sattus, ei viinud enam kokkupõrkeni, mida meeskond hirmuvärinaga südames oli kartnud.

Kohe süttis komandosillal vööri poole suunatud prožektor. Ruuporit suu juures hoides käskis kapten pootsmanil kiiresti mõlemad ankrud vabastada. Kohe, nagu oleks pootsman seda käsklust oodanudki, hakkas vöörist kostma kettide kolinat.

„Kui sügaval?" küsis Blumberg läbi ruupori.

„Nelikümmend meetrit!" karjus pootsman läbi tuule ja lainete kohina.

Nähtavasti olid ankrukäpad põhjas hästi kinnitunud, sest mõne aja pärast hakkas „Stella" end vööriga vastu lainet seadma.

„Kui nüüd siinsamas ahtri taga jälle karid on, siis..." ei julgenud Blumberg isegi lõpuni mõelda.

Aga kui järgmise kümne minuti jooksul midagi erilist ei juhtunud ja laeva nina visalt vastu lainet püsis, ohkas ta kergendatult.

206

„Võtke pootsman kaasa ja kontrollige kohe veetaset pilssides," pöördus kapten teise tüürimehe poole. „Ehkki kokkupõrked tundusid nõrgapoolsed, aga mine tea..."

Varsti võis tüürimees ette kanda, et midagi ohtlikku veel ei ole: pumbad hoiavad sealse veetaseme tasakaalus.

Jumal tänatud!" Kapten võttis mütsi peast ning pühkis rätikuga higist üleni märjaks muutunud nägu, otsaesist ja sealt pealaeni ulatuvat paljakut. „Kontrollida aga tuleb iga poole tunni järel," ütles ta siis.

„Stella" olukorra kohta saadeti Bergenisse radiogramm. Sealt lubati esimesel võimalusel päästelaev kohale saata, kuid mitte enne aovalgust.

Nüüd ei jäänud, kuni ankrud vastu peavad, muud üle, kui oodata päästelaeva. Nii kapten kui ka meeskond lootsid kõige paremat ning närvipinge vaibus vähehaaval. Kuid kõige masendavama meeleolu tekitab taolistes olukordades tegevusetus, abitult ootamine ja teadmatus, mida toob ligem minut või tund. Vaevalt keegi sel ööl sõba silmale sai, sest järjest tugevamaks muutuvad tuuleiilid ei ennustanud midagi head.

Igaks juhuks käskis kapten pootsmanil päästepaadid avarii-olukorda seada, et vajaduse korral saaks neid laeva küljest ainsa kirvehoobiga vabastada. Samuti tuli paatide toidu- ning veevarusid kontrollida. Õnneks jätkus kõigile meeskonnaliikmetele päästevöösid. Mõned panid selle endale aegsasti ümber, teised jätsid käeulatusse.

Pingelises ootuses möödus aeg. Tund tundus päevapikkusena. Ja kui taevas hakkas uue päeva algusmärke ilmutama, ohkasid paljud kergendatult — ikkagi päevavalgus, aga mitte kottpime öö.

Kui ümbrus juba võrdlemisi hästi nähtavaks sai, tõusid Blumbergil ja paljudel meeskonnaliikmete! kuklakarvad püsti: umbes kahesaja meetri kaugusel laeva ahtrist ulatus veest välja kaljurinnatis, mille vastu võimsad lained end vahule peksid. Selle taga paistis lage vesi ning kaugemal järsk, kõrge kaljusein.

„Seda oli arvata," ütles kapten esimesele tüürimehele. „Kuid ankrud peavad hästi vastu, härra kapten," vastas see. „Aga kauaks me niikuinii siia jääda ei või."

„Seda muidugi. Kui päästelaev aovalgel Bergenist välja saadeti, peab ta kella üheteistkümneks siin olema," arvas tüürimees. Järelepärimise peale vastati Bergenist, et päästelaeva pole

207

ilmastiku tõttu võimalik välja saata. Ja seda enam, et on oodata tuule tugevnemist ning seetõttu ka lainetuse kõrgenemist.

„Võib-olla ongi õigem. Kuidas saakski päästelaev „Stellat" praegu aidata," mõtles Blumberg endamisi.

Veidi aja pärast läks ta komandosilla taga asuvasse kaardi-kambrisse. Sirvides siinsete piirkondade lootsiraamatuid, leidis ta, mida otsis: Norra ranniku sel laiuskaardil, kus asus „Stella", ulatub ookeani tõusu maksimum 7—8 meetrini. Ja kui siia juurde arvata tuule suund ning mõnda aega Atlandilt veerevad laine-vallid, mõtles ta, isegi meeter-poolteist kõrgemale. Siinsamas küpses Blumbergi peas otsus.

„Kutsuge kohe teine ja kolmas tüürimees, samuti vanemmehaanik Tauber sillale!" ütles ta.

„Arusaadav," vastas madrus ning hakkas komandosilla trepist alla minema.

„Pidage! Ka pootsman saatke siia."

Kui kutsutud olid saabunud, vaatas kapten käekella ning ütles:

„Praegu on 10.10. Kell 11.30 on siin meretõusu haripunkt ja sellele ma rajangi oma plaani. Täpsemalt — läbimurde plaani. Laev sai triivimisel võrdlemisi tühiseid vigastusi, mida pumbad jõuavad kompenseerida. Siin rannas on perioodiline meretõus 7—8 meetrit. Ja kui hoiame kurssi otse vastu lainevalli, loodan, et ligema 5—6 minuti jooksul oleme karidest üle ja vabas vees. Seda enam, et varsti võib tuul tormiseks muutuda. On kellelgi isiklikke arvamusi või vastuväiteid?"

Vastuväiteid ei olnud. Risk oli suur. Kes garanteerib, et läbimurde kurss on täpselt see, millega laev siia triivis? Võib-olla, et mõni meeter vasakule või paremale ootab „Stellat" veealune kari, mis laeva tõsiselt vigastab või isegi hukutab?

„Aga, härra kapten," lausus pootsman, „kui heidaksime osa laadungit merre?"

„Selleks ei jätku enam aega. Nii et, Tauber, tõstke aur kateldes maksimumini. Täpselt kell 11.20, kui hakkame ankruid tõstma, andke masinale tasane käik edasi, ja kui ankrud on klüüsides, siis — vastavalt minu korraldusele — forsseeritud käik. Teie," pöördus kapten kolmanda tüürimehe poole, „lähete koos pootsmaniga ning tõstate ankrud üles. Kui tekib takistusi, ankrukäpad on kuhugi kiilunud ja ankur ei tõuse, tuleb teil ketid läbi raiuda. Selleks olgu tööriistad käeulatuses. Aga teie," ütles Blumberg teisele

208

tüürimehele, „informeerige vabavahti ja mereväelasi olukorrast ning koondage nad päästepaatide juurde, kuid ilma paanikata. Läbimurde alustamiseni jääb veel küllaldaselt aega. Loodan, et sellest jätkub."

Kell 11.05 märkas esimene tüürimees, kes laeva ahtri pool kõrguvat järsku kaljuseina aeg-ajalt silmas pidas, et sinna oli tekkinud 6—7 meetri pikkune mast, mille küljes lehvis signaal-lipp. Ta ütles kaptenile:

„Rannas tahavad teada, mis laev ja kelle oma."

„Tõmmake kiiresti tunnusmärgid üles!" käsutas Blumberg.

Kui ahtrilipp ja vimpel olid masti tõmmatud, järgnes laeva pihta pikk kuulipildujavalang. Ühtlasi tõusis kaljul olevasse masti Norra lipp.

„Neetud, mida see siis tähendab?" sattus Blumberg ärevusse. ..Norra partisanid! Sellest on ennegi kuulda olnud," arvas tüürimees.

Ahtris asuvast vabavahist said kaks meest pihta ning vajusid abitult tekile. Järgmine valang anti, kui laeva ahter uuesti laineorgu vajus. Pihta said kokk ja selle abi, kes külmkambrist lõunatoiduks provianti tulid toomast. Kolmas valang tabas esimest tüürimeest, kes parajasti hakkas komandosillalt laeva tekile laskuma, ning üht mereväeohvitseri.

Siis hakkasid kaljuservalt kõmatama kahuripaugud. Esimene mürsk tabas „Stella" ahtris kohta, kuhu oli maalitud laeva nimi. Teine — korstna keskosa. Kolmas mürsk, mis tuli mõne aja pärast, tabas sildumispollarit vööris, surmates läheduses viibinud pootsmani.

Arvatavasti tulistati väiksemakaliibrilisest otsesihtimissuurtükist. Nüüd tuli tegutseda kiiresti ja resoluutselt.

Hetkel, kui laeva vöör hakkas vajuma laineorgu, andis Blumberg käsu viivitamata ankrud üles tõsta. Ja kui ankrud on kas või ainult kümne meetri võrra kerkinud, sellest märku anda. Siis võttis ta silda ja masinaruumi ühendava kõnetoru ning küsis ärevalt:

„Tauber, kas olete valmis?"

„Valmis, härra kapten," tuli kohe vastus.

Peagi hakkasid ankruvintsid kette kerima ja seejärel tuli vöörist signaal, et mõlemad ankrud on põhja küljest lahti.

Et mitte lasta laeva külgtriiviie minna, käskis kapten masi-

209

nale anda tasase edasikäigu. Kahe minuti pärast olid mõlemad ankrud klüüsides.

„Ja nüüd olgu issand ise meile armuline," pomises Blumberg enda ette ning lükkas silda ja masinaruumi ühendava telegraafi käepideme jaotusele „Forsseeritud edasikäik".

Samal hetkel külvati laev uue kuulivalanguga üle.

„Stella", tundes end ankrutest vabana, sööstis hoogsalt ettepoole. Laeva nina sukeldus lainevalli, mis vöörteki üle ujutas. Kolmas tüürimees, kel ei õnnestunud enne masinale täiskäigu andmist vöörist lahkuda, uhati üle veelaviiniga, mis ta peaaegu täielikult enda alla mattis. Käte ja jalgadega ankruvintsi külge klammerdudes õnnestus tal siiski laeva pardale jääda. Pootsmani laip aga pühiti merre.

Kell näitas täpselt 11.24, kui laev forsseeritud käigu sai. Blum-bergi arvestuste kohaselt pidi „Stella" vabasse vette jõudma hiljemalt seitsme minuti pärast.

Kuid siis märgati ka maalt, et laev on liikvel. Avati maruline kuulipildujatuli. Samuti tihenes „Stella" pihta sihitud mürskude arv, mis aga erilisi kahjustusi ei tekitanud. Pihta sai tüürpoordi ahtripoolne päästepaat ja komandosilla vasak nurk. Sillal viibijaist keegi kannatada ei saanud.

Kui „Stella" ninaga viiendasse lainevalli sukeldus, tõmbus Blum-bergil südame alt külmaks. Mõni sekund veel, ja siis selgub, mis edasi juhtub. Kuid sekundid möödusid ning vabalt ületas laev esimese tõkke.

Nüüd oli jäänud kaks-kolm minutit veel teiseni. Kapten, kelle nägu oli higipiiskadest märg, toetus silla reelingule. Kramplikult sellest kinni hoides suunas ta pilgu vastuveerevatele lainevalli-dele. Missugune neist osutub saatuslikuks või missugune aitab „Stellal" ületada veealused karid?

Närvesöövas ootuses ei pööranud Blumberg mingit tähelepanu veel ikka laeva pihta suunatud kuulipilduja- ja suurtükitulele; õrilist ohtu ei saanud need enam tekitada. Nüüd oli peamine — vabasse vette pääseda.

Möödus kaks minutit, siis kolm, kuid „Stella" ründas vastutulevaid laineid ikka veel vabalt. Kui oli möödunud viis minutit kriitilisest ajast, ja siis veel kaks, ilma et laev oleks altpoolt mõne müksu saanud, tundis Blumberg, et ta on väsinud. Üleliia väsinud! Teine tüürimees, kes oli kaptenit teraselt jälginud, haaras tal toetuseks

210

kaenla alt ning käskis madrusel kaardikambrist istme tuua.

„Hoidke sama kurssi veel kümme minutit ja tehke maamärkide abil kindlaks laeva asukoht," ütles kapten teisele tüürimehele, „ning saatke juhtunu kohta radiogramm Bergenisse."

Aga siis selgus, et ka saatejaam oli pihta saanud ja side välisilmaga katkenud.

Kui oldi küllaldaselt kaugel maalt varitseva ohu eest ning laeva täpne asukoht oli ka määratud, käskis kapten võtta kurss Bergeni suunas.

õnneks pidasid pumbad vigastatud kohtadest sissetungivale veele endiselt vastu.

„Stella" saabus Bergeni sügisel. Laev tühjendati laadungist ning põhjavigastustele pandi tuukrite abiga plaastrid. Kuivdokki aga pääses ta alles aprilli keskel 1941. aastal. Sest aasta eest, enne Saksa okupatsioonivägede saabumist Bergeni, olid sadamatöölised hävitanud osa sadama rajatistest ja seadeldistest. Oli jõutud uputada ka kuivdokke.

Mai algul toodi remonditud „Stella" Kieli. Sealt sooritas ta kaks reisi Soome.

Viimase reisi ajal, kui laev 22. juuni hommikul oli väljunud Kotkast, sai Blumberg radiogrammi, et on alanud sõda Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel. Soovitati nii kiiresti kui võimalik läbida Porkkala ja Naissaare vaheline võrdlemisi kitsas koht ja seejärel Rootsi rannavete liiklusteid kasutada.

Sõja algmomendist peale hakkas Saksa propagandamasin senisest veelgi intensiivsemalt tööle. Et maavägede pealetung edenes esialgu üsna jõudsalt, läks propagandal korda valdavamat osa saksa rahvast veenda kiires võidus. Prognoositi, et see saabub hiljemalt augusti lõpuks, mil Saksa väed olla Moskvas.

Ka „Stella" meeskond, kes pidevalt jälgis raadiosaateid, oli arvamusel, et sõda kuigi kaua ei saa kesta. Alistati ju Prantsusmaa, Belgia, Norra, Taani, Holland ning mõned Balkani riigid umbes kuu või pisut enama ajaga.

Mis aga puutub sõjategevusse Balti merel, siis oldi kindlal veendumusel, et seda üldse ei tule. Või kui ehk tulebki, siis mitte massilises ulatuses — Saksa mereväel oli siin tugev laevastik.

Teinud mõned reisid juulis ja augustis Liepäjasse, ei juhtunud „Stellaga" tõesti midagi.

Propagandamasin Berliinis aga pasundas Nõukogude sõjalaevastiku

211

võimetusest. Teatati, et see polevat isegi suuteline Soome lahest kaugemal tegutsema. Säärane propaganda süvendas nii „Stella" kui ka teiste laevade meeskondade usku, et nad jäävad sõjamöllust kõrvale. Sõja lõpuni polevat ju enam palju aega jäänud. Seda enam, et viimased rindeteated muutusid järjest bravuur-semaks.

12. septembril väljus „Stella" Stettinist ning võttis kursi Irbeni väina suunas, et jõuda Riiga. Laadungiks mitmesugune sapööri-varustus. Käsk oli sihtsadamasse jõuda 13. septembri ööseks.

Meri oli laeva väljumise ajal küllaltki laineline, kuid muutus edaspidi vaiksemaks, Gotlandi laiuskraadidest põhja pool aga lausa südasuviseks. Puhus vahelduva suunaga vaevalt märgatav tuuleõhk, mis merepinna mõnes kohas ainult kergelt virvendama pani. Nähtavus oli ideaalne. Selle aastaaja kohta haruldane ilm Balti merel!

Kapten Blumbergile see ei meeldinud: sõjaaeg ikkagi. Mõni vaenlase miinikaater, mille jaoks ilm väga soodsaks osutus, võis „Stellale" terve kuhja ebameeldivusi kaela saata.

Et venelased Balti merele ei pääse, oli Blumbergi arvates naiivsus. Võib-olla suured sõjalaevad mitte, kuid väiksemad, nagu torpeedokaatrid ja isegi allveelaevad, leiavad ikkagi selleks võimaluse. Tal polnud küll mingit ettekujutust Nõukogude Liidu sõjalaevastiku suurusest ega lahinguvõimest, kuid vene meremeeste sangarlusest oli ta teadlik loetud raamatute järgi.

Vastavalt eeskirjadele oli laevas kõvendatud vaht. Vöörmasti korvis, mis oli selleks otstarbeks üles tõmmatud, pidas pidevalt ümbrust silmas üks mereväelane. Õhutõrjekahur oli presendi alla peidetud niisuguse arvestusega, et häire korral saab selle lahinguvalmis seada poole minuti jooksul. Ka kuulipildujad olid alalises häireseisukorras.

Et aga laeva külgedele maaliti punased ristid, seda pidas Blumberg üleliigseks ja isegi ohtlikuks. Oleks naiivne, kui vaenlased „Stellat" sajaprotsendiliselt sanitaarlaevaks peaksid. Aga et sõjas on kõik võtted, ka ebaausad, lubatud, tuli tal sellega leppida. Pealegi ei käsutanud „Stellat" mõni laevakompanii, vaid merevägi.

Irbeni väinani jäi veel tunni tee. Blumberg, kes oli pärast lühikest uinakut sillale tulnud, lootis selle läbida enne pimeduse saabumist. Et tegemist oli võrdlemisi kitsa merelõiguga, mis lahutas

212

Sõrve sääre lõunapoolset otsa Kuramaa loodetipust, otsustas kapten kasutada tasast käiku.

Ehkki enne laeva teeleasumist informeeriti Blumbergi, et Kuramaa rannik, Irbeni väin ja Riia laht olevat miinivaba, polnud ettevaatus siiski üleliigne.

Päikese loojumiseni oli jäänud veel kakskümmend minutit, kui mastikorvist kõlas hüüe: maa poolt tulevad meie suunas kaks lennukit! Kohe sihtis Blumberg binokliklaasid osutatud suunas. Laevale lähenesid tõesti kaks musta täppi. Viivitamatult vajutas kapten häireseadeldise lüliti sisse. Kõlas kõrvulukustav elektrikella lärm ja minuti pärast oli meeskonna iga liige temale ettenähtud kohal. Mereväelased rebisid õhutõrjekahurilt katte ning valmistusid lahinguks.

Lennukid lähenesid umbes kolmesaja meetri kõrgusel, ning jõudes laevale lähemale, hakkasid kõrgust vähendama. Minuti pärast tuiskasid mõlemad peaaegu maste riivates laevast üle. Laeval jõuti siiski märgata, et mõlemad lennukid kandsid Luftwaffe embleeme. Lennukid tegid vasakpöörde ning hakkasid kõrgust juurde võtma. Teine ülelend toimus umbes saja meetri kõrgusel, seejärel võtsid lennukid end tiivalt tiivale kõigutades kursi maa suunas.

Anti alarmi lõpusignaal.

Kõik hingasid kergendatult.

Kümne minuti pärast muutis „Stella" kurssi, et pöörata Irbeni väina. Enne suudmele jõudmist andis kapten korralduse, et nii masinaruumis kui ka tekil oleks kahekordne vaht. Kella kaheksane vahivahetus, samuti õhtusöök lükati tunni võrra edasi; selle aja jooksul pidi väin olema läbitud.

9. HUKKUMINE

Tasase käiguga liikus veepinnale tõusnud allveelaev lõuna poole. Veest väljaulatuva halli värvi torni mõlemal küljel ilutses number „021".

Allveelaev oli tõusnud juba mõni tund tagasi pinnale, et laadida akumulaatoreid ja varuda laeva siseruumidesse värsket hap-nikurikast õhku. Ümberringi oli meri puhas ja veepind peaaegu sile. Ei paistnud ainustki laevasiluetti ega ka kauget, silmapiiri-tagust suitsu.

Tüürimees silmitses tugevajõulist merekiikrit silmade ees hoides vahetpidamata nii horisonti kui ka vaikset merepinda: kunagi ei võinud kindel olla, et siinsamas lähedal vaenlase allveelaeva periskoop nähtavale ei ilmu.

„021 " pidas Gotlandi ja Saaremaa vahel luuret juba teist päeva, kuid midagi niisugust, mis vääriks torpeedot, ta ei kohanud. Mõne üksiku kiirkaatri või väiksema praamiga puksiiri sabas polnud mõtet jännata.

„021" oli juba ületanud Irbeni väina laiuse, kui tüürimehe binokli okulaaridesse ilmus lõunapoolse silmapiiri tagant laeva suits. Tuulevaikuses oli see, olenedes laeva kiirusest, veidi tahapoole kallutatud.

Tornis olev madrus, kes samuti kiikriga ümbrust jälgis, märkas suitsu üheaegselt tüürimehega.

„Vist mõni suurem transport. Väike laev niisugust paksu suitsu, mis silmapiiri tagant nii kõrgele tõuseb, ei tekita."

„Mine kutsu komandör!" käsutas tüürimees madrust, jättes selle arvamuse tähele panemata.

„Mis on?" küsis allveelaeva komandör, kui oli end kitsast tormavast üles upitanud.

„Praegu veel ei midagi erilist, kuid vaata," ulatas tüürimees binokli.

„Mnjah," ümises komandör, kui oli silmapiiri tagant tõusvat suitsu silmitsenud. „Ootame, kuni mastid paistma hakkavad."

Laeva mastid jõudsid üle horisondi kümne minuti pärast.

„Kiirus mitte vähem kui kümme sõlme," otsustas tüürimees, „ja meieni jõuab ta umbes tunni pärast. Kas sa ei arva, et oleks targem juba praegu sukelduda?"

„Ootame veel vähe aega, kuni kas või osa laeva kerest nähtaval ilmub. Näeb, mis monstrum see on,"   arvas komandör.

Aeglaselt tõusis laeva kere horisondi tagant.

„Oo, üsna suur," märkis komandör, kui laev oli täiesti nähtavak saanud. „Ja üsna tugevas lastis. Aga nüüd poeme tõesti kun periskoobi kõrguseni alla: ega sealgi pimedad olda."

Kui mehed olid tornist lahkunud, hakkas „021 " sukelduma nin kadus varsti vee alla.

Aeglase käiguga edasi liikudes olid „021" ja „Stella" õig pea teineteise suhtes traaversis. Allveelaev hoidis end „Stellast umbes kahesaja meetri kaugusele.

Oma imestuseks nägi komandör läbi periskoobi laeva külje valgele alusele maalitud punast risti.

„Tule vaata, mis maskeraad see on!" laskis ta tüürimehe periskoobi juurde.

„Punane rist. Tähendab — sanitaarotstarbeks kasutatav alus," arvas tüürimees.
„Vaevalt usutav," ütles komandör, kui oli laeva veel kord tähelepanelikult vaadelnud. „Harilikult on sanitaarlaev valge ja ei istu kunagi nii sügavalt vees. Aga see paistab üsna raskes laadungis olevat. Mis kurssi ta peab?"
„lrbeni väina suunas."
„Tahab vist Riiga pääseda."
..Arvatavasti."
Tähelepanelikult laeva jälgides ei paistnud seal midagi erilist toimuvat. Laeva tekil liikusid ainult üksikud mehed. Merel viibiva kaubalaeva harilik keskkond.
Ja siis äkitselt elavnes seal liikumine. Tormati läbisegi, kes laeva vööri, kes ahtrisse. Ühtlasi nägi allveelaeva komandör, kuidas vööris vabastati presentkattest kast, mille laudadest küljed kiiruga kõrvale toimetati. Kasti sisu aga osutus väiksemakaliibri-liseks õhutõrjekahuriks, mille juurde asusid kohe mereväemundris mehed. Nii ahtrisse kui ka vööri toodi kuulipildujad, mille juures mereväelased lahingupositsiooni sisse võtsid.
„Kas nad tõesti meid märkasid?"   muutus komandör rahutuks.
Kuid nähtavasti mitte, sest kahuritoru suunati ülespoole. Samuti anti kuulipildujatele peaaegu vertikaalne sihtnurk.
Tõstes periskoopi pisut kõrgemale ja silmitsedes õhuruumi, märkas komandör kaht lennukit, mis maa poolt otse laeva suunas kurssi pidasid.

Lennukid võisid olla umbes kolmesaja meetri kõrgusel. Lähenedes laevale, vähendasid nad aga kõrgust tunduvalt. Minut hiljem tuiskasid lennukid üle laeva ja tegid siis vasaku pöörde. Ning kõrgust juurde võttes ületasid veel kord laeva ja kadusid siis maa suunas.
Laevas aga hakati kahurit maskeerima. Samuti kadusid ka kuulipildujad.
„See sanitaarlaev osutub ju mereväe relvastatud transpordi-laevaks. Tule vaata ise!" ütles allveelaeva komandör.
Heitnud pilgu „Stella" pardal toimuvale, kus parajasti kahurit maskeeriti, sõnas tüürimees:
„Noh, mis siis ikka, laev väärib torpeedot. Anna käsk!"
Komandör andis lahinguhäire. „021" oli lahinguvalmis. Kui allveelaev oli manööverdatud ohutusse kaugusse ning sellesse asendisse, kust torpeedo pidi „Stellat" kindla peale tabama, sai torpeedomeeskond viimaks käskluse: tuld!
Hetk hiljem eemaldus allveelaevast sigarikujuline läikiv torpeedo ning kitsast vahujuga veepinnale jättes liikus kiiresti „Stella"   poole.
„Stella" sai torpeedo täpselt masinaruumi kohale. Ruumis viibijad, nende hulgas ka Tauber, paisati veel töötava masina liikuvate osade vahele ning muljuti surnuks. Katlaruumis viibijate surm pikenes minuti võrra, kuni sissetungiv vesi nad uputas. Kaks minutit hiljem lõhkesid katlad ning avanes vee juurdepääs ahtri-poolsesse laadungiruumi.
Komandosillal viibijad pühiti plahvatuse tagajärjel koos sillaga merre. Raadiojaam läks sama teed.
Parajasti vööris viibivad mehed, nende hulgas ka õhutõrje-kahuri juures askeldavad mereväelased, hüppasid üle parda. Ühtegi päästepaati laeva küljest vabastada ei jõutud. Mõne aja pärast kadus kogu laev meresügavusse. Et „Stella" polnud rannast kuigi kaugel, märgati seal juhtunut. Kohe saadeti mootorpaadid sündmuskohale. Lähenevas pimeduses õnnestus kaheksakümne kahest meeskonnaliikmest päästa seitse, ainult need, kel oli õnnestunud endale päästevöö ümber panna.

10. VEEL ÜKS OTSIJA

1944. aasta aprillis külastas Juurikut hauptmani aukraadis vasakut jalga lonkav Saksa ohvitser. Palus vabandust pererahva tülitamise pärast, esitles ennast ning seletas, et on määratud siiakanti rannakaitse ülemaks.

„Nii et asute meie juurde korterisse?"   küsis Liisbet.

„Ei. Korteris olen ma teises kohas. Tulin ühe vana kirja pärast." Ohvitser tõi rahatasku vahelt nähtavale paberitüki ning ulatas selle Juurikule.

„Kas olete seda varem näinud?"   küsis ta.

Juurikule justkui ei meenunud, kuid Liisbet tundis selle kohe ära.

„See ju sama skeem, mille Seele piibli vahelt leidis ja mille järgi ta Benhauseni varandust otsis,"   ütles ta.

„Just, just," kinnitas hauptman. „Selle saatis mulle Hans Seele, minu onu, kes kunagi ülemleitnant Lange tentsikuna teie juures korteris oli. Onu saatis ka kirja, kus ta üksikasjalikult kirjeldas oma elu teie juures. Ta oli teist väga heal arvamusel ning avaldas lootust, et aitate mind. Ma nimelt tahaksin veel kord katset teha. Ja muuseas: kas pärast onu otsinguid on veel keegi sellega tegelnud?"

„On küll. Ma enam ei mäletagi, mis aastal, kuid keegi meremees otsis sellesama skeemi või plaani järgi, mis teilgi on, kuid tulemusteta,"   selgitas Liisbet.

„Kas see on järjekordne rahapaja otsija, Liisbet?" küsis Juurikas, kes tütre ja ohvitseri vahelisest kõnest vaevalt aru sai. Ja kui sai teada, et on, pistis laginal naerma.

„Mille üle teie isa nii lõbusalt naerab?" küsis hauptman kulmu kortsutades Liisbetilt.

„lsa pole kunagi uskunud ega usu ka praegu, et siia ümbrusesse on mõni aare peidetud," selgitas Liisbet.

„Ükskõik, kuid seda asja tuleb nii või teisiti kontrollida," lausus hauptman juba resoluutsemalt. „Mina aga ei usu, et onu oleks mulle niisama naljaviluks kirjutanud ja skeemi saatnud. Temal, nagu ta kirjutab, on täielik alus arvaia, et aare on siiasamasse, teie maja ümbrusesse peidetud ning teie abiga leian selle üles."

„Meil pole selle vastu midagi," ütles Liisbet.

218

„Nii et lepime kokku. Tulen mõne sõduriga täpselt nädala pärast tagasi ja siis vaatame järele." Ohvitseri hääletoon oli muutunud üha kalgimaks.

„Tulgu või saja sõduriga, niikuinii ta midagi ei leia," arvas Juurik, kui Liisbet oli ohvitseri sõnad isale ära tõlkinud.

„lsa ütleb, et oleme teile abiks, kui see on vajalik,"   tõlkis Liisbet Juuriku lause sakslasele.

„Tänan juba ette," jäi hauptman oma visiidiga rahule ja lahkus. „Jälle üks loll, kes Suurupi kandist rahapada otsib," kirus Juurik. Nädala pärast oli hauptman kuue sõduriga varakult kohal. Maja ette seati üles nurgamõõtja. Et aastate jooksul oli skeemil näidatud sihile küllaltki kõrge kase- ning lepavõsa sirgunud, raiusid sõdurid sealt puud-põõsad maha ning õhtuks saadi niikaugele, et võis otsinguid alata.

Järgmisel päeval torgiti siht raudoradega kogu pikkuses ja nelja meetri laiuses läbi. Välja oli toodud ka miiniotsija. Need kohad, kus orale jäi mingi takistus ette, katsuti miiniotsijaga läbi. Kui seegi tulemusi ei andnud, kaevati koht labidaga lahti. Liisbet aga pidi kätte näitama need paigad, millele eelmised otsijad erilist tähelepanu olid pööranud.

Lõpp-punkt — 282 — osutus täpsete nurgamõõtmiste järgi aga seitsmekümne sammu võrra vasakul olevat sellest kohast, millele olid orienteerunud Seele ja Tauber.

Ärevalt ootas Liisbet uue punkti läbiuurimise tagajärgi. Miiniotsija indikaator ei seal ega lähemas ümbruses ei reageerinud. Siis võeti jälle appi orad ja labidad. Ja kui kogu ümbrus oli songer-maaks muudetud, jäi hauptman nõutuks.

Kuid sakslane oli visa ja järjekindel. Ta lasi sõduritel nurgamõõtja maja juurest ära tuua ja nüüd hakati mõõtma vastupidises suunas. Tekkis uus ja lai songermaa. Kuid kõik oli asjatu.

Leidus ka uudishimulikke, kes käisid poolsalaja sõdurite tööd uudistamas.

„Mida need sakslased siit õieti otsivad?" küsisid mõned Juurikult. „Või nad mulle sellest räägivad," lõi Juurik käega. Paar korda käis Juurik ka ise seda rahapajaotsimise märulit vaatamas.
Otsimine lõpetati kolmanda päeva õhtuks. Ohvitser koos sõduritega lahkus, ilma et oleks pererahvale head aegagi soovinud.

11. MI ILITSALEITNANT JÕGIS

1946. aasta juulis viidi saksa sõjavangid Tallinnast ära. Nendega tegelnud riiklik asutus likvideeriti ja selle ruumid sai üks Tallinna miilitsajaoskond oma käsutusse.
Miilitsatöötajate kätte oli sattunud neli toimikut, mis sisaldasid andmeid ja ülekuulamisprotokolle vangilangenud Saksa ohvitseride kohta. Operatiivosakonna ülem Mihhail Gubanov tegi miilitsa-leitnant Juhan Jõgisele ülesandeks need läbi vaadata, ja kui seal ka midagi olulist ei leidu — siis arhiivi anda. Võib-olla hakatakse kunagi tulevikus nende vastu huvi tundma.
Üks neist toimikutest aga paelus siiski noore operatiivtöötaja tähelepanu. Ta leidis sealt neljale lehele tihedalt kirjutatud saksakeelse kirja, selle juures oli ka mingi skeem. Kiri oli adresseeritud hauptman Fritz Seelele. Ülekuulamisprotokoll oli koostatud lühidalt ja pealiskaudselt. Nähtavasti ei tundnud ülekuulaja Seele isiku vastu mingit erilist, detailsemat huvi. Ja vaevalt luges kirjagi põhjalikult läbi.
Ehkki Jõgisele polnud antud korraldust toimikuga lähemalt tegelda, paistis asi põnev olevat. Tal kulus kirja tähelepanelikuks läbilugemiseks tükk aega, tuli kasutada ka sõnaraamatut. Kirja sisu, kui vähem olulised ja asjasse mittepuutuvad kohad välja jätta, oli järgmine:
„Kallis Fritz!
Tervitan Sind ja soovin õnne, et Sa sellest Venemaa põrgust ära said. Ehkki haavatuna, kuid siiski elusana... Nagu ma Sinu kirjast aru sain, teenid Sa Revali lähistel ja täpselt samas kohas, kus minagi omal ajal, kui ma ülemleitnant Lange tentsikuks olin. ... Majas, kus me elasime, toimus imelikke asju. Seal elas keegi naisterahvas, kes nimetas end vene aadlikuks — krahvinnaks —, kuigi tegelikult nägi ta väga armetu välja. Selle naise sõnade järgi peitnud tema mees, samuti aadlik ja endine keiserliku Vene mereväe esimese järgu kapten, enne oma surma nimetatud maja ümbrusse võrdlemisi suure varanduse, ümmarguselt miljoni bolše-vismieelse Venemaa kuldrubla väärtuses...
... Ja kohe tärkas mul mõte, et seesama skeem ongi võtmeks aarde juurde... Ei leidnud seegi kord mitte midagi, kuid olen sajaprotsendiliselt kindel, et ta on olemas... Minu sealoleku ajal oli
220
ta paar korda külastanud krahvinnat ning näis selle lähedane tuttav olevat. Näitasin talle plaani, lootes selle kohta lähemat informatsiooni saada... Kindlasti jättis endale mällu. Selle olemasolu polnud talle varem üldsegi teada. Muidugi tegin rumalasti!...
... Olen palju kordi mõelnud, kas vahest ei peitu skeemi võti just neis kahes vene tähes. Miks ma küll varem neile tähelepanu ei pööranud! Võib-olla on Sinul, Fritz, võimalik see välja selgitada... Kindlasti vii veel kord läbi põhjalik otsimine. Ja ära unusta, kui midagi leiad, ka mind, oma onu..."
Nüüd tuli nuputada, kuidas kõike seda serveerida ülemusele, et ta nõustuks andma ..Operatsiooni „Aare"" tema, Jõgise lahendada. Leitnant aimas, et selles võib olla tõetera sees. Major Gubanov pole aga kunagi mingit fantaseerimist sallinud. On eelistanud ise ja nõudnud ka alluvatelt tegutsemist reaalsetel alustel. Oletatavast ..peitmisest" on möödunud ligi kolmkümmend aastat. Ja ühe vana sakslase kirja põhjal hakata mingit kahtlast aaret otsima — see oleks Gubanovi arvates ajaraiskamine.
Need mõtted tegid leitnant Jõgise meele üsna hapuks ja ta otsustas leida mingeid tõendeid kirjale lisaks.

Järgmisel pühapäeval kavatses ta külastada Juuriku peret. Maja otsides sai aga ümbruskaudsetelt elanikelt teada, et seda pole enam olemas — põles 1944. aasta septembris maha. Vist miin või pomm, sest vana Juurik hukkus koos majaga. „Aga tütar Elisabeth?"

„Teda polnud kodus. Oli sel õhtupoolikul linnas," teadis üks naaber rääkida. „Ja kui tagasi jõudis, leidis maja suitsevad varemed eest. Kas isa sel ajal kodus oli, seda Liisbet ei teadnud. Aga et isa nelja päeva jooksul välja ei ilmunud, võis arvata, et oli plahvatuse ajal majas ning põles koos sellega ära. Kui hakati otsima surnukeha, polnud sellest enam jälgegi. Liisbet lasi kirstu teha, pani sellesse paar labidatäit tuhka ja mattis kristlikult maha."

„Kas maja polnud enam võimalik päästa?" küsis Jõgis.

„Kus sa sellega! Puumaja. Ja nagu see prahmakas käis, oli mõne minuti pärast üleni leekides," selgitas poolküürus, sorgus vurrudega naabrivanamees.

„Ehk teate öelda, kus Liisbet praegu elab?"

„Kuuldavasti Tallinnas. Kusagil Kentmanni tänava kandis," ütles

vana.

„Oli ta abielus?"

221

„Niipalju kui mina tean, viimasel ajal polnud. Kuid abielus oli ta esimese ilmasõja ajal ühe Nõmmelt pärit tisleriga. See aga sai sõjas surma ja sealtpeale pole kuulnud, et Liisbet oleks mõne mehega sekeldanud," teadis vanamees.

„Ega te tea, mis selle tisleri perekonnanimi oli?"

„Nagu ei mäletagi enam. Kundermann või Vundermann?" pingutas vanamees mälu. „Aga oot-oot! Oodake üks moment, eit teab kindlasti!"

Eit teadis, et tisleri perekonnanimi oli Keegelmann, aga eesnimi oli ununenud.

Nii et Elisabeth Keegelmann. Praegune arvatav elukoht Kent-manni tänava kandis, märkis Jõgis märkmikku.

Et siit Juuriku ja tema tütre kohta enam midagi olulist polnud loota, suundus Jõgis mahapõlenud maja varemete juurde. See oli ligemale kahe aasta jooksul juba üsna rohelusse kasvanud.

Võrrelnud maja asendit skeemil näidatud joontega, leidis ka tema, et peajoon, mille ots lõpeb arvuga 282, ületab maja eest kulgeva tee. Kuid ometi ei leidnud kolm otsijat mitte midagi. Ning kindlasti ei teinud nad oma tööd pealiskaudselt.

Jõgis otsustas siiski ka ise joone suuna läbi vaadata. Jõudnud välja kohale, kus otsijate arvates pidi olema peidik, oli selgesti näha segipööratud maakamarat ja rohtukasvanud liivaauke, mida loodus polnud suutnud veel tasandada.

Ka majale ligemal, 270 sammu kaugusel, oli kunagi põhjalikku otsimistööd tehtud.

Jõgis mõõtis põlenud maja vundamendi laiuse ja pikkuse ning kirjutas tulemused märkmikku. Et õuekrundi piirid olid veel hästi märgatavad, mõõtis Jõgis ka need ära. Selgus, et maja tagaküljel oli tara olnud viieteistkümne sammu võrra kaugemal kui hoone ees, kus vahemaad oli ainult kuus sammu. See oli ka mõistetav — maja taga oli asunud juurviljaaed.

Põlenud maja vundamendikivil istudes võttis leitnant taskust skeemi. Silmitses seda juba ei tea mitmendat korda, ei osanud ka praegu midagi seletada. Aga et skeem oli teejuhiks aarde juurde, selles oli ta enam-vähem kindel. Kuid mida võisid tähendada need saladuslikud tähed skeemi vasakus nurgas? Kindlasti olid nad kuidagimoodi ühenduses plaanil näidatud joontega. Ent kuidas?

Järgmine ettevõtmine oli leida peretütre aadress. Elisabeth Keegelmann elas Kreuksi tänavas ühes hoovipoolses majas. Enne

222

sõda oli see tänav tõepoolest kandnud Kentmanni uulitsa nime.

Ta läks sinna erariides. Oli kogenud, et vormiriietuses ametiisiku vastu ollakse jutuajamistes vahel üsna umbusklikud ning nii mõnigi asjaolu vaikitakse lihtsalt maha.

Kui Jõgis pärast koputamist võrdlemisi kehvalt sisustatud korterisse astus, võttis teda vastu juba keskeast välja jõudev naine.

Võhivõõrast inimest nähes ta justkui ehmus veidi ja jäi tulijale küsivalt otsa vaatama. Leitnant esitles ennast ning Liisbet palus tal istet võtta.

„Tänan. Tahan teiega, seltsimees Keegelmann, rääkida ühest üsna vanast asjast," alustas Jõgis.

„Huvitav, mida see noormees teada tahab?" hakkasid Liisbeti mõtted keerlema. „Ja mis see oleks?" küsis ta. „Kui saan teid aidata, teen seda heameelega."

Siis vilksatas Liisbetii äkki läbi pea, et see on vist neljas varanduseotsija, ning ta jäi huviga teise küsimusi ootama.

„Teie, seltsimees Keegelmann, elasite ju kogu aeg — ka Esimese maailmasõja ajal ja pärast seda — oma isa Jaan Juuriku majas?"

„Elasin küll. Kus mul mujal elada oligi," vastas Liisbet. „Süs ehk saaksite jutustada, missugused allüürnikud sel perioodil teie isa majas peatusid?"

„Neid oli seal õige mitu. Esimene, keda mäletan, oli Vene ohvitser Jermolajev või Jermakov," takerdus Liisbet. „Vaat, nime enam täpselt ei mäleta. Mudajoodik ja väga halb inimene soldatite vastu. Ja õige varsti uputasid soldatid ta merre. Surnukeha leidis rannast kivide vahelt minu isa." „Mis ajal see oli?"

„Kui ma mitte ei eksi, siis 1917. aasta oktoobri lõpus, siis, kui meil juba uued üürilised sees olid." „Nii, nii. Ja kes need uued olid?"

„Neid oli kaks. Mereväeohvitser Benhausen oma naisega. Pidid meile jääma ainult mõneks päevaks, kuid jäid hulgaks ajaks. Isegi nii hulgaks, et naine suri meie juures kopsupõletikku ning isal tuli ta oma kulul matta."

„Mil moel nad teie juurde sattusid?"

„See on küllaltki pikk lugu. Ja kas ongi mõtet seda meelde tuletada ja kordama hakata?" arvas Liisbet.

„Vaadake, seltsimees Keegelmann, Benhausen ja tema naine

223

mind just huvitavadki. Võib-olla jutustaksite midagi, mida teie nende juures sealoleku ajal tähele panite?"

„Mis seal ikka jutustada. Inimesed nagu inimesed ikka. Mõlemad üsna tagasihoidlikud. Intelligentsed. Proua peaaegu kusagil väljas ei käinud. Oli kurb ja tundis igavust. Mõnikord, toitu üles viies, märkasin punaseks nutetud silmi. Luges oma piiblit. Benhau-sen aga käis tihti väljas ja jäi teinekord öösekski ära."

„Aga mind huvitab ka see, kuidas nad siiski just teie juurde tulid. Pole ju tõenäoline, et mõlemad astusid majauksest sisse, et olge head inimesed ja võtke meid enda juurde korterisse, eks?"

„Muidugi mitte. Aga siis tuleb alustada kaugelt."

Ja Liisbet jutustas lühidalt Benhauseni saabumise loost ja sellestki, mis ettevalmistusi vastuvõtmiseks oli tehtud.

„Aga Tauber? Mis mees see oli?"

„Kah mereväeohvitser, kuid palju noorem kui Benhausen. Niipalju kui mina aru sain, pidi just tema härrastele linnas korteri otsima. Vist leidiski. Kuid siis oli revolutsioon ja Benhausen ei julgenud mitmel ajal kodunt välja minna. Aga Tauber käis veel mõned korrad meil ning kadus siis hoopis. Ta ilmus uuesti välja, kui Benhausen juba surnud oli."

„Mis te arvate, kas teie üürilistel võis mingit suuremat varandust kaasas olla?"

„Raha näis kaptenil olevat. Isegi kuldraha. Kopikakoi ta ka polnud. Mäletan, kui isa nendele kõigile valedokumendid muretses, maksis Benhausen selle puhtas kullas välja. Ja kuldasju näis tal ka olevat."

„Nägite te neid?"

„Ükskord, mis seal pattu salata, kui Benhausen kodu polnud, avasin kogemata lauasahtli ja nägin seal mitut kividega sõrmust ja naiste rinnaehteid. Kõik läikisid nii toredasti, et oli isegi kahju neid tagasi panna."
„Ja see oli ainuke kord, kus te niisuguseid asju nägite?" ' „Jah, ainuke kord." „Kuid Balatina juures?"
„Balatinal näis kah kulda olevat. Pärast Benhauseni surma tasus ta isale kosti ja korteri eest ikka kullaga. Kui see viimaks otsa lõppes, hakkasin mina nende asju täikale tassima."
„Kunas ja mismoodi Benhausen surma sai?"
Liisbet jäi mõttesse.
224
„Vist jaanuaris, 1918. aastal. Aga mis kuupäeval, seda küll e" mäleta. Diakonisside haigemajast, kuhu kapten oli haavatuna viidud, sõideti Balatinale järele. Pärast oli Balatina nägu nutune. Kui ma õhtul toidu talle üles viisin, ütles ta mulle, et Benhausen on surnud. Olla püssikuulist haavata saanud ja selle tagajärjel surnud-Kohkusin päris keeletuks: alles eile täitsa terve mees ja nüüd surnud."
„Diakonisside haigla? Kuskohas see asus või asub?" „Kuskohas just, seda ma ei tea."
„Kas teie, seltsimees Keegelmann, märkasite Benhauseni juures midagi niisugust, millest võis oletada, et ta seda väljapoole korterit tahtis peita?"
„Ei," raputas Liisbet pead. „Aga oodake! Ühel õhtul rääkis isa, et kapten oli tema käest kaks tsingitud padrunikasti küsinud. Neid oli meil kuuri all mitu tükki ja isa andis kaks tükki kaptenile. Me mõlemad mõistatasime, milleks tal neid tarvis oli. Kuid ei osanud midagi arvata."
„Ja teil jäigi teadmata, milleks Benhausen padrunikaste kasutas?"
„Jah jäi. Need olid umbes nädalapäevad kuuri all ja kadusid siis-"
„Kas Benhausen võis kastid kodunt nii ära viia, et keegi seda ei märganud?"
„Ei usu. Kuidas temasugune intelligent oleks, kaks kasti kaenla all, hakanud linna poole kompima! Ja isa hobust ta ka ei kasutanud, sest isa oleks mulle sellest rääkinud."
„Ja nüüd väga oluline küsimus nende kahe kohta: kas nad said omavahel hästi läbi?"
„Ega vist. Viimasel ajal, enne kapteni surma, oli proua üsna nukker, nuttis tihti ja jättis mõnikord toidugi puutumata."
„Elasid nad koos, see tähendab — ühes toas?"
„Ei. Meil oli ärklikorrusel kolm väikest tuba. Härrased elasid eraldi tubades. Kolmandat kasutasin mina."
Jõgis jäi mõttesse. Arvatavasti polnud siit enam midagi olulist
saada. Ja lausus:
„Hea küll, seltsimees Keegelmann. Jätame Benhauseni rahule. Kuid jutustage, kes pärast kapteni surma teie juures veel korteris olid!"
„Pärast sakslaste sissetulekut asus meie juurde üks vigastatud näoga ülemleitnant koos tentsikuga. Isa oli väga vihane, sest ohvitser oli nii ennast täis, et hoia ja keela. Tentsik Hans Seele
225

oli teistsugune ja temaga saime hästi läbi. Sügisel, kui sakslased lahkusid, ohkasime kergendatult. Ja pärast neid pole meil enam üürilisi olnud."
„Aga huvitav, kuidas sattus see Hans Seele kätte?" võttis Jõgis portfellist skeemi ja ulatas Liisbetile.
Liisbet vaatas juba väheke kolletama löönud paberilehte (siiski neljas rahapaja otsija!) ja ta nägu tõmbus muigele.
„Seda paberit ei näe ma esimest korda," ütles Liisbet. „Kelle käes te seda esimest korda nägite?" „Hans Seele käes. Tema käis pärast sõda selle järgi aaret otsimas. Ütles, et avastas selle paberi Balatina piibli tagumise kaane vahelt. Aga ta ei leidnud midagi ja sõitis südametäiega Saksamaale tagasi. Teist korda nägin samade kriipsudega paberit Tau-beri

käes. Ka tema möllas ja madistas hulk aega, kuid ei leidnud kah midagi. Siis otsis peidukohta üks Saksa ohvitser kevadel, kaks aastat tagasi. Ütles enese Hans Seele vennapoja olevat. See tuli mitme sõduriga ja pööras maapinna päris pahempidi. Ja nüüd, neljas kord, näen seda teie käes."

„Kas peale nende on veel keegi aaret otsinud?" „Ei ole. Kindlasti ei ole. Olen mitmel korral pärast isa õnnetut surma endisi naabreid külastanud. Kui oleks otsitud, oleksid nad mulle sellest rääkinud. Aga mulle tuleb meelde, et umbes kaks kuud pärast Balatina surma külastas meid üks vanamees. Küsis meie üüriliste järele. Aga kui sai teada, et mõlemad on juba surnud, imestas väga. Siis oli ta väga huvitatud Balatina piiblist ning tahtis seda omale saada. Kui kuulis, et see kadus koos Balatinaga, jäi tõsiseks ja läks minema."

„Ega te vanamehe nime tea?"

„Ei. Meie ei küsinud ja tema ei ütelnud. Ütles ainult, et Benhausen ja Balatina olid tema head tuttavad."

„Kahju. Siit oleks võib-olla üsna olulise pidepunkti saanud," ütles Jõgis.

„Vaevalt küll. Vanamees nägi õige hädine välja. Isa isegi imestas, et taoline vare veel jalul püsib."

„Aga kuidas te ise arvate, seltsimees Keegelmann, kas võib üldse mingit peidetud varandust olla?" küsis Jõgis.

„Mis mina, rumal, sellest oskan arvata? Isa küll arvas, et see on puhas jama. Aga kui Tauber viimati meil käis, oli tema jälle kindel, et on olemas, ja lootis kindlasti selle ise üles leida."

226

„Mis ajal see oli?"

„Oh, ma enam ei mäletagi! Vähemalt kümme aastat küll tagasi. Pärast seda pole ma teda enam näinud," ütles Liisbet. Jõgis hakkas lahkuma.

„Suurim tänu informatsiooni eest. Kui tekib veel mõningaid küsimusi, tulen veel kord tagasi, kui lubate."

„Olge head," vastas Liisbet, „mind leiate alati pärast seitset õhtul kodunt."

12. JÄLGEDEL

Kohe samal õhtul hakkas Jõgis nähtust-kuuldust kokkuvõtet tegema. Kõigepealt luges ta veel kord tähelepanelikult Fritz Seele juurest leitud kirja läbi. Siis hakkas ta võrdlema seda, mida ise Suurupis nägi, sellega, mida oli Liisbetilt kuulnud. Nagu Liisbeti seletusest võis aru saada, teadis Balatina surmkindlalt, et Benhausen tõi Petrogradist põgenedes umbes miljoni kuldrubla väärtuses varandust kaasa. Ka Hans Seele kirjas on see ära märgitud. Liisbeti jutust selgus ka, et Balatina oli sattunud äärmiselt raskesse olukorda. Ja siis ta oligi Hans Seelele, kes teda tihti toiduainetega varustas, rääkinud varandusest, mis tema arvates pidi sealsamas majas või selle ligemas ümbruses peidus olema. Balatina oli lubanud Seelele, kui mees selle leiab, loovutada poole.

Kuid otsimine, mille Seele koos Juuriku ja selle tütrega ette võttis, ei andnud mingeid tulemusi. Samuti polnud tagajärgi kaevamistel, mille Hans Seele ja Fritz Seele aastaid hiljem läbi viisid. Siit ka Juuriku arvamus, et kõik see varandusejant on vaid viletsusse sattunud naise väljamõeldis.

Kas ka sina, miilitsaleitnant Juhan Jõgis, ei aja tühja tuult taga? küsis ta endalt.

Edasi analüüsides hakkas kogu lugu siiski konkreetsemaid vorme võtma. Oli ju olemas skeem, samuti Seele kiri. Ka peretütre seletused polnud laest võetud. Varanduse peitmise fakti tõendasid

227

ka kaks tsinkplekist padrunikasti, mille kohta oli Liisbet kindlalt öelnud, et neid majast kaugele ei viidud.

Nüüd oli tarvis veel mõned detailid lahti mõtestada.

Uuesti võttis Jõgis skeemi ja silmitses seda tähelepanelikult. Nüüd oli ta päris kindel, et tähed skeemi vasakus nurgas olid aarde juurde pääsemise šifriks. Ka Hans Seele juhtis vennapoja tähelepanu tähtedele ja lootis nendes leida skeemi võtit.

Kuid miks leiti skeem just nimelt Balatina piibli tagakaane vahelt? Seda võis seletada ainult sellega, et Benhausen märkas oma toas nuhkimise jälgi. Et aga piibel oli Balatina oma ja asus kogu aja tema juures, siis vaevalt et keegi oleks sealt midagi hakanud otsima. Aga milleks Benhausen üldse skeemi tegi ja selle peidukohast Balatinale ei teatanud? Siin võis toetuda ainult peretütre seletusele: kapten kartis sissekukkumist (valedokumentide hankimine!) ning tahtis varanduse olemasolu niikaua kui vähegi võimalik varjata — ka Balatina eest. Tarviduse korral, kui tal endal poleks õnnestunud enam Suurupisse varanduse järele tulla, oleks keegi teine peidetud skeemi kasutades ja šifrit teades selle kerge vaevaga võinud leida. Paar kuud pärast Balatina surma käinudki üks vanamees Suurupis, pärinud Balatina järele ja olnud eriti huvitatud piiblist.

„Aga need kaks tähte!" siunas Jõgis ja otsustas selleks korraks peamurdmise lõpetada.

Järgmise päeva õhtul koostas Jõgis ülemusele läbimõeldud ning põhjaliku ettekande oma otsingutest ja arvamustest.

Kui ta selle koos Fritz Seele toimikuga majorile esitas, ei saanud too algul aru, milles asi.

„Mäletate, seltsimees major, kui te mõned sakslaste kohta käivad toimikud mulle läbivaatamiseks ning arhiivi andmiseks andsite? Vaatasin need läbi. Üks, seesama siin, äratas tähelepanu ja ma otsustasin selles toodud andmeid kontrollida."

„Ja tulemused?"

„Koostasin selle kohta ettekande, mis koos toimikuga teie ees," vastas Jõgis.

,»Hea küll. Jätke siia, ma vaatan järele," ütles Gorbunov.

Kaks päeva hiljem kutsus major Jõgise enda juurde.

..Seltsimees leitnant, see on ju poolik töö," tõstis major toimiku sahtlist lauale. „Ei aita ju üksinda see, et teie isiklikult suhtute antud loosse positiivselt. Jäävad ju mõned detailid —

228

ja minu arvates üsna olulised — selgitamata. Pole ju tõestatud, kas skeemi koostas Benhausen. Selgusetuks jääb viitjoone pikkuse mõõtkava — kas jalgades, meetrites, süldades või sammudes? Lahendust pole leitud ka kahele tähele skeemi vasakus nurgas."

„Lubage, seltsimees major," tõusis Jõgis istmelt.

„Palun, kuid lühidalt," vaatas Gorbunov käekella, „pean kümne minuti pärast lahkuma."

„See on tõsi, et ma pole Benhauseni käekirja identifitseerinud. Kuid lasen seda teha kohe, kui saan kas või mõne tema kirjutatud rea. Samuti olen nõus, et pole jõudnud selgitada viitjoone mõõtkava. Selle loodan välja uurida siis, kui saan jälile tähtede tähendusele," ütles Jõgis.

„Kust te, seltsimees leitnant, mõtlete selle kõik saada?" vaatas Gorbunov Jõgisele otsa.

„Arvan, et Leningradist."

..Leningradist?" imestas major.

„Jah, kui saaksin komandeeringu."

Gorbunov vaatas uuesti käekella.

„llus. Ma ei taha teie initsiatiivi alla suruda. Kui kauaks mõtlete Leningradi jääda?"

„Viis päeva, seltsimees major, aga mitte üle seitsme," arvas leitnant.

Kell 9.10 Leningradi jõudnud rongilt tõttas Jõgis otsekohe Admiraliteeti. Millegipärast oli tal tekkinud arvamine, et ees seisavad aeglaselt kulgevad formaalsused ning kõrged ametkondlikud barjäärid. Kuid oma meeldivaks üllatuseks koges ta õige pea, et see polnud nii.

Admiraliteedis võttis teda vastu kolmanda järgu kapteni aukraadis mereväelane. Saanud teada, milles asi, võttis kapten telefonitoru ja valis numbri.

„Sina, Ustinov? Siin Stepanov. Minu juures on leitnant Tallinna kriminaaljälitusest. Ütleb, et ajab aarde jälgi, mis on juba 1918. aastal kellegi tsaariaegse esimese järgu kapteni poolt Tallinna lähistele peidetud," teatas ta.
„Ja mida ta siit tahab?"
„Andmeid selle kapteni kohta."
„Hea küll, juhata ta siia."
Kui Jõgis uue ohvitseri — kes osutus samuti kolmanda järgu
229
kapteniks — kabinetti astus, pakkus see talle istet ja jäi küsivalt leitnandi otsa vaatama.
„Mind, seltsimees kolmanda järgu kapten," alustas Jõgis, huvitab üks õige vana asi. See on seotud suure varandusega, mis on peidetud Tallinna lähistele, täpsemalt Suurupi tuletorni piir-konda."
„Nii," muutus kolmanda järgu kapten tähelepanelikuks, „selgitage lähemalt."
Lühidalt jutustas Jõgis Saksa ohvitseri juurest leitud kirjast ning skeemist, oma vaatlustest kohapeal ja jutuajamisest endise majaomaniku tütrega.
„Nii, aaret otsiti kolmel korral ja ei leitud. Aga mis alus on teil, seltsimees leitnant, arvata, et see veel praegu seal on?"
„Mina isiklikult olen selles veendunud," ulatas Jõgis vastas-istujale skeemi, „kuid kahjuks pole meil läinud korda seda paberit dešifreerida."
„Nii," silmitses Ustinov skeemi huvitatult. „Siin on tõesti üsna puudulikud andmed. Kuid mida loodate leida Benhauseni isiklikust toimikust?"
„Vaadake, seltsimees kolmanda järgu kapten, meil kriminaaljälituses on seaduseks, et algatatud asi varem või hiljem lõpule viiakse. Selleks tuleb kasutada kõiki sellega ühenduses olevaid võimalusi, kõiki allikaid, mis aitavad antud asja objektiivselt lahendada, kontrollida kõiki olukordi, mis võivad tõele lähemale tuua, leida kõik inimesed, kes asja selgitamisel saavad kasulikud olla."
„Sellest ma saan aru. Aga kuidas võiks ammu surnud Benhauseni isiklik toimik teid aidata?"
„Ma tõesti veel ei tea, mida ma võiksin sealt leida, kuid ka seda allikat tuleb kontrollida."
„Katsun teid aidata, niipalju kui saan." Ustinov võttis telefonitoru ja sai soovitud ühenduse. Vastas naisehääl. „Andke toru vanemleitnant Ivanovile."
Mõne sekundi pärast: „Vanemleitnant Ivanov kuuleb."
„Ivanov, kuidas on olukord arhiivi selles osas, kus asuvad tsaariaegsete ohvitseride toimikud?"
„Kõigiti korras, seltsimees kolmanda järgu kapten."
„Hea küll, Ivanov. Otsige esimese järgu kapteni Heinrich von Benhauseni isiklik toimik üles, sellega on kiire. — Nii," pani
230
Ustinov telefonitoru hargile. „Tuleb oodata, kuni toimik kätte saadakse. „Kus te Leningradis peatute?"
„Praegu veel mitte kusagil. Tulin rongi pealt otsekohe siia," vastas Jõgis.
„Hotelli pääsemiseks on praegu vähe lootust. Kui olete nõus, annan teile lähetuse meie ühiselamusse." „Suurima heameelega."
„Ja siin on minu telefon," kirjutas Ustinov numbri paberilehele ning ulatas Jõgisele. „Helistage homme pärast lõunat. Oleme rääkinud."
„Suur tänu, seltsimees kolmanda järgu kapten," tõusis Jõgis püsti.
„Lähetuse ühiselamusse saate alt, lubade büroost," ütles Ustinov lõpetuseks.
Järgmise päeva pärastlõunaks polnud Benhauseni toimikut veel leitud. Ustinov käskis helistada teise päeva hommikul.
..Kataloogi järgi peab toimik arhiivis olema. Selle leidmine aga võtab aega," ütles Ustinov.
Leitnandil hakkas juba väike kahtluski südame ümber tiirlema — võib-olla ei leitagi? Siis oleks Leningradi tulek küll ilmaaegne ja tema otsingud tühja jooksnud. Ta kujutles majori

nägu, kui selgub, et komandeeringust loodetud tulemus on ümmargune null. Kuid mida lootis tema, Jõgis, Benhauseni isiklikust toimikust kätte saada? Ega ometi juhtnööre, kuidas aaret paugupealt leida?

Kui Jõgis järgmisel hommikupoolikul telefonitoru pihku võttis, tundis ta Ustinovi numbrit valides siiski ärevust: kas jaa või ei? Kas ei või jaa?

„Nii, leitnant. Toimik on leitud. Võite selle kas või kohe läbi vaadata," kuulis ta telefonis tuttavat häält.

„Hiljemalt tunni pärast, seltsimees kolmanda järgu kapten, olen kohal," pani Jõgis telefonitoru kergendustundega hargile. Kui leitnant kabinetti sisenes, märkas ta kohe soliidsete kaantega toimikut Ustinovi laual.

„Siin see on, leitnant. Võttis tükk tööd, enne kui ta üles leiti," lükkas Ustinov toimiku Jõgise ette.

Mitte just mahuka, helepruunide kaantega toimiku esikaane ülemisel serval ilutses keiserlik vapp, sellest allpool oli kiri:

231

Keiserliku Mereväe ohvitseri isiklik toimik Heinrich von Benhausen Balti aadlik

Toimik oli alustatud ajal, mil Benhausen merekadettide korpusesse vastu võeti. Viimaseks dokumendiks oli väljavõte Admiraliteedi käskkirjast esimese järgu kapteni Heinrich von Benhauseni autasustamise kohta esimese järgu Georgi ristiga ning rahalise preemiaga. Autasu ja preemia oli Benhausen saanud ettepaneku eest teha mineerimiskaartide koostamisel põhjalik muudatus, mida oleks vaenlasel võimatu dešifreerida. Missugune nimelt, seda polnud nimetatud. Kuid käskkirja väljavõtte juurest leidis Jõgis merekaardi lõigu, kuhu olid peale kantud mitmes asendis kolm- ja nelinurgad. Nende juurde olid märgitud numbrid ja tähed. Oma imestuseks leidis leitnant ülevalt vasakust nurgast kaks nii pähekulunud tähte — Hl~l. Ja kohe tärkas Jõgisel mõte: kas skeemil märgitud tähtede ja nende vahel siin pole mingit seost?

„Toimikus, seltsimees kolmanda järgu kapten, on merekaardi lõik, mille vasakus nurgas asuvad samad tähed mis skeemilgi."

„Näidake!"

Ustinov võttis kaardi ning silmitses seda tähelepanelikult.

„See mineerimisskeem on puhas absurd! Selle järgi oleks Soome lahes miiniväljade vahel navigeerimine olnud ju lausa enese-tapp."

„Aga siiski sai Benhausen Admiraliteedilt autasu — ettepaneku eest teha mineerimiskaartide koostamisel põhjalik muudatus," arvas Jõgis.

„Võib-olla, seltsimees leitnant. Kuid minagi olen kaardiasjandust õppinud, tunnen küllaltki hästi Soome lahe laevateid, saari ning rannakõverikke. Samuti pole mulle mineerimisvõtted hoopiski mitte võõrad. Kuid uskuge, selles kaardilõigus näidatud miiniväljadele oleksid kõigepealt sattunud omad laevad. Ja pealegi on siin mõned miinid jälle paigutatud kohtadesse, kus nad mingisugust laeva kahjustada ei saaks. Vaadake ise seda kolmnurka siin," kutsus Ustinov Jõgise enda juurde. „Selle üks teravik ulatub Suursaare läänepoolse otsani ja on terve kaabeltau ulatuses saare pinnal. Ühesõnaga — absurdsus ja puhas jama!"

„Aga tundub siiski imelikuna, miks seda kaardilõiku Benhauseni toimikus talletati."

237

„Seda tahaksin minagi teada," võttis Ustinov telefoni ning valis numbri. „Kaptenleitnant Rezanov? Stepan Ivanovitš, tulge kohe minu juurde."

..Kaptenleitnant Rezanov teenis tsaariajal mitšmanina Admiraliteedi mineerimisosakonnas. Vahest oskab tema sellest lõigust midagi mõistlikku arvata," lausus Ustinov Jõgisele, kui oli telefonitoru hargile pannud.

Mõne aja pärast sisenes ruumi juba hallineva peaga mereväelane. Pikema jututa võttis Ustinov kaardilõigu ning ulatas Rezanovile.

„Kas võite, Stepan Ivanovitš, selle kaardilõigu kohta midagi öelda? See leiti Benhauseni isiklikust toimikust." Rezanov võttis kaardi ja ta nägu tõmbus naerule. „Muidugi, seltsimees kolmanda järgu kapten. See on tookordse mineerimisosakonna ülema Benhauseni ajusünnitis, mille eest ta isegi Georgi sai," lausus Rezanov muheldes.

„Kuid selle kasutamisel saaksid ju kõigepealt omad laevad kannatada?" imestas Ustinov.

„Seda kindlasti. Kuid kaart polnud mõeldud otseseks kasutamiseks, vaid miiniväljade tõeliste asukohtade maskeerimiseks ning desinformeerimiseks, kui kaart oleks sattunud vaenlase kätte. Vaadake, siin vasakpoolses nurgas on kaks tähte НП, see tähendab „Täiskäik tagasi" (полный назад), kui lugeda tähti paremalt vasakule. Niisuguse šifriga kaarti või kaardi lõiku sai kasutada selleks, et õigeid mineerimisandmeid üle kanda teisele samasugusele kaardile, mis tuli asetada ilmakaarte suhtes õiges asendis lauale ja katta sellega siin," liputas Rezanov enda käes olevat paberit. „See aga tuli peale panna ilmakaarte suhtes vastupidises asendis, see tähendab, et ülemine kaart oli alumise suhtes saja kaheksa-kümne kraadi võrra pööratud. Ja nüüd oli kopeerpaberi abil kerge pealmisel kaardil olevaid andmeid üle kanda alumisele."

„Kas sellise šifriga kaarte ka kusagil kasutati?" tundis Ustinov asja vastu huvi.

„Ei usu. Mõned eksemplarid ilmusid mineerimisosakonda 1917. aasta aprilli lõpus. Pidid olema katseeksemplarid. Juurde neid minu mälu järgi enam ei tulnud," lausus Rezanov.

„Mis te arvate, Stepan Ivanovitš," ulatas Ustinov kaptenleit-nandile skeemi, „kas selle paberi vasakus nurgas asuva НП ja kaardilõigul olevate tähtede vahel võib olla mingi analoogia?"

Rezanov võttis skeemi ja küsis: „Kas selle on koostanud Benhausen?"

„Sajaprotsendiliselt pole veel kindel, kuid arvan, et tema," lausus Jõgis.

„Kui Benhausen, siis pole siin mingit saladust — skeemi tuleb lugeda vastupidises suunas."

„Nii, seltsimees leitnant, selge pilt," lausus Ustinov, kui Rezanov oli lahkunud, ..keera skeemil jalad ülespidi ja leiadki aarde."

„Jah, ka mulle on kõik nüüd selge," kinnitas Jõgis, „kuid et asi täitsa kindel oleks, on tarvis veel Benhauseni käekiri identifitseerida. On teil, seltsimees kolmanda järgu kapten, siin selleks võimalust?"

„Ei, leitnant, seda võimalust meil pole. See kuulub kriminaaljälituse kompetentsi. Aga ma võin teile toimikust anda mõne Benhauseni oma käega kirjutatud raporti," ütles Ustinov. „Valige, missugune oleks kohane, ja võtke kaasa."

Jõgis valis toimikust ühe paberilehe ning peitis selle koos skeemiga portfelli.

„Nii, seltsimees Jõgis, saimegi selle looga õnnelikult ühele poole," tõusis Ustinov naeratades laua tagant püsti ning ulatas miilitsale käe. „Soovin edu!"

„Suur tänu teile, seltsimees kolmanda järgu kapten, minu arvates läks üle ootuste hästi!" lausus Jõgis, andis au ning lahkus kabinetist.

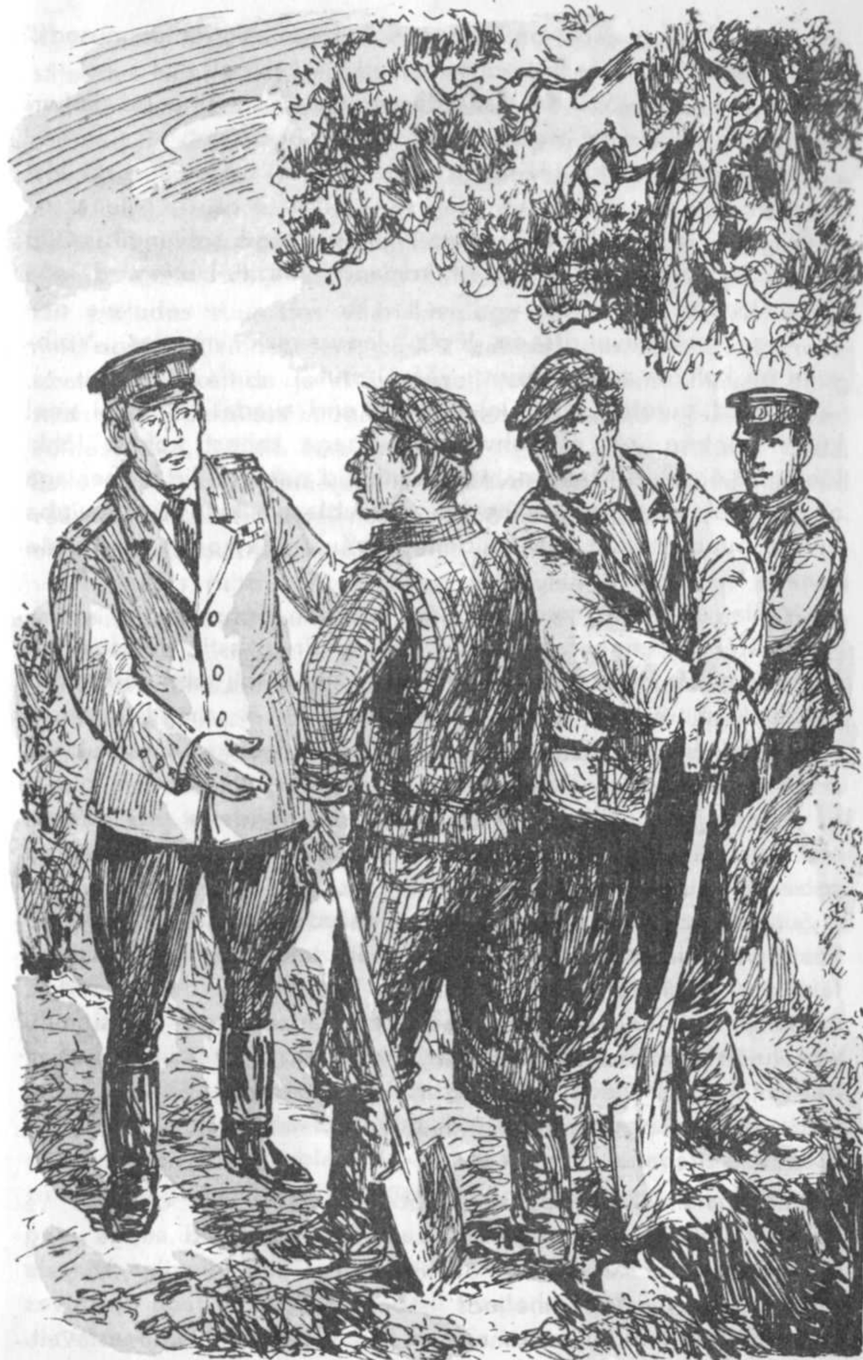
13. LEIDMINE

Kui Jõgis järgmise päeva hommikul Tallinnasse tagasi jõudis, läks ta otse jaoskonda. Major Gorbunov oli juba kohal. Nähes leitnandi näoilmet, küsis ta:

„Vist tulemusrikkad tagajärjed?"

„Üle ootuste head, seltsimees major. Lubate ette kanda?" „Kandke ette."

Kui Gorbunov oli Jõgise ära kuulanud, lausus ta: „Jätke skeem ja Benhauseni käekirja näidis siia ning minge puhake end põhjaiikult välja."

Järgmise päeva hommikul võttis Gorbunov Jõgise üsna kärsitult vastu.

„Skeemil asuvad tähed ja numbrid on tõesti Benhauseni kirjutatud," lausus major, „ja nüüd pole mõtet enam viivitada. Operatsioon tuleb lõpule viia. Tegin juba vastavad korraldused. Saate enda käsutusse kaks seersanti, üks neist oskab ka miiniotsijat käsitseda. Operatiivauto peab iga silmapilk kohal olema. Soovin teile, seltsimees leitnant, kõigest südamest edu!"

Tund hiljem oli operatiivauto Juuriku maja aseme juures. Kõigepealt otsustas Jõgis igaks juhuks maja vundamendi ümbruse kümne meetri ulatuses läbi katsuda. Kaks korda liikus miiniotsija indikaatori näit nullseisust ülespoole. See juhtus mahapõlenud kuuri kohal. Kaevamisel leiti ühel korral vana, pooliku varrega roostetanud kirves ja teisel — mahukas roostes raudkühvel.

Et maja ümbrusest midagi ei leitud, tuli otsingut jätkata, kuid mitte skeemil osutatud suunas, nagu olid teinud eelmised otsijad, vaid hoopis vastupidises.

Lähtepunktiks valis Jõgis vundamendi keskosa ning määras siit kursi.

Üks seersant hakkas antud suunda viie meetri laiuses miiniotsijaga läbi kompima. Aeglaselt liikus Jõgis talle järele ning luges hoolikalt oma samme. Kolmas mees järgnes neile teatava

vahemaaga, et aidata pidada õiget kurssi, mis oli orienteeritud kahesaja meetri kaugusel asuva üksiku männi peale. Seda oli siin kerge teha: puudus tihe võsastik, tulid ette vaid harvalt kasvavad mitmes kõrguses männid. Saja sammu kaugusel majast tõusis miiniotsija indikaatori näit äkki üsna kõrgele. Kaevamisel satuti kahele kahesajaliitrisele vaadile. Vaadid olid võrdlemisi hästi säilinud, arvatavasti mitte üle kolme aasta maa sees olnud, ja olid, nagu võis saapakontsaga koputamisel veenduda, mingit vedelikku täis. Jõgis käskis vaatidele uuesti mulla peale ajada ning koha okstega ära märkida.

Jõudnud läbida umbes poole maast, märkas Jõgis taamal kahte meest, kes kaevamisega usinasti ametis olid.

Kui Jõgis kahesaja kaheksakümne sammuni jõudis, peatus ta ja lausus:

„Tere, mehed! Ning jõudu tööle!"

„Tere. Jõudu tarvis," võttis lähemal olev mees tervituse vastu ja lõi labida maasse, jäädes küsivalt miilitsavormis mehi silmitsema.

Teine mees viskas veel mõned labidatäied ning jättis siis samuti töö katki.

„Mis miilitsasaksu siia kõrvalisse kohta meelitas?" küsis esimene ja osutas miiniotsijale. „Müne otsite või?" Ja kohe tärkas Jõgisel hea mõte.

„lkka miine. Meie andmetel peab siin ümbruses olema üks üsna suure lõhkevõimsusega miinimürakas. Seda nüüd otsimegi," selgitas ta.

„Tohoh, pärgel," vaatasid mehed kohkunult teineteisele otsa.

„Kaua te siin juba töötate ja mis te teete?" küsis nüüd Jõgis.

„Juba kolmandat päeva. Peremees tahab siia keldrit ehitada."

„Ega te juhuslikult pole siin kaevates mõnele kastile või kohvrile sattunud?"

Jällegi tunnistasid mehed kohkunult teineteist.

„Kuidas... nüüd... siis öelda... Täna hommikul, kui hakkasin kaevama, läks labidas ühe väga vintske asja vastu," lausus julgem ja jutukam mees. „Arvasin, et on puujuur, ja virutasin labidaga veel kord, kuid labidas sügavale ei läinud. Kaevasin siis koha vähe laiemaks, et saaks kirkaga ligi, kuid nägin, et see polnud juur, vaid mingi nahast asi. Ajasime siis kahekesi selle ümbert mulla ära ja selgus, et see oli nahast kohver. Tõstsime ta august välja ja viisime sinna kivi juurde." Ja mees osutas ühe kivimüraka poole.

Kui Jõgis kivi juurde jõudis, nägi ta seal üsna kõdunenud nahast kohvrit. Ühes otsas oli tõesti näha labidalöögi jälgi, mis ometi polnud kohvrile suuremat viga teinud.

„Teie õnn, mehed, et te ei hakanud kohvrit avama ega selle sisuga tutvuma," lausus Jõgis. „Väga võimalik, et siis poleks te mõlemad enam elavate kirjas."

„Eks ma öelnud sulle, Kärla, et ära hakka sitta torkima," ütles teine mees oma kaaslasele. „Näed, mis oleks välja tulnud!"

Jõgis käskis auto majaaseme juurest kohale ajada.

Ettevaatlikult tõsteti mullaprahine, poollagunenud kohver autosse ja hakati linna poole sõitma.

a Jaoskonnas ruttas Jõgis otsemaid ülema kabinetti. Gorbunov, kes oli parajasti telefonitoru hargile pannud, viskas leitnandile küsiva pilgu ja aimas siis kohe, et Jõgisel on head uudised. „Juba tagasi? Ja tagajärjed?"

„Kõik on korras, seltsimees major," raporteeris Jõgis. „Ope-

ratsioon „Suurupi aare" on lõppenud. Lubage esitada tulemused!"

„Te teete mind tõesti uudishimulikuks. Rääkige!"

Minut hiljem tõid seersandid prügise ja lagunenud kohvri ülema kabinetti ning asetasid selle lapiti põrandale.

„Nii et teie oletus, leitnant," ütles major, „osutus siiski vist reaalseks."

„Miks vist, seltsimees major?" lausus Jõgis solvunult. „Olin selles üsna veendunud. Pärast komandeeringut Leningradi aga täiesti kindel."

„Ärge veel bravuuritsege, Jõgis," lausus major muiates. „Võib--olla on kohvris midagi täiesti väärtusetut."

Roostest puretud lukud ei lasknud end avada. Nahk oli veel küllalt vintske, nii et kohver tuli noaga kahest kohast lõhki lõigata. Kõigepealt tulid nähtavale mingid paberirullid. Paber aga oli nii pehkinud, et kümne- ja viierublased kuldmündid juba rullide puudutamisel laiali pudenesid. Kuldraha korjus põrandale kenake kuhi.

„Vaata, et terve puud tuleb ära," lausus üks seersant..

Seejärel tõsteti kohvrist välja kaks padrunikasti. Väiksem oli mähitud musta kummeeritud riidetükki. Riie ise oli juba võrdlemisi pudedaks muutunud. Kastis leidus kaks mahukat samasse riidesse mähitud nutsakat. Nähtavale tulid Inglise, Ameerika Ühendriikide, Rootsi ja Šveitsi suurema väärtusega ühikutes rahapaberid, pealtnäha üsna hästi säilinud. Gorbunov käskis nendega siiski äärmiselt ettevaatlikult ümber käia. Kasti teises otsas oli mõnikümmend paberrulli kuldrahadega.

Suurem padrunikast oli poolenisti täidetud kotikeste ja karpidega. Teine pool sisaldas jälle paberirulle. Siit tuli kullahunnikule tubli täiendus. Järgmisena tahtis Gorbunov kastist välja tõsta sitsriidest kotikese. See aga rebenes ning sealt varises kasti tagasi mitu kamalutäit mitmesuguse värvusega kivikesi. Ettevaatlikult korjati need välja. Oli valgeid, oli punaseid, oli rohelisi, lillasid, kollaseid, halle ja isegi niisuguseid, mille värvust harjumatu silm ei osanud eristada.

„Lihvimata vääriskivid," arvas Gorbunov.

Teine kott oli mitmekordsest sametist, kroogitud suuga ning ei rebenenud. Kui Gorbunov selle sisu kullahunniku kõrvale paberilehele puistas, ahhetasid ümberolijad. Akna taga oli pilves taevas, kuid need kivikesed särasid ja sätendasid silmipimestavalt.

Ka siin oli neid mitmes värvitoonis, ja käega liigutades muutus sätendus kaleidoskoopiliselt mitmekesiseks.

„Kindlasti lihvitud kalliskivid," arvasid miilitsad.

Nüüd tõi Gorbunov kastist nähtavale pikliku koti, samasugusest kummeeritud riidest, mille sisse olid mähitud rahapaberid. See oli kahest otsast kinni seotud ning paistis olevat mingi riietuseseme varrukas. Major avas ühe otsa ja raputas. Kõlinal ja klirinal hakkas välja kukkuma kuldehteid. Siin oli paar kamalutäit paljudes suurustes vääriskividega sõrmuseid, kõrvarõngaid ning ripatseid, rinnaehteid, pärlitega lipsunõelu, kümmekond massiivsete kuldkettide ja -kapslitega meeste taskuskantavaid ning sama palju peenikese ketiga naiste kaelaskantavaid kuldkelli ja veel kuldesemeid, millele ümberolijad ei osanud isegi otstarvet leida. Selle järel tuli käisest välja kuldkäevõrusid, enamik kaunistatud vääriskividega. Siis veel mitmes mõõdus diadeeme ja teisi pea-ehteid ning kuus pärlikeed.

Järgmiseks tulid padrunikastist nähtavale kolm hästi säilinud musta karpi. Igast sädeles vastu tosin puhtast kullast dessert-lusikat.

Kõige viimaks tõstis Gorbunov kastist välja tuhmunud kuld-ornamendiga kaunistatud musta karbi. Karbil polnud lukku, mehaanilisi vahendeid aga ei riskeeritud avamiseks kasutada.

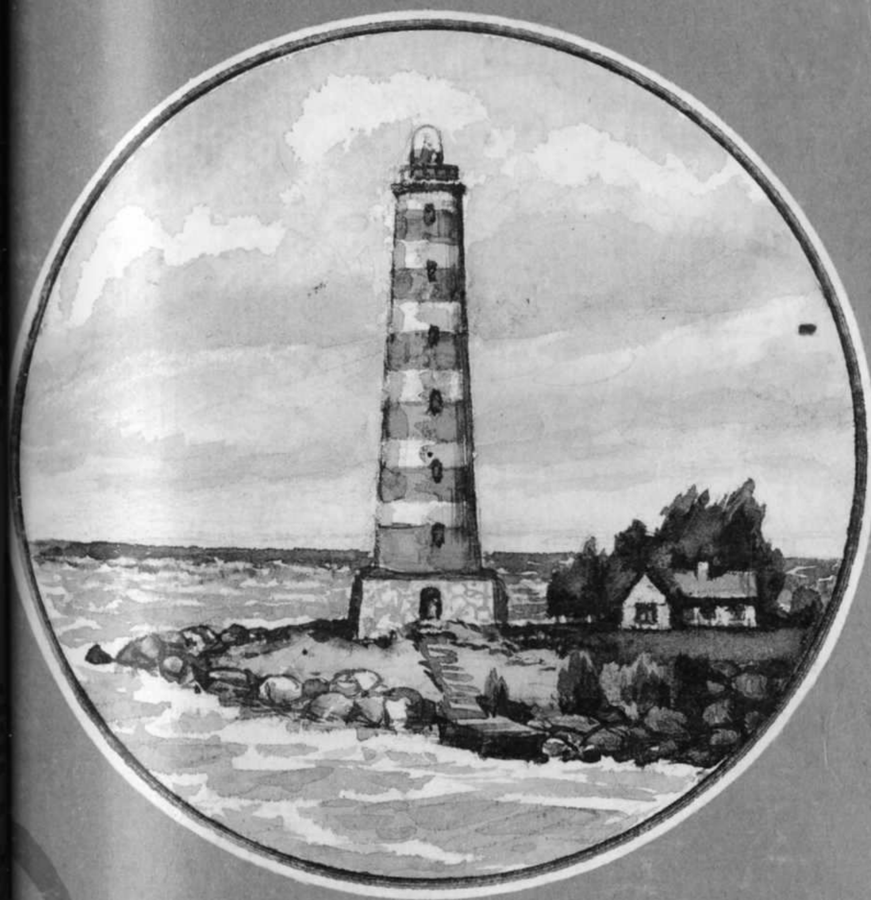
„Olgu," arvas Gorbunov, „kui siin lahti ei saa, küllap leidub spetsialiste, kes seda oskavad teha."

Põrandal olev aare oli tõesti rikkalik — nagu väike seesami võlujõul avanenud koobas „1001 öö" muinasjutust. Ja kui kogu see vara oli kaetud kotiriidega, astus major Gorbunov Jõgise juurde, surus kätt ja lausus: „Noh, seltsimees leitnant, soovin teile südamest õnne!"

Mõni aeg hiljem sai major Gorbunov Rahandusministeeriumist kirja, kus tänati osakonna töötajaid initsiatiivi ilmutamise eest väärtusliku aarde leidmisel. Ekspertide hinnangu järgi ulatus leiu väärtus 6 700 000 rublani. Avamata kastist leitud diadeem ja rinnaehe aga osutusid imitatsiooniks.

SISUKORD

Näı
nur
või
Järg
Väl
eelr
Äre
rea
mu
Kur
tuu
kõi
Ots
olel

70 kop.